

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀφιέρωμα στὸ Ἡπειρωτικὸ 21

ΟΣ Ε'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ:

Εσωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δραχ. 150.—
Νομικῶν προσώπων Δραχ. 200.—
Ἐξάμηνος κ.λ.π. ἀναλόγως
Ἐξωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δολλ. 10.—
ἢ Δίραι Ἀγγλίας 3 1/2
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 12.50

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς:

ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
ΔΕΑΝΔΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)
ΧΡΗΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθήναι)
Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβάσματα: ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ, Ὅδός 28ης Ὀκτωβρίου 60, Ἰωάννινα — Τηλ. 6-59

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημοτικά Ἠπείρου :	α) Τοῦ Γιάννη Μπουκουδάλα. β) Τοῦ Κοντογιάννη γ) Τοῦ Σκυλοδήμου. δ) Τοῦ Μ. Μπότσαρη. ε) Τ' ἀντρε- ωμένου τ' ἄρματα	Σελ. 209
Ἀνδρέα Κάλβου :	Εἰς Πάργαν	» 211
Διον. Σολωμοῦ :	Ὁ Μάρτυρας	» 212
Πάνου Φάντη :	Ὅλα γιὰ δλα (ἄρθρον)	» 213
	ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ	» 214
	Σοῦλι	» 220
Δημοτικά Ἠπείρου :	α) Τὸ πάροιμο τῆς Πρέβεζας. β) Τῆς Διάκαινας. γ) Ὁ λαδωμένος κλέφτης.	» 222
	Μάχες	» 224
Ἀνδρέα Κάλβου :	Εἰς Σοῦλι	» 227
Διον. Σολωμοῦ :	Εἰς τὸ θάνατο τοῦ Λόρδ Μπάττον	» 229
Σωτῆρη Σκίπη :	Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.	» 230
Ἀθαν. Ψαλίδας :	«Πρόμαχοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ...»	» 230
Κων. Ἀθ. Διαμάντη :	Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τοῦ Ι. Βηλαρά	» 232
Ἡλέια Βασιλά :	Ὁ Ἀνδρουτσὸς στὴν Πρέβεζα (1776—1798)	» 240
Στεφ. Μπέττη :	Ὁ χαλασμός τῶν Γραμμενοχωρίων στὰ 1821	» 247
Θαν. Πιτσιλὴ Διομήδη :	Τῆς Κυρὰ Φροσύνης	» 252
Βασ. Γ. Μπαρά :	Πρόδρομοι τοῦ Ρήγχα καὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας	» 257
Β. Γ. Παπυχωργίου :	Ἀσημάκης Φωτῆλας, ὁ ἀρχὼν τῶν Καλαβρύτων	» 263
Ἀλεξ. Μυλωνά :	Ἡ συντήρησις καὶ ἀνάπτυξις τῶν ἱστορικῶν τόπων τοῦ Σουλίου	» 265
† Εὐλογίου Κουρίλα :	Ἠπειρωτικὰ ἀνάλεκτα	» 269
Βασ. Σκαφιδᾶ :	Οἱ Σαρακατσάνοι (Κατσαντώνης)	» 276
	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ	» 280
Γιάννη Δάλλα :	Ὁ Βασιλέας Ἀλέξανδρος (Ἠπειρωτικὴ παράδοση).	» 285
Ἀναστ. Εὐθυμίου :	Πῶς δὲν τοῦρκεψε ἡ Σεράτσιανη.	» 287
Γιάννη Δάλλα :	Πολιτεία (ποίημα)	» 289
Χρυσάνθης Ζιτσαίας :	Τετράστιχα	» 291
Γ. Θέμελη :	Καρτισκάκης	» 292
Βασ. Κρινιώτης :	Ἀναπάντητο	» 293
Ὀλγας Βότση :	Ἐρημίτες	» 293
Ὀδιδίου :	Ξεκινώντας γιὰ τὴν ἐξορία [Μετ. Γ. Κοτζιάουλα]	» 294
Τάκη Σιωμπούλου :	Τὰ δῶματα στὴ νιοελληνικὴ ποίηση	» 297
Βικτ. Οὐγκώ :	Τὸ Ἑλληνόπουλο [Μεταφρ. Α. Γερωνίκευ]	» 302

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ. Σημειώματα: Στις εἰς τοῦ 21—Σπουδὸν ὁ Ἠπειρώτης—Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς σταδιοδρομίας του—Φαίδων Κουκουλῆς—Νικόλαος Βλάχος—Ἡ βιβλιοθήκη καὶ οἱ πνευματικοὶ ἀν-
θρώποι. Κριτικὴ τοῦ βιβλίου: Κρίτ. Ἀθανασούλη: «Ξενοδοχεῖον ὁ κόσμος». Πάνου Σμαρά: «Ὁ Ἀρχον-
τας». Στέλιου Γεράνη: «Ἐνας καιρὸς ἐτοιμοθινατοῦ». Κατίνης Βαίκου—Σερματῆ: «ἑθῆματα καὶ ψυ-
χοί». Ἐπιστολαί: Πηγαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Βερβηκοῦ Ἀγῶνος. Οἱ Βασιλεῖς Δρυμάδων. Νεκρολό-
για: Νικόλαος Βουταντζῆς. Τὰ γεγονότα τοῦ Μαρτίου.—Ἀθλητισμός.—Ἀλληλογραφία.—Βιβλία
καὶ περιοδικὰ πού λάβαμε.

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Ε'

ΜΑΡΤΙΟΣ 1956.

ΤΕΥΧΟΣ 47

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

Γ' ΑΓΜΑΤΩΛΟΥΣ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΕΣ

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ

Τὶ νὰ 'ν ὁ ἄχος ποὺ γίνεται κι ἡ ταραχὴ ἡ μεγάλη;
Μήνα βουβάλια σφάζονται μήνα θεριὰ μαλώνουν;
Οὐδὲ βουβάλια σφάζονται οὐδὲ θεριὰ μαλώνουν,
ὁ Μπουκουβάλας πολεμᾷ μὲ χίλιους πεντακόσιους.
Στὴ μέση στὸ Κεράσοβο καὶ στὴν Καινούρια χώρα.
Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχὴ πέφτουνε σὰ χαλάζι.
Κόρη ξανθὴ ν' ἐχούγιαξε ἀπὸ τὸ παραθύρι:
— Πάψε, Γιάννη, τὸν πόλεμο, πάψε καὶ τὰ τουφέκια,
νὰ κατακάτσει ὁ κουρνιαχτός, νὰ σηκωθεῖ ἡ ἀντάρρα,
νὰ μετρηθεῖ τ' ἀσκέρι σου, νὰ διοῦμε πόσοι λείπουν.
Μειριοῦντ' οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές, καὶ λείπουν πεντακόσοι,
μειριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες.
Ὁ ἓνας πῆγε στὸ νερὸ κι ἄλλος ψωμὶ νὰ φέρει.
ὁ τρίτος ὁ καλύτερος στέκεται στὸ τουφέκι.

ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

— Τὶ ἔχουν τῆς Γούρας τὰ βουνά καὶ στέκουν μαραμένα;
Μήνα χαλάζι τὰ χτυπᾷ, μήνα βαρὺς χειμώνας;
— Οὐδὲ χαλάζι τὰ χτυπᾷ, οὐδὲ βαρὺς χειμώνας.
Ὁ Κοντογιάννης πολεμᾷ χειμῶνα-καλοκαίρι.

ΤΟΥ ΣΚΥΛΟΔΗΜΟΥ

- Ὁ Σκυλοδημος ἔτρωγε στὰ ἔλατα ἀπουνάτου,
 κι εἶχε τὴ Ρήνη στὸ πλευρό, κρασί νὰ τὸν κερνάει:
 —Κέρνα με, Ρήνη μ' ὁμορφη, κέρνα με ὅσο νὰ φέξει,
 ὅσο πού νὰ βγει ὁ αὐγερινὸς νὰ πάγει ἡ πούλια γιόμα,
 κι ἀπὲ σὲ στέλνω σπῖτι σου μὲ δέκα παλληκάρια.
 —Δῆμο, δὲν εἶμαι δούλα σου, κρασί νὰ σὲ κερνάω,
 ἐγὼ 'μαι νύφη προεσιῶν κι ἀρχόντων θυγατέρα.

- Κι' αὐτοῦ πρὸς τὰ χαράματα περνοῦσαν δυὸ διαβάτες.
 Εἶχαν τὰ γένηια τους μακριὰ τὸ πρόσωπό τους μαῦρο,
 κι' οἱ δυὸ κοντά του στάθηκαν καὶ τότε χαιρετοῦνε.
 —Καλή σου μέρα Δῆμο μου. —Καλῶς τους τοὺς διαβάτες.
 —Διαβάτες, πῶς τὸ ξέρετε πῶς εἶμ' ὁ Σκυλοδημος;
 —Φέρνομε χαιρετίσματα ἀπὸ τὸν ἀδερφό σου.
 —Διαβάτες, ποῦ τὸν εἶδατε ἐσεῖς τὸν ἀδερφό μου;
 —Στὰ Γιάννινα, στὴ φυλακὴ τὸν εἶδαμαν κλεισμένον,
 εἶχε στὰ χέρια σίδερα καὶ κλάπες στὰ ποδάρια.
 Ὁ Σκυλοδημος δάκρυσε' πετιέται γιὰ νὰ φύγει.
 —Ποῦ πάγεις Δῆμο μ' ἀδερφέ, ποῦ πάγεις καπετάνιε;
 —Τὸν βγάζω ἀπὸ τὰ σίδερα, ἢ πάω κι' ἐγὼ μὲ δαῦτον.
 —Εἰγὼ 'μαι τ' ἀδερφάκι σου' ἔλα νὰ φιληθοῦμε.
 Καὶ κεῖνος τὸν ἐγνώρισε, στὰ χέρια του τὸν πῆρε,
 γλυκὰ κι οἱ δυὸ φιλήθηκαν στὰ μάτια καὶ στὰ χεῖλη.
 Κι ὁ Δῆμος τὸν ἐρώτησε κι ὁ Δῆμος τὸν ρωτᾷ:
 —Κάθου, ἀδερφέ, κάθου πιστέ, κι ἔλα μολόγησέ μας,
 πῶς ἔκαμες καὶ γλύτωσες ἀπ' Ἀρβανίτων χέρια;
 —Νύχτα τὰ χέρια μου ἔλυσα καὶ τσάκισα τὶς κλάπες
 καὶ σύντριψα τὴ σιδεριά, κι ἐρίχτηκα στὸ Βάλτο
 κι ἤυρα ἓνα μονόξυλο καὶ πέρασα τὴ λίμνη,
 προπὲς τὰ Γιάννινα ἄφησα καὶ τὰ λαγκάδια πῆρα.

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟ - ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Τ' ἀκούει ἡ μαύρη γῆς, τρεῖς χρόνους δὲ χορτιάξει,
 τ' ἀκοῦνε τὰ βουνά, καὶ κεῖνα ραῖστῆκαν,
 τ' ἀκούει ὁ οὐρανὸς καὶ κεῖνος δὲ σταλάζει.
 Μάρκος σκοτώθηκε, καὶ σκότωσε καὶ χίλιους!

Τ' ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΟΥ Τ' ΑΡΜΑΤΑ

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δὲν πάει νὰ πουλιῶνται,
 τοὺς πρέπει μεσ' στὴν ἐκκλησιάν, ἐκεῖ νὰ λειτουργιοῦνται,
 πρέπει νὰ κρέμονται ψηλὰ σ' ἀραχνιασμένο πύργο,
 σκουριά νὰ τρώει τ' ἄρματα καὶ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΛΒΟΥ

ΕΙΣ ΠΑΡΓΑΝ

α΄.

Σοβαρόν, ὑψηλὸν
δόσε τόνον, ὦ λύρα·
λάβε ἀστραπὴν, καὶ ἦθος
λάβε νοός, ὑμνοῦμεν
ἐνδοξον ἔργον.

β΄.

Διαπρεπῇ οἱ ἀθάνατοι
ἔδωσαν τῶν ἀνθρώπων
καὶ ἀτίμητα δῶρα·
ἀγάπην, ἀρετὴν,
εὐσπλαγχον στήθος.

γ΄.

Ἄλλὰ καὶ φρενῶν πτέρωμα·
ὅπως, ὅταν ἡ τύχη
εἰς τὰ κρημνὰ τοῦ βίου
τῆς ἀμάξης πλαγίαν
τὴν ὁρμὴν φέρῃ·

δ΄.

ἡμεῖς, ὥς τὰς κλαγγὰς
εἰς τὰ σύννεφα ἀφίνει
ὁ μέγας αἰτὸς
καὶ εἰς τὰ βαθέα λαγκαδία
ἀφροῦς καὶ βράχους·

ε΄.

ὁμοίως ὑπερπετάξαντες,
μακρὰν ὀπίσω ἰδῶμεν
τὴν ὁργὴν τῶν τροχῶν
ἀπὸ τυφλᾶς ἡνίας
διασυρομένων.

στ΄.

Ὡς ἀγλαὰ τοσαῦτα
δῶρα δοξολογοῦνται,
ἀλλὰ πολὺ ἀγλαώτερόν
ὁ νοῦς ὅπου ἀποφεύγει
τὴν δουλωσύνην

ζ΄.

Ὑποκυμαινομένους
δασέας ἐλαιῶνας
ἡ Πάργα ὑψηλοκάρηνος
βλέπει· καὶ αὐτὴν ὁ Ἄρης
ὑπερεφίλει.

η΄.

Ἄλλὰ μόλις ἡ χάλαζα
ἔπαυε τοῦ πολέμου,
καὶ σύ, Δάματρα, ἐχάριζες
τὸν δασιλῆ χρουσόν,
πόθος Ζεφύρων.

θ΄.

Ἔχεον πολυάριθμα
μελισσῶν ἔθνη οἱ σίμβλοι
τῆς Πάργας· βομβηδὸν
εἰς τὸν πολὺν ἐπέταον
καρπὸν λυαῖον.

ι΄.

Καλός, γλυκὺς ὁ ἀέρας
ὅπου πρῶτον ἐπίναμεν,
καὶ ἡ θρέπτειρα γῆ
ἀπὸ τὸν ἱδρωτά μας
πεποτισμένη.

ια΄.

Ὅμως διὰ ποῖον οἱ δοῦλοι
πίνουσι τὸν ἀέρα;
κεντιάουσι τὸ ἄροτρον
καὶ πολὺν στενάζουν κόπον,
ὅμως διὰ ποῖον;

ιβ΄.

Ψυχὴ ἀνδρική ἀπορρίπτει
φρόνημα χαμερπές·
ἀπὸ τὸ ἀμβροσίοδμον
στόμα τῶν αἰωνίων
ἡ γνώμη ρέει,

ιγ.

Τῶν πολλῶν τὰ συμπόσια
ὁ στίχος ἐπιτρέχει
βραχυχρόνιος ἦχὸς
τὴν σιγὴν δὲν ἐτάραξε
τῆς δουλωσύνης.

ιδ.

Σεῖς μόνοι ὅπου ἐκλαδεύατε
τὴν Παργινὴν ἐλαίαν,
σεῖς ἀπὸ τὸν θάνατον
λόγον μόνον ἐτράφητε,
ἔσεῖς, ὦ ἀνδρεῖοι.

ιε.

Τὰ συνήθη χωράφια
ἀφίνοντες, ἐφύγατε
τὸν ζυγόν, προτιμῶντες
τὴν πικρὰν ξενιτείαν
καὶ τὴν πενίαν.

ιστ.

Πλήν, τῆς ἐπιστροφῆς
ἔχαραξεν ἡ ἡμέρα.
Πάντοτε οἱ ἐπουράνιοι
μεγαλόθυμον γένος
ὑπερασπίζουν.

ιζ.

Ἐκεῖ ὅπου ἐκαύσατε
(ἐλληνικὴ φροντίδα!)
τῶν προγόνων τὰ λείψανα
πάλιν ἢ πρόνοοι χεῖρες
ἐκεῖ σὰς φέρουν.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Λάμπρο)

Καθὼς ἐσημείωσα εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἔμπαινε εἰς τὸ σχέδιον τοῦ ποιήματος ἓνας
ιερέας θυσιασμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶ.

Ἐφεναν τὸν ἱερέα, καὶ ὁ Ἀλῆς ἐφώναζε τῶν δούλων του,

Τὰ κάρβουνα τοῦ σκύλου ἀνάρια ἀνάρια.

Εἶχε μίαν ἀπίστευτη ἱλαρότητα. Πῶς; τάχα ἀναπαύεται εἰς δροσερὴ χλωρα-
σιά; Καὶ ὁ Ἀλῆς περιπαίζοντάς τον: «Τὶ σοῦ φαίνεται, ἅγιε ἀνθρώπε; βλέπω καλὰ
ὅτι εἶσαι σὺνηθισμένος νὰ θαυματουργῇς· ὁλοένα γυρίζεις, δίχως νὰ κινᾷς μῆτε
χέρι μῆτε πόδι, κι' εἶσαι ὅλος ἓνα κομμάτι. Εὐγε σου· παρακάλει τὸν Ἰησοῦ νὰ
σὲ σώσῃ τὸ γληγορύτερο». Τότε ὁ ἱερέας κινώντας τὰ χεῖλη του πλεον φλογερὰ
ἀπὸ τ' ἀνθρώπια, ἔλεγε: «Εὐλογημένη τούτη ἡ φλόγα! Ἀκούω φτερούγισμα πού
ἔρχεται μακρόθεν καὶ μοῦ φέρνει τὴν εὐωδία τοῦ κρίνου. Ἄ! σὲ θωρῶ, ἅγιε Ἀγ-
γελε! Βέβαια ἐσὺ θὰ ἔβρεξες δροσιὰ ἀπάνου εἰς τοῦτα τὰ κάρβουνα, ὅμοια μ' ἐκείνη
τῶν παιδιῶν εἰς τὴν κάμινον. Τὶ κάνει αὐτός; Τεντώνει τ' ἀθάνατο δάχτυλον καὶ γρά-
φει εἰς τὸν ἄερα, ὥσάν εἰς μάρμαρον, μὲ πύρινες γραμμὲς πράγματα τὰ ὅποια δὲν
ἐννοῶ».

Εἰς τὸ ὄραμα τοῦ ἱερέα ἐφαίνεται ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου καὶ οἱ Βασιλεῖς
τῆς Ἱερᾶς Ἐνώσεως πὺν ἐκαταπολεμοῦσαν τὴν Ἑλευθερίαν. Ἐβλεπε καὶ Τούρκων
κεφαλὰς ὅπου ἐροβολοῦσαν μέσα εἰς τὸν λάκκον πὺν ἐτριγύριζε τὸ πολιορκημένο Μεσο-
λόγγι, καὶ ὁ ἐνθουσιασμένος μάρτυρας τοὺς ἐφώναζε:

Σταθῆτ' ἐκεῖ· δὲ σὰς ξυπνάει στὸν λάκκον
Ἡ κραυγὴ τῶν σκυλιῶν καὶ τῶν χοράκων.

ΟΛΑ ΓΙΑ ΟΛΑ

Τὰ φλογισμένα ράσα τοῦ Παπαφλέσσα ἀνεμίζουν ξανὰ κοντά μας. Τὸ αἷμα τῶν ἡρώων τοῦ 21 ἀχνίζει μπροστά μας. Ζοῦμε τὰ βασανιστήρια τῶν μαρτύρων, πὺν σὰν κανιτὸ σίδερο καΐνε τὴ σάρκα μας, καθὼς πυράκτωναν καὶ τὸ κορμὶ ἐκείνων. Ἡ ἀδυσώπητη, ἡ δυναστική βία τοῦ τότε κατακτητὴ εἶναι ἴδια μὲ τὴ βία, πὺν κι' ὁ σημερινὸς δείχνει. Ὅλα ὅμοια. Καὶ τότε, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1821, ἓνας ἀρχηγὸς τοῦ δουλωμένου Γένους—ὁ Κυπριανὸς—σταυρωνόταν γιὰ τὴν Ἁγία Λευτεριά. Καὶ σήμερα γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ, ἓνας ἄλλος, ἄξιος τῶν παραδόσεων τοῦ Γένους καὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας—ὁ Μακάριος—ἠθικὰ δολοφονιέται σ' ἓνα ἐρημικὸ κι' ἀρρωστημένο νησί. Ὅλα ὅμοια. Μὲ μιὰ μόνο διαφορὰ: Τότε ὁ δυνάστης λεγόταν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία κι ἦταν προαιώνιος ἐχθρὸς τοῦ Γένους. Σήμερα ὁ δυνάστης ὀνομάζεται Ἀγγλικὴ Αὐτοκρατορία. Καὶ δὲν εἶναι προαιώνιος ἐχθρὸς τοῦ Γένους. Ἀντίθετα, σύμμαχος ἦταν ὡς τὰ χθὲς καὶ γιὰ χατήρι του πολλὰς φορὲς ρημάξαμε τὸ βίό μας καὶ βάλαμε δανλὶ στὸ σπιτικό μας.

* *

Τὶ ὠφελεῖ γιὰ νὰ τὰ λέμε; Σὲ τίποτα δὲν ὠφελοῦν οἱ διαμαρτυρίες κι οἱ ὑπομνήσεις τῶν ἀρετῶν μας, τῶν θυσιῶν μας, τῶν ὑπηρεσιῶν, πὺν προσφέραμε στὸ χθεσινὸ σύμμαχο καὶ σημερινὸ κατακτητὴ. Αὐτὰ μοιάζουν μὲ τῶν ἀδύνατων τὰ παράπονα καὶ τῶν δειλῶν τὰ παρακάλια. Κι ἐμεῖς

οὔτε ἀδύνατοι, οὔτε δειλοὶ εἴμαστε. Γιατὶ εἴμαστε Ἕλληνες. Καὶ σὰν Ἕλληνες ἓνα δρόμο ἔχουμε ἀνοιχτὸ μπροστά μας. Τὸ δρόμο τοῦ Χρέους. Χρέος δὲ ἱερὸ τὴ στιγμή αὐτὴ τῆς Ὑψιστῆς Ἐθνικῆς Δοκιμασίας εἶναι ἡ μὲ ὅλα τὰ μέσα ἀντίσταση στὴν ἰταμὴ καὶ πρόστυχη ἐπίθεση. Μῖσος σιὸ μῖσος. Περιφρόνηση στὴν περιφρόνηση. Κι' ἂν χρειασθεῖ, βία στὴ βία. Φωτιά στὴ φωτιά. Τσεκούρι στὸ τσεκούρι.

* *

Κι' ἂς μὴ βρεθεῖ κιότεμένος πὺν θὰ πῇ: Τὶ θὰ γίνη; Θαῦμα θὰ γίνη. Ὅπως θαῦμα ἔγινε καὶ τὸ 21 καὶ τὸ 40. Καὶ τότε βρέθηκαν κιότηδες «συνετοὶ» καὶ «φρόνιμοι», πὺν σύστησαν καὶ συμβούλευαν τὴ συνδιαλλαγὴ, τὸ συμβιβασμό, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε στάχτη. Ἀλλὰ ἡ ἀσυμβίβαστη καὶ θαρραλέα φωνὴ τῆς ράτσας πρόσταξε: Ὁχι! Καὶ τὶ ὠφελεῖ ἂν δὲ γίνουμε στάχτη, ὅταν στάχτη γίνει τὸ μεγαλύτερο καὶ ὠραιότερο Ἰδανικό, ἡ Ἐλευθερία; Καὶ τὶ ἀξία ἔχει ἂν καλοπερνᾷς, ὅταν τὴν καλοπέραση τὴν ἐξαγοράζεις μὲ τὸ πούλημα τοῦ ἀδιατίμητου ἀγαθοῦ, τῆς ψυχῆς σου; Λαμπροφορεμένος εἶσαι, ὅταν κουρελῆς στεφανώνεσαι μὲ τὸ ἀμάραντο στεφάνι τῆς Δόξας, ἔστω κι ἂν τὸ στεφάνι αὐτὸ γίνη ἀπὸ λίγα χορτάρια, πὺν ἔμειναν στὴν ἔρημ γῆ τῶν Ψαρῶν, τῆς Βορείας Ἠπείρου, ἡ πὺν θὰ μένουν—ἡ ὥρα, ἡ κακία νὰ μὴν ἔλθῃ—στὴν ἔρημ Κύπρια γῆ.

ΠΑΝΟΣ ΦΑΝΤΗΣ

'Αγωνιστικά Κείμενα

Ο ΔΕΣΠΟΤΗΣ

'Η 'Ηπειρος δὲν εἶναι μόνον ὁ ἀκρίτας τοῦ φυλετικοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἀκρίτας τοῦ χρόνου. Δοκίμασε τὴν πικρὴν γεύση τῆς λευτεριῆς δυὸ αἰῶνες πρὶν ἀπ' τὸ σάλπισμα τοῦ 21. 'Ο Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος, ἓνας δεσπότης τραγικὸς καὶ ὄνειροπόλος, ἄφησε τὴν ἔδρα του τὰ Τρίκαλα καὶ μπαίνει γιὰ λίγες στιγμὲς ἐλευθερωτῆς ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἐπαναστατημένων ἀγροτῶν σιὰ τουρκοκρατούμενα Γιάννινα. Βρισκόμαστε σιὰ 1611. 'Η 'Ηπειρος ἔχει τώρα τὰ πρῶτα τῆς αἵματηρᾶ προνόμια—πρωτομάρτυς καὶ ἡρωῖδα—σιὰ πρῶτα μακρυνὰ φυλάκια τοῦ 21.

Δεσπότη μου τί σήκωσες τὸν κόσμον στὸ σειφὲρι
καὶ ρήμαξαν τὰ Γιάννινα καὶ ρήμαξεν ὁ τόπος;
Μεῖναν τὰ σπίτια—ν—ἄδειανᾶ, γεμίσαν τὰ χανιάκια
κι' ὁ Τοῦρκος δὲν ἀπόσωσε νὰ κόβει καὶ νὰ κάνει.
'Εδῶ ἀρπάζουν κόρακες καὶ κεῖ οἱ Γιαουντῆδες.
Χάνουν οἱ μάνες τὰ παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ γονέους
κι' ἔσένα τὸ τομάρι σου τὸ στείλανε στὴν Πόλη
νὰ τρῶν οἱ κότες πίτουρα, νὰ νταβουλᾶν οἱ γύφτοι
γιὰ νὰ ξυτνάει ἡ Τουρκιά νὰ κάνει ραμαζάνι.

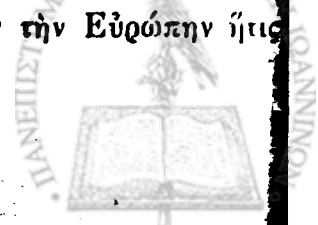
ΓΕΝΝΑΙΑ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΤΟΥ ΛΙΔΩΡΙΚΗ

Τὸ ἔθνος εἶχε διαισθανθῇ ὅτι ἡ ἐλευθερία, ποὺ τὴν ὕφαινε μὲ τόσο πείσμα καὶ τόσες θυσιᾶς ἐπὶ δλόκληρους αἰῶνες, δὲν μπορούσε παρὰ νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς κοινοπραξίας σπαθιοῦ καὶ καλάμου. 'Ο λόγιος ποὺ βαστοῦσε ζωτανῇ τὴν παράδοση τοῦ ἀρχαίου κλέους τοῦ ἦταν τόσο πολῦτιμος ὅσο καὶ ὁ πολεμιστῆς. Στὴ σελίδα αὐτὴ τοῦ Θανάση Λιδωρικῆ, σφραγιστοφύλακα τοῦ 'Αλῆ Πασοῦ, φαίνεται ἡ ἀντίδραση τοῦ καλαμαρά, ὅταν βλέπει νὰ κινδυνεύῃ ἓνα ἀπὸ τὰ πνευματικὰ κεφάλαια τοῦ Γένους: 'Ο 'Ψαλλίδας. Τὸν σώζει ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ 'Αλῆ μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του, δείχνοντας πὺς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ ἡρωϊσμός δὲν ἦταν μονάχα πρόνομιο τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Μέσα στὴ μούχλα τῶν γραφείων, σὲ σώματα καχεκτικά, ἀνίκανα νὰ ἀσκήσουν τὴν ὑλικὴ βία, ἀνθοῦσαν ἡνυχὲς γενναῖες, ἱκανὲς γιὰ ὅποιαδήποτε πράξη θυσίας.

«... 'Ο 'Αλῆς ἔδωκεν τὸ βιβλίον τοῦ 'Ολλανδ(') εἰς τὸν Μπαρκατσουλῆν γνωρίζοντα τὴν 'Αγγλικὴν ὅστις τὸ μετέφρασεν ὅλον εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὰ ἔδωκεν εἰς τὸν 'Αλῆ ὅστις ἔδωκε τὴν 'Ελληνικὴν μετάφρασιν

1. Holland, 'Αγγλος λατρὸς ποὺ ἔμεινε σιὰ Γιάννινα καὶ ἀργότερα τύπωσε τίς ἐντυπώσεις του σὲ βιβλίον.

μετὰ τοῦ πρωτοτύπου ἵνα τὰ φυλάξω μέχρις ὅτου μὲ προσκαλέσῃ, νὰ τῷ τὰ ἀναγνώσω. 'Εγὼ ἀναγνώσας αὐτὴν εἶδον εἰς ἓν κεφάλαιον νὰ ὀμιλῇ ὁ 'Ολλανδ περὶ τῆς εἰς 'Ιωάννινα διαμονῆς του καὶ τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν ἐν οἷς καὶ περὶ τοῦ 'Ψαλλίδα ὅτι ἐπισκεπτόμενος αὐτὸν ἐν 'Ιωαννίνοις ἠτιάτο δῆθεν τὴν Εὐρώπην ἵτις

τὰ φῶτα παρὰ τῶν Ἑλλήνων λαβοῦσα ἠνείχετο τὴν Ἑλλάδα τοσοῦτον δεινοπαθοῦσαν. Ἡ περικοπὴ ἐκείνη ἠθέλε διεγείρει τὴν κατὰ τοῦ Ψαλλίδα ἀντιπάθειαν τοῦ Ἀλῆ καὶ ὁ φιλελεύθερος διδάσκαλος ἠθέλε πληρώσει διὰ τῆς κεφαλῆς τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα. Ἀπεφάσισα ὅθεν ν' ἀποσι-

ωπήσω τὰ περὶ Ψαλλίδα, τὸ μὲν διότι ὁ Ἀλῆς εἰς οὐδέναν ἄλλον ἐνεπιστεύετο τὰ τοιαῦτα, τὸ δέ, διότι, καὶ ἐν περιπτώσει ἀποκαλύψεως, ἡδυνάμην νὰ δικαιολογηθῶ λέγων ὅτι δὲν εἵχομεν εἰσέτι φθάσει εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο...

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Ὁ Ἀλῆ — Πασῶς τούτῃ ἡ τερατώδης πολὺπλευρὴ ἰδιοφυΐα κρατεῖ χρόνια τώρα τῆς Ἠλείρου. Βρισκόμαστε σιὰ μεταίχμια δύο κρίσιμων αἰώνων τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20ου. Ἡ μάχη ὅμως δὲν δίνεται πάντα μὲ τὸ σπαθί. Πρέπει πρῶτα νὰ ξυπνήσει τὸ γένος, νὰ σαλέψει μέσα του ἡ αὐτοσυνείδησις τῆς καταγωγῆς, ἡ ἀποτίναξις τοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ τῆς δεισδαιμονίας, ἡ ἀστραπή τοῦ ὀρθοῦ λόγου, νὰ διαφωτισεῖ. Ὁ διαφωτισμὸς ἐδῶ θαθαίνει γόνιμα γιατί ἀποκόβεται ἀπὸ τὴ λογιότητα, προσδένεται στὴ δημοτικὴ παράδοση καὶ τὴν ἐθνικὴ συμπεριφορὰ, γίνεται καταληπτὸς καὶ χρήσιμος. Ὁ Ἀθ. Ψαλλίδας εἶναι πιά μιὰ προσωπικότητα ποὺ μεταφύτευσε μετὰ τὶς σπουδὲς του στὴ θειικοκρατούμενη Εἰρῶπη, ἓνα πνεῦμα ἐπιστημονικοῦ παιδαγωγοῦντος φιλελευθερισμοῦ, μιὰ ἐπανάστασις πνευματικὴ ποὺ ὑπηρετεῖ ἔμμεσα ἐκ τῶν κάτω ὑποδόρεια τὴν ἀποδέσμευσιν τοῦ ἴδιου τοῦ ἔθνους. Τὴ σκηνὴ τὴν ἀναπλάσει δημιουργικὰ ὁ Θ. Πετσάλης — Διομήδης:

Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ὁ Ψαλλίδας εἶχε φέρει ἀπὸ τὴν Ἰταλία κάτι «ὄργανα» φυσικῆς, πειραματικῆς φυσικῆς καθὼς ἐλέγανε τότε, κι' ἄρχισε νὰ κάνει πειράματα μπροστὰ στοὺς μαθητὲς του καὶ νὰ τοὺς διδάσκει πάνω σ' αὐτά. Μαθεύτηκε τοῦτο τὸ πρᾶμα κι' ἔξω ἀπὸ τὴ Σχολή — τὰ παιδιὰ τὸ εἶπανε θαυμάζοντας στὸ σπίτι τους — κι' ἀπὸ ὅλη τὴν πολιτεία τρέχανε οἱ γιαννιῶτὲς νὰ δοῦνε τὰ «θαύματα» ποὺ ἔκανε ὁ Σχολάρχης στὴ Σχολή τοῦ Καπλάνη. Ἀκόμα καὶ δυὸ μπέηδες ἦρθαν μιὰ μέρα καὶ κάθησαν νὰ δοῦνε. Ὁ Ψαλλίδας πρόθυμος, λίγο κολακευμένος, λιγάκι σὰν παιδί, περήφανος ποὺ τὸν κοιτάζανε ὅλοι μεγάλοι καὶ μικροί, μὲ θαυμασμὸ καὶ ἀπορία.

Εἶταν ἓνα δωμάτιο δίπλα στὸ γραφεῖο τοῦ Σχολάρχου, ἓνα δωμάτιο ἀρκετὰ μεγάλο, μ' ἓνα μεγάλο τραπέζι στὴ μέση, κι' ἀπάνω στὸ τραπέζι κάτι περίεργα μηχανήματα, κάτι σὰ σκαλωσιὲς ξύλινες, μὲ ρόδες καὶ τροχαλίες, μικρὲς ἢ μεγάλες, μὲ ἐλατήρια, μὲ λουριά, μὲ σύρματα, μὲ κάτι δίσκους μετἀλλινους. Ὁ Ψαλλίδας στεκόταν μπρὸς στὸ τραπέζι κι' ἔκανε τὰ πειράματα τὰ ἐξηγοῦσε. Οἱ πρὸ πολλοὶ δὲν καταλά-

βαιναν κι' ἔλεγαν «θαῦμα εἶναι». Στριμῶγνόνταν γύρω του, πίσω του, μπροστὰ του, δίπλα του, κι' ἀνοίγαν κάτι μεγάλα μάτια, τρομαγμένα καμμιὰ φορὰ, γιατί δὲν εἶταν ὅλοι τοὺς σίγουροι γιὰ τὸ τί μπορούσε νὰ συμβεῖ. Στὸ κάτω τῆς γραφῆς, τοῦ «διαβόλου σύνεργα» μοιάζανε ὅλα αὐτὰ τὰ καμώματα τοῦ κυρ-Ψαλλίδα.

Μιὰ μέρα ἀνοίγει ἡ πόρτα, τὴν ὥρα τῶν πειραμάτων, καὶ μπαίνει ὁ μπουμπασίρης Ἰσμαήλ, ἓνας ἀρβανίτης ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τοῦ Βεζύρη. Μπήκε ἀπότομα κι' ὅλοι γυρίσανε καὶ κοίταξαν. Εἶπε μισὸ ἀρβανίτικα, μισὸ ἑλληνικά:

— «Σὲ λίγο, ἀφέντη Μουχτάρ κι' ἀφέντη Βελή ἔρθουνε νὰ διοῦνε. Τόπο! Τόπο! Ἀνοίχτε!»

Ὁ Ψαλλίδας στάθηκε ψύχραιμος. Ἐκανε μὲ τὸ χέρι στὰ σχολαρόπαιδα καὶ στὸν ἄλλο κόσμον ποὺ στριμωγνόνταν γύρω στὸ τραπέζι τῶν πειραμάτων, ν' ἀνοίξει, νὰ κάνει τόπο. Κι' εἶταν σ' ἐκείνη τὴν ὁμήγυρη παιδιᾶ δεκαπεντάχρονα κι' εἰκοσάχρονα, ἀχτένιστα καὶ μὲ γυαλιστερά μάτια, κι' ἄντρες μὲ μαῦρα παχειὰ μουστάκια καὶ γέροι σεβάσμιοι, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς

γέρους που έχουνε ακόμα μιὰ περιέργεια για τὸ καθετί κι' ἀφοῦ ἀσπρίσουν τὰ μαλλιά τους.

Ὁ Ψαλλίδας σταμάτησε τὸ πείραμα ποὺ εἶχε ἀρχίσει κι' ἔβαλε μιὰ τάξη πάνω στὸ τραπέζι μετὰ τὰ ὄργανα. Ὁ Γιάννης — ἓνα παιδί ἀπὸ τὸ Συρράχο — ἀψηλόκορμος, στεκότανε πίσω του καὶ τὰ περνοῦσε ἓνα σωστὸ κεφάλι. Κοίταξε πάνω ἀπὸ τὸν τὸν ὦμο τοῦ δασκάλου, δπου ἀκούγεται φασαρία στὴν αὐλή, δῆματα στὴ σκάλα, μπαίνουνε ὀρμητικὰ στὸ δωμάτιο δυὸ καδᾶσῃδες μετὰ τὸ χέρι στὸ σελάχι, σπρώχνουνε τὸν κόσμο κι' ἀμέσως καταπίσω ὁ Μουχτάρ κι' ὁ Βελῆς, οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ Βεζύρη. Ὅλοι σκύψανε καὶ προσκυνήσαν. Εἴτανε οἱ δυὸ οἱ πατῆρες ἄντρες στὰ καλύτερα τους χρόνια, ὁ Μουχτάρ λίγο ἀπάνω ἀπ' τὰ τριάντα, ὁ Βελῆς λίγο κάτω. Φορεῦσαν τὴν ἀρβανίτικη φουστανέλλα μετὰ μεταξωτὸ πουκάμισο κι' εἴτανε θουτηγμένοι στὸ βελούδο καὶ στὰ γούνινα σειρίτια ἀπ' τὴν κορφή στὰ νύχια. Κι' ὅμως ἀπὸ κοντὰ ἔβλεπε λερὰ τὰ μεταξωτὰ καὶ τὰ βελούδα ἀπὸ κρασιά κι' ἀπὸ ἄλλους λεκέδες καὶ στὰ χέρια τοῦ Μουχτάρ ὁμορφα μακρουλὰ δάχτυλα, στολισμένα μετὰ χονδρὰ στολίδια, τὰ νύχια εἴταν ὀρμητικὰ καὶ κίτρινα ἀπὸ ταμπάκο. Ὅμορφοι ἄντρες, ἀποτρόπαιοι. Κι' εἶχαν ἓναν ἀέρα μεγαλουργιάνικο, ἓνα μάτι μικρὸ μαῦρο πολὺ σκληρὸ κι' ἓνα μουστάκι λεπτὸ καὶ μυτερὸ ποὺ ἀπὸ κάτω του κοκκίνιζαν τοῦ Μουχτάρ τὰ παχειὰ σαρκικὰ χεῖλη, τοῦ Βελῆ το μικρὸ καὶ σαρκαστικὸ στόμα. Πίσω τους ἦρθε καὶ κάθησε ἓνας ἄντρας μετὰ φουστανέλλα καὶ μετὰ φέσι κόκκινο, ἓνας ρουμेलιώτης λεδενταρᾶς, ὅλοι τὸν ξέρανε στὰ Γιάννενα, ὁ Ἀντρέας ὁ Ἰσκος, ὁ Καραϊσκος ποὺ λένε, τσοχαντάρης (σωματοφύλακας) τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια. Σφίχτηκαν ὅλοι γύρω στὸ τραπέζι, ὄρθιοι, κι' ὁ Ψαλλίδας εἶπε:

— Τιμὴ μου καὶ χαρὰ μου, εὐγενέστατοι... Ὁ Ὑψηλότατος πατέρας σας μετὰ εἶχε εἰπεῖ τὲς προάλλες, ὅτι ἠθέλατε νὰ με τιμήσετε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ μαθήματά μου. Ὁ Ὑψηλότατος πατέρας σας πάντοτε μ' ἐνθαρρύνει, πάντοτε με προτρέπει. (Τότε πρωτόμαθε ὁ Γιάννης ὅτι ὁ κύριος Ψαλλίδας εἴτανε ταχτικὸς τοῦ Σαραγιού, ὅτι ὁ Βε-

ζύρης τὸν ἐκτιμοῦσε καὶ τὸν ἀγαποῦσε, ὅτι τὸν εἶχε στείλει μάλιστα δυὸ φορές στὰ νησιὰ ἀντίκρυ νὰ νεγκοσιάρει, μετὰ τοὺς Μόσκοβους, ὅχι μόνο γιατί ἤξερε τὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξυπιάδα καὶ τὴν εὐστροφία του). Ὁ Ὑψηλότατος Βεζύρης εἶναι γενναῖος καὶ στές χορηγίες ποὺ δίνει ἀπὸ τὸν προσωπικὸ του χαζίνε γιατὰ τὰ σχολεῖα μας. Ὅλα ἐπιθυμεῖ νὰ τὰ γνωρίσει. Δι' ὅλα ἐρωτᾷ. Μὰ θέλεις διὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ Λονδίνου; μὰ θέλεις διὰ τὸν τρόπον ναυπηγήσεως μιᾶς μεγάλης φρεγάδας, μὰ θέλεις γιατὸν πόλεμο ποὺ ἔκαμαν πρὶν δέκα χρόνους οἱ ἀμερικανοὶ γιατὸ νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τοὺς ἰγγλέζους... Γιατὸ ἐμὲ δὲν γίνεται ἀψηλώτερη τιμὴ ἀπὸ τὴν εὐνοια καὶ τὴν προστασία τοῦ Βεζύρη. Ἀλῆ καὶ θέλω νὰ τὸ ἀκούσετε ὅλοι... Τώρα στὰ στερνὰ, ἔμαθε ὁ Βεζύρη. Ἀλῆς γιατὰ τὰ πειράματα ποὺ συνηθίζω νὰ κάνω ἀπάνω σὲ τοῦτο τὸ τραπέζι, μετὰ τίς πιὸ πρόσφατες ἀνακαλύψεις τῆς φυσικῆς. Μετὰ ἔβαλε καὶ τὸν ἐξήγησα τὰ πάντα. Ἔτσι φαντάζομαι ὅτι θὰ σᾶς εἶπε καὶ ἐσᾶς, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, διὰ νὰ ἔλθετε νὰ ἰδεῖτε καὶ μετὰ μάτια σας τὸ «τί κάνει ἐκεῖνος ὁ πονηρὸς ὁ Ψαλλίδας». Λοιπὸν σᾶς χαιρετῶ εὐγενέστατοι καὶ σᾶς προτρέπω νὰ κάμετε λίγο πέρα, διὰ νὰ μὴ πεταχθεῖ καμμιὰ σπῖθα ἢ τίποτε ἄλλο καὶ σᾶς κάψει τίς πολυτίμες φορεσιές ἢ σᾶς κάνει ἄλλο κανένα κακό... Αὐτὸ ποὺ βλέπετε ἐδῶ (πῆρε στὰ χέρια του κάτι ἀπὸ τὸ τραπέζι) εἶναι ἡ Βολταϊκὴ λεγομένη στήλη... Ὁ Βόλτα εἶναι εἶναι ἓνας μεγάλος φυσικὸς ἀπὸ τὴν Ἰταλία, μαθητῆς καὶ φίλος τοῦ ἄλλου μεγάλου ἱατροῦ καὶ φυσικομαθηματικοῦ, ἐξ Ἰταλίας καὶ ἐκεῖνου, τοῦ καθηγητοῦ Γαλδάνη, αὐτοῦ ποὺ ἀνεκάλυψε μιὰ παράξενη, ἀσύλληπτη, ἄπιαστη δηλαδὴ ἔως σήμερον δύναμη, δπου εὐρίσκεται παντοῦ σχεδὸν γύρω μας καὶ ποὺ τὴν ἔδωσαν τὸ ὄνομα «ἡλεκτρισμός». Νά, πᾶρτε τοῦτο τὸ κεχριμπάρι... λέγεται καὶ ἡλεκτρον. Ὁ ἡλεκτρισμός...

Σιγὴ ἀπέραντη γύρω στὸν Ψαλλίδα, ὅταν διδάσκει. Οὐδὲ πάλεμα χειριοῦ, οὐδὲ ματόφυλλου παίξιμο. Μαγνήτης ὁ δάσκαλος καὶ τοὺς ἐτράβηξε ὅλους καὶ τοὺς ἔχει δέσει μετὰ τὴν μαγεία τῶν χειρῶν του. Ἀξάφνα βρέθηκε στὰ χέρια τοῦ ἓνα κομάτι...

δυὸ πόδια εἶναι, βάτραχος νὰ 'ναι... μισὸ βατράχι γδαρμένο, μαυρισμένη σάρκα, ἀνοιξε κανένα συρτάρι καὶ τὸ πήρε· Μὲ γρήγορη κίνησιν τὸ κρεμάει στὸ σύρμα πού εἶναι τεντωμένο ἀπάνω ἀπ' τὸ τραπέζι. Ἀπάνω στὸ τραπέζι εἶναι μιὰ δάση ξύλινη, στρογγυλή, κι' ὁ ἕνας πάνω ἀπ' τὸν ἄλλον δίσκοι, λεπτοὶ δίσκοι.

— Ὁ πρῶτος εἶναι χάλκινος, ἐξηγεῖ ὁ δάσκαλος, ὁ δεύτερος τοίγκινος, ψευδάργυρο τὸν λέμε ἐμεῖς στὴν ἐπιστήμη μας. Εἰκοσιτέσσερις δίσκοι. Καὶ σὲ δυὸ - δυὸ ἀνάμεσα, ἕναν χάλκينو κι' ἕναν τοίγκينو, εἶναι ἕνα κομμάτι ὕφασμα ποτισμένο στὸ διτριόλι... («θεϊκὸν ὀξύ» τὸ λένε ἐπίσημα).

Ὁ Ψαλλίδας πήρε ἕνα κομμάτι σύρμα καὶ τὸ 'δεσε στὸν πρῶτο δίσκο. τὸν ἀπάνω ἀπάνω. Τίς ἄκριες πού μέινανε λεύτερες τίς κρατοῦσε μακριὰ τῇ μιᾷ ἀπὸ τὴν ἄλλη.

— Καὶ τώρα, κύριοι...

Ἐφερε μὲ προσοχὴ κοντὰ τῇ μιᾷ στὴν ἄλλη τίς δυὸ ἄκριες τὰ σύρματα κι' ὀλόξαφνα, τσάφ, τί, 'ταν αὐτό; γίνηκε μιὰ λάμψη, τσάφ, τσάφ, τσάφ, μάκραινε καὶ πλησίαζε τὰ σύρματα ὁ Ψαλλίδας, τσάφ, τσάφ, ἄναβε ἡ λάμψη.

— Αὐτὸ τὸ φῶς, πού βλέπετε, αὐτὴ ἡ φλόγα εἶναι ὁ ἡλεκτρισμός. Προσοχὴ τώρα...

Μὲ τὸ δεξι χέρι κρxtάει τὰ δυὸ σύρμα-

τα χωριστὰ τὸ ἕνα ἀπ' τὸ ἄλλο μὲ τ' ἀριστερὸ σέρνει τὸ βάτραχο καὶ τότε φέρνει κοντὰ στὴ στήλη. Ἀξαφνὰ ἐνώνει τὰ σύρματα, τσάφ, ἡ λάμψη, καὶ ὁ βάτραχος σάλεψε τὰ πόδια, ἕνας σπασμός, δεύτερος σπασμός, θαρρεῖς καὶ ξαναζωντανεύει.

Πήρανε τῇ συνήθειᾳ οἱ γιοὶ τοῦ Βεζύρη ν' ἀρχοῦναι ταχτικὰ στὰ πειράματα τοῦ Ψαλλίδα. Ἀλλες φορὲς ὁ δάσκαλος ἀραδιάζει μπουκαλάκια πάνω στὸ τραπέζι, μὲ διάφορα ὑγρά. Γεμίζει ἕνα γυάλινο ποτήρι μ' ἕνα ὑγρὸ ἄσπρο κι' ὕστερα ρωτᾷ:

— Τὶ χρῶμα θέλετε νὰ σὰς κάνω;

Τοῦ λένε γαλάζιο, κόκκινο, μαδί, δυσινί, πράσινο, κίτρινο, μπλάβο. Ὅλα τὰ κάνει, ἀνακατώνοντας τὰ ὑγρά, πότε τοῦτο πότε ἐκεῖνο, πότε τὸ ἄλλο, γρήγορα, ἀνύλαφρα, μὲ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν ταχυδακτυλουργῶν.

— Αὐτὰ δὲν εἶναι μάγια, τοὺς λέει στὸ τέλος. Εἶναι ἐπιστήμη. Εἶναι χημικὲς ἐνώσεις. Ἀμα ἐνώσεις τούτῃ τὴν οὐσίᾳ...

Δίπλα του, πάνω στὸ τραπέζι, εἶναι πάντα ἕνα χοντρὸ βιβλίο. Ἐχει γιὰ τίτλο: *De viribus electricitatis*. Συγγραφέας του ὁ *Professore Luigi Galvani*.

«Ἄν πάω καμμιά μέρα στὴ Μπολόνια...» στοχάστηκε τότε γιὰ πρώτη φορὰ ἕνα παιδί ἀπ' τὸ Συρράκο...

Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ὡσπου τὰ ἴδια χρόνια ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος, κάνει τὴν ἐμπορικὴ περιοδεία του, πιάνει σκάλα στὰ λιμάνια τὰ ἡπειρωτικὰ καὶ τὰ ἐγγὺς νησιωτικὰ. Συναντᾷ κάπου στὰ ταξείδια του δυὸ ἄλλους ὄνειροπόλους ὁμογενεῖς, δυὸ ἡπειρώτες: Τὸν Τσακάλωφ καὶ τὸν Σκουφᾶ. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, δημιουργεῖται, κάτω ἀπ' τὰ ἀνύποπτα, δασὰ βλέμματα τοῦ Ἀλῆ, ἔτοιμη νὰ ἐξαπλωθεῖ, σὰν ἄλλη Λεωνοαία μέχρι τῶν παροικιῶν τῆς Ρωσίας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Βρισκόμαστε ἀκόμη στὰ 1813.

«...Ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ τῆς Νήσου Πάτμου γραμματεῦν, ἀπὸ τὰ 1810, παρὰ τῷ μεγαλεμπόρῳ Βασιλείῳ Ξένῳ εἰς Ὀδησσόν, καὶ ἐμπορευόμενος, ἀπελθὼν ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 1812, δι' ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, συνῆψε μὲ τινὰς ἐκεῖ τῶν ἐμπόρων Ἀσημάκην Κροκύδαν, Χριστόδουλον Οἰκονόμου καὶ Κυριακὸν Μπιτσακτῆν Ἰωαννίτας μίαν ἐταιρίαν ἐμπορικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀπῆλθε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1813 εἰς τὴν Πρέβεζαν δι' ἀγορὰν λαδίων ἐκεῖθεν διέβη εἰς Ἰωάννινα διὰ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πιασὴν τὴν ἀδειαν τῆς ἀγορᾶς, διὰ μέσου τῶν πολλὰ ἰσχυόντων ὑπαλλήλων του Μάνθου Οἰκονόμου, ἀδελ-

φοῦ τοῦ ἀνωγειρημένου Χριστοδούλου, καὶ Κωνσταντίνου Μαρίνογλου φίλων του· μεταβὰς ἀκολούθως εἰς τὴν Ἀγίαν Μαύραν, διὰ παρακινήσεως φίλου του τινὸς Παναγιωτάκη Καραγιάννη, εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἑταιρίαν τῶν Ἐλευθέρων Κτίστων (Μασσόνων)· ὧν δὲ ἰδεῶν ἑλευθέρων καὶ πνέων πάντοτε μῖσος κατὰ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας, συνέλαβε ἀμέσως τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐνεργηθῇ μία μυστικὴ Ἑταιρία κατὰ τοὺς κανόνες ταύτης τῆς τῶν ἑλευθέρων Κτίστων, βάσιν ἔχουσα τὴν ἔνωσιν ὅλων τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς ἄλλα μέρη εὐρισκομένων διαφόρων Καπιτάνων Ἀρματολῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων πάσης τάξεως ὁμογενῶν, διὰ νὰ ἐνεργήσωσιν, εὐκαιρίας δοθείσης, τὴν ἑλευθέρωσιν τῆς Πατρίδος.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν λοιπὸν τῶν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐμπορικῶν ἐργασιῶν τοῦ Ὁξάνθος ἐπιστρέψας εἰς Ὀδησσόν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1813, ἐφιλιώθη μὲ τοὺς ἐκεῖ τότε εὐρεθέντας Νικόλαον Σκουφᾶν ἐκ τῆς Ἀρτης καὶ Ἀθανάσιον Ν. Τζακάλωφ Ἰωαννίτην, (ἐκ τῆς γενεᾶς, ὡς ἔλεγεν, τοῦ περιφήμου Τεκελῆ) νέους μὲ αἰσθήματα πατριωτικὰ καὶ φιλελεύθερα· ἐν μιᾷ τῶν φιλικῶν των συναναστροφῶν κατὰ τὰ 1814, οἱ τρεῖς οὗτοι φίλοι συνομιλοῦντες περὶ τῆς ἀθλίας καταστάσεως καὶ τυραννίας, εἰς ἣν οἱ ὁμογενεῖς ὑπέκειντο εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ μάλιστα εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἡπειρον καὶ μερικὰς νήσους, καὶ ταλανίζοντες τὴν σκληρὰν τύχην τοῦ ἔθνους, ἐμέμφοντο τὴν ἀδιαφορίαν, ἣν οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ Σύνοδον, μετὰ τὴν πτώσιν καὶ ἀποπομπὴν εἰς τὴν νῆσον Ἐλβαν τοῦ Ναπολέοντος, ἔδειξαν δι' αὐτό, ἐν ᾧ σοφὸς τις εἰς Βιέννην ἐξέδωκε διατριβὴν τινα εἰς φυλλάδιον, συμβουλευὼν τοὺς συμμάχους βασιλεῖς νὰ στείλωσι τὰ ἤδη ἐνωμένα νικηφόρα στρατεύματά των πέραν τοῦ Δουνάβεως, πρὸς ἑλευθέρωσιν ἑνὸς παλαιοῦ ἐνδόξου Ἑθνους, τοῦ Ἑλληνικοῦ, πρὸ αἰώνων δουλωμένου ἀπὸ ἄλλο βάρβαρον καὶ ἀνεπίδεκτον πολιτισμοῦ ἔθνος, τὸ Τουρκικὸν κ.τ.λ. Ἀλλ' ἡ Ἀουστριακὴ κυβέρνησις, εἰδοποιηθεῖσα περὶ τούτου παρὰ τοῦ ἐκεῖ ἐπιτετραμμένου τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας, Μαυρογένους, ἐμπόδισε κατασχοῦσα τὸ ρηθὲν φυλλάδιον καὶ εἰποῦσα ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς τοὺς κώδικας τῶν Ἑθνῶν Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἄλλα τοιαῦτα· τότε ὁ Ὁξάνθος ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ προτείνῃ εἰς τοὺς ρηθέντας φίλους του, τὴν ἣν συνέλαβε ἰδέαν νὰ συστήσωσι μίαν Ἑταιρίαν, σκοπὸν ἀμετάτρεπτον ἔχουσαν τὴν ἑλευθέρωσιν τῆς Πατρίδος, φανερώσας δὲ εἰς αὐτοὺς τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν Ἑταιρίαν τῶν Μασσόνων καί τινα τῶν σημείων αὐτῆς, ὅσα ἐδύνατο νὰ προσαρμωσθῶσιν εἰς αὐτὴν κοινοποιήσας, ἔβαλεν αὐτοῖς ὑπ' ὄψιν τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὰς πηγὰς τῆς δυνάμεώς του, τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν τῶν τυραννοῦντων αὐτὸ Τούρκων, τὰ ἐπιχειρήματα Ρήγα τοῦ Θεταλοῦ, τὰς κατὰ Ἀλῆ πασᾶ τυράννου Ἰωαννίνων νίκας τῶν ἀνδρείων Σουλιωτῶν, Παργείων καὶ ἄλλων διαφόρων ἀρματολῶν, ὀνομαζομένων καταχρηστικῶς κλεπτῶν, τὰς κατὰ καιροὺς νίκας τῶν θαλασσιῶν μας ἐπὶ Λάμπρου Κατζώνη, καὶ ἄλλοτε τὸ γενικὸν μῖσος τῶν ὁμογενῶν κατὰ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, τὰς διαθέσεις τῶν διαφόρων χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ οὕτω ἀπεφάσισαν οἱ εἰρημένοι νὰ ἐπιχειρησθῶσι τὴν σύστασιν τοιαύτης Ἑταιρίας καὶ νὰ εἰσάξωσιν εἰς αὐτὴν ὅλους τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ἀνδρείους τῶν ὁμογενῶν, διὰ νὰ ἐνεργήσωσι μόνοι των, ὅ,τι ματαίως καὶ πολλοῦ χρόνου ἤλπιζον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τῶν χριστιανῶν βασιλέων...»

Ο ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΜΥΕΙΤΑΙ ΣΤΗ ΦΙΛΙΚΗ

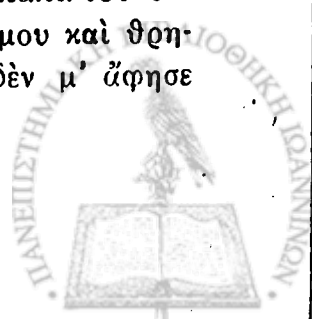
‘Ο στρατηγός Μακρυγιάννης βρίσκεται λίγα χρόνια τώρα στήν ‘Αρτα. ‘Απλή, εμπορευόμενη ψυχή, ξερχεται ή βαρυσήμαντη ώρα νά μνηθεῖ στή Φιλική ‘Εταιρεία. Παρακολουθοῦμε τίς ἀντιδράσεις τῆς πρωτόγονης δωρικῆς του συνείδησης, σά νά παρευρισκόμαστε σέ μιὰ ιεροτελεστία ἐθνική κάπου σ’ ἓνα ἀπ’ τὰ παραμάγαζα τῆς παραμικρῆς ‘Αρτας τοῦ 1820.

«...Έκατσα εἰς ‘Αρτα ὡς δέκα χρόνια, ἔκαμα πολλοὺς φίλους. Ἐκεῖ εἶχα φίλον καὶ ἓναν σακελλάριον ὥστερα ἔγινε οἰκονόμος. Τὸν εἶχα στενὸν φίλον, ὅτι ἡ συντροφιά μου ἦταν μὲ τοὺς καλύτεροὺς μου. Αὐτὸς ὁ οἰκονόμος μ’ εἶχε καλύτερα ἀπὸ τὰ παιδιὰ του, καὶ νύχτα καὶ ἡμέρα ἀπὸ τὸ σπῖτι του δὲν ἔλειπα. Ὅτι ἦταν ἓνας τοῖχος μὲ τὸ σπῖτι τοῦ πατριώτη μου καὶ πλησίον καὶ ἐκεῖνο ὁποῦ ἀγόρασα ἐγὼ δικό μου ἀπὸ ἄνδρος δυστυχῆ ἄρχοντα. Πολὺ προκομμένος οἰκονόμος, δὲν ἦταν ἄλλος εἰς τὴν ‘Αρτα τοιοῦτος καὶ εἶχε καὶ τέσσερα παιδιὰ σερνικά. Τὸ ἓνα ἀπ’ αὐτὰ ἦταν εἰς τὴν Εὐρώπῃ ὁποῦ σπούδαζε, καὶ ἦταν φίλος καὶ ἀγαπημένος τοῦ Καποδίστρια. Τὸ παιδί ἔσωσε τὰ ἔξοδά του καὶ ζήτησε τοῦ Καποδίστρια νὰ πάγῃ νὰ σπουδάξῃ τὴν γιατρική. Τοῦ λέγει ὁ Καποδίστριας, ὅτι κάτι καταγινόμαστε νὰ λευτερώσωμεν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἂν τελειώσῃ αὐτό, δὲν σοῦ χρειάζεται ἡ γιατρική καὶ ἂν μείνῃ, σοῦ στέλνω ἀπὸ τὴν Ρωσίαν τὰ μέσα καὶ πᾶς καὶ σπουδάξεις. Ἢ καὶ ἂν γίνῃ, αὐτό, σοῦ γράφω καὶ ἀνταμώμαστε. Τὸ παιδί ἦρθε εἰς ‘Αρτα, τὸ εἶπε τοῦ πατέρα του αὐτό καὶ ἔφυγε πίσω διὰ Κορυφούς. Πέρασε κάμποσος καιρὸς, τοῦ γράφει ὁ Καποδίστριας καὶ πῆγε κι’ ἀνταμώθηκαν καὶ τὸν κατήχησε διὰ τὴν πατρίδα τὸ μυστικόν.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλήπασας ἦταν πολλὰ δυνατὸς καὶ ἀγόρασε τὴν Πάργα καὶ ἄλλες ἀκαταστασίες ἔκανε, τοῦ ἐπισώρειψαν ἐγκλήματα ἐναντίον του νὰ μαχευτῇ μὲ τὸν Σουλτάνον. Τοῦ ἐνέοργησαν πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἄξαινε ἡ διχόνοια τοῦ Σουλτάνου καὶ αὐτηνοῦ. Ἦρθε τὸ παιδί εἰς ‘Αρτα κατηχημένο, ὁρκίζει τὸν πατέρα του καὶ φεύγει ὀπίσω. Ὁ πατέρας του θέλει νὰ βάλῃ κι’ ἐμένα εἰς τὸ μυστήριον. Παίρνει νὰ μ’ ὁρκίσῃ, καὶ πάλι μετανοοῦσε καὶ αὐτὸ μοῦ

τόκαμε πολλὰς φορές. Τότε καὶ ἐγὼ πείσμων ἀναντίον του καὶ τοῦ λέγω· «Σοῦ πέρασε ὑποψία ὅτ’ εἶμαι ἄτιμος τοῦ σπιτιοῦ σου καὶ ντρέπεσαι νὰ μοῦ τὸ εἰπῇς; Καὶ ὄντως εἶμαι ἄτιμος ἀνματαπατήσω εἰς τὴν πόρτα σου!» Καὶ σηκώθηκα καὶ ἔφυγα. Φωνάζει ὁ παπᾶς, ἐγὼ δὲν ματαγύρισα ὀπίσω. Πέρασαν δύο τρεῖς ἡμέρες, ἦρθε ξαναἦρθε, δὲν ματαγύρισα.

Ἀφοῦ ἦρθε πολλὰς φορές, μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια μου τ’ ἀποκρίθηκα· «Διὰ μένα νὰ σοῦ περάσῃ κακὴ ἰδέα, τὸ παιδί σου;» Ἐκλαψε καὶ αὐτὸς καὶ μὲ περικάλεισε νὰ πᾶμε μαζὶ καὶ ὥστερα νὰ μὴ ματαπάγω, σὰν μοῦ ξηγηθῇ. Πῆγα. Κατεβάζει τίς εἰκόνες ὅλες καὶ μ’ ὁρκίζει καὶ ἀρχινάγει νὰ μὲ βάλῃ εἰς τὸ μυστήριον. Ἀφοῦ προχώρησε, τότε τ’ ὁρκίστηκα ὅτι δὲν θὰ τὸ μαρτυρήσω κανενοῦ ὅμως νὰ μοῦ δώσῃ καιρὸν ὀχτὼ ἡμέρες νὰ συλλογιστῶ ἂν εἶμαι ἄξιος δι’ αὐτὸ τὸ μυστήριον, καὶ ἂν μπορῶ νὰ ὠφελήσω, νὰ τὸ λάβω, ἢ νὰ κάτσω· εἶναι σὰ νὰ μὴν τὸ ξέρω ὁλότελα. Πῆγα στοχαστικὰ καὶ τᾶβαλα ὅλα ὁμπρὸς καὶ σκοτωμὸν καὶ κιντύνους καὶ ἀγῶνες—θὰ τὰ πάθω διὰ τὴν λευτερίαν τῆς πατρίδος μου καὶ τῆς θρησκείας μου. Πῆγα καὶ τοῦ εἶπα· «Εἶμαι ἄξιος». Τοῦ φίλησα τὸ χέρι, ὁρκίστηκα. Τὸν παρεκάλεσα νὰ μὴ μοῦ μαρτυρήσῃ τὰ σημεῖα τῆς κατήχησης, ὅτ’ εἶμαι νέος καὶ νὰ μὴν ἀντίσω καὶ λυπηθῶ τὴν ζωὴ μου καὶ προδώσω τὸ μυστήριον καὶ κιντυνέψῃ ἡ πατρίς. Συφωνήσαμεν καὶ εἰς αὐτὸ καὶ μοῦ εἶπε ὅτι ὅθεν δουλέψω, χρήματα... καὶ κατὰχρησες δὲν μπορῶ νὰ κάμω, ὅμως νὰ παίρνω ἀπὸ ἄνα ἀποδειχτικόν αὐτὰ τὰ πλούτη νὰ κάνω. Καὶ ἡ εὐκὴ τοῦ παπᾶ τοῦ εὐλογημένου καὶ τῆς πατρίδος μου καὶ θρησκείας μου, ὡς τὴν σήμερον δὲν μ’ ἄφησε ὁ Θεὸς νὰ ντροπιαστῶ».

Σοῦλι

Τὸ 21 ἔρχεται καὶ βρίσκει τὴν πρώτη πυριτιδαποθήκη ψηλὰ στοὺς ἀπάτητους βράχους τοῦ Σουλίου.

Τὸ Σοῦλι, ἡ μεγάλη τούτη κακὴ φωλιά, τὸ μάτι τῆς Λάγκας, δὲν ἀποσώνει νὰ κυτιάζει ὅλη τὴν ἐπικράτεια τοῦ Ἀλῆ. Οἱ Σουλιωτικοὶ ἀγῶνες εἶναι μακροχρόνιοι, καθημερινή, ἄγρια βιοπάλη. Τοῦ Σουλίου ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ χαρμονὴ τοῦ ἀνένδοτου. Ἀπέναντι στὴ δολιότητα τοῦ Ἀλῆ, σὶς προτάσεις συμβιβασμοῦ, βαρεῖὰ ἀνυποχώρητες γεμάτες κάποια πείρα διπλωματικὴ καὶ στρατηγικότητα ἀκούγονται οἱ ἀποτροπὲς ἀκόμη κι' ἀπ' τὸ στόμα ἑνὸς λόγιου τοῦ Χριστόφορου Περραιβοῦ:

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΠΟΓΟΡΙΤΣΑΣ

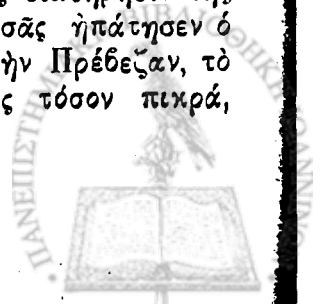
«...Ἐορτάσαντες τριήμερον τὸ Ἅγιον Πάσχα, τὴν τετάρτην ἡμέραν συμβούλιον πολεμικὸν ἐποίησαν, ὅπου ἀποφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν εἰς Μπογόριτσαν, Τόσκεισι, Δερβίζιανα, καὶ Λέλοδα ὀχυρωθέντων Τούρκων. Κοινῇ γνώμῃ ἐνεκρίθη νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην τῆς μάχης ἐν πρώτοις μὲ τοὺς εἰς Μπογόριτσαν. Ἡ θέσις αὕτη οὐ μόνον πλησιέστερα ἦν τοῦ Σουλίου, δηλαδὴ οὐ πλέον τῶν πέντε ὥρων κατ' ἀνατολὰς· ἀλλὰ καὶ ὀχυρωτέρα τόσον διὰ τὴν λοφώδη θέσιν τῆς, ὅσον καὶ διὰ τὴν τρίτοιχον καὶ κυκλοειδῆ κατασκευὴν τῆς. Ὅθεν, ὡς πλησιέστερα τοῦ Σουλίου καὶ ὑποκειμένη πλέον τῶν ἄλλων εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν, ἐφυλάττετο ἀπὸ πεντακοσίου ἀνδρᾶς Τουρκομακεδόνας, λεγομένους Γκέγκηδες. Φθάσαντες λοιπὸν κατὰ τὴν τετάρτην ὥραν τῆς ἡμέρας εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ (θυάμεως, ὅστις ἀπείχεν ἐν μίλιον μακρὰν τοῦ ὀχυρώματος, ἐκεῖ ἐκάθισαν ν' ἀναλάβωσι τὰς δυνάμεις τῶν ἀπὸ τὸν κόπον τῆς ὁδοιπορίας. Μετὰ

δὲ τοῦτο ἔδγαλεν ἕκαστος ἀπὸ τὸ σακκούλιόν του ἄρτον, κρέας, τυρὸν καὶ ὠὰ κόκκινα, τὰ ὅποια ἐπιθέντες εἰς τὰ εὐώδη ἄνθη καὶ πρασινάδας, καὶ ποιήσαντες τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μὲ τὴν σύγχρονον ἐκφώνησιν «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ τοῦ «Φάκι Μπάρδα» ἄρχισαν νὰ γεύωνται ἀγαλλόμενοι ὡς εἰς πανήγυριν, πίνοντες καὶ ὕδωρ κοίλαις χερσὶ καὶ προύμυτα ἀπὸ τὰ ἥσυχα ρεύματα τοῦ ποταμοῦ. Μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν ἀνεπαύθησαν. Καὶ περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν ἐγερθέντες, καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, ἡτοιμάζοντο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· πρὶν ὅμως διαβῶσι τὸν ποταμόν, συνέβη τις ἔρις μεταξὺ Γεωργίου Δράκου καὶ Μάρκου Μπότσαρη, περὶ ἀτομικῶν ἀνδραγαθιῶν καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεω. Ὁ Δράκος, διὰ νὰ μὴ χρονοτριβῇ εἰς τοιαύτας φιλονικίας (καὶ μάλιστα διότι ἦσαν ἐν τῇ κινεῖσθαι) εἶπε πρὸς τὸν Μπότσαρην τὰ ἑξῆς. «Φίλε, τὰ τιμημένα παλληκάρια δὲν καυχῶνται· ἰδοὺ ἡ Ρόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πῆδῃμα...»

ΠΡΟΤΡΟΠΕΣ

«Πληροφορήσατέ με, Σουλιῶται, ποῖα ἦσαν ἐκεῖνα τὰ μέσα, τὰ ὅποια καὶ πρὸ τῆς ἡγεμονίας καὶ ἐπ' αὐτῆς τοῦ Ἀλῆ πασαῖ κατέστηνον τὸ Σοῦλιον δυσάλωτον ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων, καὶ ἐσχάτως ἀπὸ τὸν ἴδιον; Δὲν ἦσαν βέβαια ἄλλα παρὰ αἱ δύο παραθαλάσσιοι πόλεις αἱ δύο

ἀκλόνητοί στήλαι τοῦ Σουλίου, ἡ Πρέβεζα λέγω καὶ Πάργα, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐλαμβάνετε πάντοτε πολεμοφόδια, τροφὰς καὶ πᾶν ὅ,τι σᾶς ἦτο ἀναγκαῖον εἰς διατήρησιν τῆς πατρίδος. Κατὰ τὸ 1798, σᾶς ἠπάτησεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς, καὶ ἤρπασε τὴν Πρέβεζαν, τὸ ἡσθάνητε βέβαια παρευθὺς τόσον πικρά,

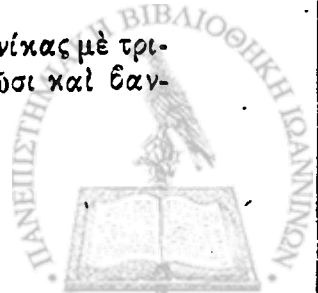
ὅσον ἐκεῖνος μὲ ἀπερίγραφτον χαρὰν καὶ ἐλπίδα διὰ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τοῦ Σουλίου. Ἡ ἄλωση τῆς Πρεβέζης σὰς ὠδήγησε τότε νὰ συμμαχήσετε ἐν τῷ ἔμα μὲ τοὺς Παργίους, καὶ νὰ τοὺς στείλετε τριακοσίους ἐνόπλους συμπατριώτας βοήθειαν· ἐπειδὴ ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπαπεῖλει ταυτοχρόνως νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτοὺς μὲ πόλεμον, ἐὰν μὲ εὐχαρίστησιν τῶν δὲν ἤθελαν ὑποταχθῇ εἰς αὐτόν· καὶ ἡ συμμαχία ἡ ἰδική σας ἐματαίωσε φανερά τὰ κατὰ τῆς Πάργας κινήματα του· μετὰ δύο χρόνους ὁμοῦς ἐκινήθη μὲ πολλὴν δύναμιν καθ' ὑμῶν τῶν ἰδίων, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ εἴχετε συμμάχους τοὺς Παργίους ἀντέστητε τοῦ ἐχθροῦ χρόνους τέσσαρας· τὸναντίον πόσον καιρὸν ἤθελεν ἀνθέξετε; Ἡ ποῖος ἀπὸ σᾶς καὶ ἀπὸ τὰ γυναικόπαιδά σας ἐδύνατο νὰ ἀποφύγῃ τότε τοὺς αἰμοσταγεῖς θύλας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ; Δὲν ἠξεύρω ποῖος σὰς ἀπατᾷ λέγων, ὅτι αὐτὸς εἶναι σύμφωνος καὶ συνεννοημένος μὲ τοὺς Ἑλληνας; Τοῦτο εἶναι ψεῦμα προφανέστατον, καὶ μάλιστα δὲν δύναται ποτὲ ἓνας τοιοῦτος τύραννος, πρὸς τοῦτοις καὶ ἀλλόπιστος νὰ ἐπιθυμῇ τὴν ἐλευθερίαν ἀλλοπίστων ὑπηκόων του· καὶ ἂν τοῦτο λέγῃ εἰς μερικοὺς, εἶναι ἀπάτη· ὁ ἰδιός του κίνδυνος εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται οὕτω τὸν δόηγει νὰ ἐκφράζηται, διὰ νὰ συντρέξουν νὰ τὸν σώσωσι, καὶ ἔπειτα ὁ Ἀλῆ πασᾶς πάλιν Ἀλῆ πασᾶς εἶναι, καὶ ὁ Σουλιώτης τότε νὰ προφθάσῃ νὰ εὕρῃ ἄσυλον, ἀλλέως ἢ ἀνταμοιβή, τὴν ὁποίαν ἐλπίζει τότε νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ, μέλλει νὰ εἶναι τὸ ἀνθρωπομακελλεῖον. Σουλιῶται! Ἄς πασχίσωμεν νὰ κυριεύσωμεν τὴν Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ ἔχοντες αὐτάς τὰς δύο πόλεις μὲ τὰ φρούριά των, θ' ἀπολαύσωμεν καὶ τὰ ἐξῆς καλὰ· πρῶτον τὴν ἐλευθέραν κοινωνίαν μὲ τὸν ἐθνικὸν στόλον καὶ ἀφρονίαν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν τῶν ὁπίων σήμερα στερούμεθα· δεύτερον τὴν ἐπανάστασιν ὅλων τῶν ὁμογενῶν καὶ ἀνδρείων Ἡπειρωτῶν, οἵτινες (καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸν)

δὲν δυσκολεύονται δι' ἄλλο τι νὰ κινήσωσι τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Τούρκων, παρὰ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν καταφυγίου τῶν οἰκογενειῶν των καὶ πολεμοφοδίων· ποῖα λοιπὸν ἄλλα ἀσφαλέστερα καταφύγια δύνανται νὰ εἶναι ἀπ' αὐτὰ τὰ φρούρια; Τρίτον ἐὰν ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀποφύγῃ τὸν προκείμενον κίνδυνον, ἡ ὁ Σουλτάνος συγχωρήσῃ αὐτὸν καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν τότε εἰς χεῖράς μας τὸ Σούλιον, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, δύναται ποτὲ νὰ φοβηθῶμεν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Σουλτάνον του, καὶ μάλιστα ὄντες ἐνωμένοι μὲ ὅλον τὸ ἔθνος; Τὸ ἐναντίον ὁμοῦς, εἰς τί μέλει νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ τοῦτο τὸ κατάξηρον καὶ μεσόγειον Σούλιον, χωρὶς τὴν Πρέβεζαν καὶ Πάργαν; Ἀδελφοί Σουλιῶται! Ἄς μὴν ἀκούωμεν τί μᾶς λέγει ὁ μὲν καὶ ὁ δέ, ἀλλ' ἄς κάμωμεν τὸ ὁποῖον συμφέρει εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα, καὶ ὅ,τι συμφέρει εἰς τὴν κοινὴν, ἐκεῖνο καὶ εἰς τὴν μερικὴν· ὁποιασδήποτε ἄλλας χώρας καὶ χωρία ἂν ἐξουσιάζωμεν οὔτε νὰ τὰ κρατήσωμεν ἐμποροῦμεν, οὔτε μᾶς χρησιμεύουν· ἡ κυρίεσις ὁμοῦς τῆς Πάργας καὶ Πρεβέζης θέλει προξενήσῃ τὴν ἀπονέκρωσιν τῶν Τούρκων καὶ ἀσφαλῆ ἀνάστασιν τῶν Ἑλλήνων· πλούτη, ἂν θέλωμεν ἡ Πρέβεζα καὶ Πάργα καὶ ἔχουν, καὶ θέλει μᾶς διδόναι καθ' ἐκάστην ἀπὸ τὰ πλουσιοπάροχα προϊόντα των· τιμὰς δὲ καὶ δόξας δὲν πρέπει νὰ προσμένῃ τις ἀπὸ κανένα, εἰμὴ ἀπὸ τὰς ἀνδραγαθίας του, καὶ ἀληθῆ πατριωτισμόν· μολοντοῦτο, ὅταν, ὡς προεῖπον, κυριεύσωμεν αὐτάς τὰς παραθαλασσίους πόλεις, ἀμφιδάλλετε πλέον πόσας τιμὰς καὶ ἐπαίνους μέλλει νὰ μᾶς δώσῃ τὰ ἔθνη, καὶ πόσον θὰ ὁμιλήσῃ δι' ἡμᾶς ὅλη ἡ Εὐρώπη; Ἀρκετὰ σὰς ἐξήγησα, ἀδελφοί, τὰ ὅσα στοχάζομαι ὠφέλιμα εἰς τὴν πατρίδα· ἡ δὲ γενναίότης σας ἔχετε καὶ κρίσιν ἐρῆην καὶ φρονήματα πατριωτικὰ καὶ πλέον ἐλεύθερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας· ἐπειδὴ ἐγεννήθητε καὶ ἐζήσατε ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι· ἔθεν καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐκλέξτε τὸ συμφερότερον».

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΕΣ· ΣΤΗ ΜΑΧΗ

«... Εἰς τὸ πλῆγιον λοιπὸν μέρος τοῦ Φρουρίου τῆς Κιάφας ἐδιωρίσθησαν ὁ Ζη-

γούρης Τζαθέλλας καὶ Κουτσονίκας μὲ τριακοσίους στρατιώτας νὰ πολεμῶσι καὶ θαν-

τῷσι μακρὰν τοῦ φρουρίου τὸν Σελικτάρην Μπόταν. Ἀλλ' αὕτη ἡ μάχη ἐγένετο τρόπον τινὰ ἀλλόκοτος καὶ περίεργος· διότι, ἐνῶ οἱ ἄνδρες ἀντιμάχοντο πρὸ μιᾶς ὥρας μὲ τούς ἐχθρούς, ἀγωνιζομένους νὰ πολιτορχήσωσι τὸ φρούριον καὶ διάσωσι τὴν εἰς Ναβαρῖκον σταλεῖσαν βοήθειαν, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς διατήρησιν τοῦ φρουρίου, αἱ γυναῖκες δὲν ὑπέφεραν, οὔτε εἰς τὸ φρούριον, οὔτε εἰς τὰ σπήλαια καὶ καλύβας νὰ μείνωσιν, ἀλλ' ἀφῆλθαι τὰ φίλτατα τέκνα των ἐνθεν κακῶς ἀπεριποίητα, καὶ λαβοῦσαι πασσάλους καὶ σιδηροῦς καὶ ξυλίνους, ὥρμησαν εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ἐποῦ ὁ τόπος ἦν μᾶλλον κατωφερὴς καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὀπίου διεκείτο ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐκεῖ ἄρχισαν διὰ τῶν πασσάλων ν' ἀνασηκώσουν λίθους μεγάλους, καὶ νὰ τοὺς κυλίσουν κατὰ τῶν ἐχθρῶν συνεχῶς, συντροφευμένους μὲ

φωνὰς ὕβριστικὰς· ἐκπλαγέντες δὲ οἱ Τούρκοι, ἀπὸ ἐν ἀνέλπιστον καὶ τρομακτικὸν στρατήγημα τῶν γυναικῶν, πρὶν ὑποπέσωσιν εἰς μεγαλύτερον κίνδυνον, ἐτράπησαν ἀτάκτως εἰς φυγὴν, σωθέντες εἰς τὰς πλησίον οἰκίας τῆς Σαμωνίβας. Τὸ ἴδιον παράδειγμα ἠκολούθησε καὶ τὸ ἐπίλοιπον στράτευμα· ἐπειδὴ ἡ μεγαλοψυχία καὶ ἀνδραγαθία τῶν γυναικῶν, καὶ ἡ φυγὴ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἔφερον εἰς αἰδῶ καὶ φιλοτιμίαν τοὺς ἄνδρας, ὥστε νὰ ὁρμήσουν καὶ διώξωσι διὰ τῶν ὅπλων καὶ τὴν δεξιὰν πτέρυγα· αἱ δὲ γυναῖκες, ὡς εἶδον αὐτοὺς νικηθέντας, ἐφώνησαν τὰ ἑξῆς: «Ντροπὴ σας, ἐρωμόσκυλα, αἱ γυναῖκες σας εἶναι πλέον παλλικάρια ἀπ' ἐσᾶς, καὶ ἀφοῦ τὸ μάθουν ὅτι ἐνικήθητε ἀπὸ γυναικας, μὲ ποῖον πρόσωπον θὰ τὰς κοιτάξετε;»

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Βάστα, καυμένη Πρέβεζα, τ' Ἀλῆ - πασᾶ τ' ἀσκέρια.

—Τί νὰ βαστάξω; δὲν μπορῶ καὶ τί νὰ νιαγιάνω;

Ἀλῆ - πασᾶς μ' ἐπέτρωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.

Πέφτουν τὰ τόπια σὰ βροχὴ καὶ οἱ μπόμπες σὰ χαλάζι
καὶ αὐτὰ τὰ λιανοντούφεκα σὰ σιγαλὴ βροχούλα.

Σκλάβες πᾶνε στὰ Γιάννινα, σκλάβες στὸ Τεπελένι.

Πῆσαν τὴν κυρ - Γιωργάκαινα μ' ὅλες τῆς τοῖ νυφάδες,

Μπροστὰ πηγαίνει ἡ πεθερὰ καὶ πίσω τς οἱ νυφάδες,
καὶ ἡ νύφη ἡ μικρότερη δὲν πάει κοντὰ στίς ἄλλες.

—Περβάτα, νύφη, θαρρετά, νὰ μὴν κονταναμένεις.

Μὴ σὲ βαραίνει τὸ φλουρὶ καὶ τὸ μαργαριτάρι;

—Δὲ μὲ βαραίνει τὸ φλουρὶ καὶ τὸ μαργαριτάρι,
μόν' μὲ βαραίνει τὸ παιδί, ποῦ τ' ἄφησα στὴν κούνια.

Κούνια μου, κοῖνιε τὸ παιδί καὶ γάλα χόρτασέ το,
ὅσο νὰ πάω καὶ ὅσο νὰ ῥιῶ καὶ ὅσο ν' ἀπογερίσω,
ποῦ κόψανε τὸν ἄντρα μου πάνω στὰ γόνατά μου,
καὶ πέφταν τὰ χεράκια του ἁπάνω στὴν κοδιά μου.

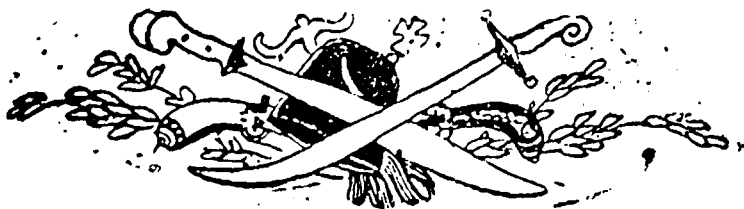

ΤΗΣ ΛΙΑΚΑΙΝΑΣ

- Πῶς λάμπει ὁ ἥλιος στὰ βουνὰ καὶ τὸ φεγγάρι βράδυ,
 ἔτσι ἔλαμπε κι ἡ Λιάκαινα στὰ τούρκικα τὰ χέρια.
 Πέντε πασάδες τὴν κρατοῦν καὶ δέκα βοῖβοντάδες,
 κι ἓνα μικρὸ πασόπουλο στέκει καὶ τὴν ξετάζει:
- Λιάκαινα μ', δὲν παντρεύεσαι, νὰ πάρεις Τοῦρκον ἄντρα,
 νὰ σ' ἀρματώσει στὸ 'φλουρὶ μέσ' στὸ μαργαριτάρι;
- Κάλλιο νὰ διῶ τὸ αἷμα μου στὴ γῇ νὰ κοκκινίσει,
 παρὰ νὰ διῶ τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰν τὰ φιλήσει.
 'Ο Λιάκος τὴν ἀγνάντεψε ἀπὸ τὸ καραούλι,
 τὸ μαῦρο του κουβέντιαζε, τοῦ μαύρου του τοῦ λέει:
- Δύνασαι, μαῦρε μ' δύνασαι νὰ βγάλεις τὴν κυρά μου;
- 'Αρτήρησέ μου τὴν ταγὴ σαρανταπέντε χοῦφτες,
 βάλε μπαχλάμια δώδεκα, φουσκούνια δεκαπέντε
 καὶ δέσε τὴ μεσούλα σου μαζί μὲ τὴ δική μου,
 βγάλε ἓνα δαμασκὶ σιαθὶ 'πὸ πᾶν' ἀπ' τὸ κεφάλι.
 Στὴ μέσην ἐγιουρούστησε, στὴ μέση γιουρουστάει,
 πέντε πασάδες σκότωσε, δέκα τσοχανταραίους.
 Κι ἡ Λιάκαινα τὸν ἔλεγε, κι' ἡ Λιάκαινα τὸν λέει:
- Τώρα τὸ γρηγορότερο στὸ μεσινὸ ταμπούρι
 νὰ ρθεῖς τὸ γρηγορότερο, νὰ πάρεις τὴ ζωὴ μου.

Ο ΛΑΒΩΜΕΝΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ

Κλαῖνε τὰ δέντρα, κλαῖνε, κλαῖν καὶ τὰ κλαριά,
 κλαῖνε καὶ τὰ λημέρια ποὺ λημέριαζα,
 κλαῖνε τὰ μονοπάτια ποὺ περπάταγα,
 κλαῖνε κι οἱ κρύες βρυσούλες πῶπινα νερό,
 κλαῖνε καὶ τὰ μετόχια πῶπερνα ψωμί,
 κλαῖνε τὰ μοναστήρια πῶπινα κρασί.
 Φαρμάκι τὸ μολύβι κι ἡ λαβωματιά,
 τὰ μάτια μου σβυσμένα κι' ἄλλο μ' τὸ χορμί,
 στὴν ἐρημιὰ μονάχος, δίχως συντροφιά,
 θεριὰ θὲ νὰ μὲ φᾶνε, καὶ τ' ἄγρια πουλιά.

Μάχες

Ἀλλὰ καὶ πὺὸ κάτω, ἀνατολικά, ὡς τὰ χωριά τοῦ Βάλτου ἀνάβει τὸ ντουφεκίδι. Τὰ ἡπειρωτικά κορμιά ὀδηγούμενα ἀπὸ τὸν Γῶγο (1) ποὺ «ὡς λιοντάρι πολεμοῦσε καὶ ὡς φιλόσοφος ὀδηγοῦσε», ἀναμετροῦνται, λιγοστὰ ἀλλὰ ἀνδρείᾳ, ἀπέναντι στὰ στρατεύματα τοῦ Σουλτάνου στὴ μάχη τοῦ Κομπότι, τῆς Ἀρτας, τῶν Πέντε Πηγαδιῶν. Εἶναι γραμμένα, ζωντανευμένα, ἀπ' τὴν ἔμπειρη αἴσθηση, τὴ μνήμη τὴν ἀκοίμητη τοῦ στρατηγοῦ Μακρουγιάννη.

Ο ΓΩΓΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ ΣΤΟ ΚΟΜΠΟΤΙ

«... Ὁ Γῶγος τοὺς εἶπε νὰ μὴν ρίξη κανέναν, ἀν δὲ ρίξη πρῶτος αὐτός. Ριχτήκανε ἀπάνου τους οἱ Τούρκοι μὲ μεγάλη γενναϊότητα, ὅτι ἐκεῖνη ἡ μέρα ἐκεῖ ἦταν ἡ τύχη καὶ τῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. Παῖρναν οἱ Τούρκοι μίαν πέτρα καὶ βαῖναν εἰς τὸ μέτωπον καὶ στ' ἄλλο χέρι τὸ σπαθὶ καὶ κάμαν πλῆθος γερούσια ἀναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅλο σκοτώνονταν χωρὶς νὰ ἐγάλουν ἀποτέλεσμα. Ὅτι τότε οἱ Ἑλληνες ὀρκίστηκαν νὰ δουλέψουν διὰ θρησκεία καὶ πατρίδα καὶ δὲν τοὺς κόλλαγε μολόβι, οὔτε σπαθί.

Ἀφοῦ πολέμησαν σὰν λιοντάρια Τούρκοι καὶ Ἑλληνες περίπου ἀπὸ ὀχτὼ ὥρες, σκοτώθηκαν Τούρκοι ἐκεῖ ἀπάνου ἀπὸ χίλιοι—καὶ ἦταν τὰ κουφάρια τους ἕναν χρόνον ἄλυτα· ξεράθηκαν. Καθὼς ἐπέσανε καὶ πληγωμένοι ἀρκετοί· γιόμωσε ἡ Ἀρτα. Καὶ τοὺς πῆραν ὀμπρὸς οἱ Ἑλληνες μὲ τὰ μαχαίρια καὶ τοὺς πῆγαν κυνηγώντας ὡς τὸ Κομπότι, σκοτώνοντας καὶ παίρνοντας λάφυρα. Δὲν κατηγοριῶνται οὔτε οἱ Ἕλλη-

νες εἰς τὴν ἀντρεία, οὔτε οἱ Τούρκοι· σὰν λιοντάρια πολέμησαν καὶ τὰ δυὸ μέρη. Ὁμως ἡ ἀδικία, ὅσο νὰ κάμη ἡ ἀντρεία, νικεῖται, ὅτι ἐῖχαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν δρόμον οἱ Τούρκοι. Ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ ὀποῦταν ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ἐκεῖ καὶ οἱ στρατιῶτες κάμαν τὰ χρέη τους. Λαμπρύνεται καὶ δοξάζεται ὁ μακαρίτης Γῶγος. Χάριτες τοῦ χρωστήγει ἡ πατρίς· ὡς λιοντάρι πολεμοῦσε καὶ ὡς φιλόσοφος ὀδηγοῦσε. Καὶ ἀνίστησε τὴν πατρίδα ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα. Ἀν διὰβαιναν αὐτήνα ἡ Τουρκία τότε, καθὼς ἐτοίμαζε κι' ἄλλες μεγάλες δυνάμεις ὁ Χουρσίτ πασάς, θὰ λευτέρωναν ὅλους τοὺς πολιιορκουμένους παντοῦ, ὅπου τοὺς πολιορκοῦσαν οἱ Ἑλληνες εἰς Βόνιτσα, Βραχώρι καὶ ἄλλου. Καὶ ἀπολπίστηκαν σὰν μάθαν αὐτὸν τὸν σκοτωμὸν αὐτῶν. Καὶ τοὺς κυρίεψαν ὅλους τοὺς Τούρκους παντοῦ οἱ Ἕλληνες καὶ λευτέρωσαν αὐτὰ τὰ μέρη. Ὁ πόλεμος ἐγίνε τὰ 1821, Γιουνίου 18. Ἕλληνας δὲν σκοτώθη κανένας...»

ΠΕΝΤΕ ΠΗΓΑΔΙΑ

«...Τὸ Ὀκτώβριον μήνα διατάζει ὁ Χουρσίτ πασάς πολὺ ἀσκέρι ἀπὸ τὰ Γιάννενα μὲ ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια νὰ πιάσουνε εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια. Εἶναι σὰν κάστρο· ἦταν χάνι καὶ τῶφκισαν οἱ Τούρκοι σὰν κάστρο. Εἶναι τὰ μισὰ τῶν Γιαννίνων κι' Ἀρτας καὶ Σουλίου, θέσση δυνατὴ καὶ ἀναγ-

1. Πρόκειται γιὰ τὸν ἀρματολὸ Γῶγο Μπακόλα, ποὺ τόλμησε νὰ ὀνομάσῃ ἐφιάλτη ὁ ἱστορικός Μέντελσον Βαρτόλδι.

καία. Ἦταν Τούρκοι μέσα καὶ τοὺς πολιορκοῦσαν οἱ Σουλιώτες κι' ἄλλοι καὶ οἱ Τούρκοι τοῦ Ἀλήπασα ὀποῦταν μαζί μας. Στὸν ἴδιον καιρὸν διατάζει ὁ Χουρσίτ πασάς καὶ τοὺς Τούρκους τῆς Ἀρτας ν' ἀφήσουνε τὴν φρουρὰ εἰς Ἀρτα καὶ συνφώνως νὰ χτυπήσουνε κι' ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη στὰ Πέντε Πηγάδια τοὺς δικούς μας. Αὐτὸ τὸ πρόβωσαν τῶν δικῶν μας, κι' ἀπὸ τὰ Γιάννενα κι' ἀπὸ τὴν Ἀρτα καὶ μᾶς παράγ.

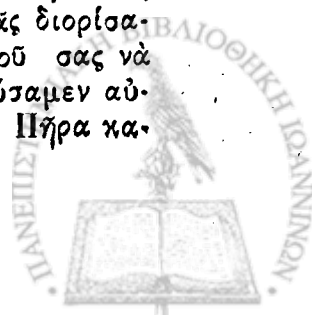
γειλαν κι' ἐμᾶς, ἔταν κινηθοῦν ἀπὸ τὴν Ἄρτα νὰ κινηθοῦμεν κι' ἐμεῖς ἀπὸ τὶς πλάτες τους, καθὼς θᾶκαναν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ δικοί μας. Κινήθηκαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ Γιάννενα κι' ἀπὸ τὴν Ἄρτα συνφώνως, κατὰ τὴν ὁμιλίαν τους, μὲ ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδα ἀρκετά, νὰ πέσουν εἰς τοὺς πολιορκητάς. Ἐκινήθηκαν καὶ ἀπὸ τὰ δυο

μέρη, κι' ἐμεῖς ἀπὸ τὶς πλάτες τους, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι. Ἄμα πλησιάσαν στὰ Πέντε Πηγᾶδια, τοὺς γίνη ἕνας σκοτωμὸς τῶν Τοῦρκων καὶ πήραμε ὡς διακόσιους ζωντανούς καὶ λάφυρα καὶ ἔντεκα μπαράκια καὶ ὄλους τοὺς ζαῖρέδες καὶ πολεμοφόδια. Καὶ διαλυθήκανε οἱ Τοῦρκοι κακῶς κακοῦ».

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

«... Τὶς 16 ἦρθαν ἀπὸ τὸ Μαράτι εἰς τὸν Ἁγι-Λιάν, ὁπούμαστε ἐμεῖς, ἦρθε ὁ Φωτομάρας, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ἄγος κι' ἄλλοι Τοῦρκοι δικοί μας καὶ κάμαν συνφώνως σκέδιον μ' ἐμᾶς νὰ διορίσουνε ἀπὸ τὸ Μαράτι τρακόσους νὰ πιάσουνε τοὺς Μύλους τῆς Ἀρτας, ὁποῦναι ἀπ' ὅξω ἀπὸ τὴν Ἄρτα, εἰς τὴν ἄκρη τὴν χώρα, καὶ τὸ ὀνομαζόμενον Μουχούστι, ὁποῦναι πλησίον εἰς τοὺς Μύλους. Κι' ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δικό μας διορίσαν ἑκατὸ νὰ πιάσουνε τοὺς Ἀγιαποστόλους καὶ τὸ μοναστήρι Ὀδηγήτρα στὴν ἄκρη τὴν χώρα—καὶ ἦταν Τοῦρκοι μέσα—νὰ τοὺς πολεμήσουνε οἱ ἑκατὸ καὶ νὰ πιάσουν τὴν θέσιν νὰ μείνουν μέσα ὡς δευτέρα διαταγὴ τῶν ἀνωτέρων. Τὸ ἴδιο νὰ κάμουν καὶ οἱ τρακόσοι νὰ σταθοῦν εἰς τὶς διορισμένες θέσεις. Εἰς τοὺς τρακόσους διορίστηκαν κεφαλῆς ὁ Μάρκος, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Βέικος, ὁ Δράκος, ὁ Κουτελίδας, ὁ Τζερακλῆς, τοῦ Μουρτο Τζάλισι τὸ παιδί κι' ἄλλοι ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι κι' Ἕλληνες. Διὰ τοὺς ἑκατὸ διορίστηκαν κεφαλῆς ὁ Νάση Φωτομάρας κι' ἐγὼ μὲ διορίσε ὁ Γῶγος. Κινήθηκαν οἱ τρακόσοι διὰ τὶς θέσεις τους καὶ ἐμεῖς οἱ ἑκατὸ διὰ τὴν δικήν μας θέσιν. Στους τρακόσους ἐρίχτηκαν πεζούρα καὶ καὶ καθαλαρία πληθὺς· σ' ἐμᾶς ὡς ὀχτακόσοι πεζούρα, ἔτ' ἦταν δουνὸ καὶ ἡ καθαλαρία δὲν δούλευε. Λέγω εἰς τοὺς ἀναγνώστες μου, μὰ τὴν πατρίδα, οἱ τρακόσοι αὐτῆνοι δὲν ἦταν ἄνθρωποι, ἦταν ἄιτοὶ στὰ ποδάρια καὶ λιοντάρια εἰς τὴν καρδιά. Ἐνα ντουφέκι ρίξαν εἰς τοὺς Τοῦρκους καὶ βγάλανε τὰ σπαθιά· καὶ τοὺς ἀφάνισαν καὶ τοὺς ἔμπασαν μέσα εἰς τὴν χώρα καὶ εἰς τὸ σαράγι καὶ γύρα εἰς τὶς δυνατές τους θέσεις κι' ἐκεῖ τοὺς ἄφησαν καὶ πιάσαν τὰ διορισμένα τους πόστα οἱ

τρακόσοι. Στὸν ἴδιον καιρὸν μᾶς ριχτήκανε κι' ἐμᾶς τῶν ἑκατὸ οἱ Τοῦρκοι εἰς τοὺς Ἀγιαποστόλους, ὅτι δὲν μπορούσαμεν νὰ κινηθοῦμεν, ὅτι τὴν κούλια τῆς Μητροπόλης, τοῦ περιβολιοῦ, κι' ὅλα τὰ τριγύρα τεῖχη καὶ τὴν Ὀδηγήτρα τὰ δαστοῦσαν Τοῦρκοι καὶ μᾶς χτυποῦσαν ἦταν πολλὰ πλησίον μας. Ριχτήκανε ἀπάνου μας οἱ ὀχτακόσοι. Ἄν ἤμαστε οἱ ἑκατὸ κιοτήδες κι' ἀνάξιοι, οἱ τρακόσοι μᾶς φιλοτίμησαν, ἡ γενναιότητα ὁποῦδειξαν ἐκεῖνοι, καὶ μᾶς κάμαν κι' ἐμᾶς πολεμιστάς. Καθὼς ἔρχονταν ἀπάνου μας οἱ ὀχτακόσοι, ρίξαξεν τὸ πρῶτο ντουφέκι, θαρέθη ὁ... κι' ἄλλοι καμιὰ εἰκοσαριά καὶ μ' ἐκείνον τὸν σκοτωμὸ τοὺς πήραμε ἔμπρὸς αὐτοὺς καὶ στὸν ἴδιον καιρὸ κι' ὀρμὴ πετάξαμεν κι' ἐκείνους τοὺς Τοῦρκους ἀπὸ τὴν Ὀδηγήτρα καὶ μ' αὐτὴν τὴν ὀρμὴ—εἶναι μιὰ μεγάλη ἐκκλησία ὀνομαζομένη Παρηγορίτσα κι' ἔχει ἀπάνου ὡς μπεντένια τοῦ κάστρου τάφκιασε ὁ Πασόμπειγης Γιαννιώτης καὶ εἶχε καὶ κανονάκια ἀπάνου καὶ ἦταν Τοῦρκοι μέσα καὶ γύρα τὴν Παρηγορίτζα ὡς τὸ Σαράγι—μ' αὐτὴν τὴν ὀρμὴ τοὺς βγάλαμε κι' ἀπὸ τὴν Παρηγορίτζα καὶ πιάσαμεν αὐτὴν τὴν θέσιν καὶ γύρα ὅλον τὸν μαχαλὰ τοῦ Βουνοῦ. Καὶ οἱ τρακόσοι τοὺς βγάλαν τοὺς Τοῦρκους ἀπὸ τὸ Σαράϊ καὶ βάλαν φωτιά καὶ πιάσαν ὀλόγυρα ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ τὸ μισὸ παζάρι, ὀνομαζόμενον Γύφτικα. Νύχτωσε· παραγγείλαμεν ἐμεῖς καὶ οἱ τρακόσοι εἰς τοὺς ἀνωτέρους μας γιὰ τὶς θέσεις ὁποῦ πιάσαμεν καὶ προχωρέσαμεν. Τότε αὐτῆνοι μᾶς στείλανε ὀλουνῶν, «τὴν θέσιν του νὰ φυλάξῃ ὁ καθεὶς ὁποῦ σὰς διορίσαμεν κι' ὅσες πιάσετε τοῦ κεφαλιοῦ σας νὰ τὶς ἀφήσετε». Ἐμεῖς δὲν ἀκούσαμεν αὐτοὺς· θέλαμεν τοῦ κεφαλιοῦ μας. Πῆρα κα-

μιὰ πενηνταριά ανθρώπους ἐγὼ ὁποῦξερα τὰ σουκάκια, ὅπου κατοικοῦσα τόσα χρόνια ἔχει, καὶ κατεβήκαμεν μέσα εἰς τὸ παζάρι στὸν Ἅγιον Δημήτρη καὶ μπήκαμεν μέσα εἰς τὰ κονάκια τῶν Τούρκων, πήραμε τ' ἄλογά τους, ἄλλο βιὸν καὶ πήγαμεν πίσου εἰς τὰ πόστα ὅπου πιάσαμεν τοῦ κεφαλίου μας κι' ἔχι ἐκεῖνὰ ὅπου μᾶς διάταξαν οἱ μεγαλύτεροι. Τότε μᾶς παραγγέλνουν οἱ ἀνώτεροι ὅτι, «ἀκούτε καὶ σῦρτε ἐκεῖ ὅπου σᾶς διατάξαμεν, ἢ γίνετε ἐσεῖς κεφαλὲς νὰ ὁδηγᾶτε ἡμᾶς νὰ σᾶς ἀκούμεν ὅ,τι μᾶς λέτε». Τότε ἀφήσαμεν ὅλες τὶς θέσες καὶ πῆγε ὁ καθεὶς ὅθεν διορίστηκε καὶ κοιμηθῆκαμεν.

Τὴν αὐγὴν πήγαμεν εἰς τοὺς ἀνώτερους ὅλοι χιλιασμένοι. Τότε μᾶς λένε· «Διατί χολιάσετε, ὅτι σᾶς εἶπαμεν νὰ πάτε εἰς τὰ πόστα σας; Νὰ σᾶς εἰποῦμεν τὴν αἰτίαν. Ἐμεῖς εἴμαστε τόσες ἡμέρες νηστικοὶ καὶ ἀγρυπνοὶ· τώρα ἠῦρατε φαγί, κρασί· καὶ θὰ φᾶτε καλὰ καὶ θὰ πιῆτε—καθὼς τό κάμετε—καὶ θὰ μεθύσετε· κι' ἀποσταμένοι, ἔρχονταν οἱ Τούρκοι, σᾶς βρῖσκαν σ' αὐτήν τὴν κατάστασιν, σᾶς ἀφάνιζαν· καὶ κοντὰ σ' ἐσᾶς κιντυνεύαμεν κι' ἐμεῖς, ὅτι εἴμαστε ὁλόγυρα τρογυρισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους». Τὶς Πόρτες καὶ Φανερωμένη τὶς βαστοῦσαν οἱ Τούρκοι. Τότε εἶπαμεν ὅτι ἔχουν δικιον αὐτῆνοι κι' ἐμεῖς ἄδικον καὶ θὰ παθαίναμεν ὅ,τι μᾶς εἶπαν.

Τὴν αὐγὴν τοὺς ρίχτη ὁ ἀθάνατος Γῶγος τῶν Τούρκων εἰς τὶς Πόρτες καὶ μοναστήρι καὶ σὲ ὅλα τὰ πόστα ὅπου βαστοῦσαν καὶ τοὺς ἀφάνισε καὶ μπήκαν ὅλοι εἰς τὴν πολιτείαν καὶ πήραμεν κι' ἐκεῖνες τὶς θέσες· καὶ τοὺς ριχτήκαμεν ὅλοι μαζί καὶ τοὺς πή-

ραμεν τὴν μισήν χώρα καὶ περισσότερη. Τοὺς κλείσαμεν εἰς τὴν Ντογὰνα, Μαχαλὲ καὶ Κομπότι κι' ὅλο ἐκεῖνο τὸ μέρος. Αὐτῆνοι βαστοῦσαν ὅλο τὸ Τουρκοπάζαρον ὡς τὸ Ἀγγλικὸν κονσουλάτο κι' ἀπάνου. Τ' ἄλλα πόστα τοὺς τὰ κυργιέσαμεν, ὅλα τὰ μέρη, καὶ τοὺς ἀφανίσαμεν.

Ὅταν μὲ φυλάκωσαν οἱ Τούρκοι εἰς τὸ κάστρο τῆς Ἀρτας, μὲ κατὰτρεχε κι' ἓνας προγεστός τῆς Ἀρτας ὀνομαζόμενος Παπαδόπουλος κι' ἀπ' αὐτὸ μὲ κιντύνεψαν οἱ Τούρκοι περισσότερο. Πῆρα τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸν Γῶγο κι' ἄλλουνοῦς, ὅτι μπαίνοντας εἰς τὴν Ἀρτα θὰ τὸν σκοτώσω αὐτὸν κι' ὅλη του τὴν φαμελιά. Μπαίνοντας μέσα, σηκώθηκα καὶ πῆγα καὶ τόπιασα τὸ σπῆτι του. Αὐτὸς ἔφυγε καὶ ἦταν εἰς τὸ κονσουλάτο. Τοῦ τὸ παράγγειλαν φίλοι του ἀπ' ὄξω, ὅτι θὰ τοὺς σκοτώσω καὶ ἀναμέρισε. Μέσα εἰς τὸ κονσουλάτο ἦταν πλῆθος φαμελιῆς Ἀρτινῆς κι' ἀπὸ τὰ Γιάννενα κι' ἄλλα μέρη καὶ διὸν ἀρίθμητον. Πῆγα πολεμώντας καὶ κιντύνεψα καὶ μπήκα εἰς τὸ κονσουλάτο καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁποῦναι πλησίον τῆς Ἀγιά—Σωτήρος καὶ εἶδα τὴν δυστυχίαν τους καὶ τοὺς λυπήθηκα. Τοῦ εἶπα αὐτηνοῦ· «Ὅ,τι θέλῃσες ἐσὺ νὰ κάμῃς σ' ἐμένα μὲ τὴν βοήθεια τῶν Τούρκων, μὲ γλίτωση ὁ Θεός· σ' ἔχω τώρα εἰς τὸ χέρι νὰ σ' ἀφανίσω μ' ὅλη σου τὴν φαμελιάν. Δὲν σοῦ τὸ κάνω». Πῆρα τὴν φαμελιάν τοῦ πατριώτη μου, ὅπου θὰ τὴν ἔπαιρνε ὁ πασὰς γυναίκα καὶ τὴν γλίτωση ὁ μπέγης, πῆρα κι' αὐτόν, τὸν Παπαδόπουλο, μ' ὅλη του τὴν φαμελιά, χωρὶς νὰ καταδεχτῶ οὔτε ἐγὼ, οὔτε δσοὺς εἶχα μαζί μου νὰ πειράξουν οὔτε μίαν τρίχα βιὸν...»

ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΛΒΟΥ

ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

α'.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῆς Σελλαιίδος· φθάνουσι
μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
μουσικὰ μέτρα.

β'.

Ἀφρονίστων ποιμένων
στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
ἢ πανηγυριζόντων
νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
μήτε ἱερέων.

γ'.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
τὴν σήμερον ἐορτάζεται
εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
χορεύει τοῦ πολέμου·
δάφνας μοιράζει.

δ'.

Βράχοι ὑψηλοί, διαβόητοι,
βουνὰ τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς καταβαίνουνσι
πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

ε'.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχον
πηδᾶουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
πολέμου ὕμνα.

στ'.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
»ζωὴν τὰ παλληκάρια
»μισοῦν· ὄνομα ἀδιάνατον
»θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
»ἀντίς διὰ στρῶμα».

ζ'.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρματά τους ἐβρόντιον
καὶ τ' ἄντρα... ὦ, δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
καὶ τοὺς χειμάρρους.

η'.

Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμινε
ὦ στρατιῶτα· εἶπέ μου,
καὶ ἅς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἔχθρου, ποῦ ὑπῆγαν
οἱ σύντροφοί σου;

θ'.

«Λεῖπει ὁ καιρὸς.» Ἄν ἔχῃς
»ἐλαφρὰ τὰ ποδάρια,
»καὶ σιῆθος ἀκολούθαμε·
»τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
»μᾶς φεύγει ἡ ὥρα»

ι'.

—Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
Ὅδῃ γει.—Οἱ βράχοι φεύγουσι
τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
συχνὰ φεύγουν ὀπίσω
σπήλαια καὶ δένδρα.

ια'

Τῶν ποταμῶν πλατέα
νερά, βαθέα λαγκάδια,
ἔρημα μονοπάτια,
δάση, βουνά, χωράφια
φεύγουν ὀπίσω.

ιβ'.

Ἴδου τὸ Καρπενῆσι·
αὐτοῦ ἀπὸ τὰ ψηλῶματα,
ὅπου ἀναμένω, βλέπω
κρυπτὸν στεφανωμένων
σύνταγμα ἡρώων.

ιγ'.

Καὶ ἀντίκρου τὰ ἀναθρέμματα
τοῦ Ὁσμάν με δίχως τάξιν,
πλὴν χιλιάδας, χιλιάδας
βλέπω συγκεχυμένων
πεζῶν καὶ ἱππέων.

ιδ'.

Ὡς εἰς χώραν ἐορτάζουσιν
συντρέχει μὲν ὁ κόσμος
πολύς, κλαγγὰς δὲ ὀργάνων,
φωνὰς δὲ ἀνδρῶν χαιρόντων·
ἀκούεις καὶ κρότον·

ιε'.

Οὕτω καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον
τῶν βαρβάρων ἀκούεις
κραυγὰς, τύμπανα, κτύπους,
ὅμως ἀτρέμα ὁ θάνατος
στέκων τοὺς βλέπει.

ιστ'.

Ὡς τόσον τῆς ἡμέρας
τὸ φῶς ἐγένη· ἄφαντον
τοὺς οὐρανοὺς σκεπάζει
τὸ φοβερόν σου κάλυμμα,
ἱερὰ νύκτα,

ιζ'.

Μητέρα φρονημάτων
ὕψηλῶν, συνεργὲ
ψυχῶν τολμηροτάτων,
νύκτα οὐρανία καὶ σύγχρονη
δικαιοσύνης·

ιη'.

συχνὰ ἀπὸ σὲ παιδεύονται
λαοὶ ἄφρονες, ἄσωτοι·
συχνὰ καὶ τῶν τυράννων
ἀλλάξεις τὴν χρυσὴν
ζώνην εἰς στάκτην·

ιθ'.

Τώρα ἐδῶ τὸ πυκνότερον
σκότος σου χύσε. Ἄνθρωπος
ἄνθρωπον ἅς μὴ βλέπη,
ἅς μὴ ξανοίγῃ μάτι
χεῖρα ὀπλισμένην.

κ'.

Τὸ πνεῦμα ταραγμένον,
τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος μου
ἅς πλάσση φοβεροὺς
γίγαντας, καὶ ἥς φαντάζεται
παντοῦ μαχαίρας.

κα'.

Ἀκούω, ἀκούω τὸν θόρυβον,
ὡς ἀρχομένης μάχης·
κουφοβροντᾷ τοιούτως,
ὅτε ἐπάνω εἰς τοὺς βράχους
ρίχνεται ἡ θάλασσα

κβ'.

Δάσος βοάει τοιούτως·
ὅποτε ἀπὸ τὰ σύγνεφα
σκληρῶς τὸ δέρνει ὁ ἄνεμος,
ξηρὰ τὰ φύλλα φεύγουν
εἰς τὸν ἄερα.

κγ'.

Νά, τῶν σπαθιῶν ὁ κρότος
προδήλως τῶρα ἀκούεται·
νά, πέφτουν ὡς οὐράνιαι
βρονταί, πολλαὶ ἀπροσδόκητα
βόλια θανάτου

κδ'.

Νά, πανταχοῦ σηκώνοντά
ὁμοῦ καὶ τῶν νικόντων
καὶ τῶν νενικημένων
ἡ φωναί, τρομερὴ
φρικτὴ ἁρμονία.

κε'.

Ὡ ἄγγελοι, ὅπου ἐτάχθητε
φύλακες τῶν δικαίων,
τῆς Σελλαιίδος σώσατε
τὰ τέκνα καὶ τὸν Μπότσαρη
διὰ τὴν Ἑλλάδα.

κστ'.

Ἐπαυσ' ἡ μάχη ὀλότελα,
ἀναχωρεῖ καὶ ἡ νύκτα·
ἰδοὺ ποὺ τ' ἄστρα ἀχνίζουσι,
καὶ οἱ καθαροὶ λευκαίνονται
αἰθέριοι κάμποι.

κζ'.

Πυκναί, πυκναί ὡς ὁμίχλη,
περνάουν ἀπ' ἐμπροσθέν μου
τῶν ψυχῶν ἢ χιλιάδες·
τὰ χέρια των ἀκόμα
στάζουν αἷμα.

κη'.

Ἄνομοι τὸν Σταυρὸν
ἐχθρὸν ἐπῆραν· καὶ ἄγγελος
τοὺς ὀδηγεῖ εἰς τὸ πρόσωπον
τοῦ λάμπει ἢ καταδίκη,
ρομφαία σιὸ χέρι.

κθ'.

Ἰδού, ἀνὰ δεκάδας
πετάουν καὶ τῶν Ἑλλήνων
τὰ πνεύματα ἐλαφρά·
ἀστράπτουν ὡς ἡ ἀκτῖνες
τοῦ πρώτου ἡλίου.

λ'.

Φέρνει Σταυρὸν καὶ βάϊα
ὁ περωμένος ἄγγελος
ποὺ τοὺς ἡγεμονεύει·
ψάλλοντες ἀναβαίνουνσιν
ὑπὲρ τὰ νέφη.

λα'.

Ψυχαὶ μαρτύρων, χαίρετε·
τὴν ἀρετὴν σας ἄμποτε
νὰ μιμηθῶ εἰς τὸν κόσμον,
καὶ νὰ φέρω τὴν λύραν μου
μὲ σᾶς νὰ ψάλλω.

ΔΙΟΝ. ΣΟΛΩΜΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΛΟΡΔ ΜΠΑΪΡΟΝ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐκαθότουνε εἰς τὰ ὄρη
Ὁ Σουλιώτης ἑακουστός·
Νὰ τὸν διώξῃ δὲν ἠμπόρει
Πείνα, δίψα καὶ ἀριθμός.

Συχνὰ σπώντας τὰ θηκάρια
Μὲ τὰ χέρια τὰ λιγνά
Ὅρμουν σ' ἄπειρα κονιάρια·
Τὲς γυναῖκες των συχνὰ

Μεγαλόψυχα τραβάει
τὸ ἴδιον αἶσθημα τιμῆς
Ποὺ κοιτώντας τὸν Κομβάβ
Εἶχε ὁ ἀνδρεῖος Τραγουδιστής.

Τὲς ἐμάζωξε εἰς τὸ μέρος
Τοῦ Τσαλόγγου τὸ ἀκρινὸ
Τῆς ἐλευθεριᾶς ὁ ἔρωσ
Καὶ τὲς ἐμπνευσε χορὸ·

Τέτοιο πῆδημα δὲν τὸ εἶδαν
Οὔτε γάμοι, οὔτε χαρές,
Καὶ ἄλλες μέσα τους ἐπήδαν
Ἀθωότερες ζωές.

Τὰ φορέματα ἐσφουρίζαν
Καὶ τὰ ἐπέλεκα μαλλιά,
Κάθε γύρο ποὺ ἐγυρίζαν
Ἀπὸ πάνου ἔλειπε μιά·

Χωρὶς γόγγυσμα κι ἀντάρα
Παρὰ ἐκείνη μοναχὰ
Ὅπου ἔκάναν μὲ τὴν κάρα,
Μὲ τὰ σιτήθια, σιὰ γκρεμά.

Στὰ ἴδια ὄρη ἐγεννηθῆκαν
Καὶ τὰ ἀδάμαστα παιδιὰ
Ποὺ τὴν σήμερο ἐχυθῆκαν
Πάντα οἱ πρῶτοι στὴ φωτιά.

Σ. ΣΚΙΠΗ

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΖΑΛΟΓΓΟΥ

(Από τὰ «Κάλβεια Μέτρα»)

Σὰν ιδέες μὲς σ' ἐγκέφαλο
ἐνὸς Θεοῦ ἀθανάτου,
χορεύουν οἱ Σουλιώτισσες
σὺν Βράχῳ τοῦ Ζαλόγγου
μὲ ρυθμὸ ἄγριο.

πάνω στῆς αἰωνιότητα
τὸ Βράχο οἱ Κρινοδάχτυλες
ἀγγελικὰ χορεύουν
κι' εἶν' ὁ γκρεμνὸς τους τώρα
ἀθανασία.

Μεγαλώνουν, πλατύνοντα',
δὲ χωροῦν στὴν Ἑλλάδα.
Βγαίνουν ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα
τῆς Ζωῆς καὶ τὰ σύμβολα
ἀεροκινουῦνται

Ὅχι! δὲν ἐτελείωσε,
μον' ἀνυψώθη ἀμέτρητα
κι ὡς νέος Ἀστερισμὸς
ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου
λάμπει στὰ ὕψη.

"ΠΡΟΜΑΧΟΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ..."

Δυὸ δλάκαιρα χρόνια ἡ Ἡπειρος ζῇ τὴν ἀγωνία καὶ τὶς συγκινήσεις τοῦ σκληροῦ καὶ ἀδυσώπητου ἀγῶνα τοῦ Ἔθνους. Ἡ σκιὰ τοῦ Τεπελενλή δυνάστη καὶ τὰ φονεῦτά του Χουρσίτ, ποὺ πρόσφατα ἤρρωσαν τὴ γῆ της, κεντρίζουν τὴν ἀγωνιστικὴ της διάθεση. Κι' ἐνῶ οἱ πολεμάρχοι της ἀναμετριοῦνται—καὶ μακρυνὰ ἀπὸ τὴν Ἡπειρο—μὲ τὸν προαιώνιο ἐχθρό, οἱ ἄλλοι, ὁ ἅπλος λαός, ζητάει ἐπίμονα μαρτυρὴ καὶ μολύβι, ποὺ δὲν ἔρχεται. Οἱ διχόνοιες ποὺ φούντωσαν σὺν Μωρητῇ, ἀποτρέπουν τὴν προέκταση τοῦ ἀγῶνα στὴν Ἡπειρο. Ὁ Ψαλίδας, ἐρμηνευτὴς τῶν πόθων καὶ τῶν ἀγωνιῶν τοῦ τόπου αὐτοῦ καταφεύγει σὺν Μαυροκορδατο. Ὅμως θὰ περάσῃ κοντὰ ἐνας αἰῶνας γιὰ ν' ἀκουστοῦν καὶ στὴν Ἡπειρο—κι' ὅχι σ' ὀλόκληρη—τὰ ἀναστάσιμα...

«...Ἡ Ἑλλάς, Γενναιότατε ἄνερ, εἰς τὴν κατάστασιν ὅπου εὕρεται τώρα, ἔχει μπροσθὰ της δύο ἐπαρχίας πολὺ ἀναγκαίαις καὶ εἰς αὔξησίν της, καὶ εἰς δυνάμωσίν της, καὶ εἰς ἀσφάλειάν της: ἡ μὲν ἀνατολικὴ Ἑλλὰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ δὲ δυτικὴ τὴν Ἡπειρον. Καὶ ἡμπορεῖ τινὰς νὰ ταῖς νομίσῃ δύο προπύργια καὶ ὀχυρώματα, καὶ ἐνταυτῶ καὶ ὀρμητήρια, ἡ Ἡπειρος διὰ τὴν Γκεκαριὰν (Ἰλλυρικόν), καὶ ἡ Θεσσαλία διὰ τὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἂν δὲν πλακωθοῦν καὶ αἱ δύο πρεπόντως καὶ πρῶϊμα, ποτὲ δὲν θὰ ἔχῃ τὸ γένος μᾶς ἀσφάλειαν, οὐδὲ πλούτη ὑπέρογκα, ὅπου ἔχει ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Λάρισσα οὐδὲ ὑκένωτους θησαυρούς, ὅπου ἔχει ἡ Θεσσαλία.

Ἡ Ἡπειρος ἔχει ταῖς ἀκόλουθαις ἐπαρχίαις: τὴν Ἀρτιαν, τὴν Πρέβεζαν, τὴν Τζαμουριάν, τὰ Ἰωάννινα, τὴν Κόνιτσαν, τὴν Παλαιὰ Πωγωνιανήν, τὸ Ἀργυρόκαστρο, τὸ Δέλβινον, τὴν Δεσνίτζαν, τὴν Αὐλῶνα, τὸ Μπεράτι, τὴν Τοτζίκαριάν, τὴν Τομορίτζαν, τὸ Σκραπάρι τὴν Πρεμετὴν, τὸ Νταγκλί, τὴν Γκιόρτζαν καὶ Κολόνιαν...»

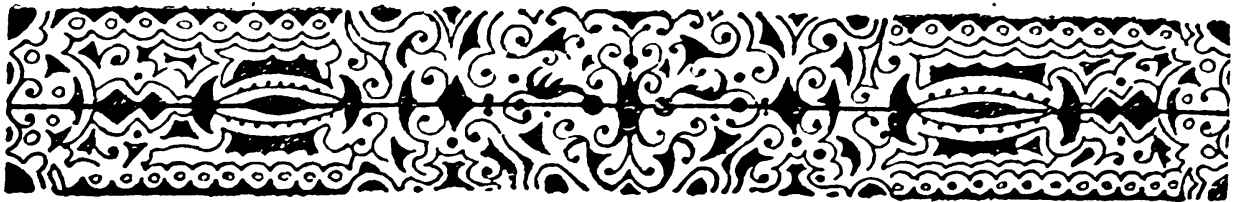
«...Ὅλα τὰ χωριά εἶναι πολεμικώτατα, καθὼς ἐδείχθησαν ἐπὶ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. ὅστις διὰ τὴν ἐξουσιάζει τὴν Τζαμουριὰν ἔπρεπε πρῶτα νὰ τραβήσῃ τὰ χριστιανικὰ χωριά στὸ μέρος του μὲ ταξίματα... Ὡς ἄγνοι Ἕλληνες καὶ πέρουσι πρόσμεναν ἀπὸ τοὺς Σουλιώταις μόνον μπαρούτην καὶ μολύβι, διὰ νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν Ἐλευθερίαν καὶ δὲν τοὺς ἔδωκαν...»

«...Ἡ γνώμη μου λοιπὸν εἶναι ἡ ἀκόλουθος: Ἀφ' οὗ ἀποπαστρευθῇ τὸ ἄνθος τῆς Ἀρβανητιάς, ὅπου αὐτοῦ ἐναυάγησε, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Ἡπειρον ἀξίως τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὀλίγα πολεμικὰ πλοῖα νὰ ἀποκλείσουν τὴν Πρέβεζαν καὶ Παργὰν διὰ θαλάσσης, καὶ ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ ἀπὸ Ἀρτὰν διὰ ξηρᾶς νὰ προχωρήσῃ εἰς Πρέβεζαν, καὶ τὸ ἄλλο τὸ περισσότερον νὰ φθάσῃ τὰ Πέντε Πηγάδια, ὅπου θέλουν εὖρη τόσους συντρόφους, ὅπου θὰ θαυμάξουν, φθάνει ὅμως νὰ εἶναι ἀρκετὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ φερθῇ Ἕλληνικὰ πρὸς τοὺς συναδελφούς του χριστιανούς. Εἶπα ἀρκετό, διὰ νὰ ἐγκαρδιωθοῦν καὶ Τζουμερκιώταις καὶ Λακκιώταις καὶ οἱ λοιποί, ὅπου εἶπα ἀνωτέρω καὶ ὄχι 200 ἢ 300 ἄνθρωποι σὰν τὸ ἀπερασμένον καλοκαίρι, ἀλλὰ πέντε καὶ ἑξ χιλιάδες, καὶ μὲ δεκαπέντε κανόνια καὶ καμμιὰ 300 καββαλλαραίους. Καὶ ἑλληνικὰ νὰ φερθοῦν, ὅπου νὰ μὴν ἀρπάζουν τὸ βιὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ τὸ πουλοῦν. Καὶ τότε, ἂν ἀκολουθήσουν, ὡς εἶπα, θὰ αὐξήσουν τόσον ὅπου σὲ δέκα ἡμέραις φθάνουν σταῖς πρώταις πύλαις τῆς Ἡπείρου ὅπου εἶναι στὸν Πίνδον, Ὁστανίτζαν, Κόντζαν, Πέστιανη καὶ Χόρμωβο. Ἐπειδὴ οἱ παραθαλάσσιοι ἀπὸ τὴν Χειμάρραν πλακώνουν εὐθὺς τὸ Δέλβινον καὶ ἀναβαίνουν στὸ Σοπότι τοῦ Ἀργυροκάστρου, στὴν Καλιάσσαν καὶ στὸ βουνὸ τῆς Παλάσας· φθάνει νὰ τοὺς πηγαίνουν καὶ 4 ἢ πέντε καράβια νὰ πιάσουν τὸ κάστρο Παλέρμω καὶ νὰ τοὺς δώκουν μπαρούτην. Καὶ τότε ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ Σοπότι ἐνώνονται μὲ τὰ Μπαλτιμοχώρια κατὰ τὴν Χρυσοβίτσαν καὶ Κακαβιάν, ἔχοντες ἀντικρὺ τὴν Ρίζαν, Λουντζαριά, Ζαγοριά, Δρόπολιν, καὶ πίσω της τὴν Παλιὰ Πωγωνιανὴν καὶ ἔτσι ἐνώνονται ὅλοι, καθὼς τοὺς εἶναι ὠμιλημένον καὶ καρτεροῦν μὲ προθυμίαν, καὶ γίνονται αὐτοὶ πρόμαχοι τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὅπου θὰ εἶναι στὰ Ἰωάννινα ἠνωμένος μὲ Τζουμερκιώταις, Λακκιώταις καὶ ἐπίλοιπους, ὅπου θὰ γένουν 15.000. Καὶ ἔτι ὡς ὀπισθοφυλακὴ θὰ προχωρήσῃ στὸ Ἀργυροκάστρον χωρὶς πόλεμον, καὶ θὰ εὖρη ἐκεῖ καὶ τοὺς προμάχους ὡς 5000...»

Ἀδιστάκτως λέγομεν ὅτι, ὅπως νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα ἐπὶ παρ' ἡμῖν, τὸ ἔθνος ἀνεδείχθη ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλείας ὑπέρτερον ἢ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐφεξῆς διότι ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δουλείας ἐδημιουργήθησαν αἱ πολεμικαί, αἱ ἀστικαὶ καὶ αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις δι' ὧν διεξήχθη ὅπωςδῆποτε ἡ ἐπανάστασις, ἐνῶ ἀφ' ἧς ἐγενόμεθα ἐλεύθεροι δὲν διεπλάσαμεν ἐπὶ νέας δυνάμεις ἐπιτηδείας νὰ συμπληρώσωσι καὶ νὰ ἀσφαλίσωσι τὸ ἔργον τῶν πατέρων ἡμῶν.

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΙΩΑΝ. ΒΗΛΑΡΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΖΥΓΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΑΡΙΑΝΝΑΣ

Ὁ Ἡπειρώτης ποιητὴς καὶ ἱατρός Ἰωάννης Βηλαράς (¹) ἐγεννήθη περὶ τὸ 1771 εἰς τὰ Κύθηρα (²) ἐκ πατρὸς μὲν Ἰωαννίτου, τοῦ ἱατροῦ Στεφάνου Βηλαρά (³), μητρὸς δὲ Πελοποννησίας, τῆς Τάρσας ἢ Ταρσίτσας. Ἐτυχεν ἐπιμελελημένης ἀνατροφῆς καὶ παιδεύσεως παρὰ τε τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν διδασκάλων τῶν σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1793 ἦλθεν εἰς Βενετίαν, ἐπόθεν μετ' ὀλίγον μετέβη εἰς Πατάριον πρὸς σπουδὴν τῆς ἱατρικῆς, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Βονωνίαν ἵνα σπουδάσῃ τὴν ἱατρικὴν παρ' ἰδιώτου διδασκάλου. Εἰς Βονωνίαν ἔμεινε δύο ἔτη (1794—1796 (:)), μεθ' ἧς ἐπανῆλθεν εἰς Πατάριον, ἵνα, κατόπιν ἐξετάσεων, λάβῃ τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα. Ἀντιμετωπίζει ὁμως οἰκονομικὰς δυσκολίας διότι οἱ ἐν Βενετίᾳ ἔμποροι Γεώργιος Τσουρούρης καὶ Γεώργιος *Frosso*, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ πατήρ του ἔστελλε τὰ δι' αὐτὸν χρήματα, καθυστέρουν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο, ὅτε διῆλθεν ἐκ Παταρίου ὁ ἐν Βενετίᾳ ἐπὶ 30 ἔτη ἔμπορος Ἀλέξανδρος Θεοδώρου Γεροπάνος, ἐξ Ἰωαννίνων, ὁ Βηλαράς ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Βενετίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1797. Ἐκεῖ κατώκησε κατὰ πρῶτον εἰς οἰκίαν τῆς ἐνορίας Ἀγίου Γεωργίου παρὰ τὸν Ἅγιον Ἀντωνῖνον, ἔπειτα εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἀγίου Μαρτίνου μετὰ τοῦ Ἰταλοῦ Γεωργίου Κολόννα. Συχνάκις μετέβαινεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φίλου τοῦ Ἀλεξ. Γεροπάνου συγγευματίζων τακτικῶς, τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι καὶ ἐζήτησεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν ἡ μετέπειτα σύζυγος

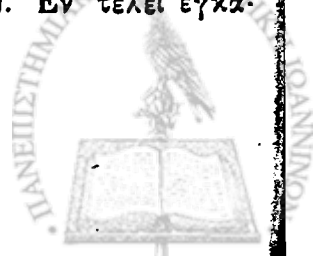
αὐτοῦ Μαριάννα Βηλαρά εἶναι αὐτὴ ἡ θυγάτηρ τοῦ Γεροπάνου.

Ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Βενετίᾳ ὁ Βηλαράς ἀνεμίχθη εἰς τὰς πατριωτικὰς κινήσεις ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος—πιθανὸν ἐν συνεννοήσει μετ' ὁπαδῶν τοῦ Ρήγα—μετὰ πολλῶν ἄλλων σπουδαστῶν ἢ ἄλλως ἐκεῖ διατριβόντων Ἑλλήνων, κατ' ἐξοχὴν ὅμως μετὰ τοῦ Κεφαλλήνου Ἰω. Κρασσᾶ, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ φακέλλου ἀνακρίσεως τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν τοῦ ἀνακαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ Σπυρ. Π. Λάμπρου εἰς τὰ Κρατικὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας (⁴).

Προφανῶς πολλοὶ στίχοι τοῦ ποιητοῦ ἀναφέρονται εἰς τὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀ. Γεροπάνου.

Περὶ τὸ 1801, λαθὼν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ δίπλωμα τῆς ἱατρικῆς, ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα (⁵), ὅπου προσελήφθη ὡς ἱατρός τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Βελῆ πασᾶ, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν εἰς τὰς ἐκστρατείας του εἰς Πελοπόννησον, Θεσσαλίαν, Ἡπειρον καὶ Ἀλβανίαν, Βουλγαρίαν, Μακεδονίαν καὶ Παριστρίδα (⁶). Ἐκ τῆς Τριπόλεως ἔγραψεν ἀρκετάς ἐπιστολάς (⁷), ἐκ τῆς παραμονῆς τοῦ δι' ἐκεῖ ἐνεπνεύσθη τὰ δύο ποιήματά του «Ὁδὴ εἰς τὴν Τριπολιτάν» καὶ «Παλινῳδία ὁμοιοκατάληκτη». Ταξιδιὰ του ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον ἀναφέρει εἰς τὰς ἐπιστολάς του ἐνθα ἐξάιρεί καὶ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τοῦ τόπου (⁸).

Ἐπίσης ἐκ Λαρίσης σώζονται ἀρκεταὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Βηλαρά (⁹). Ἐν τέλει ἐγκα-

τεστάθη εἰς Ἰωάννινα ὡς ἰατρός τοῦ χαρμιοῦ τοῦ Βελή. Ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ Αὐγούστου 1820 κατεστράφη ἡ οἰκία του ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἔλη ἡ περιουσία του. Κατέφυγεν οἰκογενειακῶς εἰς Τσεπέλοδον τοῦ Ζαγορίου, ὅπου κατέφυγε καὶ ὁ Ἀθαν. Ψαλλίδας καὶ ἄλλοι πρόκριτοι Ἰωαννῖται. Μετὰ τοῦ Ἀθαν. Ψαλλίδα ἀνέπτυξε τότε πατριωτικὴν τινα δρασὶν ὑπὲρ τοῦ κηρυχθέντος ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνος τοῦ Γένους⁽¹⁰⁾.

Ἔνεκα τῶν πολλῶν παθημάτων ἠρθάνθη μαρασμόν, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀπέθανε τῇ 28 Δεκεμβρίου 1823 εἰς ἡλικίαν 52 ἐτῶν. Ἦτο πρότυπον καλοῦ οἰκογενειάρχου. Ἀπέκτησε δύο υἱούς. διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ὁποίων κατέβαλλεν ἀόκνους προσπάθειας⁽¹¹⁾. Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Στέφανος καὶ σῶζονται δύο τρυφερώτατα γράμματα πρὸς αὐτόν⁽¹²⁾. Μετὰ τὴν ἐκρηξίν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐστάλη εἰς Μεσολόγγιον ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα, καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγώνος προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του⁽¹³⁾.

Ὁ ἕτερος υἱὸς του δὲν εἶναι πολὺ γνωστός, ὠνομάζετο πιθανῶς Δημήτριος⁽¹⁴⁾ καὶ ἐδιδάσκετο ὑπὸ τοῦ Ψαλλίδα.

Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Βηλαρά ἔχουν γραφῇ ἀρκετά, συγκεντρωμένον δὲ ὁλόκληρον ἐξεδόθη μὲ ἀξιέπαινον προσοχὴν ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀχιλ. Βαβαρέτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀπαντα Ἰωάννου Βηλαρά ἐπιμελεῖα Γ.Α. Βαβαρέτου. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε., Ἀθήναι (1935) σελ. λβ' + 352».

Περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ παραθέτομεν τὴν γνώμην τοῦ Σπυρ. Π. Λάμπρου: «... Οὕτως ὁ Βηλαράς ἔχει φύσιν Πρωτέως. Ἰατρός ὢν ἄριστος, βοτανικὸς πυλὺπειρος ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ βοτανικὴ ἦτο πολὺ μᾶλλον ἢ σήμερον ἀναγκαία εἰς τοὺς ἰατροὺς, μετερχομένους τότε ἅμα καὶ τὸν φαρμακοποιόν, μελετητὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἀγαπῶν τὸν Ἕλληνα λόγον μετὰ φιλοπατρίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν φιαλῶν τῶν φαρμάκων ἐν τῇ ἰδίᾳ φαρμακείᾳ νὰ θέτῃ ἐπιγραφὰς ἑλληνικὰς καὶ τὰς συνταγὰς ἑλληνιστὶ νὰ γράφῃ, συμπαραξυγνύει ὡς ποιητὴς, τὴν σάτυραν καὶ τὴν λύραν, θύει εἰς τὸν Ἑρωτα ἅμα καὶ τὸν Μῶμον. Οὕτω διὰ μὲν τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ θεραπεύει τὰ σώματα, τῆς δὲ ποιητικῆς ἐμ-

πνεύσεως ποιεῖται χρήσιν, ὅπως παιδρύνῃ τὰς ψυχὰς ἐν ἡμέραις πονηραῖς, καὶ διὰ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ παρὰ τῇ Βελί, ποσῶς ἐχρησίμευσε θεδαίως πολλάκις, ὅπως γεφυρώνῃ τὸ χάσμα μεταξὺ τοῦ σατράπου τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν ὑπὸ αὐτοῦ τυραννουμένων, οἵτινες ἠξίουσαν αὐτὸν καὶ ὡς ἰατρόν καὶ ὡς ποιητὴν καὶ ὡς Ἕλληνα μεγίστης τιμῆς. Οὐδ' ἠδύνατο νὰ λείψῃ ἡ τοιαύτη πρὸς αὐτὸν ἐκτίμησις τῶν συμπολιτῶν, ὅτε καὶ ἄλλογενεῖς ἐξῆγον τὴν πολυμάθειαν ἅμα καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ⁽¹⁵⁾.»

Σημειώσεις :

1. Τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ ὀρθογραφεῖται διαφόρως, ὡς: Βηλαράς, Βιλλαράς, Βιλαράς, Βελαράς, Βελλαράς, Βελλεράς, κλπ. Προσπάθειαν ἐρμηνείας καὶ ὀρθῆς γραφῆς αὐτοῦ ἔλ. εἰς Γ. Βλαχόγιαν, Ἡ φηλολογικὴ γραφὴς τοῦ Βηλαρά (Ἀνεκδοτὴ γλωσσικὴ μελέτη). Περιοδ. «Προπύλαια» τόμ. Α' Ἀθήνα (1900—1908) σελ. 178. Νικ. Β. Τωμαδάκη, Ὁ Ἰωάννης Βιλλαράς. Ἰδέαι — Ἀρχαιογνωσία — Πρότυπα τοῦ ἔργου του καὶ ἰδίᾳ τῶν μύθων — Ἡ γραφὴ τοῦ ἐπιθέτου του. Ἀθήναι 1943 σελ. 34—38.

2. Κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. Θ. ἐγγράφον τοῦ φακέλλου τῆς ἀνακρίσεως τοῦ Βηλαρά ὑπὸ τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν ὑπὸ χρονολογίαν 4 Φεβρουαρίου 1796 (Βενετικῷ ἔτους) ἢ 1797 (ἡμετέρου) οὗτος ἀναφέρεται ὡς «*Giovanni Vellera di Steffano nativo di Cerrigo solito ad abitare a Giannina dove esiste suo padre*» (Σπυρ. Π. Λάμπρου, Ὁ Ἰω. Βηλαράς καὶ ὁ Ἰω. Κρασσάς ἐν Βενετίᾳ. Νέος Ἑλληνομνημῶν, τ. Η' (1911) σελ. 343). Δὲν γνωρίζω ἂν ἡ λέξις τοῦ πρωτοτύπου ἀνεγνώσθῃ καλῶς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Λάμπρου ἢ τοχὸν βοηθῶν αὐτοῦ ἢ, ἂν οὕτως ἔχῃ, κατὰ πόσον ἢ κατὰ θεσιν αὕτη τοῦ Βηλαρά, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Κυθήροις, εἶναι ἀξιοπίστος. Διότι εἶναι ἀγνωστος ἄλλοθεν ἡ παραμονὴ τῶν γονέων αὐτοῦ ἢ τοῦλάχιστον τῆς κυοφορούσης μητρός εἰς Κύθηρα. Σχετικὴ ἐρευνα εἰς τὸ Ἀρχειοφυλακεῖον Κυθέρων ἴσως νὰ διεφώτιζε τὸ ζήτημα. Διὰ τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τοῦ *Cerrigo* ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἐγγράφου θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς βεβαιώσῃ ὁ ἐν Βενετίᾳ ἐξαιρέτως συμπατριώτης κ. Κων. Δ. Μέρτζιος.

3. Περὶ τῶν γονέων τοῦ Ἰ. Βηλαρά, ὁ μὲν πρῶτος βιογράφος Π. Πετρίδης, εἰς τὸ βιογραφικὸν σημείωμα τὸ προτασσόμενον τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἱατροῦ Ἀθανασίου Πολίτου ἐν Κερκύρᾳ 1827, γράφει: «Ἰωάννης ὁ Βηλαράς υἱὸς Στεφάνου ἱατροῦ Ἰωαννίτου καὶ Τάσας Πελοποννησίας ἐγεννήθη εἰς Ἰωάννινα, ὅπου καὶ ἀπέραςε τὰς πρώτας σπουδὰς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας εἰς τὸ κοινόν τῆς πατρίδος του Γυμνάσιον. Ἀπὸ τὸν πατέρα του ἐδιδάχθη τὴν Λατινικὴν, Ἱταλικὴν καὶ Γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ στοιχειώδη Μαθηματικά, μὲ φανεράν ἐπίδοσιν»

(βλ. "Α πα ν τ α 'Ιω. Βηλαρά επιμελείς Γεωργ. 'Αχιλ. Βαβαρέτου, 'Αθήναι (1935) σελ. κατ').

Είς ταῦτα στηρίζεται καὶ ἡ διογραφία ὑπὸ Κω ν. Ν. Σά θ α εἰς «Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν, ἐν 'Αθήναις 1868 σελ. 648 ε.».

Εἰς ἐπιστολὴν δὲ μακροσκελὴ ἀνυπόγραφον ὑπάρχουν διαγεγραμμένοι αἱ λέξεις: «καὶ τοῦτος εἶναι 'Ιωάννης ὁ Βηλαράς 'Ιωαννίτης, υἱὸς τοῦ ξαΐκουστοῦ ἱατροφιλόσοφου καὶ βοτανικοῦ Στεφάνου Βηλαρά, ἔμπειρος καὶ τῆς 'Ελληνικῆς καὶ τῆς 'Ιταλικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς γλώσσας» (βλ. "Α πα ν τ α 'Ι. Βηλαρά επιμελείς Γ. Α. Βαβαρέτου, 'Αθήναι (1935) σελ. 311 ὑποσημ.).

Ὁ δὲ Σ π υ ρ. Π. Δά μ π ρ ος εἰς «Ὁ 'Ιω. Βηλαράς καὶ ὁ 'Ιω. Κρασσᾶς ἐν Βενετίᾳ» (Νέος 'Ελληνομνημὼν, τόμ. Η' (1911) σελ. 318 καὶ 343) λέγει ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Βηλαρά ἦτο «ιατρός εὐπαίδευτος καὶ εὐπορος ἐν 'Ιωαννίνοις».

4. Περί τῆς ἐν 'Ιταλίᾳ παραμονῆς του ἀπὸ τοῦ 1793—1797 παρέχει πληροφορίας ἐξ ἀρχαικῶν στοιχείων ὁ Σ π υ ρ. Π. Δά μ π ρ ος εἰς τὴν μελέτην του «Ὁ 'Ιω. Βηλαράς καὶ ὁ 'Ιω. Κρασσᾶς ἐν Βενετίᾳ» (Νέος 'Ελληνομνημὼν, τ. Η' (1911) σελ. 315—352).

5. «Μετὰ τέσσαρα ἔτη [ἀπὸ τοῦ 1797] μανθάνομεν, ὅτι ὁ Βηλαράς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν 'Ηπειρον, τοῦ ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ ἱατρικοῦ πτυχίου» (Σ π υ ρ. Π. Δά μ π ρ ος, Ρήγας, Βηλαράς, Χριστόπουλος, Νέος 'Ελληνομνημὼν, τόμ. ΙΓ' (1916) σελ. 83).

6. Τὰς περισσοτέρας εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τοῦ Βηλαρά ἀρπύμεθα ἐκ τῆς πρώτης βιογραφίας αὐτοῦ τῆς συνταχθείσης ὑπὸ τοῦ Π. Πετρίδου (βλ. ἀνωτέρω τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 σημείωσιν).

7. 'Επιστολαὶ αὐτοῦ ἐκ Τριπόλεως ἔχουν δημοσιευθῇ αἱ ἑξῆς:

α) Τῆς 3 Μαΐου 1812 πρὸς 'Αθ. Ψαλίδαν (βλ. "Α πα ν τ α ε. ἀ. σελ. 266—267).

β) Τῆς 11 Μαΐου 1812 πρὸς τὸν αὐτὸν ("Α πα ν τ α σελ. 252—8).

γ) Τῆς 16 'Ιουλίου 1812 πρὸς τὸν αὐτὸν ("Α πα ν τ α σελ. 258—266).

8. Βλ. τὴν ἀπὸ 11 Μαΐου 1812 ἐπιστολὴν του ("Α πα ν τ α σελ. 257—8).

9. 'Επιστολαὶ αὐτοῦ ἐκ Δαρσῆς ἔχουν δημοσιευθῇ αἱ ἑξῆς:

α) Τῆς 4 Μαρτίου 1815 πρὸς 'Ιω. Γενοβέλην εἰς 'Ιωάννινα ("Α πα ν τ α σελ. 268—270).

β) Τῆς 10 Μαρτίου 1815 πρὸς Γ. Καλαράν εἰς Κόρινθον ("Α πα ν τ α σελ. 271—277).

γ) Τῆς 13 Μαΐου 1815 πρὸς 'Ιω. Μελαῖν εἰς 'Ιωάννινα ("Α πα ν τ α σελ. 277—279).

δ) Τῆς 13 Μαΐου 1815 πρὸς 'Αναστ. Καρπάνον εἰς 'Ιωάννινα ("Α πα ν τ α σελ. 321—323).

ε) Τῆς 17 Μαΐου 1815 πρὸς 'Ιω. Μελαῖν εἰς 'Ιωάννινα ("Α πα ν τ α σελ. 279—282).

στ) Τῆς 15 Αὐγούστου 1815 πρὸς Γ. Καλαράν ("Α πα ν τ α σελ. 282—283).

ζ) Τῆς 20 Αὐγούστου 1815 πρὸς 'Αθ. Ψαλίδαν ("Α πα ν τ α σελ. 284—285).

η) Τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1815 πρὸς τὸν Γ. Καλαράν ("Α πα ν τ α σελ. 285—289).

θ) Τῆς 15 Νοεμβρίου 1815 πρὸς 'Αθ. Ψαλίδαν ("Α πα ν τ α σελ. 289—290).

10. Βλ. 'Αρχεῖα 'Ελληνικῆς Παλιγγενεσίας, τόμ. Α'. ἐν 'Αθήναις 1857 σελ. 228—229. Πρβλ. τὴν περαιτέρω δημοσιευμένην ἐπιστολὴν τοῦ 'Ηδου Ρήγα ἐκ Μεσολογγίου τῇ 4 Φεβρουαρίου 1823 πρὸς τοὺς 'Ιω. Βηλαράν καὶ 'Αθ. Ψαλίδαν, ὑπ' ἀριθ. 8.

11. Διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων του γράφει πολλαχοῦ εἰς τὰς ἐπιστολάς του, π.χ. «Σοφολογιώτατε, ἡ εὐγνωμοσύνη μου φαίνεται χρεωστικὴ αἴσθησι, καὶ ἀπαραίτητη ἀπὸ μέρος, ὅπου εὐεργετιέται. Δὲν ἠμπορῶ λοιπὸν νὰ μὴ σοῦ ὁμολογῶμαι ὑπόχρεος, σὲ ὅσο φροντίζεις διὰ τὴν προκοπὴν τῶν υἱῶν μου. Ὁ Στεφάνης μου ἔγραψε σχετὰ καυχώμενος διὰ τὴν ξεχωριστὴν σου ἀγάπην καὶ ἐγνίαν πρὸς αὐτόν» (βλ. κατωτέρω τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν). Βλ. τὴν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 12 σημείωσιν.

12. Εἰς τὴν δημοσιευομένην νέαν ἐπιστολὴν τοῦ 'Ι. Βηλαρά πρὸς τὸν υἱὸν του ἀπὸ Τζεπέλοβον τῆς 30 Τρυγητιοῦ 1822 φαίνεται ἡ ἀπέραντος πατρικὴ στοργή. Πρβλ. ἄλλην ἐπιστολὴν τοῦ 'Ι. Βηλαρά ἀπὸ Τζεπέλοβον τῆς 22 Τρυγητιοῦ 1822 πρὸς τὸν υἱὸν του δημοσιευομένην εἰς «'Α πα ν τ α ε. ἀ. σελ. ιη'—κ', παλαιότερον εἰς περιόδ. «'Εστία», τόμ. Ε' (1878) σελ. 337.

13. Περί τοῦ Στεφάνου Βηλαρά θὰ δημοσιεῶμεν προσεχῶς σχετικὴν μελέτην. Βλ. περαιτέρω τὴν δημοσιευομένην ὑπ' ἀριθ. 8 ἐπιστολὴν τοῦ 'Ηδου Ρήγα.

14. 'Α γ γ έ λ ο υ Ν. Π α π α κ ώ σ τ α. Γνωστὰ καὶ ἄγνωστα χειρόγραφα τοῦ Βηλαρά. «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά» ἔτη 1949 σελ. 225—232.

15. Σ π. Π. Δά μ π ρ ος, Ρήγας, Βηλαράς, Χριστόπουλος, Νέος 'Ελληνομνημὼν, τόμ. ΙΓ' (1916) σελ. 95.

Πρωτότυπος καὶ περισπούδαστος εἶναι ἡ φιλολογικὴ μελέτη περὶ 'Ι. Βηλαρά τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Νικολ. Β. Τωμαδάκης. «Ὁ 'Ιωάννης Βηλαράς. 'Ιδέαι—'Αρχαιογνωσία—Πρότυπα τοῦ ἔργου του καὶ ἰδρυτῶν Μύθων—'Η γραφὴ τοῦ ἐπιθέτου του. 'Αθήναι 1943, 80, σελ. 1—72».

Τοῦ αὐτοῦ χειρόγραφα 'Ιωάννου Βηλαρά. Περίοδ. «Ὁ Αἰὼνας μας» ἔτος 1949 σελ. 275—276.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

1

Ἐπιστολή Ἰωάν. Βηλαρά ἀπὸ Ἀγυιὰ τῇ 27 Μαρτίου 1813 πρὸς τὸν Ἀθαν. Ψαλίδαν εἰς Ἰωάννινα. (ΓΑΚ, Κ. 71)

Ἀγυιὰ ταῖς 27 Μαρτίου 1813

Σοφολογιώτατε

Ἡ εὐγνωμοσύνη μου φαίνεται χρεωστική αἴσθησι, καὶ ἀπαραίτητη ἀπὸ μέρος, ὅπου εὐεργετιέται. | δὲν ἠμπορῶ λοιπὸν νὰ μὴ σοῦ ὁμολογοῦμαι ὑπόχρεος, σὲ ὅσο φροντίζεις διὰ τὴν προκοπὴν τῶν υἱῶν μου. Ὁ | Στεφανὴς μου ἔγραψε σεχνᾷ καινώμενος διὰ τὴν ξεχωριστὴν σου ἀγάπην καὶ ἐγνίαν πρὸς αὐτόν. Ὁ τρόπος τῆς | ἐκφρασίς του μου ἀποδείχνει τὴν ζωντανὴν αἴσθησιν τοῦ παιδιοῦ, καὶ τὴν εὐχαρίστησίν του, ἀποτελέσμα τοῦ ἀληθινοῦ | διδασκαλικοῦ τρόπου, διατὶ ἐμπνέει στοὺς μαθητὰδες ἀγάπην, καὶ ὅχι φόβον τῶν διδασκάλων, ζῶσιν διὰ τὰ μαθήματα καὶ | προκοπὴν τους, ὅχι ἀντιπάθειαν, καὶ αἰώνιαν ἀκαρπὴν σπουδὴν.

Ἄν παραδίδεις γεωγραφίαν, ὑποχρέωσέ με νὰ κρᾶζης καὶ τὸν υἱόν μου ἀκροατὴν, τὴν στοχάζομαι | πολὺ ἀναγκαίαν διὰ τὰ παιδιά. Τὰ φωτίζει νὰ μὴ θαρροῦν οἰκουμένην τὴν πατρίδα τους, καὶ ἀνθρώπους τοὺς συμπολί | τας τους. Ἡ μάθησι τῆς γεωγραφίας ἰσιάζει τὸν δρόμον τῆς ἱστορίας, καὶ ἀποκατασταίνει τὰ παιδιά νὰ ἐννοήσουν καθαρᾷ | ὅσα ἐγιναν κατὰ καιροὺς, καὶ κατὰ τόπους. Γνωρίζουν τὴν σχετικότητα τῶν ἠθικῶν ιδεῶν, καὶ ἀπορρίχνουν ταῖς πρόλη | ψες τῆς περιορισμένης ἀνατροφῆς. Ὁ νοῦς φιλοσοφᾷ τότε ἐλεύθερος, ὅχι δούλος τῆς παιδαγωγίας σχολαστικῶς.

Νὰ σοῦ παραπονέθω τάχα διὰ τὴν βαθιὰν σιωπὴν σου, ἢ ἔχεις δικαιολογήματα νὰ μου προβάλης; Νὰ | σοῦ δικαιολογηθῶ, διατὶ δὲν σοῦ ἔπεσα ἓνα μακρότατο γράμμα ἀπὸ πολλῆς προετοιμασμένο, δὲν εἶναι καιρὸς. ἀφοῦ | μου γράψης νὰ σοῦ τὸ στείλω, τότε σοῦ δικαιολογοῦμαι, ἀπὸ τὴ δὲν σοῦ τὸ ἔστειλα. Μὴ παραξενεύεσαι, διατὶ σοῦ γράφω | μὲ τὴν συνηθισμένην ὀρθογραφίαν ἀγκαλὰ καὶ ἐπροέγραψα τοῦ ἐξοχώτατου κύρ Σακελλάριου—τὸν ὅποιον πρὸς | κυνῶ πανοικεῖ—ὅτι ἀποστάτησα ἀπὸ τὴν πρώτην μου γνώμην, μὴ θαρρεῖς ὅμως νὰ τὸ εἶπα μὲ τὰ σωστά μου. | ἠθέλησα νὰ δώκω αἰτίαν, διὰ νὰ μου γράψης, ἀλλὰ τὸ στρατήγημά μου δὲν ὠφέλησε. Ἄν ἀξιώθω ἀπόκρισίν σου, ἐλπὶ | ζῶ νὰ δυνηθῶ νὰ σὲ καταπείσω στοὺς στοχασμούς μου. Ἀγάπαμε, ὅτι σὲ ἀγαπῶ, καὶ σὲ τιμῶ.

φ. 1 τ

Ὁ δούλος καὶ φίλος σου
Ἰωάννης Βηλαράς ||

Ἐπὶ τοῦ νώτον

φ. 2 υ

Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον κύριον
κύρ Ἀθανάσιον Ψαλίδαν
εἰς Ἰωάννινα

2

Ἐπιστολή Ἰ. Βηλαρά ἀπὸ Λάρισαν τῇ 30 Σεβρίου 1815 πρὸς Ἀθ. Ψαλίδαν εἰς Ἰωάννινα. (ΓΑΚ, Κ. 71)

Σοφολογητοτατε.

Δεν εχῆς τὴ νὰ προφασησῆς, ἀν σου παραπονέθο, ὅπου δε μου γραφῆς. Μον' εγὼ παλὴ | δεν το φερο ὡς εχῆ. κε φχαρησθῆναι νὰ με θήμασε ὅποτε θελῆς. Δε μου στηλῆς το | ἀντηγραφο τῆς γραφῆς σου πρὸς το Δουκα. Εσκάσα νὰ ἦδο τὴ του λες. ἀν ἦνε γραμὴ | νη με τον ἡστρο, ὅπου σε πηανη καποτε κε στη γλῶσσα, ἀληα ἀπο ταφτον με τα ὅσα α | ναγνοσαν τα ματῆα του. Μη μ' αφηνῆς νὰ δηψο παραπανο, κε ἡποχρεοσεμε πεβοντας | μου το τ' ογληγοροτερο.

Ὁ Χαντζη Μητρος Αἰγιοτης, ἄνθρωπος ἡποχρεοτηκος, κε προθυμος σε καθε δουληα φη | λον, ἦνε κε στενος φηλος πολονον, ὅπου ἔχουν καθε σεβας, κε ἡποληψη πρὸς τη Σοφο | λογητοτησου, κ' ὅπου ποθῆαν τὴν περησταση νὰ σου το ἀποδῆξουν εμπρακτος, μολονοπου | δεν ἐκαταξῆθησαν νὰ σε γνωρησουν προσοπηκα. Τετηα ἦνε ἡ φημη σου! Δε σε κολα | κεβο. Αφτη η ἀγνωρηστη λατρεφτιῶδες σου ληπον με παρακαλεσαν νὰ σου τον ση | στησο με πολη προθημηα. Δεν ἐχρηαστηκαν πολα λογηα γηα νὰ με καταπησουν. | ἐπηδη κε ἀν ἡξερα τη χρεα, το ἡα καμη κε μοναχος μου. Αχρηζε ταχα Σοφο | λογητοτατε η μοναχη παρακαλεση μου; Ἀν ἀχρηζε μοναχη, ποσα θελα κατορθο | ση ἀνταμομενη με αλες! ἀν δεν ἀχρηζε, ἀς ἡσακουστων καν η παρακαλεσες | τον αλον, ὅπου ἡ φηλοτημηα σου, κε η καλησου προερεση δεν μπορη νὰ τες δηοξη. |

Μενο παντα ο ἡδηος πρὸς τη Σοφολογητοτησου

φ. 1 τ

ἀπο Λαρσα τες 30 Τρηγητηου 1815

δουλος κε φηλος
Ὁ Βηλαρας

3⁽¹⁾

Ἐπιστολή Ἰ. Βηλαρά ἀπὸ Λάρισα τῇ 15 Νβρίου 1815 πρὸς τὸν Ἀθαν. Ψαλί-
δαν εἰς Ἰωάννινα (ΓΑΚ, Κ. 71)

φ. 1 τ

Σοφολογητοτατε

Σε φχαρηστο γηα το αντιγραφο, οπου μύστηλες. Αφορμης οπου τον ονομαζης, Δεσπο |
τα μου, εκαταλαβα, πως θελα ηνε κανας Πατεραγης, μου κακοφενετε, οπου δεν ξερο τη
σουγγρα | φε. Μου παραγγελης να σου σημαδεψο σε καμια γραφητζα μου τα σφαλματα, οπου
βρο | αν | αδιαζα, ηθελα να σου σημαδεψο τες χαρες, κε νοστημαδες, οπου ηβρα σ' αφτοσου
το γραμα. Πηστεψε με, πως το παραδηγμα του Νηου με το ηνορο του γηα το ομορφο Κο-
ρητζη ηνε οχη | καλητερα τερηασμένο!

Φηλε! Τόκαμες κάφτο κέγραψες σαν αμαθης! να σου ηπο την ησηαδα εγο σθα | στησα.
Ο Ψαλιδας, ηπα, ανορθογραφη, η να ηπο καλητερα, ορθογραφη στη γλοσα | του! Οπος καν
το στοχαστικες οσοσο, το στοχαστικες παντα καλα. κε οση δεν εχομε | τη δηναμη γα ελη-
νηζομε σα Λογηοτατη, σου το γνωρηζομε γηα τη μεγαλητερη χαρη, οπου | μορηγαμαν ν'
απολαφομε με το μεσο σου απο την Τηχη. Εμης, ειζη ηνε το σημφε | ρο μας, κε το χρεος
μας, να ηπουμε, κε παλη ζηταμε σημπάθηο απο ολους εκηνους, | οπου δε θελουν νάχομε
ηδες, αφορμης οπου δεν ξερομε τα εληνηκα | κε να τες ξη | γαμε στη γλοσα, οπου κρένόμε,
αφορμης οπου ηνε βαρβαρη, ηγουν αφορμης οπου δεν | ομηαζη σεπολα με μηα αλη γλοσα,
οπου την εκρεναν δηο χηληαδες χρονους ομπρητερα σε ταυτα τα μερη.

Ενας Λογηοτατος, μονε οχη Πατεραγης σαν τον δικοσου, όπου τον ροτησα, γηα |
τη εληνηζη στην ομηληα του, μου αποκρηθηκε. πως η απλη γλοσα οντας γηοματη βαρ || βα-
ρησμούς δε φτανη να παραστηση επηστημονηκες, κε φιλοσοφηκες ηδες. (Μου φενετε να |
λεγαμαν γηα καρβουνα, οπου εφετο δεν παραβρησκοντε). Δεν ηξερα τη | να τ' αποκρηθο | σε
ταφτο, αφορμης οπου αν του ηλεγα, πως ο Σοκρατης εδηδαχνε την ηθηκη στο λαο της |
Αθηνας, η ο Αρηστοφανης επαραστενε τες κομοδες του στους ηδηους, θελα | μ' αποκρενον-
ταν, πως ο Σοκρατης, κό Αρηστοφάνης, κό λαος της Αθηνας εκρεναν ολη | ελληνηκα. Ετζο-
πασα ληπον, κήστερα τον εροτησα ενα αλο.

Δε μου λες, παρακαλο Λογηοτατε, ο Θεοφραστος, όπου γνωρηστηκε γηα ξενος απο την
αθηνήσα λαχανοπουλητρα, πως να της εκρηνε ταχα; οπου του ηπε | φεβγα ξενε, | —Δε θελα
προφερε σοστα.—Οπου φενετε, δεν ηνε λαθος, να στοχαζουμε, πως ο Θεο | φραστος σαμαν-
τη εβαρβαρησε οληγο στην ομηληα του.—Ειζη δηχνη.—Αμ η | Λογηοτησου ποσο θελα βαρ-
βαρηξης στ' αφτηα ολον εκηνον, οπου σ' ακουν ακοπα να κρε | νης με αληοτηκον τροπο απο
τ εκηνον, οπου σηνηθαν ολος σ' κοσμος αντα κρενουν αφτη την ηδηα γλοσα;

Ο Λογηοτατος απο καλοσηνη του ηθελησε να παρη τον κοπο να ανερεση τη γνο | μη
μου με μηα αρμαθα επηχηρηματα, οπου θελα ηταν αναντηλογητα. μον' | αφορμης οπου δεν
τον επαρηκαζα, τον αφηκα να τάποσοση μοναχος του, κέ | τρεξα μαζί με τους αλους να
ηδο κατη αρκουδες, οπου χορεβαν. Ημε βεβηρος, πως | ο Λογηοτατος θελα ηπε με το νουτου.
φ. 1 υ Γηά η αμαθης, οπου φανταζουντε να μας χαλα || σουν τη γλοσα. Δηχος να καρτερεση την
αποκρηση, τρεχη να ηδη τες αρκουδες! Εγο δε | λεο, πως εχη αδηκο. μονε σα δεν απηκαζα
τη σοφητου κρηση, δεν ηταν καληα να | κηταζο το χορο της αρκουδας, οπου κατη φχαρη-
στηση μύδηνε; Δε φχαρηστησε καλη | τερα να γλεπης ενα τετηο ζοο να πασкас να ταράζη
τα ποδαρηα σαν αθροπος στη | φωνη του λαλουμενου, σε κερδ οπου ηνε τοση αθροπη οπου
δεν ηξερουν τοσο; Καθε | νας ν' απλονη τα ποδαρηατου οσο φτανη το παπλοματου. Ο Λογη-
οτατος τη σοφηατου, | κέγο τες εσθησεσμου.

Ποτε δε θελ' αποστενα να σου γραφο, μον' ανανγγαζομε απο δουλησμου να | σκο-
λασο, κε να σε παρακαλεσο μοναχα να μ' αγαπας, κε να μου γραφης.
απο Λαρσα τες 15 Ταξηαρχηου 1815

Ο φηλοςσου
Βηλαρας

φ. 2 τ

Προσθηκη. Λαβε ενα γραμαμου προς τον Καλαρα. ||

4

Ἐπιστολή Ἰ. Βηλαρά ἀπὸ Λάρισα τῇ 27 Ἰανουαρίου 1816 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψα-
λίδαν εἰς Ἰωάννινα (ΓΑΚ, Κ. 71)

Σοφολογητοτατε

Δε σου μεταφηνω προφαση να παραπονησε, πως σ' αλησμονησα. Μονε κηταξε καλα,

1. Ἡ ἐπιστολή αὕτη δημοσιεύεται εἰς τὰ «Π ρ ο π ύ λ α ι α» τ. Α' (1900—1908) σελ. 208 καὶ ἀναδημοσιεύεται εἰς «Ἄ πα ν τ α» σελ. 289—290 ἀλλὰ παραλείπεται τὸ τμήμα ἀπὸ: «Φηλε! Τόκαμες κ' αὐτο» μέχρι «ὅπου την εκρεναν δηο χηληαδες χρονους ομπρητερα σε ταυτα μερη». Διὰ τοῦτο τὴν ἀναδημοσιεύομεν ὁλόκληρον πλήρη.

| μὴν ἐχὼ ἐγὼ κατοπὴν δὴκην νὰ σοὺ κλέωμ. γῆατὴ ἀν ἀρχήνησο τὰ παραπονα μου, δὲν τὰ | μεταξέσκολνας. Κε ξέρης, πὸς σα θάρεψο, γενομὲ ἐνοχλητικότερος ἀπὸ τὴν μῆγα, οὐοὺ Ὁ | ρὸς σὴνγγρηνὴ τὴν ἀποκοτὴν τῆς, με τὴν ἀντρηὰ τοῦ Ἀχὴλεα. |

Ἀπὸ τὸ περηκλῆσμενο μαθενὴς τὴ χρῆα ἐκὴνον, οὐοὺ σῆστενουντε στὴ Σοφολογηοτὴ σου | ἡ προερεσησοῦ, μου φενετὲ, δὲ θέλῃ παρακλήνημα ἀπὸ σῆστασες δῆκες μου γῆα νὰ προ- | φτιασῇ | παρομῆς χρεῆς, γῆα ταφτο κε δὲ σε βαρενο με ξεχορηστές παρακαλέσες μου. |

Μου κακοφενετὲ νὰ ληπο σὲ τετῆα περησῆτασῃ ἀπὸ τὴν πατρηδα. Ἡ σῆναναοτροφὴ σας | θε | λα ἦνε τεληα. Ἡ σῆνερεση μεγαλὴ, ἡ πολήτηκῃ βαθῆα, τὰ λογηα με νοημα. ἡ φχαρὴ | σῆση ἀκρα. χαρητὲ, κε σας χερὸμε κ' ἐγὼ ἀπὸ μακρηα, ὅσο νὰ σας ζηγοσο. |

Τὴ ἀποκαμὲς με τὸν Πατεραγηοσοῦ; ὅς αὐτοῦ ἦταν ἡ μονομαχῆα σας; με τὸ προ | το | κοντηλοχτηπημα ἐλαβοθηκατὰν σὲ τρόπο οὐοὺ δὲ σας ἀπομῆναν ἀρματα γῆα νὰ μετα | βαρε- | θῆτε! Μὴν ἐβαρεσες τὸν ἀντημαχο σοὺ κατακαρδα, κε δὲν τοῦ ἀφηκες ἀλὴ δῆναμῃ | νὰ με- | τρηθῇ μαζὴ σοῦ; Ἐτζῆ μου μῆρηζῇ. |

Τὸν ἐξοχοτατο κῆρ Λουκα προσκῆνο, παρακαλοντας τὴ Σοφολογηοτὴ σου νὰ τοῦ το | ἀνα | φερῆς, κε νὰ ἦσε βεβῆος, πὸς ἡ καρδῆα μου σὲ τῆμα παρῆπανο ἀπ' οτὴ μπόρης νὰ | βαλῆς | με νοῦ σοῦ. |

Ὁ δουλὸς κε φίλος σοῦ
Βηλαρας

ἀπὸ Λαρσα τῆς 27 Γεναρηοῦ 1816

5

Ἐπιστολὴ Ἱ Βηλαρᾶ ἀπὸ Τζεπέλοβο τῇ 30 Σ)βρίου 1822 πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ
Στέφανον (ΓΑΚ, Κ. 71)

Ὑγιέ μου!

φ. 1 τ Ὁ καιρὸς προχωρᾷ πρὸς τὸ χειμῶνα, καὶ ἡ ἀνησυχία | μου ἀβγατάει με τὴν ἡμέρα. | ἂν καὶ νὰ βρῖσκεσαι σὲ δια | φορετικώτερο κλῆμα ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅπου ἐγὼ κατοικῶ, τὰ | κρῦα δὲ λείπουν κί' ἀπ' αὐτοῦ με τὴν ὀλόγη, ὅπου νὰ μὴ | χρειάζεσαι χειμωνιάτικα φορέματα. | καὶ ἐσὺ, μοῦ φαίνεται, εἶσαι ἄδιος κί' ἀπὸ καλοκαιρινά. ἡ θεραπεία θελὰ ἦταν | εὐκόλῃ ὅμως ἂν εἶχες τὸν τρόπο νὰ τὰ οἰκονομίσεις, ἀλλὰ | σοῦ λείπουν καὶ τὰ ἐξοδα, καὶ ἀνθρωποὶ τέτιοι ἴσως, ὅπου νὰ σὲ | προστάξουν χωρὶς ζημιὰ τοῦς. Ὅλα αὐτὰ ἐνομένα βασανίζουν | ἄκοπα τὸ νοῦ μου, καὶ καταφθείρουν τὴν καρδιά μου. Καὶ ἡ | σιωπὴ σοῦ ὑστερώτερα εἶναι τὸ μεγαλῆτερο ἀπ' ὅσα με κα | ταπικραίνουν γιὰ ληνομήσοῦ. |

φ. 1 υ Ἀπέρασαν οἱ διὸ μῆνες, καὶ σὲ τόσο μακρὸ διάστημα | καιροῦ, δὲν ἔχω καμμιά εἰδησί | σου ἀπὸ τόσο κοντὸ διάστη | μα τόπου. Ἡ ἀναχώρησες ἀπ' αὐτοῦ, ἡ ἀμελὴς νὰ γράφῃς, | ἡ τὰ γράμματά σου παρῆπτον. ἐπειδὴ καὶ ἡ ἔλλειψη τῶν | γραμμάτων σου δὲ συμφωνεῖ με τὴν αἰσθησὶ τῆς καρδιάς σου. | καὶ ξεχωριστὰ πρὸς ἓναν πατέρα, ὅπου γνωρίζεις νὰ σ' ἔχη | τὸ | πρῶτο θάρρος τῆς ζωῆς τοῦ. Νὰ ἀναχώρησες δὲν πιστεύω. ἂ | φορμῆς καὶ σοῦ ἔλειπαν τὰ ἐξοδα τοῦ δρόμου, καὶ πρὶν σοῦ | μπᾶσῃ τριάντα κολωνάτα ὁ κύρ Ψαλίδας κατὰ τὴν πα- | ραγγελία μου, δὲν ἠμπόρηγες νὰ κινήσῃς. Τὰ γράμματά | σοῦ, δυνατὸ, νὰ ἐπαράπεφταν, ἡ νὰ ἀργοπύρηγαν, καθὼς καὶ | τ' ἄλλα μέσον τοῦ κύρ Ζαβοῦ, ἂν ἐστέλνονταν με ἄλλο μέσο | ἀπὸ τοῦ κύρ Ψαλίδας. Ἄν τὰ ἐσύσταίνες ὅμως σ' αὐτόν, ἀδύ | νστο νὰ μὴ μοῦ ἔρχονταν καὶ γλῆγορα, καὶ σίγουρα. Τὶ νὰ | συμπεράνω λοιπόν. μῆτ' ἐγὼ δὲν ἀποφασίζω. |

2 τ Ὡστόσο εἶναι χρειάζουμἐν νὰ κάμῃς μιὰ καλὴν ἀπὸ | φρασί, καὶ νὰ μὴ χάνεις ἄδικα τὸν καιρὸ. Ἡ πρώτη γνώμη | μας, βλέπεις καθαρά, πόσο ἐβγήκε λάθεμένη γιὰ τὴν κα | λὴν κατάστασι τοῦ Ἀφέντη, ὅπου ἐστοχαζομάσταν νὰ βρῆς τρό | πον εὐτυχίας. ἂν καὶ ἡ χρεω- | κοπία τοῦ, ὅπου πασπουρίζεται, | δὲν ἐφάνηκε τέλεια, ἡ μεγάλη σῆσι τῶν πλερωμῶν τοῦ, καὶ | οἱ δυνατοὶ χαμοὶ τοῦ τὸν ἀποκατασταίνουν ὑποπτον καθόλα. | Ὅθεν δὲν εἶναι τῆς φρο- | νιμάδας νὰ προσμένῃ τινὰς ὠφέλεια, | ἀπὸ ἐκεῖνον ὅπου δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ τοῦ λόγου τοῦ. Ἀλὴ | θία δὲν πρέπει ν' ἀκοῦμε τὰ λόγια τοῦ κόσμου τόσο εὐκόλα. | μόνε ἀπὸ πᾶ ἀνάγγῃ πάλι νὰ μένομε ἰσχυρόγνωμοι | με κίντυνο νὰ ζημιωθοῦμε. Καλὸ ἦταν νὰ ἐκυβε- | ριόσοῦν | κοντὰ σὲ συγγενὴ μας, καὶ ὑποκείμενο πρῶθυμο ν' ἀνταμεί | ψῃ τὴ δούλεψι' ἀλλ' ὅταν τὰ περιστατικά τοῦ δὲν τοῦ | συχωρᾶν νὰ | κάμῃ κατὰ τὴ διάθεσί τοῦ, χρεία εἶναι νὰ κυττάξῃς ἄλλοῦθε | τὸν τρόπο τῆς πόρεψίς σου. Καὶ γιὰ νὰ μὴ ξοδεύεις τοῦ κάκου | τὸν και- | ρὸ σοῦ, στοχάσοῦ νὰ γυρίσῃς μιὰν ὥραν ἀρχίτερα | κοντὰ στὸν κύρ Ψαλίδα. Ἀποκεῖ φτά- | νοντας, εὐκόλα ἡ | μπόρεις νὰ λάβῃς τῆς παραγγελίας μου, γιὰ τὸ πρακταῖο. | Δὲν εἶναι καμ- | μιὰ ἐντροπὴ νὰ ἀλλάξῃ κανεὶς δρόμο στήν | ἐπιχείρησι τῆς πόρεψίς τοῦ, ὅποτε συναπαν- | τήσῃ δυσκολίαις | ἀρκετάς νὰ τὸν βλάψουν παρᾶπάνω ἀπ' ὅ,τι γένεται νὰ τὸν | ὠφελήσῃ. Ἐντροπή, στοχάζομαι, προξενιέται, ἀπὸ τὴν ἰσχὺ | ρογνωμία στήν ἐξακολουθήσι μιὰς ἐπιχεί- | ρισι, ὅπου βλέπο | με φανερὰ νὰ μὴ μᾶς ὑποσχεύεται κᾶνα κέρδος, καὶ | νὰ θέλομε νὰ τὸ παντηχάινουμε χωρὶς λόγο. Ἀποφάσισε. | Ὑγιέ μου, νὰ ταξιδέψῃς τὸ γλῆγορώτερο σιμὰ στὸ δάσκαλό σοῦ, | γιὰ νὰ ἡσυχάσω κί' ἐγὼ ἀπὸ μέριμνο, ὅπου δὲ μ' ἀφί | νει ἀπὸ τὸ κοντὸ νύ- | χτα ἡμέρα, κί' ὅπου μοῦ φαρμακόνει | ὅλσις τῆς στιγμῆς τῆς ζωῆς μου. ||

2 v

Μὴ πειραχτῆς τίποτες γιὰ τὰ ἔξοδα, ὅπου γίνηκαν. ἐ | γὼ κι' ἄλλα τόσα, μολονοποῦ
 ὑπέρμετρα γιὰ τὴν κατάστασί | μου δὲν τὰ ψηφῶ γιὰ τίποτες ὁμπροστά σου. Ξέρεις πόσο σέ
 | ἀγαπῶ καὶ πόσο διηψῶ τὴν εὐτυχία σου. Εἶναι περίσσιο λοι | πὸν νὰ σοῦ εἰπῶ ἄλλα δικη-
 λογήματα πρὸς πληροφορία σου. | Ἀγκαλὰ κι' ὡς τὴν ὥρα, εἶμαι παραβέβαιος, πῶς ἐγνώρι-
 σες τὰ λόγια μου γιὰ σωστά. |

Γράφω καὶ τοῦ κυρ Ψαλῖδα τὴ γνώμη μου, καὶ ἐλπίζω νὰ | σοῦ δώκῃ τὴν ἴδια συμ-
 βουλή νὰ ἀπεράσῃς κοντὰ σ' ἄλλον | Ἀφέντη, καὶ κάλλια κατώτερον, μόνε συγυρότερον γιὰ
 τὴν | κυβέρνησί σου. Ὅχ, ὑγιέ μου, ἄς ἀφήκομε τὰ μεγάλα | δῶρα τῆς τύχης σ' ἐκείνους
 ὅπου δὲν ἠξέρουν νὰ βροῦν τὴν | εὐτυχία τους ἄλλου ἀπὸ τῆς χοντραῖς αἰσθησες τῶν πα-
 ραῦλι | κῶν ἀντικειμένων. Ἡ εὐχαρίστησι τῆς καρδιάς, καὶ ἡ θροφή | τῆς ψυχῆς ἀναβρῶν
 περσότερο ἀπὸ τὰ λάχανα τοῦ Ἀριστείδη, | παρὰ ἀπὸ τὰ πλούτη τοῦ Κροίσου. Προσμένω
 ἀπόκρισί σου | ἀπὸ Κορφοῦς μὲ πολλήν μου ἀνησυχία, καὶ σοῦ δίνω ἔξ ὅλης | ψυχῆς μου
 τὴν εὐχή μου. ἀπὸ Τζεπέλοβο τῆς 30 Τρυγητιοῦ | 1822

Ὁ πατέρας σου
 Βιλαρεῖς

6

Ἐπιστολὴ τῆς συζύγου τοῦ Ἰ. Βηλαρά Μαριάννας ἀπὸ Τζεπέλοβο τῇ 15 Μαρτίου
 1824 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλῖδαν εἰς Κορφοῦς. (ΓΑΚ, Κ. 71)

Τζεπελοβο 9

Τὴν Σοφολογιωτίσας προσκυνῶ.

Εἶλαβον τὴν τιμησας σημηομενὴ φευρουαριου 26 | ἰδα τὰ ὅσα μου γραφετε δια τὸ
 ἀμανετὴ τῆς | κυρια Ἑλλενῆ Τζιροπουλας καὶ ἐμὴν ἐκστατηκί ἐγὼ | δια αὐτὸ τὸ ἀμανετὴ
 δὲν ἔχα καμία ἰδῆσιν ἀνεβρίσ | κετε εἰς τὰ χερία τῆς σοφολογιωτίσους ἢ εἰς τοῦ ἰουμου | καὶ
 μονον ὑξεβρο εἰς τοῦ πεντε ἡμερες προτου | νὰ ἀποθάνῃ ὁ μακαριτῆς ἀνδρας μου ἡλθε |
 ἡ κυρια Ἑλλενῆ δια νὰ τὸν ἡδι ιτιχα καὶ ἐγὼ πα | ρον καὶ τὸν ἐροτισε δια αὐτὸ τὸ ἀμανετὴ
 εἰς | πιον τὸ ἐχῇ εἰς κορφοῦς δια νὰ σιτῇ ἀνθρωπον | νὰ τὸ παρῇ καὶ ἡκουσα ὅπου τῆς
 ἀπακριθῇ | οτὴ τὸ ἐγὼ εἰς τὰ χερία τοῦ Ψαλῖδα αὐτὸ μονὸν | ὑξεβρο καὶ ὑκούσα ἀπο τὸν
 ἀνδραμου. τορὰ | βλεπο νὰ μου γραφῇς οτὴ δὲν ἐχῇς καμία ἰδῆ | σην ἀπο αὐτὸ τὸ ἀμανετὴ
 καὶ οτὴ τὸ ἔχε ὁ στεφὰ | νος οταν ἐκινίσεταν ἀπο ἐδο καὶ τὸ ἐφερε αὐτοῦ | καὶ τὸ ἐβάλε
 ἀμανετὴ εἰς καπὸν ἀναγνωστὴ | καὶ στοχαζεστε οτὴ ἐπὶρε δια αὐτὸ τὸ ἀμανε | τὴ τάλαρα βα-
 σιληκὰ ἐκατον σαράντα καὶ ἀπο | ρο εἰς τοῦτο: βλεπο καὶ ἀπο τὴν κοπία γραφί | σας ὅπου
 σας γραφῇ ὁ στεφανος καὶ σας παρὰ | καλὴ νὰ μεσολαβίσετε εἰς τὸν κυρ ἀναγνωστὴ δια | νὰ
 τοῦ μπασῇ ἀκομὴ ἀλὰ ἐκατὸ τάλαρα ἀπα | νο εἰς αὐτὸ τὸ ἀμανετὴ αὐτὰ ἐμένα τὴν ἀθὼ | ν
 με θλίβουν κατακαρδα ὁδὲν θερμὸς σας | παρακαλὸ νὰ τὰ ἐμποδίσετε αὐτὰ τὰ ἐκατὸ λε-
 γο | ντας τοῦ φίλου νὰ μὴν τοῦ τὰ δοσῇ καὶ νὰ γραφετε | δια ἀγαπῇ θεοῦ τοῦ ἰουμου
 νὰ ἐμβασῇ τὰ ὅσα | ἐπὶρε δια αὐτὸ τὸ ἀμανετὴ ἀν οὗτος ἐχῇ δια νὰ | μὴν τὸ ἀμανετὴ
 ἐλευθερο. καὶ νὰ γραφῇ αὐ || τοῦ τοῦ φιλοῦ τοῦ κυρ ἀναγνωστὴ ὅπου μου γραφετε δια | νὰ
 ἀκουσῇ τὴν θέλῃσιν τῆς κυρίας Ἑλλενῆς Τζιρου | αὐτὸ θερμὸς σας παρακαλὸ ὅπου νὰ τοῦ
 γραφῇ | τε σφοδρὰ δια αὐτὴν τὴν υποθέσιν καθὼς γνορί | ζῇ ἡ Σοφολογιωτίσου σας ξανα-
 προσκυνῶ καὶ | μένο με τὴν οἰλιγορὴ ἀποκρισίν σας:

μαρτίου 15 1824

εἰς τοὺς ὁρίσοντας
 Μαριάννα Βέλλερα

(νῶτον)

Τῷ Σοφολογιωτάτῳ Κυρίῳ
 ἀθανασίου Ψαλῖδα
 Κορφοῦς

7

Ἐπιστολὴ τῆς συζύγου τοῦ Ἰ. Βηλαρά Μαριάννας ἀπὸ Ἰωάννινα τῇ 11 Μαρτίου
 1826 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλῖδαν εἰς Κορφοῦς. (ΓΑΚ, Κ. 71)

Ἰωάννινα

Σοφολογιώτατε. Προσκυνῶ.

Πολακῆς σας ἐγράψα περὶ τὸν συγγραματον τοῦ μακαριτῆ ἀνδρος μου | καὶ ποτε δὲν
 ἀξιοθίκα νὰ λαβὼ ἀποκρισιν σας ἐπιτα ἀπο | τὸσας παρακυνισες ὅπου μου ἔχεται καμὴ με
 τα γραματα σας | ἐστοχαστικὰ οτὴ δια τοῦ τιποῦ αὐτῶν καὶ νὰ γνωστῶπυθῇ νὰ μὴν | μὴ-
 νουν εἰς τὸ σκοτὸς καὶ νὰ οφελῇθῃ καὶ ἐγὼ εἰς ἐτούτιν τὴν | δὴ | στηχίαν ἢ ὅπια σας εἶνε
 γνωστή. Βλεποντας ἡ σοφολογίῳ | τισας οτὴ εἰς τὰ γραματα μου δὲν μου ἀποκρινεστε καὶ αὐτὰ
 | τὰ σινγγραματα δὲν τὰ τιποσεταν καὶ στοχαζομένη οτὴ αὐ | τὸ νὰ προερχεστε ἀπο τες πολι-
 πηκίλες φροντιδεσας ἢ ὅπιας | δὲν σας δίνουν ἀδια νὰ ἐπημεληθῇτε τιαυτὰ πρᾶγματα δια |
 τοῦτο σας παρακαλῶ ὅπου νὰ τὰ ἐνχιρῆσετε ὅλα ὅσα σας ἐστὶλα— τοῦ ἐξοχοτάτου κυ-

ριου αθανασίου πολίτη λατρου ο οπίος θελη | λαβη τι φροντιδα να τα τιπόση: την αρχοντι-
σαςου ακρι | βος προσκυνῶ ομιος την κυρια Κατερινη τα αρχοντοπουλασου | ασπαζομε ταυτα
και μενο.

μαρτιου 11 1826

εις τους ορισμουςας
Μαριαννα Βελλερα

(Ἐπὶ τοῦ νότου)

Τ. Σ.

Τῷ Σοφωλογιωτάτῳ Κυρίῳ
Κυρίῳ αθανασίου Ψαλίδα
(δι' ἐρυθρᾶς μελάνης) *Athē Psalida*
εἰς Κορυφους

N (;) 104

8

Ἐπιστολὴ Ἡβου Ρήγα ἀπὸ Μεσολόγγι τῇ 4 Φεβρουαρίου 1823 πρὸς τοὺς Ἰ.
Βηλαράν καὶ Ἀθ. Ψαλίδαν εἰς Τζεπέλοβον (;) (ΓΑΚ, Κ. 71)

Ἐξοχώτατε!

Ὁ ἐνθερμος ζῆλος τῆς ψυχῆς σας, καὶ τὰ φιλογενικά σας τῷ ὄντι κινήματα εἰς τὸ νὰ
ιδῇτε καὶ αὐτὸ τὸ μέρος τῆς Ἑλλάδος, πάντῃ ἐλεύθερον ἀπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγόν, εἶναι
γνωστὰ εἰς ὅλους τοὺς φιλογενεῖς, ἐξόχως δὲ εἰς τὸν δοῦλόν σας, ὅπου ἀγνώριστος μὲν, ὡς
Ἕλληνα ὅμως ἐπαινῶν τοὺς πατριωτικοὺς σας σκοποὺς.

Ὁ ἀγαπητὸς σας υἱὸς καὶ ἡμέτερος εἰλικρινὴς φίλος Στέφανος εὐρίσκεται πλησίον
τῶν φιλελευθέρων καὶ καλῶν πατριωτῶν, καὶ πάσχει ἀόκνως ὡς υἱὸς τοῦ ἀξίου πατρὸς νὰ
κάμῃ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος του, καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸ παρὸν κυριεύει εἰς τὰ ἐδῶ πρά-
γματα ἡμπορεῖ νὰ ἐλπίσῃ διὰ τὴν πατρίδα του.

Κύριε, τὴν ἐξιστόρησιν τῶν τρεχόντων μανθάνετε παρὰ τοῦ Ἰδίου. Ἡ μόνῃ ἐλπίς μας εἶναι
ὅπου τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος νὰ λάβουν μορφήν καλυτέραν εἰς τὴν μέλλουσαν Ἐθνικὴν
συνέλευσιν, ἥτις κροτεῖται κατ' αὐτὰς εἰς Πελοπόννησον, ὅπου θέλουσι παρευρεθῇ ὅλα τὰ
μέλη τῶν ἐλευθερωμένων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ αὐτὴν τὴν κοινὴν συνέλευσιν περιμένεται
κάθε διόρθωσις ἐσωτερικὴ τε καὶ ἐξωτερικὴ, καὶ εἰς αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη καὶ παρευρεθῇ
καὶ ὁ κύριος Στέφανος, ὅστις προθύμως ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ σύντροφός μου, διότι τὰ αὐτὰ
πάσχω ὡς ἐγὼ διὰ τὴν πατρίδα μου Θετταλίαν.

Οἱ Πελοποννήσιοι ἀφοῦ δεχθοῦν τὴν συμμαχίαν μας πρέπει νὰ υποχρεωθῶσιν ὅπου
νὰ δώσουν εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀρχετὴν στρατιωτικὴν βοήθειαν καὶ
δυνάμει αὐτῆς νὰ γίνωσι τὰ κινήματά μας, μὲ βάσιν ὅχι μόνον νὰ διαφεντεύσωμεν τὰς θέ-
σεις, ἀλλὰ νὰ δώσωμεν καὶ εἰς τοὺς πάσχοντας ἀδελφούς μας βοήθειαν. Ὁ στρατηγὸς Ὀδυσ-
σεὺς διέβη πρὸ ἡμερῶν εἰς Πελοπόννησον, αὐτὸς ὁ καλὸς ἢ ὅπως ἔχει σκοπὸν μετὰ τὴν
συνέλευσιν, νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ τὸν ζυγὸν τοῦ Μετξόβου, ὑπεσχέθη τοῦ υἱοῦ σας ὅλα τὰ
καλά, καὶ συμφέροντα διὰ τὴν | πατρίδα σας, ὅταν πλησιάσῃ εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη. Κατ' αὐτὰς
περιμένομεν καὶ τὸν πρόεδρον κύριον Α. Μαυροκορδάτον ὅπου λείπει εἰς Ξηρόμερον, καὶ
μαζὶ μὲ τὴν Ἐκλαμπρότητά του περνοῦμεν ὅλοι εἰς τὴν συνέλευσιν.

Μὴν λείπετε οὖν, Κύριε, εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ καιροῦ διὰ νὰ συνάψετε τὰς ιδέας τῶν
συμπatriωτῶν σας εἰς ἓν, νὰ τοὺς φέρετε εἰς ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην, νὰ τοὺς καταστήσετε ἐτοι-
μοὺς εἰς τὸν σκοπόν, ἡμεῖς δὲ φροντίζομεν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ κάμωμεν τὸ χρέος μας καὶ ἐν
καιρῷ ὡς ὑποσχόμεθα λεπτομερῇ πληροφορίαν ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς Συνελεύσεως, καὶ
ὕγιαίνετε.

Μεσολόγγι τῇ 4 Φεβρουαρίου 1823

Μένω δὲ εἰς τὴν ἀγάπην σας

Ὁ πατριώτης καὶ ἀδελφός σας

Ἡβος Ρήγας

(νότον)

1823

Ἡβος Ρήγας

Τοῖς φιλογενεστάτοις κυρίας Ἰωάννῃ Βηλαρά
καὶ Ἀθανασίῳ Ψαλίδα
Εἰς χεῖράς των

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΗΛΙΑ ΒΑΣΙΛΑ

Ο ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΕΒΕΖΑ (1776-1798)

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΠΙΚΗΡΥΞΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Μία από τις τραγωδίες του μεγάλου εταίρου της Φιλικής 'Εταιρείας 'Ιωάν. Ζαμπέλιου, του Λευκαδίτη τις τυπωμένες εις την Κέρκυραν τὸ 1844 καὶ ἀφιερωμένες στοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς 'Ελληνικῆς 'Επανάστασεως, εἶναι καὶ ἡ τραγωδία μὲ τὸν τίτλον «'Ο 'Οδυσσεὺς 'Ανδρουτσοῦ». Εἰς τὸν πρόλογόν της ὁ μέγας καὶ θαρραλέος πατριώτης ἀπευθύνεται εἰς τὴν Σεβαστὴν Κυρίαν 'Ακριβῇ Τσαρλαμπᾷ μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «Μετὰ τοῦ νιοῦ σας 'Οδυσσεὺς ὅτε ποτὲ διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πρεβέζης παρὰ τοῦ 'Αλῆ πασᾶ Τεπελενλῆ κατέφυγε εἰς τὴν Λευκάδα, συνέζησα καὶ συνηλικιώθην.

Μετ' αὐτοῦ πάλιν, ὅτε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους α ω κ α' (1821) πρὶν τῆς 'Ελληνικῆς 'Επανάστασεως, μετέβη εἰς τὴν νῆσον συνέφαγον καὶ συνεχόρευσα(') καὶ γνωρίσας περισσότερον τὴν καρδίαν του εἶπα! «οὗτος θεβαίως μέλλει νὰ δοξασθῇ. 'Ητο παντὸς ἄλλου ἐκ τῶν κορυφαίων τοῦ 'Ιεροῦ 'Αγῶνος... Παρεκινήθην νὰ τὸν τραγωδήσω, ὅπως ἔτσι διασκορπίσω τὰ μαῦρα νέφη ὑπὸ τὰ ὁποῖα οἱ θανατώσαντες τότε αὐτόν, ἐσκόπευον νὰ θάψωσι τὸ ὄνομά του, ὥς ἔθαιψαν σκοτεινῶς κάτωθεν τῆς 'Ακροπόλεως τὸ νεκρὸν σῶμα..... Κατήντησας εἰς βαθὺν γῆρας, προσκαρτεροῦσα εἰς δεινὰ τὰ ὁποῖα εἶδες καὶ ἔπαθες... 'Αλλ' ἀπήλυσας καὶ ἀγαθὸν σπάνιον πρὸς ἄλλην γυναῖκα. 'Εχημάτισας σύζυγος τοῦ 'Ανδρουτσοῦ καὶ μήτηρ τοῦ 'Οδυσσεὺς».

Εἶναι γνωστὴ ἡ τραγικὴ ἐκτέλεσις τοῦ ἥρωα 'Οδυσσεᾶ (5—7—1825) κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωλέττη, λίγο καιρὸ μετὰ τὸν διορισμὸν (2 'Ιουνίου 1825) τοῦ 'Ιωάν. Γκενοβέλη ἀπὸ τὸν Κωλέττη, ὥς ἐπάρχου τῶν 'Αθηνῶν, στὸν παλιὸ βενετσάνικο πύργον τῆς 'Ακροπόλεως. 'Ο λόγος ὅμως ἐδῶ δὲν εἶναι γιὰ τὸν 'Οδυσσεᾶ. Πρόκειται γιὰ τὸν πατέρα του, τὸν διάσημον καπετάνιο τῆς Ρούμελης καὶ συναγωνιστὴν τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. 'Αλλὰ πῶς πρωτοεμφανίστηκε στὴν Πρέζαν ὁ 'Ανδρουτσοῦς; Εἶναι σωστὴ ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς στὴν πλάκα πού κολλήσαμε στὸ σπίτι τοῦ 'Ανδρουτσοῦ στὰς ἐορτὰς τῆς 'Εκατονταετηρίδος τὸ 1930(1776—1798); 'Επάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον θὰ ἑκταθῶ ὀλίγο. Στὸ πολυτιμώτατον 'Αρχαιοφυλακεῖον Λευκάδος, πού τὸ διευθύνει ὁ ἐξάιρετος πατριώτης Γεώργ. Παρίσης

1. 'Ο Ζαμπέλιος ἐννοεῖ τὸ περίφημον δεῖπνον καὶ τὸν χρόνον πού ἔκαμε στὸ σπίτι του τὴς ἀποκριὰς τοῦ Φεβρουαρίου 1821 στὴν Λευκάδα, εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβον μέρος πολλοὶ περίφημοι καπετανανοὶ τῆς Ρούμελης καὶ τῆς 'Ηπείρου μεμνημένοι στὰ σχέδια τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας. Στὸ ἀποκριάτικο αὐτὸ τραπέζι ὁ 'Ι. Ζαμπέλιος ἀντήλλαξε μὲ τούτους τὴς σκέψεις του καὶ ἔβαλαν τὰ σχέδια γιὰ τὸν Μεγάλον 'Αγῶνα, πού ἄρχισε μετὰ δύο μῆνες. Μαζὶ μὲ τοὺς Καραϊσκόν, Τζόγκαν, Καραστάθην, Βαρνακιώτην καὶ ἄλλους καπετανέους ἦταν ἐκεῖ καὶ ὁ 22ετής περίπου 'Οδυσσεύς. Μετὰ τὸ τραπέζι 3ην ἡ ἀποκριάτικη αὐτὴ παρέα μὲ τὰ ὄργανα καὶ τὰ βιολὰ κατευθύνθηκε στὴν 'Ιστορικὴ πλατεῖα τῆς Λευκάδος, ὅπου ἔγινε δημόσιος χορὸς καὶ ἔπειτα κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἀποχαιρετίσθησαν ἀπαζόμενοι ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ μὲ τὴς εὐχὰς τοῦ Ζαμπέλη. «Καὶ τοῦ χρόνου στὴν ἐλευθέρῃ Πατρίδα». Γι' αὐτὸ οἱ Λευκαδίτες καυχῶνται ὅτι ὁ 'Ιερός 'Αγὼν ἄρχισε ἀπὸ τὸ νηεῖ τους...

υπάρχει ένα σπανιώτατον και μεγάλης αξίας δοκουμενόν με χρονολογίαν 12—1—1787. Είναι μία επικήρυξις τοῦ Ἀνδρουῦτσου ἐκδομένη στήν Ἄρτα ἀπὸ τὸν ἐκεῖ βοεβόδα καὶ κατὰ διαταγὴν, ὅπως γράφει ὁ τίτλος, τοῦ Χουσεῖν Ἀλῆ πασᾶ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡ επικήρυξις αὐτὴ καλεῖ τις βενετσάνικες ἀρχές τῆς Ἁγίας Μαύρας νὰ κυνηγήσουν καὶ νὰ μὴ δώσουν ἄσυλον στὸ ζορμπᾶ Ἀνδρουῦτσο, ποὺ «ἀφοῦ ἐχάλασε τὴν Λεβαδειὰ κίνησε τώρα κατὰ τὰ μέρη τῆς Πρέβεζας καὶ ἀφοῦ ἔκανε παρέα μεῖς ἄλλους κακοποιούς καὶ ζορμπάδες πᾶνε νὰ βλάψουν τὸν βασιλικὸ τόπο καὶ τοὺς ἀνθρώπους του...»

Τὸ ἀκριβὲς καὶ πλήρες κείμενο τοῦ σπουδαιοτάτου αὐτοῦ ἐγγράφου δημοσιεύω ἐν συνεχείᾳ. Τὸ εἶχα διαβάσει στίς 21 Αὐγούστου 1955 στὸ ἀρχαιοφυλακεῖον Λευκάδος, ὅπου εἶχα πάει γιὰ τὶς γιορτὲς τοῦ φεστιβάλ, τῇ βοηθείᾳ καὶ συνεργασίᾳ τοῦ κ. Παρίση, ποὺ ἀπὸ τὴν θέσιν τούτῃ τὸν εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν καὶ ἐξαιρετὴν προθυμίᾳ ποὺ δείχει στοὺς μελετητὰς τοῦ Ἀρχαιοφυλακείου καὶ ἔδειξε καὶ σὲ μένα.

Στὰ 1787 λοιπὸν παρουσιάζεται γιὰ πρώτην φορὰν στὰ μέρη τῆς βενετοκρατουμένης Πρέβεζας ὅπου συγγένεψε μετὰ τὴν βενεϊκῆς καταγωγῆς οἰκογένεια τοῦ Πάνου Τσαρλαμπᾶ καὶ ἐπῆρε γυναῖκα του τὴν Ἀκριβή. Αὕτῃ εἶχεν ἀδελφούς, ὅπως γράφει ὁ Ζαμπέλιος, τοὺς Ἀλέξανδρον, Ἰωάννην καὶ Βαγγέλη. Πῶς τώρα ἡ ἐπίσημη ἱστορία τοῦ Σχολικοῦ ἐγχειριδίου γράφει ὅτι ἐγεννήθη τὸ 1770 δὲν τὸ καταλαβαίνω. Τὸ 1798 πρέπει νὰ ἦταν ὁ νεαρὸς Ὀδυσσεὺς 18 ἐτῶν. Δὲν εἶναι ὁμως αὐτὸ σωστό. Τότε κατὰ τὴν φυγὴν του στήν Λευκάδα ἦταν παιδί, ἀναφέρει ὁ Ζαμπέλιος, φυσικὰ 10—12 ἐτῶν.

Ὁ ἱστορικὸς Τάκης Κανδηλῶρος γράφει ὅτι ὁ Ἀνδρουῦτσος, ἀπὸ τὶς Λιβανάτες τῆς Λοκρίδος, ἦταν γιὸς τοῦ Ἀθανασίου Βερούση. Περιέργο εἶναι πὼς ἓνα ἄλλο ἐγγραφο τοῦ Ἀρχαιοφυλακείου Λευκάδος ἀναφέρει κάποιον ἐπίσημο ζορμπᾶν καὶ κλέφτην Βερούτση, ὀνομαζόμενον.

Παραθέτω ἐν ἐπισήμῳ ἀντιγράφῳ τὸ περίφημον ἐγγραφο.

«Ἀπὸ τὸν μουχαμέταγα βεκίλην τοῦ ἐνδοξοτάτου χουσεῖμπεη ἀληπασαζάδε βοεβόντα τῆς ἁγίας πρὸς τὸν ἐξοχώτατον φίλον ἀκριβὸν προβλεπτήν ἐκστρατοδινάριον τῆς ἁγίας μαύρας πολλοὺς καὶ ἀκριβεῖς χαιρετισμούς. Μετὰ τὸ νὰ ἐπῆγεν ὁ χουσεῖμπεης βοεβόντας καὶ αὐθέντης μου εἰς ἀργυρόκαστρον δι' ὀλίγας ἡμέρας μετ' ἄφῃσεν ἐμένα βεκίλην ἐδῶ καὶ μοῦ ἐπαράγγειλε διὰ κάθε ὑπόθεσιν ὅπου τύχη νὰ σᾶς γράμῳ ἀπὸ μέρος του καὶ δι' αὐτὸ Σᾶς φανερόνῳ ὅπου ὁ ἀνδρουῦτσος ζορμπᾶς καὶ κλέπτης ὅπου ἐχάλασε τὸ μέρος τῆς λειβαδιᾶς πέσον καὶ εἶναι κινηγμένοι ἀπὸ τὸν βασιλέα μας ἐβεβαιώθημεν πὼς εὐρίσκεται εἰς πρέβεζα καὶ φυλάττεται ἐκεῖ· μάλιστα ἦτον καὶ λαβωμένος καὶ εἰς πρέβεζαν κρυφὰ ἱατρᾷθη καὶ δὲν ἡσυχάζει ἀλλὰ κάποτε εὐγαίνει εἰς τὸ σινόρο καὶ ἀνταμώνεται μετὰ παρομοίους κακοποιούς ἀνθρώπους καὶ μελετοῦν τὴν ἐρχομένην ἄνοιξιν νὰ εὐγουν πάλιν ζορμπάδες νὰ χαλάσουν τὸν τόπον τοῦ βασιλέως μας. Δι' αὐτὸ Σᾶς δίδω τὴν εἶδησιν ὅπου νὰ κάμετε κυβέρνησιν νὰ τὸν βαρέσετε ἢ νὰ τὸν πιάσετε ἢ τὸ ὀλιγώτερον κἂν νὰ τὸν διώξετε ἀπ' αὐτὰ τὰ μέρη ὅτι ἔρχεστε πολὺν βάρος τόσον ἀπὸ τὸν μπασμπόγλη τὸν κούρτσασα ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ δουβλέτι. Δὲν εἶναι χρεὶα νὰ Σᾶς γράμῳ περσότερον, δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι εἶναι μεγάλη καὶ πρέπει νὰ κάμετε κυβέρνησιν μίαν ὥραν ἀρχήτερα. Ταῦτα καὶ Σᾶς προξενοῦμεν ἀπὸ τὸν θεὸν ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν. 1787 Ἰανουαρίου 27 ἄρτα(1)».

Ἀπὸ τοῦτο γίνεται γνωστὸν πὼς ὁ Χουσεῖν μπέης Ἀλῆ πασᾶς ζαδὲς, εἶχε πάει στὸ Ἀργυρόκαστρο. Ὁ Κανδηλῶρος μᾶς πληροφορεῖ πὼς εἰς τὴν Πρέβεζαν ὁ Ἀνδρουῦτσος ἐνυμφεύθη τὴν 13 Μαρτίου 1786 τὴν Ἀκριβῶ ἢ Ἀκριβὴ τοῦ Τσαρλαμπᾶ, ἐπισήμου ὀπλαρχηγοῦ τῆς Πρέβεζας καὶ ὅτι ἐσώζετο ὡς ἰὰ 1930 τὸ προικοσύμφωνον. Φαίνεται πὼς ἡ οἰκογένεια αὕτῃ ἦταν βενετικῆς προελεύσεως καὶ

1. Τὸ μήκος καὶ πλάτος τῆς ἐπιστολῆς εἶναι τὸ αὐτὸ μετὰ τὸ τοῦ παρόντος ἀντιγράφου, δηλ. κόλλας αἰτήσεως· ἡ ὀρθογραφία καὶ τὸ μήκος ἐκάστης σειρᾶς διετηρήθησαν ὡς εἶναι ἐν τῇ πρωτοτύπῳ· πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς τετάρτης σελίδος καὶ κατὰ μήκος ταύτης εἶναι ἐγγεγραμμένη ἡ διεύθυνσις ἀκριβῶς ὡς ὑπάρχει ὀπισθεν τοῦ παρόντος ἀντιγράφου ἤτοι:

Ἐξοχώτατον Μᾶρκον Τσικόνιαν προβλεπτήν τῆς Ἀγίας Μαύρας.

θὰ ἐγκατεστάθη στὸν τόπο μας μετὰ τὸ 1730. Εἰς τὸ ἀρχαιοφυλακεῖον Λευκάδος σώζονται ἀναφοραὶ τοῦ *Pizo Ziarlamba*, τῶν ἐτῶν τῆς Γαλλικῆς Κατοχῆς (Ἰούλιος 1797—ἔως Ὀκτωβρίου 1798), μετὰ τὴν ὁποῖαν καὶ ἡ Λευκάδα, μαζί με τ' ἄλλα ἐπτάνησα περιήλθον στοὺς ρωσσοτούρκους.

Μὲ τὴν κηδεστίαν αὐτὴν ἀφοῦ ἰσχυροποιήθηκε πολὺ καὶ ἀπέκτησε ἀτρόμητους ὁπλαρχηγούς καὶ ὁπαδούς, ὅπως τὸν Ἀλέξη Καλόγηρον, Καλλιακούδα, Χρόνη, Κατούνα, Γυφτάκη, Γιώργο Μωραΐτη, Ἀρβανιτογιάννη, Μυροδῆμον, Ζαχαράκη καὶ Ντελὴ Ἀχμέτ καὶ μὲ 1500 ὁπαδούς ἔκαυσε τὴν Λεβαδειά, ἔχοντας παράπονα κατὰ τῶν δημογερόντων. Αὐτὸ τὸ ἐπείσοδιο ἀναφέρει δημοτικὸ τραγοῦδι καὶ τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφο τοῦ βοεβόδα τῆς Ἄρτας.

Τὸ 1787 ὁ Ἀνδρουτσοῦς διωρίσθη ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον, πού ἔφερε τὸ τιράστιο κῦρος του, Δερβέναγας τῆς Στερεᾶς, μὴ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψει τὸν χαλασμόν τῆς Λεβαδειᾶς, πού ἀναφέρει τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι καὶ τὸ ἔγγραφο τοῦ βοεβόδα τῆς Ἄρτας. Τὸν ἴδιο χρόνον ἀναγνωρίσθη ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον δερβέναγας τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου ὁ διαβόητος Ἀλῆ πασᾶς Τεπελενλῆς, πού ἦταν ἐπίσης ζομπᾶς καὶ συνδέοταν, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Κανδηλῶρον, μὲ τοὺς δεσμούς τῆς ἀδελφοποιίας μὲ τὸν Ἀνδρουτσοῦ. Ὑπάρχει καὶ ἄλλο ἔγγραφο στὸ ἀρχαιοφυλακεῖον Λευκάδος, πού τιτ' ὀφορεῖ τὸν Ἀλῆ πασᾶ στὸ χρόνο τοῦτο Ἐνδερμπέν μπασι—μπόγ. Σ' αὐτὴ τὴν χρονολογία τῆς φυγῆς τοῦ Ἀνδρουτσοῦ στὴν Πρέβεζα (1786) καὶ τῆς προστασίας του στοῦ ὁπλαρχηγοῦ Πάνου Τσαρλαμπᾶ τὰ σπίτια ἢ στὰ φράγκικα δηλ. βενέτικα καράβια, στὴν Πρέβεζαν, πρέπει νὰ ἀναφέρεται τὸ γνωστὸ δημοτικὸ τραγοῦδι :

« Ἀνδρουτσο μ' πού ξεχείμαζες τὸ φτεινὸ χειμῶνα

πού ἦταν τὰ χιόνια τὰ πολλὰ καὶ τὰ βαρεὰ χαλαζια.

« Στὴν Πρέβεζα ξεχείμαζα στοῦ Τσαρλαμπᾶ τὰ σπίτια (ἢ σὲ φράγκικα καράβια) κ' εἶχα νομάτους διαλεχτούς... » (Τοὺς ἀνέφερα παραπάνω ποῖοι ἦσαν).

Αὐτὸ πού γράφει τὸ ἔγγραφο, πὼς φυλάσσεται στὴν Πρέβεζα, ὅπου καὶ γιατρεύθη ἀπὸ λαβωματιά, μᾶς πείθει πὼς ἦταν ἤδη παντρεμμένος ἀπὸ τὸ 1786. Πιθανὸν εἶναι αὐτὴ τὴν ἐπικήρυξη τοῦ βοεβόδα Μωχαμέτ Ἀγᾶ νὰ τὴν ἔβγαλε αὐτὸς χωρὶς τὴν γνώμη τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Τὸ κείμενον εἶναι γραμμένο καὶ Ἑλληνικά, ὅπως παραπάνω τὸ δημοσιεύω καὶ τουρκικὰ εἰς ἄλλο συνημμένο χαρτί καὶ ἀπευθύνεται εἰς τὸν Μᾶρκο Τσικόνια, ἑξτραορδινάριο προβλεπτήν τῆς Ἀγίας Μαύρας, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάγονταν διοικητικὰ καὶ ἡ Πρέβεζα στὸν καιρὸ τῆς βενετοκρατίας.

Εἰς τὴν Πρέβεζα ἐρχόμενος ἀπὸ τὸ Τριέστι μὲ τὸ καράβι του, ὁ περίφημος κουρσάρος Λάμπρος Κατσώνης καὶ κάνοντας ἑναρξιν τοῦ θρυλικοῦ ἐναντίον τῶν τουρκικῶν πλοίων σταδίου του, συνάντησε τὸ 1788 ἢ 1790 τὸν διάσημον Ἀνδρουτσοῦ, συνομίλησαν καὶ ἔβαλαν τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο ἔργο καὶ τοῦ ἐβάφτισε τὸν μικρὸν Ὀδυσσεᾶ πού ἐγεννήθη τὸ 1788 ἢ 1790. Σώζεται τὸ σπίτι τοῦτο, ὅπου ἐνετειχίσαιμε πλάκα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: « ἐδῶ εἶναι τὸ σπίτι τοῦ καπετὰν Ἀνδρουτσοῦ » (1776—1798). Δὲν ξέρω γιατί ὁ μακαρίτης γιατρὸς Γερογιάννης ἔκαμε ἔτσι τὴν χρονολογίαν αὐτὴ. Νὰ τὴν ἔφερε ἄραγε ὁ Ἀνδρουτσοῦς τὴν Ἀκριβή, πρωτύτερα δηλ. πρὸ τοῦ γάμου των; Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἦλθε σὲ συνενόησιν καὶ μὲ ἄλλους καπεταναίους στὴν Πρέβεζαν ὁ Λάμπρος Κατσώνης, ὅπου εἶχαν αὐτοὶ ἐνδιαίτημα καὶ καταφύγιο.

Τὸ ὅτι ἐτρομοκρατήθη καὶ ἡ Ἀνδρουτσaina (Ἀκριβὴ Τσαρλαμπᾶ) κατὰ τὸν χαλασμόν (12—10—1798) καὶ κατέφυγε στὴν Λευκάδα μαζί με πολλοὺς Πρεβεζιάνους δὲν εἶναι παρᾶξενο, ἀφοῦ καὶ τὰ ἀδελφία τῆς ἦσαν θερμοὶ γαλλόφιλοι καὶ πρωτοστάτησαν στὸν ἐρχομὸ τῶν Γάλλων, ἀδιάφορο ἂν πρόωρα, τὴν αὐγὴ τῆς μοιραίας ἡμέρας, φοβήθηκαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸ πεδίο τῆς μάχης, μαζί με τοὺς

όπαδούς των, πιεζόμενοι από την πολλαπλασία δύναμη των τουρκαλβανών του 'Αλή πασά και Μουχτάρ Πασά. Μετά τον χαλασμό του Κατσώνη στο Πόρτο Κάγιο της Λακωνίας, ο 'Ανδρουτσός έφθασε στην οικογένειά του εις Πρέβεζαν το 1793 και εκείθεν αναχώρησε για το Κάταρο, της Β. 'Αλβανίας βενετικό λιμάνι σκοπεύων να φύγει διά Μαυροβουνίου και Σερβίας εις την Ρωσσίαν προς συνάντησιν του Κατσώνη. 'Εκεί η τρομοκρατημένη βενετική εξουσία την οποίαν ύπηρέτησε 15 χρόνια και πλέον, τον συνέλαβε και τον παρέδωσε στους Τούρκους για να τους φανή εύτακτος. 'Εκρατήθη δεμένος στάς φυλακὰς του ναυστάθμου της Κωνσταντινουπόλεως και έστραγγαλίσθη το 1798 από τους Τούρκους, την επομένη που έκαμε διάβημα εις την 'Υψηλήν Πύλην έ γάλλος πρεσβευτής για να τον αποφυλακίση.

Πολλά δημοτικά τραγούδια αναφέρονται στους ήρωισμούς και τὰ κατορθώματα του Καπετάν 'Ανδρούτσου, αλλά σέ κανένα, όσο ξέρω δεν γίνεται λόγος για την 'Ιθάκη, όπου συναντήθηκαν Κατσώνης και 'Ανδρουτσός, τὰ είπανε και έγιναν και κουμπάροι.

Το σπιτάκι αυτό, που έντειχίσαμε την αναμνηστικήν πλάκα το 1930 ανήκε στην μάννα του Χαϊνόπαλου, πρεβεζάνα, το γένος Θεοχάρη μακρινή συγγενή του Τσαρλαμπά. Κοντά στο σπίτι υπήρχε και βρύση του παλαιού βενετσιάνικου ύδραγωγείου, που λέγεται ακόμη, καταστρεμμένη πιά, «Βρύση του 'Ανδρούτσου» και η συνοικία 'Ανδρουτσεία και λαϊκὸν δίστιχον:

*'Από την βρύση τ' 'Ανδρούτσου ως του μουλᾶ Σουλεϊμάν
όλοι ζουρλοὶ με φιρμάν.*

'Ηταν ἐπὶ τουρκοκρατίας τόπος γλεντιοῦ και διασκεδάσεων από τους εὔθυμους κατοίκους των σπιτιῶν του δρόμου αὐτοῦ.

ΣΗΜ. 'Ο Ν. Πολίτης στὰ Δημοτικά τραγούδια, σελ. 59 (1932) γράφει πὼς στὰ 1771 ο 'Ανδρουτσός ἦτο πρωτοπαλλήκαρο του όπλαρχηγού Μήτρου Βλαχοθανάση, από την Βουνιχώρα της Φωκίδος καταγομένου... «ό 'Ανδρίτσος μελετῶν επίθεσιν κατὰ του Μουχτάρ πασά της Ναυπάκτου, έπεισε τον Βλαχοθανάση, που τον είχε ψυχοπατέρα του, να μετάσχη του άγώνος, μολοντί εκείνος ἤθελε να ἡσυχάση από τους πολέμους γιατί είχε πιά γεράσει» εις την μάχην πέφτει νεκρός ο Βλαχοθανάσης και δεινός άγών συνάπτεται μεταξύ των πολυαριθμῶν τούρκων και των άνδρῶν του 'Ανδρούτσου για το κεφάλι του γέρον άρματολου:

*Κι' 'Ανδρουτσός θγάνει μιὰ φωνή πικρή φαρμακωμένη.
Παιδιά τραβάτε τὰ σπαθιά κι' άφήστε τὰ ντουφέκια
να μή, μᾶς πάρη ἡ Τουρκία του Βλάχου το κεφάλι,
που γέρασεν άρματολὸς στους κλέφτες καπετάνιος».*

'Ο Ν. Πολίτης γράφει εις πρόλογον άλλου δημοτικού τραγουδιοῦ για τις περιπέτειες του 'Ανδρούτσου μετά την κ'ταστροφὴν του συμπολεμιστοῦ του Κατσώνη από τους Τούρκους, στο Πόρτο Κάγιο της Λακωνίας (1792), ότι «χωρισθεὶς αὐτοῦ, διέσχισε ἡγούμενος 500 άνδρῶν, κατὰ μήκος την Πελοπόννησον ἐπὶ 40 ἡμερώνυκτα πολεμῶν προς τους διώκοντας αὐτὸν 6000 τούρκους, κατορθώσας να διαπεραιωθῇ εις Πρέβεζαν».

Νὰ ἔνα μικρὸ κομμάτι του σχετικοῦ με τον 'Ανδρουτσο δημοτικὸ τραγουδιοῦ ἐκ της Συλλογῆς του Πολίτη.

*Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ θουνὰ παρηγοριά δεν ἔχουν
δεν κλαῖνε για τὸ ψῆλῶμα δεν κλαῖνε για τὰ χιόνια.
'Η κλεφτουριά τ' άρνήθηκε και ροβολάει στους κάμπους.
'Η Γκιώνα λέει της Λιάκουρας κι' ἡ Λιάκουρα της Γκιώνας*

Βουνὶ μ' ποῦσαι ψηλότερα κ' ἀπὸ ψηλά ἀγναντεύεις,
 ποῦ νᾶναι τὶ νὰ γίνηκαν οἱ κλέφτες οἱ Ἀνδρουτσαῖοι.
 Σὰν ποῦ νὰ ψένουν τὰ σφαχτά, νὰ ρίχνουν στὸ σημάδι,
 σὰν ποῖα βουνὰ στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια, κ.λ.π.

Τὰ παλληκάρια τοῦ καπετὰν Ἀνδρούτσου τὰ ἐξύμνησε ἡ δημώδης μοῦσα.
 Ἡ συλλογὴ τῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Πάσσοβ περιέχει πολλὰ γιὰ τὰ κατορθώματά τους τραγούδια.

Ἐνα ἀπὸ τοῦτα εἶναι ὁ καπετὰν Ζαχαράκης. Κατάγεται ἀπὸ τὴν σουλιώτικη φάρα τῶν Τζωρτζαίων καὶ ἔλαβε μέρος στὴν μάχη τῆς Νικοπόλεως παρὰ τὸ πλεονέκτην τῶν Γάλλων (24 Ὀκτωβρίου 1798 ν. ἡ.). Ἀφοῦ ἐγλύτωσε ἀπὸ κεῖ, ἦλθε στὰ μέρη τῆς Ὑπᾶτης (Πατρατζίκι) καὶ ἐγίνε πρωτοπαλλήκαρο τοῦ διασήμεου ὀπλαρχηγοῦ Μήτσου Κοντογιάννη. Τὸ 1806 ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἔστειλεν ἕναν τίον του τὸν φοβερόν Ἰουσούφ Ἀράπη μὲ πολλὰς δυνάμεις. Αὐτὸς ἐκάλεσε τὸν Ζαχαράκη καὶ τοὺς ἄλλους κλέφτες νὰ παραδοῦν :

Κὶ ὅσοι ρωμοὶ κ' ἄν τ' ἄκουσαν πᾶνε νὰ προσκυνήσουν.
 Κὶ ὁ Ζαχαράκης τὸ σκυλλὶ δὲν πάει νὰ προσκυνήσῃ.
 Πιάνει καὶ γράφει μιὰ γραφὴ κ' ἕνα κομμάτι γράμμα
 καὶ πιάνει κ' ἕνα ζωντανό, στέλνει τοῦ Σοῦφ—Ἀράπη.
 —Δὲν σὲ φοβᾶμαι βρὲ σκυλλί, δυὸ παραδῶν Ἀράπη,
 τί ἔχω τριακόσιους σι' Ἀγραφα, χίλιους στὸ Καρπενήσι
 κ' αὐτός μου θγαίνω στὰ βουνὰ μὲ χίλιους πεντακόσιους
 καὶ δεκατίζω τὰ χωριά σένα τοῦ βρωμαράπη.
 Τί κρύβεσαι Ἰουσούφ Ἀγᾶ, σὺν τὴν παλιοπουτιάνα,
 καὶ περπατᾶς μὲς τὰ χωριά, παιδεύεις τοὺς ραγιάδες;
 Ἔβγα νὰ πολεμήσουμε σὺν ἄξια παλληκάρια.

Σὲ κάποια συμπλοκὴ ὁ Ζαχαράκης ἐξόντωσε τ' ἄσκέρι τοῦ Ἰουσούφ—
 Ἀράπη, ποὺ ὅταν τὸ ἔμαθε ὁ Σατράπης τῶν Ἰωαννίνων ἐξεμάνη:

Γράφει γραφὴ καὶ μπουγιόνρδί, στέλνει τοῦ Σοῦφ Ἀράπη.
 «Ἰουσούφ Ἀράπη μασκαρᾶ, γαῖδουρογεννημένε,
 σὺν ἦταν κλέφτες δυνατοί, τί πάγαινες κοντὰ τους;
 μοῦ χάλασες τ' ἄσκέρι μου τὰ πρῶτα παλληκάρια».

Γυὸς τοῦ Ζαχαράκη τούτου ἦταν, ὁ ἐπίσης ὀπλαρχηγὸς Δημήτρης, ποὺ ἐπολέμησε στὴν ἐπανάστασι τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Γκιωλέκα στὰ 1847 καὶ στὰ 1854, ὅταν Ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα εἰσέβαλαν στὴν Ἠπειρο καὶ Θεσσαλία, μὲ τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο, καὶ τέκνον τούτου πάλι εἶναι ὁ ὀπλαρχηγὸς τῶν Μακεδονικῶν ἀγώνων (1900—1908) Κώστας Τζωρτζῆς Ζαχαράκης, ποὺ ἐπολέμησε μὲ ἐθελοντὰς Πρεβεζάνους καὶ ἡπειρώτας στὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Πρέβεζας ἀπὸ τοὺς Τούρκους (21 Ὀκτωβρίου 1912) καὶ στὸν πόλεμον τοῦ 1897. Εἶχε τσιφλίκια καὶ ἀρχοντικὸ στὴν Καμαρίνα καὶ εἶναι συγγενὴς τοῦ καπετὰν Γιαννάκη Ἀλεξάνδρου. Ὁ κλέφτης Χρόνης, παλληκάρι τοῦ Ἀνδρούτσου, ἐξεδικήθη ἄγρια τὸν ἀποσπασματόρχην (μπουλούκμπαση) Ἀλῆ Τσεκούρα, ὁ ὁποῖος εἶχε σφάζει τὰ παιδιά του καὶ εἶχε βάλει στὸν ντορβά τὰ κεφάλια τους.

«Πέφτει στραβὸς μὲ τὸ σπαθί, στὸ Τούρκικο τ' ἄσκέρι,
 βαρεῖ δεξιὰ, βᾶρεῖ ζερβιά, βαρεῖ μπροστὰ καὶ πίσω.
 Σφάζει Ἀρβανίτες δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουκμπασίδες.
 Ἀλῆ Τσεκούρας ἔπεσε καὶ τρεῖς ἀπανουθιὸ του».

Τὸ δημοτικὸ αὐτὸ τραγούδι, ὑπ' ἀριθ. 20, εἶναι ἀπὸ τὴν Συλλογὴ τῶν Δημοτικῶν Ἀσμάτων τοῦ Σπύρου Ζαμπελίου, τυπογραφεῖον Κερκύρας 1852.

Ἐκ τῆς ἰδίας Συλλογῆς εἶναι καὶ τὸ τραγούδι τοῦ Ζαχαράκη ὑπ' ἀριθ. 85.

Ἀπόγονοι τοῦ καπετὰν Χρόνη ὑπάρχουν καὶ σήμερα στὴν Πρέβεζα. Τοῦ Ζαχαράκη δὲν ὑπάρχουν ἄρρενες ἀπόγονοι.

Ὁ Κούρτ πασᾶς τοῦ τούρκικου ἐγγράφου, εἶναι ὁ γνωστὸς στὴν ἡπειρωτικὴ ἱστορία σατραπὴς τῶν Ἰωαννίνων μὲ τὸ ὄνομα Καλὸ—πασᾶς, προκάτοχος τοῦ διαβοήτου Ἀλῆ πασᾶ, πὺ ὅταν τὸν ἐπίασε αἰχμάλωτο γιὰ τὶς ληστεῖες πὺ ἔκαμε, λυπηθεὶς τὴν νεότητά του (ἦταν τότε ὁ Ἀλῆς 17 ἐτῶν) καὶ θαυμάσας τὴν παλληκαριά του δὲν τὸν ἐθανάτωσε. Ὁ Κούρτ πασᾶς ἦταν τὸ 1786, μπάσμπογλη=ὑψηλότετος, τιμητικὸς τίτλος πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Χουσεῖν Ἀ λ ῆ π α σ ᾶ ζ α δ ἔ σημαίνει κατὰ τὸν κ. Μπόγκαν εὐπατρίδης ἀλλὰ καὶ υἱός, δηλ. Χουσεῖν υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ποιὸς νὰ εἶναι ἄραγε αὐτὸς ὁ Χουσεῖν καὶ γιὰτὶ πάει στὸ Τεπελένι, στὴν πατρίδα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ; Βεκίλης=τοποτηρητής, ἀντικαταστάτης κατὰ τὸν κ. Μπόγκαν.

Περὶ τοῦ Ἀνδρούτσου οἱ ἀδελφοὶ Δῆμο καὶ Νικολὸ Στεφανόπολι γράφουν εἰς τὸ περισπούδαστον βιβλίον τους *Voyage en Grèce pendant les années V et VI (1797-1798)* σελ. 218, ὅτι εἶχε σχεδιάσει μίαν εὐρεῖαν ἐπανάστασιν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀλλὰ φυλαγόταν πολὺ νὰ ἀνακοινώσῃ τὰ σχέδιά του εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Βενετῶν, προφανῶς, διότι ἡ παρακμάζουσα τότε Γαληνοτάτη Δημοκρατία, ἤθελε νὰ τὰ ἔχη καλὰ μὲ τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ διασώσῃ τὰς κτήσεις τῆς ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἡπείρου. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι ὅπου ἀναφέρεται ὁ χαλασμός τῆς Λειβαδιᾶς καὶ τῶν Τρίκερων, δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Πάσσοβ, στὴν Συλλογὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 50, σελ. 30. Νὰ ὁ τίτλος του:

Ὁ Ἀνδρούτσος—Λειβαδιὰ

Πανδώρα 10—1786

Τίνος μανούλα θλίβεται τίνος μανούλα κλαίει;

Τ' Ἀνδρούτσου ἡ μάνα θλίβεται, τ' Ἀνδρούτσου ἡ μάνα κλαίει,
μὲ τὰ βουνὰ ἐμάλωνε καὶ τὰ λιθοβολάει.

—Ἐσεῖς βουνὰ τῆς Ἐγριπὸς καὶ σεῖς βουνὰ τῆς Γκιόνας
καὶ σεῖς βουνὰ τῆς Λιάκουρας ὅποῦστε λυπημένα,
καὶ σεῖς κορίτσια τοῦ Δαδιοῦ νὰ λεροφορεθῇτε.

Ἀνδρούτσος ἀποκλείστηκε στὸ μέγα μοναστήρι⁽¹⁾.

Δώδεκα μέρες πολεμᾶ, δώδεκα μερονύχτια.

Φέρνουν τόπι ἀπ' τὴν Ἐγριπο, κανόνι ἀπ' τὴν Ἀθήνα.

Νὰ ρίξουν νὰ χαλάσουνε τὸ μέγα μοναστήρι.

Οἱ Ἀνδρουτσαῖοι, συνεχίζει τὸ τραγούδι, ἀφοῦ κάνουν ἐξόρμησιν ἀπὸ τὸ μοναστήρι καὶ σκότωσαν πολλοὺς τούρκους ἐγλύτωσαν.

Κι' Ἀνδρούτσος ἐχουχούτισε⁽²⁾ μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.

«Ἐδῶ ν' Ἀνδρούτσος ξακουστός, Ἀνδρούτσος ξακουσμένος
μένα μὲ ξέρ' ὁ βασιλιάς, μὲ ξέρ' ὁ κόσμος οὗλος.

Μὲ ξέρουν καὶ τὰ Τρίκερα πὺν τὰ χω' γὼ καὺμένα.

1. Τὸ μέγα μοναστήρι τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι τοῦ Ὁσίου Λουκά.

2. Ἐχουχούτισε=ἐγίουχάτισε καὶ οὐσιαστικὸ χουχταριό.

Γιὰ τὸν γάμο τ' Ἀνδρούτσου μὲ τὴν Ἀκριβὴ Τσαρλαμπᾶ, ὁ Πάσσοβ δημοσιεύει τὸ παρακάτω ὑπ' ἀριθ. 43, σελ. 36 τραγούδι.

*Κι' Ἀνδρούτσος ἔτρωγ' ἔπινε καὶ στρίφτει τὸ μουστάκι.
«Μουστάκι μου καραμπογιὰ καὶ φρύδια μου γραμμένα.
Νᾶξερα ποιά θὰ σᾶς χαρὴ καὶ πιά θὰ σᾶς γλεντήση».
Καὶ κάνει τὸν κατήφορο, στήν Πρέβεζα πηγαίνει.
Τοῦ στέλν' ὁ Τσαρλαμπᾶς χαρτὶ κι' ἓνα κομματί γράμμα.
Νὰ ρθῆς Ἀνδρούτσο σπίτι μου, νὰ ρθῆς νὰ ξεχειμάσης.
καὶ νὰ σὲ κάνω καὶ γαμπρὸ νὰ πᾶς τὴν ἀδελφή μου.*

Τὸ μέγα μοναστήρι στὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ἡ συμπλοκὴ τοῦ Ἀνδρούτσου μὲ τοὺς Τούρκους στὰ 1786, εἶναι κατὰ τὸν κ. Τάκη Λάππα τὸ περίφημο μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ.

Ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι τὸ ἀφιερωμένο στὸν Ἀνδρούτσο, ὅπως τὸ δημοσιεύει στήν «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» 15 Μαρτίου 1950, ὁ κ. Τ. Λάππας, ἀποσπῶ τοὺς παρακάτω στίχους, ποὺ ἔχουν σχέση με τὸ ἄρματολίκι τῆς Λειβαδιᾶς καὶ τῶν Σαλῶνων ποὺ ἐζήταγε νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἥρωας μας καὶ τὴν ἀπειλή του νὰ κάψῃ τὴν Λειβαδιά, ἂν δὲν τοῦ ἔδιναν:

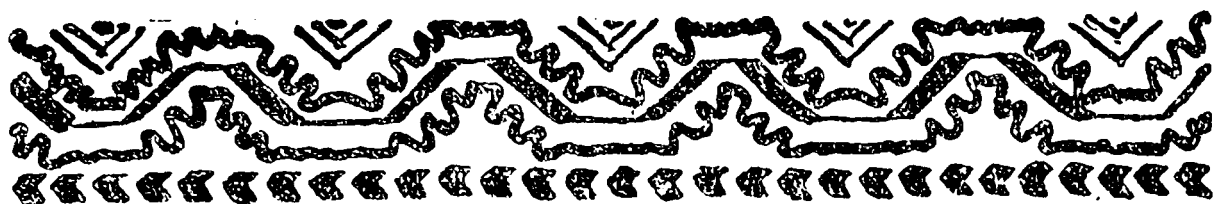
*«Γράφει ὁ δεξύρης μπουγιουρντὶ καὶ στέλνει στὸν Ἀνδρούτσο
χρυσὸ μπαξίσι τοῖς τελενε νὰ παρ' ἄρματολίκι
ἄρματολίκι Λειβαδιᾶς καὶ δλον τοῦ Σαλῶνου.
«Πρὸς σᾶς ἀρχόντοι Λειβαδειᾶς πρὸς σᾶς κοτζμπασίδες
γλήγορα τὸ μωρασελέ, λουφὲ στὰ παλληκάρια.
Βάζω φωτιά στὴ χώρα σας, σᾶς καίω τὰ σαράϊα
καπνίζω τὶς κυράδες σας καὶ τὶς ἀρχόντισσές σας».*

Ἐπειδὴ, φαίνεται, οἱ ἀρχόντοι τῆς Λειβαδιᾶς ἀντέδρασαν στὶς ἀξιώσεις του, ὁ Ἀνδρούτσος ἐπραγματοποίησε τὴν ἀπειλή του καὶ ἔκαψε τὴν πόλη, ἢ μέρος της. Ἄλλο δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ χαλασμὸ τῆς Λειβαδιᾶς ἀπὸ τὸν Ἀνδρούτσο δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ. Ἐνὰ εἶναι τὸ παραπάνω καὶ ἄλλο γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Τρίκερι, ἀνθούσης καὶ πλούσιας ἐμπορικῆς πόλης στὸν Παγασητικὸ.

Ὁ ἥρωϊκὸς ἄνθρωπος δὲν ὑφίσταται τὸν θάνατον. Δι' αὐτὸν καὶ ὁ θάνατος ἀκόμη δὲν εἶναι πᾶσχειν, εἶναι πράττειν. Εἶναι ἡ τελευταία προᾶξις, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐπισφραγίζει ὅλην τὴν ζωὴν... Ἐκούσιος ἢ ἀκούσιος ὁ θάνατος τοῦ ἥρωος εἶναι πάντοτε μία ἔκρηξις ἡφαιστείου. Νὰ εἶσι ξαφνικὰ σπᾶ τὸ δοχεῖον τῆς ζωῆς του, συντρίβεται καὶ συντρίβει ὅλα γύρω του, φλέγεται καὶ φλέγει, φωτίζεται καὶ φωτίζει—καὶ τρομάζουν οἱ δειλοὶ καὶ ταπεινοὶ καὶ φθονεροί. Ὁρῶν Κυρίου.

I. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ, δημοδιδασκάλου

Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΕΝΟΧΩΡΙΩΝ ΣΤΑ 1821

Μέσα στο πλήθος των ένθυμήσεων, αξιο-
λόγων και μή, που κατώρθωσα να μαζέψω
έρευνώντας τα παλαιά βιβλία των έκκλη-
σιών του χωριού Ζέλοβα, είναι και ή πιό
κάτω, που αναφέρεται στο χαλασμό των
Γραμμενοχωρίων από τους Τούρκους στα
1821, για τον όποιο χαλασμό, παρ' ό,τι
Γραμμενιάτης, πρώτη φορά πληροφορούμαι.

Τήν μεταφέρω αυτούσια χωρίς την πα-
ραμικρή προσθήκη ή παράλειψη:

έτος 1821 Ιουλίου 27 την ημέρα του
πιντελέημονος τειράδη εχάλασαν τα γραμε-
νοχώρια η σουλότε και το Βασιλικό κ' επο-
λεμνησαν εις Κοβήλιανη κ' έσκοιωθηκαν
Τουρκοι και ρομέοι κ' έκαψαν σπητια και
αλόνια πηραν το θηο του κοσμου και πηραν
κεφαλια

Εις Ενθημησιν

κ' εκαψαν εκλισιές και μοναστηρια

Ταυτα μένω

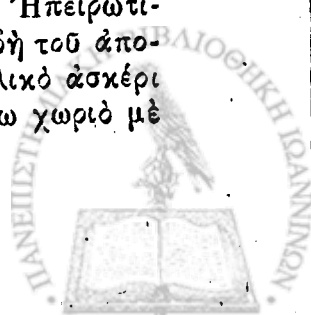
μητιζη Δάσκαλος Κος Παπαπάνου Ζελοβα.

Είναι γραμμένη με μαύρη μελάνη στο
μέσα μέρος του έξωφυλλου παλαιού Μηναι-
ου τ' Αϊ—Δημήτρη από το χέρι του τότε
δασκάλου του χωριού Μήτση Παπαπάνου
Ζελοβίτη, που έζησε κάπως το χαλασμό,
γιατί κι από άλλες σκόρπιες ένθυμήσεις
του φαίνεται να δασκαλεύει στο χωριό του
κυρίως από το 1802—1829.

Δέν υπάρχει βέβαια άμφιβολία, πως ό
φτωχός τούτος δάσκαλος, άπ' όσα είδε με
τά μάτια του, γιατί κάπου εκεί κοντά άπ'
το χωριό του θά πέρασαν μπουλούκια όι
Τούρκοι γυρίζοντας προς το στρατόπεδό
τους των Γιαννίνων φορτωμένοι με το βίος
του κόσμου, κι άπ' όσα άκουσε σύγκαιρα
ό ίδιος από περαστικούς Πανωχωρίσιους(!)
(δέν ήταν άλλωστε και μακριά και τους

φέρνει ταχτικά κι ό δρόμος), μπόρεσε να
έχει μπροστά του μιá ολοκληρωμένη και
ζωντανήν είκόνα της πολυστέναχτης συμ-
φοράς τους και θάλθηκε να χαράξη σε λι-
γοστές άδρες γραμμές το χρονικό της. Κι
άκόμα δέ θάηταν και λίγοι όι Γραμμενιά-
τες εκείνοι, που σάν συνήλθαν από το άδό-
κητο χτύπημα και όντας άνέτοιμοι στα
πρόθυρα του χειμώνα, θά πήραν άράδα τα
χωριά με το ραβδί της ζητιανιάς στο χέρι,
έπαιτώντας ένα κομμάτι ψωμί μιá χούφτα
γέννημα ή κάποιο παλιό ρούχο, κι ένθ' ή'
άκουμπούσαν κάπου τις πονεμένες τους
υπάρξεις, να ξανασάνουν, θά Ιστορούσαν
στούς περίεργους συνταραχτικές λεπτομέ-
ρειες από την καταστροφή, θρηνώντας μαζί
το χαμό προσφιλών τους προσώπων και το
ρημαγμένο τους νοικοκυριό.

Μού είναι δύσκολη ή άναδρομή στις
σχετικές πηγές, άν υπάρχουν τέτοιες⁽²⁾, για
την πλατύτερη διερεύνηση του θέματος
τούτου καθώς και για την όρθότερη και
Ιστορικά άκριβή άπάντηση στα έρωτήματα,
που εύλογα γεννιούνται έδω, όπως της έκ-
θασης της φοινικής αύτης σύγκρουσης της
Κοβήλιανης μεταξύ Σουλιωτών και Σουλ-
τανικών στρατευμάτων, της στάσης που
έτήρησαν στη διάρκεια της και μπροστά
άπ' αύτή όι κάτοικοι αναφορικά με τους
άντίπαλους, για τις αριθμητικές τους άπώ-
λειες και την πραγματική έκταση της κα-
ταστροφής των γύρω χωριών που έπακο-
λούθησε. Κι' άκόμα-άκόμα ίσως ποιός από
τους είκοσι έξ Τούρκους πασάδες, που πή-
ραν μέρος, κάτω από τις διαταγές του Χουρ-
σίτ έδω, στην έκπόρθηση της 'Ηπειρωτι-
κής πρωτεύουσας και τη συντριβή του άπο-
στάτη 'Αλή, διοικούσε το Βασιλικό άσκέρι
που συγκρούστηκε στο πιό πάνω χωριό με

τοὺς Σουλιώτες. Καὶ τοῦτοι πάλι ποιοὺς εἶχαν ἀρχηγούς; Μιὰ σειρά ἀτελεύτητη ἀπὸ σοβαρὲς ἀπορίες στὶς ὁποῖες θὰ προσπαθήσουμε ν' ἀπαντήσουμε, κατὰ τὸ δυνατό, ἔχοντας γιὰ βάση τὴν ἐνθύμηση αὐτή, ἀλλὰ καὶ ἐπιστρατεύοντας καὶ τὶς σχετικὲς πενιχρὲς ἱστορικὲς μας γνώσεις, χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε στὸ τέλος βέβαια πὺς τὸ πρῶτόν μας φωτίστηκε ὀλόπλευρα καὶ ἱκανοποιητικὰ καὶ πὺς δὲν ἔμειναν ἀρκετὰ σκοτεινά του σημεῖα. Ἄς ἀκολουθήσουμε ὅμως τὴν σειρά τῶν γεγονότων.

Εἶναι γνωστὸ, πὺς ἀρχικὰ στάλθηκε ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο κατὰ τοῦ μεγαλεπήθουλου Τεπελενλή Σατράπη τῶν Γιαννίνων, ὁ δεδηλωμένος ἐχθρὸς τοῦ Ἰσμαήλ πασᾶ Πιλάσας, ποὺ πολὺ σύντομα ἀνακλήθηκε, γιὰτὶ δὲν κατάφερε νὰ ματαιώσει τὴν ἐπιχειρηθεῖσα τότε καὶ στεφθεῖσα ἀπὸ ἐπιτυχία προσέγγιση μεταξύ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Οἱ Σουλιῶτες ὑπὸ τοὺς Νώτη καὶ Μᾶρκο Μπότσαρη, νοσταλγώντας τὴν ἀγαπημένη τους πατρίδα καὶ ἐκμεταλλεῖσθαι τὴν ἀνάγκη τοῦ Ἀλῆ γιὰ ἱκανοὺς συμμάχους στὴ μοιραία αὐτὴ σύγκρουσή του μετὰ τὴν Πύλη, συμφώνησαν μ' αὐτὸν καὶ ἐγκατεστάθηκαν ὕστερα ἀπὸ δέκα ὀχτὼ ἀκέρηνα χρόνια μαύρης προσφυγῆς στὶς μυτερὲς βουνοκορφές της, τὶς ἄγριες καὶ ἀπάτητες, ὄντας ἀποφασισμένοι νὰ τὶς κρατήσουν μετὰ τὴν ἀμέριστη ἐνίσχυση τοῦ παλαιοῦ ἄσπονδου ἐχθροῦ τους. Τηρώντας λοιπὸν οἱ Σουλιῶτες τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ ἀπέρρεαν ἀπὸ τὴν συμφωνία αὐτὴ καὶ ἀποσκοπώντας ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ καὶ στὴν ἐπιτυχία τοῦ γενικώτερου πατριωτικοῦ πολεμικοῦ σχεδίου, τῆς παράταξης δηλαδὴ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ καὶ τῆς μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ δέσμευσης τοῦ ὅγκου τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων στὴν Ἡπειρο, πράγμα ποὺ εὐνοοῦσε ἀνυπολόγιστα τὴ μέλλουσα σὲ λίγο νὰ ἐκραγῇ Μεγάλῃ Ἐπανάστασι, παρενοχλοῦσαν συστηματικὰ τοὺς πολιορκητὲς προσβάλλοντας ἐφοδιοπομπές, χτυπώντας φάλαγγες, ἐκμηδενίζοντας φυλάκια καὶ ζημιώνοντας μετὰ κάθε τρόπο τὴν ὅλη σουλτανικὴ ἐπιχείρηση. Ξεχωριστὰ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης, ὁ ἀγνὸς τοῦτος καὶ ἡρωϊκὸς ἀγωνιστὴς μετὰ τὰ σπάνια ἡγετικὰ χαρίσματα, ὁ ἀνδρεῖος ἀνάμεσα στοὺς ἀνδρεῖους, ἀναπτύσσει τὴν ἐπο-

χὴ αὐτὴ μὴν ἀσυνήθιστη πολεμικὴ δραστηριότητα κερδίζοντας μιὰ σειρά μάχες πρὸς τοὺς Τούρκους κοντὰ στὰ χωριὰ Βαρυάδες, Δραμεσιούς, Ραφίστα, Κοσμηρά, Πέντε Πηγάδια, Πλάκα, Κομιτσάδες, ποὺ εἶχαν σὰ συνέπεια τὸν περιορισμὸ τῶν Τούρκων γύρω ἀπ' τὰ Γιάννινα, τὸν πλημμελὴ ἐφοδιασμὸ τους καὶ τὴν ἐνίσχυση σὲ ἐμφυχο καὶ ἀψυχο ὕλικὸ τοῦ δικοῦ του σώματος. Εἶναι ἀξισημεῖο καὶ ἄς τὸ προσέξουμε ἰδιαίτερα γιὰτὶ θὰ μᾶς βοηθήσει στὴν πιδ πέρα ἀνάπτυξη τῶν συλλογισμῶν καὶ στὴ στέρη διατύπωση τῶν ὑποθέσεων μας τὸ γεγονὸς, πὺς ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τῆς ἐμφάνισης τοῦ Μάρκου στὰ περὶχωρα τῶν Γιαννίνων, ὁρῶσε στὸ πλευρὸ του μαζί μετὰ τὸν ἀδερφὸ του Σταῦρο, καὶ ὁ λαμπρὸς Γραμματεὶς ἀγωνιστῆς Βασίλειος Γούδας, ἀπὸ τῆς μεγάλης καὶ παλῆς οἰκογένειας τῶν Γουδαίων, ποὺ καὶ ἄλλους ἐκλεχτοὺς τῆς ἀνδρὸς ἔδωσε κατὰ καιροὺς στὴν πατρίδα, πρῶτος αὐτὸς Γραμματικὸς του, ὑπαρχηγὸς τοῦ Σώματός του, καὶ ἀντιστράτηγος τῆς Ἑλλάδας ἀργότερα.

Γιὰ ὅλες τὶς πιδ πάνω ἀτυχίες τῶν Τούρκων θεωρήθηκε ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο ὑπευθυνὸς ὁ Ἰσμαήλ πασιᾶς, καὶ σὲ ἀντικατάστασή του ἐφθανε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο στὰ Γιάννινα τὴν Ἀνοιξή τοῦ εἰκοσιένα καὶ στὶς παραμονές τῆς Μεγάλῃς Ἐπανάστασεως σὰν ἀρχιστράτηγος τοῦ πολιορκητικοῦ Βασιλικοῦ Στρατοῦ ὁ δυναμικὸς Χουρόιτ, ποὺ θέλοντας νὰ εὐρύνει τὴν περὶ τὴν πόλη ἐλεγχόμενη περιοχὴ καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ὀδυνηρὴ αὐτὴ περίπτωξη τῶν Σουλιωτῶν, τοὺς χτύπησε λίγο ἀργότερα σὲ μιὰ πλατεία του ἴσως ἐκκαθαριστικὴ, θὰ λέγαμε, προσπάθεια στὸ χωριὸ Κοθήλιανη (τώρα Πολύλοφος).

Εἶναι φῶς φανερὸ πὺς δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ μιὰ συνηθισμένη ἀψιμαχία, γιὰ ἀλλαγμα δηλαδὴ ὀλίγων ντουφεκιῶν, μὰ γιὰ σοβαρὴ πολεμικὴ σύγκρουση, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας ἦταν ἀρκετὰ ὀδυνηρὰ καθὼς ἀναφέρει ἡ ἐνθύμηση, καὶ γιὰ τοὺς δυὸ ἀντίπαλους, ἀσύγκριτα ὅμως ὀδυνηρὰ γιὰ τοὺς δύσμοιρους χωριανούς μου, ποὺ πλήρωσαν μετὰ τὸ παραπάνω τὰ σπασμένα.

Ἡ τοποθεσία τῆς μάχης στὰ ὑψώματα

του πιδ πάνω χωριού, διαλέχτηκε φαίνεται από τους Σουλιώτες, για τα πολλά κι αναμφισβήτητα πλεονεκτήματα που παρουσίαζε γι αυτούς. Πρώτα γιατί δεσπόζει μιάς πολύ πλατειάζς έκτασης προς την κατεύθυνση ιδίως των Γιαννίνων και πολύ βορειότερα άκμή, κι είναι ντυμένη στο μεγαλύτερο της μέρος με πυκνές τούφες άγριοπούρναρα, κι ύστερα εύκολα θα μπορούσαν αυτοί, στην ανάγκη, νά τραπούν προς τή δυσπρόσιτη περιοχή της Λάκκας Σουλίου, που ξανοίγονταν πίσω τους.

Κι έτσι, μπορούμε νά πούμε, πώς έγινε μετά τή σύγκρουση. Οι Σουλιώτες άπωθήθηκαν προς τίς θάσεις έξορμής τους από τόν υπέρμετρο σίγουρα όγκο του Σουλτανικού Στρατού, για νά τόν αφήσουν άπερίσπαστο εϋθύς άμέσως στην πραγμάτωση του δεύτερου, του και σπουδαιότερου, σκέλους τής άποστολής του⁽²⁾.

Η θέση μου αυτή για τήν έκβαση τής μάχης ένισχύεται κι από τό γεγονός, πώς με τήν έλευση του Χουρσίτ στα Γιάννινα, οι Τουρκικές δυνάμεις ένισχύθηκαν σημαντικά κι οι έπιτυχίες των Σουλιωτών έναντίον τους γίνονταν όλο και πιό δύσκολες, ένώ ή πολιορκία τής πόλης στένευε περισσότερο. Άπόδειξη, πώς σέ λίγους μήνες ό Άλγής υπόκυψε (Γεν. 1822), κι ήρθε κατόπι του ή σειρά των Σουλιωτών.

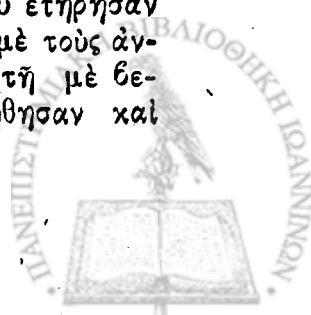
Άλλωστε ό Χουρσίτ δέν είχε τώρα καιρό για χάσιμο. Έπρεπε νά ξεμπλέξει μιάν ώρ' άρχίτερα στην Ήπειρο καταφέροντας άποφασιστικά χτυπήματα στους αντίπαλους του, για νά σπεύσει άμέσως στο σδήσιμο τής καταλυτικής πυρκαγιάς πούχε φουντώσει άπειλητικά σ' όλη τή Νότια Ελλάδα...

Άν και ή πολλή φαντασία βλάπτει τή σοβαρή ιστορική έρευνα, δέ θάναι, νομίζω πολύ παρακινδυνευμένο ν' άποκλείσουμε από τή διοίκηση του Ισχυρού τούτου τμήματος του Βασιλικού άσκεριού πού συγκρούστηκε με τους Σουλιώτες στην Κοθήλιανη τό γνωστό από τήν Έπανάσταση Τουρκαλβανό στρατηγό Όμέρ Βρυώνην⁽³⁾, ό όποιος καταπροδίδοντας στην κρίσιμη ώρα τόν ευεργέτη του Άλγ, πήδησε προς τή μεριά των κυβερνητικών κι άπ' τήν αρχή πήρε μέρος στην πολιορκία των Γιαν-

νίνων, σ' αυτόν δέ μετά τό τέλος τής άνατέμγηκε ή έκκαθάριση τής περιοχής του Σουλίου, σάν γνώστη ίσως τής ταχτικής των Σουλιωτών από άλλες έπιτυχείς μ' αυτούς συγκρούσεις.

Στό δεύτερο υπόμνημα του Ψαλίδα προς τόν Καποδίστρια (σταλμένο από τήν Κέρκυρα στις 24—9—1828), όπου ό μεγάλος Ήπειρώτης άραδιάζει στοιχειά άδιάσειστα και μάρτυρες αξιόπιστους τής γενικής συμμετοχής των περιοχών των Γιαννίνων στον άπελευθερωτικό άγώνα κατά τή διάρχεια ιδιαίτερα τής πολιορκίας τής πόλης από τό Χουρσίτ, διαβάζουμε: «Μάρτυρας ό Ίωάννης Μελάς όπου είναι αυτός ό όποιος με τους καπιτανάρεους έτραθήχθη⁽⁴⁾ από τά Γραμμενοχώρια έξω από τά Ίωάννινα τρεις ώραις...». Έπειδή δέ λίγο πιό κάτω ό Δάσκαλος μιλάει (σημ. 3) για λεηλασία των χωριών τούτων από τους Άρβανίτες, συμπεραίνουμε πώς οι δυο αυτές προτάσεις του υπομνήματος, έχουν στενή σχέση μεταξύ τους και αναφέρονται αναμφίβολα στην περίπτωση μας. Βγαίνει λοιπόν από τά παραπάνω, πώς επί κεφαλής των Σουλιωτών στη μάχη τής Κοθήλιανης ήταν ό Ίωάννης Μελάς από τή μεγάλη Γιαννιώτικη οίκογένεια των Μελάδων πού πρώτος μαζί μ' άλλους πατριώτες έτρεξε ν' άγωνιστή κάτω από τίς Σημαίες του Μάρκου Μπότσαρη, μόλις άρχισε ή πολιορκία του Άλγ, και δρούσε στην περιοχή αυτή υπό τή γενικώτερη στρατηγία του τελευταίου. Ούτε λοιπόν ό Μάρκος φαίνεται πήρε μέρος στη σύγκρουση τούτη, πράγμα πού δέν θα παρέλειπε νά μνημονεύσει ό Ψαλίδας έπειδή έτρεφε άπεριόριστο θαυμασμό προς τόν υπέροχο αυτό Σουλιώτη, όντας άπασχολημένος σέ κάποιο άλλο σημείο του πλατιού μετώπου, πού είχε ανοίξει κατά των Τούρκων κι έφθανε από τά Πέντε Πηγάρια ως τά Γραμμενοχώρια, ούτε φυσικά και οι Γουδαίοι και ξεχωριστά ό Βασίλειος, πού σάν πρώτος Γραμματικός του άποταλούσε άναπόσπαστο μέλος τής ακολουθίας του.

Όσο τώρα για τή στάση πού έτήρησαν οι Γραμμενοχωρίτες αναφορικά με τους αντίπαλους, μπορεί νά υποστηριχτή με βεβαιότητα πώς όλόψυχα θα έδοθήσαν και

μέ κάθε τρόπο θά ἐνίσχυσαν προτύτερα τοὺς ἡρωϊκοὺς Τούρκομάχους τοῦ Σουλίου, κινημένοι ἀπὸ τὴν εὐλογη ἀντιπάθειά καὶ τὸ βαθύτερο μῖσος τοὺς πρὸς τοὺς καταχτητές, ἀλλὰ πῶς πολὺ θαρρεμένοι ἀπὸ τὸ βροντόλαλο Αἰσχύλειο παιάνα ποὺ δονεῖσε αὐτὴν τὴν ὥρα σύγκορμη δλόκληρη τὴ χώρα καὶ φτέρωνε τίς ἐλπίδες τοὺς γιὰ ἐθνικὴ λύτρωση. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπλὴ καὶ σκόπιμη ἴσως παρουσία τῶν Σουλιωτῶν στὰ Γραμμενοχώρια, πλαισιωμένων κι ἀπὸ ντόπιους πολεμιστὲς καὶ καπετανέους τὴν κρίσιμη τούτη γιὰ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία στιγμή, ἦταν ἀρκετὴ νὰ ξεσηκώσει κατὰ τῶν Τούρκων τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν αὐτῶν. Ἀκόμα δὲ θάναι καθόλου παράλογο νὰ υποθέσωμε πὼς πολλοὶ Γραμμενοχωρίτες προεστοί, οἱ πῶς δυναμικοὶ καὶ φιλελεύθεροι, νὰ ἦταν μυημένοι στὴν πλατεῖα Ἡπειρωτικὴ ἀπελευθερωτικὴ κίνηση, ποὺ καθοδηγοῦσαν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὰ Ζαγόρια οἱ Βηλαράς καὶ Ψαλίδας^(*) καὶ φυσικὰ θά προσφέρθηκαν πρόθυμα καὶ συνειδητὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸν ἀγῶνα τῶν Σουλιωτῶν γιὰ τὴν ἀναμφίδουλα θετικὴ συμβολὴ τοῦ στὴ μεγαλειώδη λυτρωτικὴ προσπάθεια τοῦ Γένους. Γι' αὐτὸ κι ἀρκετοὶ ἴσως ἀπὸ τοὺς προκρίτους αὐτοὺς, ποὺ ἀνοιχτὰ υποστήριζαν τοὺς Σουλιώτες, φεύγοντας τὸν ἀναπότρεπτο μετὰ τὴ σύγκρουση χαλασμοὶ καὶ τὴ σκληρὴ τιμωρία ποὺ τοὺς περίμενε, διέφυγαν φαμιλικὰ πρὸς τὸ Σούλι⁽¹⁾. Ἔτσι μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ εὐκολώτερα γιὰτί οἱ Τούρκοι ἔπεσαν μὲ μανία, θυμωμένοι κι ἀπ' τίς ἀπώλειες ποὺ εἶχαν στὴ μάχη, στὸ γνῶριμό τους ἔργο τῆς λεηλασίας καὶ καταστροφῆς τῶν ἀνυπεράσπιστων χωριῶν, ἀρπάζοντας τὸ διδός^(*) τῶν κατοίκων, καίγοντας σπίτια καὶ γεννήματα^(*), παίρνοντας κεφάλια^(*), πυρπολώντας ἐκκλησιὰς καὶ μοναστήρια, ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ἡ ἐνθύμηση.

Ὁ σεβαστὸς Γραμμενιάτης Ἑλληνοδιδάσκαλος κ. Παντελῆς Βακάλης, σὲ σχετικὴ συζήτησή μας, μὲ πληροφορεῖ, πὼς στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ μας τὸν Ἀρχάγγελο καὶ στὴν τρίτη δεξιὰ ἐσωτερικὴ κολόνα τῆς, ἦταν χαραγμένη ἡ παρακάτω ἐνθύμηση, ποὺ ἀπανωτὰ ἀσβεστώματα τὴν ἔχουν ἐξαλείψει.

«1821 ἡμέρα τετάρτη τοῦ Ἁγίου Πεντελεήμονος ὅταν μᾶς ἐχάλασαν οἱ Σουλιῶται».

Ἀπλὴ παράθεση καὶ σύγκριση τῶν δύο σχετικῶν ἐνθυμήσεων δείχνει, ξέχωρα ἀπὸ τὴν ἀναμφισβήτητὴ ἐπιβεβαίωση τῶν γεγονότων, ὅτι ἡ δευτέρη γράφτηκε ἀργότερα, ὅπως φαίνεται κι ἀπὸ τὸ σύνδεσμο «ὄταν». Ἀκόμα πὼς ὁ Ζελοβίτης ἐνθυμσιογράφος φαίνεται πῶς εὐτυνεύδηντος στὴ διατύπωση τῶν συμβάντων, ἀποδίδοντας κάπως τὰ τῷ Καίσαρος Καίσαρι, ἂν καὶ γιὰ σιγουριά καταχώρισε κι αὐτὸς τὸ γραπτὸ τοῦ στὰ ἄδυνα τοῦ παλαιοῦ Μηναίου τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ του. Ἐχάλασαν τὰ Γραμμενοχώρια, λείει ξεκάθαρα, οἱ Σουλιῶται καὶ τὸ Βασιλικό. Ὅσο γιὰ τὸ ὑποκείμενο τῶν ρημάτων «ἐκάψαν...πῆραν...πῆραν...ἐκάψαν» δὲν χρειάζονται, νομίζω, πυθικὲς ἐκάνοτητες γιὰ νὰ μαντευθῇ. Φωνάζει μοναχὸς του.

Ὁ Γραμμενιάτης ὁμῶς, μὲ τὸ νὰ κολλήσει τὴν ἐνθύμησή του στὴ πῶς περίοπτο μέρος τοῦ Ναοῦ, δείχνεται φοβισμένος ραγιάς, γιὰτί ἔχοντας τὸν Τούρκο δίπλα του, ρίχνει ὅλο τὸ δῆρος τῆς συμφορᾶς στοὺς Σουλιώτες, ποὺ ὄντας τώρα πάλι μακριὰ ἀπὸ τὰ ἱερὰ χῶματα τῆς πατρίδας καὶ τρώγοντας καὶ τὸ πικρὸ καὶ δακρύβρεχτο ψωμί τῆς ξενιτειᾶς, τοὺς ἦταν ἀδύνατο νὰ ζητήσουν δικαιοσύνη⁽¹¹⁾.

Ἡ προσπάθειά μου τέλος νὰ ἐξακριβώσω ποιὲς ἐκκλησιᾶς⁽¹²⁾ καὶ μοναστήρια κἀηκαν τότε, κατὰ τὴν ἀρχικὴ ἐνθύμηση, δὲν καρποφόρησε. Πάντως καὶ σήμερα ἀκόμα στὴν περιοχὴ αὐτὴ εἶναι σκερπισμένα καμιά δεκαριά πάνω κάτω ἐξωκλήσια, ποὺ ἀνήκουν στὴν Κοβήλιανή καὶ τὰ γειτονικά τῆς χωριὰ Βαγενήτι, Περᾶτη Κόνσκα καὶ Μοσπίνα.

1. Ἔτσι λέν οἱ Ζελοβίτες καὶ οἱ γύρω καμπῆσιοι τοὺς Γραμμενιάτες.

1. Δὲν ἀποκλείεται ὁ Χρ. Περραιβὸς πῶς πολὺ, ποὺ βρίσκεται στὸ Σούλι ἀπὸ τὸν Ἀπρίλη τοῦ Εἰκοσιένα καὶ ὅρα ἡγετικά στὸ πλευρὸ τῶν Σουλιωτῶν, ν' ἀναφέρει στὰ Πολεμικά του Ἀπομνημονεύματα τὴν προκείμενη σύγκρουση, πράγμα ποὺ θά φῶτιζε ἀρκετὰ πολλὰς ἀπὸ τίς ἀπορίες μας.

3. Ἀπὸ τὴν πῶς κάτω πρόταση τοῦ Β' ὑπομνήματος τοῦ Ψαλίδας πρὸς τὸν Καπὸδίστρια ποὺ δημοσιεύει στὸ τέλος τῆς ἀξιόλογης ἐργασίας του γιὰ τὸν Ψαλίδα ὁ ἐκλεκτὸς φιλόλογος συμμαθητῆς μου κ. Α. Βρανούσης: «Οἱ Καλαρρυταῖς καὶ

τὸ Συράκων, ὅπου ἐφυλάττονταν ἡ τῆς Ἡπείρου περιουσία καὶ ἐλεηλατήθη ὑστερα ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτας, τὰ Κατσανοχώρια καὶ Γραμμενοχώρια τὸ μαρτυροῦν. . . . Φαίνεται πῶς τὰ χωριά μας, ἀν-
θοῦσαν τότε οἰκονομικά καὶ ἡ προβολὴ τους ἀπὸ
τοὺς Τούρκους, πού αὐτὴν σίγουρα ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ
Ψαλλίδας ὑπόρχονταν σ' αὐτοὺς ἐκτὸς τῶν ἄλλων
καὶ μιὰ πλούσια λεία.

4. Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 21 τὸν βλέπουμε ὁρμώ-
μενο ἀπὸ τὰ Γιάννινα νὰ παίρνει μέρος στὶς μά-
χες τῆς Ἀλαμάνας καὶ τῆς Γραβιᾶς. Ἐπειδὴ δὲ
ἦταν Ἀρβανίτες οἱ Τούρκοι πού πῆραν μέρος στὸ
χαλασμό τῶν χωριῶν μας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ
παραπάνω ὑπόμνημα τοῦ Ψαλλίδα, πρᾶγμα πού δὲν
ξεχωρίζει ἡ ἐνθύμηση ἀναφέροντας ἀπλῶς «Τούρ-
κοι», καὶ ἐπειδὴ ὁ Ο. Βρ. εἶχεν κατὰ τὸ πλεῖ-
στον τέτοιους ὑπὸ τίς διαταγὰς του, ἐνισχύεται
κάπως ὁ ἰσχυρισμός μας γιὰ τὸ πρόσωπό του πού
μὲ πολλὴ ἐπιφύλαξη διατυπώνουμε ἐδῶ.

5. Τὸ ἐτραβήχθη (=ὑποχώρησε) δικαιολογεῖ
ἀπόλυτα τὴν γνώμη μας γιὰ τὴν ἐκβίαση τῆς μά-
χης.

6. Κοίτα σχετικὰ καὶ τὴν μελέτη τοῦ κ. Βρα-
νούση πού ἀναφέραμε σελ. 61 κ. ἐξ. Ἀλλωστε ὁ
Ψαλλίδας καὶ σὺν Δάσκαλος τῆς Καπλανεῖου εἶχε
γνωστοὺς πολλοὺς ἐξέχοντες Γραμμενιάτες καὶ θὰ
ἐπεδίωξε ὅπωςδήποτε νὰ τοὺς καταστήσῃ κοινω-
νοὺς τῶν σχεδίων του καὶ νὰ ζητήσῃ τὴ σύμ-
πραξή τους.

7. Τὸν ἐπόμενο ἀμέσως χρόνο βλέπουμε τὸν
Ἀναστάσιο Γούδα τὸν κατόπι ἔξοχο γιαντὸ καὶ
συγγραφέα, παιδάκι τότε πολιορκούμενο μὲ τὴν
οἰκογένειά του στὴν περιοχὴ τοῦ Σουλίου ἀπὸ τὰ
στρατεύματα τοῦ Χουρσίτ.

8. Μὲ τὸ λέξη «βηδός» ἐννοεῖ τὴν κινητὴ πε-
ριουσία, ζῶα, γεννήματα, ρουχισμό, ἐπιπλα καὶ
σκεύη.

9. Τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονα τελειώνει σχε-
δὸν ὁ θερισμός στὰ χωριά μας, κι οἱ χωριανοὶ συγ-
κεντρώνουν τὰ δεμάτια στὰ πέτρινα ἀλώνια τους,
ποὺ περιβάλλουν τὸ χωριό, γιὰ νὰ ἀκολουθήσῃ
ἀμέσως κατόπι τὸ ἀλώνισμα μὲ ζῶα, βόδια ἢ ἄλογα.

10. Ἡ φράση τῆς ἐνθύμησης «πῆραν κεφάλια»
σημαίνει ἀναντίρρητα πῶς ἀποκεφάλισαν ἀνθρώ-
πους, ἴσως αὐτοὺς πού ὑποστήριξαν φανερά τοὺς
Σουλιῶτες ἢ ἄλλους πού προσπάθησαν νὰ ἀντι-
σταθῶν καὶ πιάστηκαν. Λέγεται καὶ σήμερα ἀκό-
μα, (θὰ σ' πᾶρου τοῦ κεφάλι) ἀνάγεται δὲ σὲ πα-
λαιὰ συνήθεια τῶν Τούρκων, πού δὲν ἀρκούνταν
μόναχα στὸ φόνο ἐνός σημαίνοντος ἐχθροῦ τους,
μὰ τοῦ ἀπόκοβαν καὶ τὸ κεφάλι, πού τὸ ἐξέθεταν
σὲ κοινὴ θέα γιὰ παραδειγματισμό, ὅπως ἐγίνε καὶ
μὲ τοῦ Ἀλῆ-Πασῆ.

11. Ἡ φράση τῆς τελευταίας ἐνθύμησης «Μᾶς
ἐχάλασαν οἱ Σουλιῶται» δὲν μπορεῖ δέδαινα νὰ ἐν-
νοεῖ πῶς αὐτοὶ τοῦ χαλασμοῦ ἦταν οἱ ἴδιοι
οἱ Σουλιῶτες, μὰ θέλει νὰ πῇ, πῶς ἀπ' ἀφορμὴ
τοὺς Σουλιῶτες μᾶς ἐχάλασαν οἱ Τούρκοι. Ζῇ ἀκό-
μα στὰ χεῖλη τῶν γεροντότερων ὁ λόγος καὶ συ-
χνὰ τὸν ἀκούω, σὺν διηγούμεναι προαπελευθερωτι-
κὲς ἱστορίες «Μᾶς ἐχάλασαν, λένε, οἱ ἀντάρτες»
πού θὰ πῇ: Ἐξ αἰτίας τῶν ἀνταρτῶν μᾶς ἐχάλα-
σαν οἱ Τούρκοι.

12. Τότε κάηκαν πιθανώτατα, καθὼς μὲ ἐδε-
δαίωσα ὁ σεβαστὸς δάσκαλός μου κ. Μάνθος Τσί-
κας, οἱ ἐκκλησίαι τῶν χωριῶν Κοδῆλιανης καὶ
Βαγενήτης, πρᾶγμα πού μαρτυροῦν ὡς τὰ σήμερα
οἱ σὲ μεριές-μεριές καπνισμένοι παλιοὶ της τοῖ-
χοι. Οἱ καταστροφὲς ἄλλωστε τοῦ στῆ θέσῃ Τοπό-
λια μοναστηριοῦ, τοῦ μόνου σ' ὁλόκληρη τὴν περι-
οχὴ τῆς σύγκρουσης, δὲν ὀφείλεται σὲ τοτεινὴ του
πυρπολοῦ, καθὼς ἐξακρίβωσα, ἀλλὰ σὲ ἐγκατά-
λειψή του γιὰ ἄλλους λόγους.

«... Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιὰ σας νὰ μαθαίνουν ἑλληνικά, διότι καὶ ἡ ἐκ-
κλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἑλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν
σπουδάσῃς ἑλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἢμπορεῖς νὰ καταλάβῃς ἐκεῖνα ὅπου ὁμολογεῖ
ἡ ἐκκλησία μας. Καλλίτερα, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχῃς ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν
σου παρὰ νὰ ἔχῃς βρύσες καὶ ποτάμια...» Οἷος χριστιανός, ἄντρας καὶ γυναικα, ὑπό-
σχεται μέσα στὸ σπίτι του νὰ μὴ κουβεντιάζῃ ἀρβανίτικα, ἅς σηκωθῇ ἐπάνω νὰ μοῦ
τὸ πῇ καὶ ἐγὼ νὰ πάρω ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὸν λαιμόν ἀπὸ τὸν καιρὸ πού
ἐγεννήθη ἕως τώρα καὶ νὰ βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς νὰ τὸν συγχωρήσουν καὶ
νὰ λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅπου ἂν ἔδινε χιλιάδες πουργιὰ δὲ τὴν ἐματάβρισκε...»

ΚΟΣΜΑΣ ΑΙΤΩΛΟΣ

ΤΗΣ ΚΥΡΑ - ΦΡΟΣΥΝΗΣ

Μιά παλιά ιστορία χιλιόειπωμένη δπως τήν ξοναλέει ὁ Θαν. Πετσάλης-Διομήδης

Αὐτοὺς πὺν ἔλαχε νὰ ἔναι ἐρωτευμένοι ἐκεῖνο τὸν καιρὸ στὰ Γιάννενα, τοὺς ἔφαγε μαῦρο φίδι. Ὅχι πὺς ἔμεινε κανένας γιαννιώτης ἢ γιαννιώτισσα, μεγάλος ἢ μικρός, πὺν νὰ μὴν ψυχολαχατεῖ καὶ νὰ μὴν συμπονέσει. Μὰ ὅσοι εἶναι πιασμένοι σιὰ βρόγια τῆς ἀγάπης γίνονται πὺν εὐαίσθητοι καὶ στὸ δικό τους καὶ στὰ ξένα παθήματα. Κι' οὔτε πὺν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεῖς, πὺς εἶτανε συνηθισμένος τότε ὁ κόσμος στὴν ἡσυχία καὶ στὴν ξεγνασιά. Κάθε ἄλλο. Ἀπὸ λααχατὴν σὲ λααχατὴν, ἀπὸ φόβο σὲ φόβο, ἀπὸ ἀγωνία σὲ ἀγωνία, ἔτσι πὺν νὰ μὴν περιμένεις ποτὲ τὸ καλὸ, νὰ τὸ εὔχεσαι μὰ νὰ μὴν τὸ περιμένεις, κι' ὁ Θεὸς ἅς τὸ κάνει ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ Του. Εἶναι φορὲς ὅμως πὺν οἱ συμφορὲς ξεπέρνανε ἐκεῖνο πὺν μπορεῖ νὰ παραδεχτεῖ ὁ ἄνθρωπος.

Ἐνα πρωῒ, γωρὶς πολὺ, μαθεύτηκε— πὺς μαθεύτηκε ἔτσι μονομιᾶς; εἶναι τάχα πὺς εἶτανε κακὸ μεγάλο; — μαθεύτηκε μονομιᾶς, ὅτι σιὸ σπῖτι τοῦ Δημητροῦ τοῦ Βασιλείου πῆγε ὁ Ταχῆρ μὲ τὰ σκυλιά του (ὁ Ἀρχιαστυνόμος τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ) καὶ πῆρε τὴ γυναῖκα τοῦ κυρ-Δημητροῦ, τὴν κυρὰ Φροσύνη, καὶ τὴν πῆγε στο Σαράϊ. Μαζὶ κοινολογήθηκε (ὁ Δημητρός ὁ Βασιλείου εἶχε μεγάλη θέση στὸν τόπο, τὸν ἤξερε ὅλος ὁ κόσμος) ὅτι πιάσανε κι' ἄλλες δεκαῆξη καὶ δεκαεφτά γυναῖκες χριστιανὲς καὶ τὶς πῆγαν στὸ Σαράϊ. Ἐνιὰ τοῦ Γεναριοῦ εἶταν σιὰ 1801. Μιά βαρυνειμωνιά πὺν ὅμοια οὔτε κι' οἱ Γιαννιώνες τὴ βλέπουνε συχνά. Ὁ οὐρανὸς ἔνα μὲ τὴ λίμνη, καταχνᾶ πὺν νὰ τὴν κόβεις μὲ τὸ μαχαίρι. Ξημέρωσε δὲν ξημέρωσε, δὲν εἴσουνα καὶ βέβαιος, τόσο ἄψυχο εἶταν τὸ φῶς, ἐκεῖνο τὸ γαλατερὸ πηχτὸ πράμα ὅπου ἐπλέανε τὰ πάντα. Καὶ τὸ

κρούο νὰ σοῦ τρώει τὰ κόκκαλα. Κι' ἡ ψυχὴ ἅς μὴν τὸ ποῦμε.

—Γιατί; πὺς; τί συμβαίνει; πότε;

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα, ἀπὸ στενὸ σὲ στενὸ, ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη τῶν Γιαννίνων ὡς τὴν ἄλλη.

—Πότε; γιατί; πὺς;

Σταυροκοπιοῦνταν οἱ χριστιανοί.

Τρέμανε πάντα οἱ χριστιανοί, ὅλο τρέμανε, ὅλοι τρέμανε, ὅσοι εἶχανε γυναῖκα, κόρη, ἀδελφὴ, ἀγαπητικιά. Ζοῦσαν κι' οἱ γυναῖκες, τὰ κορίτσια μὲ τὸ φόβο, μὴν τὰ δεῖ κανεῖς καὶ τὸ πεῖ τοῦ πασᾶ, κι' ὁ πασᾶς στείλει νὰ τὰ πάρουν, μὴνα ἔρθουν καμιά νύχτα καὶ τὰ ἀρπάξουν μεσ' ἀπ' τὴν ἀγκαλιά τοῦ σπιτιοῦ. Καὶ τοῦτο πὺν γίνηκε ἀπόψε τὴ νύχτα, δὲν τὸ χωράει ὁ νοῦς. Ν' ἀρπάξει μιὰ γυναῖκα, ναί, ν' ἀρπάξει δύο, ναί, μὰ παραπάνω δὲν ἀκούστηκε ποτέ. Δεκαεφτά γυναῖκες μονομιᾶς! Κύριε τῶν Δυνάμεων!

Λίγο-λίγο ἄρχισαν νὰ μαθεύονται καὶ λεπτομέρειες, ἄρχισαν νὰ δουλεύουν οἱ γλῶσσες. Ὁ Γιάννης, ὅταν τὸ μαθε, ἔβαλε τὶς φωνὲς (μέσα σιὸ σπῖτι τοῦ Τουρτούρη).

—Τὸν ἄτιμο, τὸν μπάσταρδο, τὸν κερατά! . . .

Δὲν ἤξερε κι' αὐτὸς καλὰ-καλὰ γιὰ ποῖον τὰ ἔλεγε, γιὰ τὸν πασᾶ, γιὰ τὰ . . . Εἶταν ἐρωτευμένος κι' ὁ Γιάννης, πάλι ἐρωτευμένος, ὅλο ἐρωτευμένος εἶναι, οὔτε κι' ἀξίζει νὰ μιλάω γι' αὐτοὺς τοὺς ἔρωτες, ὅπως φουντώνουν καὶ σβήνουν, κι' ἅς ἔχουν πάντα τὴν ἴδια ὁρμή, τὸ ἴδιο πάθος, τὶς ἴδιες ζήλιες, τὰ αἰώνια λόγια.

Ξύπνησε ἐκεῖνο τὸ πρωῒ ὁ Γιάννης ἀπὸ κάτι φωνὲς μπρὸς στὴν πόρτα του. Πετάγεται ἀπάνω, στήνει τ' αὐτὶ—ποτὲ δὲν ξέρεις

—ἀκούει τῇ φωνῇ τοῦ κυρ-Γιώργη τοῦ Τουρτούρη καὶ τῆς θεία-Τουρτούραινας (νιόπαντροι εἶταν οἱ Τουρτούρηδες, μὰ γι' αὐτὸ θὰ ξαναμιλήσουμε) ἀνοίγει καὶ βγαίνει ὡς εἶταν. Ἀνάστατο τὸ σπῖτι.

—Πιάσανε τὴ γυναῖκα τοῦ Βασιλείου! Ἀπόψε!

·Κι' ἀπὸ κεῖ τοῦ ἴπανε ὅσα ξέρανε. Πρώτη του σκέψη τοῦ Γιάννη, νὰ τρέξει στὸ σπῖτι τῆς καλῆς του, καποιανῆς ἀπὸ τὶς διὰφορες καλές του. Πέρασε ἔξω ἀπ' τὸ σπῖτι, ξαναπέρασε, τάχα βασιτικά, δὲν εἶδε τίποτα. Ἀργότερα ξαναπέρασε, εἶταν ἡσυχία. βεβαιώθηκε. Μὰ δὲν πῆγε στὴ Σχολὴ ἐκεῖνο τὸ πρωῒ. Τράβηξε στὸ μαγαζὶ τοῦ Κώστα-Δήμα. Ποιὸς ἔχει ὄρεξη γιὰ σπουδάσματα τέτοιες ὥρες; Ποιὸς εἶχε κέρφι γιὰ δουλειά;

Σηκωμένος ὅλος ὁ κόσμος στὸ ποδάρι, τὸ ἔβλεπε στὰ μάτια ἐκείνων πὺ σκύβανε στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τοῖς, τὸ ἔβλεπε στὸ γοργὸ περπάτημα ἐκείνων πὺ διάβαιναν στὸ σοκάκι, τὸ ἔβλεπε παντοῦ, τ' ἀκουγες παντοῦ, προπάντων τ' ἀκουγες, γιὰτὶ λίγο-λίγο λυθῆκανε οἱ γλῶσσες, ἀρχίσανε τὰ σούσουρα, οἱ ψιλοκουβέντες καὶ μαζὶ τὰ παραμύθια καὶ ἡ γνώμη τοῦ καθενός.

Ἐνα εἶταν πιά σίγουρο, χιὲς τὰ μεσάνυχτα πιάσανε δεκαοχτὼ γυναῖκες καὶ τὶς πῆγανε στ' ἀλευροπάζαρο καὶ τὶς ἔχουνε κλεισμένες τώρα σιὸν Ἀη Νικόλα. Πρώτη πιάσανε τὴν κυρὰ Φροσύνη τοῦ Δημητροῦ τοῦ Βασιλείου, ἀρχόντισσα αὐτὴ, κι' ὕστερα τὶς τέσσερες Σελεκοπούλες, τὶς τέσσερες ἀδερφές πὺ κάνουνε τὶς ράφτρες, τὶς Σελεκοπούλου, κι' ὕστερα ἄλλες ἔντεκα γυναῖκες. Καὶ τὸ περίεργο εἶναι πὺ δὲν πιάσανε μονάχα χριστιανές, δὲν εἶναι ὅλες χριστιανοπούλες, εἶναι καὶ τέσσερες-πέντε χανούμισσες, μὲ τὸ στιανὸ καὶ τὶς ἀμπαρώσανε σιὸν Ἀη Νικόλα. Ἄς βάλει ὁ Θεὸς τὸ χέρι του!

Ὁ κόσμος ὡς τόσο σταυροκοπῆται. Πιάσανε καὶ τουρκάλες μαζὶ;

—Τὶ τοῦ ῥθε τοῦ Ἀλῆ Βεζύρη. Λύσσαξε;

Ἐκεῖνοι πὺ δὲν ἤξεραν τὰ ὅσα τῆς ἔσερναν ἀπὸ καιρὸ τῆς κυρὰ Φροσύνης (ὁ Γιάννης λόγου χάριν δὲν ἤξερε τίποτα) μάθανε μονομιᾶς ὅλα τὰ καθέκαστα τῆς ἱστορίας. Ἡ ὁμορφὴ ἡ κυρὰ Φροσύνη, ἡ καλλονὴ τῶν Γιαννίνων, εἴκοσι ἑπτὰ χρονῶ γυναῖκα,

γυναῖκα μὲ δυὸ παιδιά, τὴν Ἀλεξάνδρα κι' ἓνα ἀβάφτιστο, τὰ ἔχει ἀπὸ καιρὸ μὲ τὸν Μουχτάρη, τὸν γιὸ τοῦ Βεζύρη, τὸν Μουχτάρ-πασα. Τὴν εἶδε αὐτὸς μιὰ μέρα κι' ἔχασε τὰ μυαλά του, ὅσο νὰ τὴν κάνει δικιά του. Ἐξῆ μῆνες πολέμαγε. Τίποτα. Πῆγε νὰ πεθάνει ἀπ' τὸ σεβντά.

Ἡ κυρὰ Φροσύνη συγκινήθηκε. Τώρα, οἱ κακὲς οἱ γλῶσσες λένε, πὺς δὲν εἶτανε καὶ Παναγιὰ ἡ κυρὰ Φροσύνη. Τὰ ἔχε, λέει, μ' ἓναν γιατρό. Ὁ ἄντρας τῆς, ἐμπορευόμενος, ὅλο ἔλεπε ἀπ' τὰ Γιάννινα. Ἡ κυρὰ Φροσύνη δὲν ἄνιεξε. Τὴν λύγισαν τὰ λόγια τοῦ Μουχτάρ, τὴν λίγωσαν τ' ἀναστενάγματά του. Τὴν εἶχε ἀγαπήσει στ' ἀλήθεια ὁ Μουχτάρ, κι' οἱ γυναῖκες τὸ νοιώθουν αὐτό, τὸ καταλαβαίνουν. Ἀγκαλὰ καὶ πολλοὶ λένε, πὺς τὴν λίγωσαν καὶ τὰ μεγάλα τοῦ πασᾶ καὶ τὰ πλούτη του. Τῆς χάρισε ἓνα δαχτυλίδι, ἓνα μονόπειρο... Νὰ, ἐκεῖνο τὸ δαχτυλίδι στάθηκε ἡ καταστροφὴ τῆς καθὼς θὰ δεῖτε.

Τὰ ἔχε λοιπὸν ἡ Φροσύνη μὲ τὸν πασᾶ κι' ἔβγαζε τὰ μάτια τῆς. Τὴ γλένταγε αὐτὸς κι' ἐκεῖνη ντροπιαζότανε. Καὶ τὸν εἶχε ἐρωτευθεῖ μαζὶ, τὸν εἶχε ἀγαπήσει σι' ἀλήθεια. Μπορεῖ νὰ ζήσει ὅμως μιὰν ἀγάπη τόσο ντροπιασμένη; Ἀπὸ σκαλὶ σὲ σκαλὶ θὰ πέφτει, θὰ ξεπέφτει ὡς τὸ χαμὸ.

Φαίνεται, πὺς τὴν ὀρεγότανε τὴ Φροσύνη κι' ὁ γερο-Βεζύρης ὁ πατέρας τοῦ Μουχτάρ, ἀπὸ χρόνια. Τὴν πρωτόδε, λένε, δεκαεννιά χρονῶ κορίτσι καὶ γύρειψε νὰ τὴν χαλάσει. Μὲ πρόκαναν τότε καὶ τὴν πάντρεψαν μὲ τὸν Βασιλείου.

Πέρασαν τὰ χρόνια. Ἀξαφνὰ μαθαίνει ὁ Βεζύρης, πὺς ἡ Φροσύνη εἶναι ἀγαπητικὰ τοῦ γιου τοῦ. Εὐπνήσανε ὀλομεμιᾶς μέσα σιὸ στέρνο τοῦ γέροντα πόθος καὶ μῖσος καὶ ζήλεια καὶ λαχτάρ. Βρῆκε τρόπο νὰ τότε διώξει ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὸν γιὸ του. Τὸν στέλει τὸν Μουχτάρ σὲ πόλεμο, νὰ βοηθήσει τὸν Σουλτάν-Σελῆμ πὺ ζήτησε ἀσκέρι, γιὰ νὰ φάει τὸν πασᾶ τοῦ Ἐντιρνέ, πὺ σήκωσε μπαϊράκι. Πάει ὁ Μουχτάρ!

Δὲν ἔρω τι εἶχε σιὸ νοῦ του ὁ Βεζύρης, γιὰ νὰ τὴν κάνει δικιά του τὴ Φροσύνη, μὰ ἔλαχε λίγον-καιρὸ ἀφοῦ ἔφυγε ὁ Μουχτάρ, νὰ πέσει τὸ δαχτυλίδι πὺ ἔχε

δώσει δῶρο ὁ Μουχτάρ στὴ Φροσύνη, στὰ χέρια τῶν γυναικῶν τοῦ Μουχτάρ. Τὸ ἔφερε στὸ χαρμελίκι μέσα μιὰ βάρια, λέγοντας πὼς κάποια χριστιανὴ ἀρχόντισσα τὸ πούλαει, πὼς βρέθηκε στὴν ἀνάγκη. Τ' ἀναγνωρίσανε ἀμέσως οἱ γυναῖκες τοῦ Μουχτάρ, τὸ δαχτυλίδι τὸ μονόπετρο. Ξεσπαθώνει ἡ πρώτη, ἡ κόρη τοῦ Ἱμπραήμ-πασα τοῦ Μπερατιοῦ. Τρέχει καὶ προσπύφτει στὰ πόδια τοῦ Βεζύρη. Τοῦ ζητάει ἐκδίκηση, τοῦ ζητάει βοήθεια.

Ὁ Βεζύρης ἔπεσε σὲ βαρεῖα συλλογὴ πέντε ὁλόκληρες μέρες. Μέσα του βράζει ξαφνικά ὁ παλιὸς ὁ πόθος γιὰ τὴ Φροσύνη.

Αὐτὰ ὅλα κοινολογηθήκανε στὰ Γιάννενα ἀνάκατα μέσα σὲ λίγες ὥρες, καὶ σὲ λιγότερες ἀκόμα εἶχανε μπερδευτεῖ ἀκόμα πιὸ πολὺ, περνώνιας ἀπὸ σιόμα σὲ σόμα. Κι' εἶταν κι' ἐκεῖνη ἡ καταχνιά, μιὰ κάτασπρη καταχνιά, ποὺ θόλωνε τὰ πάντα, κι' εἶταν κι' ἐκεῖνη ἡ παγωνιά ποὺ σοῦ μούδιαζε τὴ σκέψη καὶ σοῦ ἔκαιγε τὰ χέρια.

Σηκώθηκε στὸ ποδάρι ἡ πολιτεία ὁλόκληρη. Ὡς νὰ χτυπήσει τὸ κανόνι μεσημέρι, γεμάτη ἡ ἐκκλησιὰ ἀπὸ Γιαννιωῖτες καὶ συζητᾶνε καὶ κάνουνε διαβούλια καὶ λένε νὰ στείλουνε τοὺς παπάδες ὅλους μαζί στὸ Σαράϊ, νὰ παρακαλέσουν, νὰ διαμαρτυρηθοῦνε. Θεὸς τῆς Φροσύνης εἶναι κι' ὁ Δεσπότης Λαρίσης, ὁ κυρ-Γκάγκας. Νὰ πάει κι' αὐτός.

Ὁ λόγος ἄλλωστε γίνεται προπάντων γιὰ τὴν κυρὰ-Φροσύνη ὅχι μόνο πὼς εἶναι ἀρχόντισσα, μὰ καὶ γιατί, καθὼς μαθεύτηκαν πιά τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν γυναικῶν ποὺ ἄρπαξε ὁ Βεζύρης, ὅλοι ξέρουνε πὼς μονάχα ἡ κυρὰ-Φροσύνη εἶναι παντρεμένη κι' ἔχει καὶ παιδιὰ, οἱ ἄλλες ὅτρες εἶναι κορίτσια ἀνύπαντρα, ποῖος νὰ σκοτισεῖ (ἔξιν τοὺς στενοὺς συγγενεῖς καὶ κανένα δόλιο ἀγαπητικό, ποὺ δὲν τολμάει νὰ ξεστομίσει λέξη): «Αὐτὴ εἶτανε ἡ τύχη τους» σοῦ λέει, «κορίτσια εἶτανε τὰ πῆρε ὁ τοῦρκος, οὔτε οἱ πρῶτες, οὔτε οἱ τελευταῖες». Τὰ ἴδια καὶ γιὰ τὶς τουρκάλες, ποῖος νὰ πεῖ τὸν πόνο του, τὸ παραπονό του. Γιὰ τὴν κυρὰ-Φροσύνη γίνεται ὁ λόγος, κυρὰ πλούσια καὶ ὁμορφη καὶ μίνα...

Ἐπῆξε ὁ κόσμος μέσ' τὶς ἐκκλησιές. Κλαῖνε κι' ἐκεῖνοι ποὺ οὐδὲ τὴν ἀντίκρυ-

σαν ποτέ τους, γιατί συλλογιόμαστε τὴ δική τους τὴ γυναῖκα, ποὺ ἴσως πέσει σὲ κίνδυνο αὔριο-μεθαύριο, τὴν κόρη τους, ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν ξέκρινε τὸ μάτι κανενὸς ἀγᾶ.

Ὁ Γιάννης ἔσμιξε μὲ τὴν καλὴ του, σὰν ἔπαιρνε νὰ σκοτεινιάσει. Πάντα ὀρμητικὸς ὁ Γιάννης, πάντα λογᾶς.

—Πᾶμε τὰ φύγουμε οἱ δυὸ μας! λέει. Στὰ ξένα ἢ στὰ βουνά! Ὅπου θέλεις!

Τὸ κορίτσι εἶναι πιὸ λογικὸ (κι' ὁ Γιάννης δὲν τὰ πολιπisteύει αὐτὰ ποὺ λέει). Μεσ' στὴν ἀνεμοζάλη τῆς ἡμέρας βρήκανε τρόπο τὰ ζευγαράκια ν' ἀνταμώσουν καὶ νὰ πάρουν τὰ στενορρόμια. Μόλις ἐνύχτωσε, σμίξανε καὶ τὰ πὸ δειλὰ κορίτσια μὲ τὸν καλὸ τους. Βλέπεις ἴσκιους, διπλοὺς ἴσκιους, νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνονται στὸ σκοτάδι.

Γύρω στὶς ἐκκλησιές πληθαίνει ὁ κόσμος. Μέσα στὶς ἐκκλησιές καίνε τὰ καντήλια καὶ τὰ κεράκια τρέμουν. Τρέμουνε κι' οἱ ψυχές. Μουρμουριστὰ ἦρθανε κι' ἄλλα κακὰ χαμπέρια. Τρέμουνε οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὸ κούο κι' ἀπὸ τὰ κακὰ χαμπέρια.

Φώναξε, λέει, ὁ Βεζύρης τὸν Ταχὴρ Ἀμπάζη (τὸν ἀρχιαστυνόμο του) καὶ τοῦ ζητάει κατάλογο, τὶς χριστιανές καὶ τὶς τουρκάλες ποὺ εἶναι ξεδομένες στὰ ἐρωτικά. Παίρνει κοντύλι ὁ Ἀλῆς (κι' ἄς μὴν ξέρει γράμματα) καὶ βάζει στὰ τυφλὰ γραμμὲς κάτω ἀπὸ δεκαεφτά ὀνόματα, ἔτσι στὴν τύχη. Πάει ἡ τύχη τους αὐτονῶν, ξεγραφήκανε. Σὰν τι κακὸ νὰ μελετάει ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας; (Ξαναθυμηθήκανε οἱ χριστιανοὶ τὸ παλιὸ τὸ παρατσούκλι, ποὺ τοῦ ἔχανε κολλήσει τοῦ Ἀλῆ, ὅταν πρωτοβγήκε χριστιανομάχος ἐδῶ καὶ εἰκοσιπέντε χρόνια).

Ψιθυριστὰ, κύματα—κύματα πάνω σὲ βότσαλα, ἔρχονται κι' ἄλλα κακὰ μαντάτα. Χτὲς νύχτα, χτὲς μεσάνυχτα, πῆγε ὁ Ἀλῆς καὶ δειπνήσε στὸ Νικόλου—Γιάγκου τὸ κονάκι, (εἶταν ἓνας ἀπ' τοὺς καβάσηδες τοῦ Ἀλῆ). Ἐκεῖ τοῦ φέρανε τὶς γυναῖκες, ποὺ ἔχε σημαδέψει προχτὲς μὲ τὸ κοντύλι, μιὰ—μὰ.

Μιξοκλαίγανε οἱ δόλιες (δὲν ἀπογοτούσαν νὰ βάλουνε καὶ τὶς φωνές, γιατί τὶς καταχείριζαν οἱ μπύγηδες). Λένε ἀκόμα, πὼς ὅταν πιάσανε τὴ Δέσπω τοῦ Νταλιάνη, εἶτανε ἐκεῖ κι' ὁ ἴδιος ὁ Βεζύρης, καβάλα, στὸ σκοτάδι, γιὰ νὰ χαρεῖ τὸ κλέψιμο τῆς

ὁμορφης κοπέλας. Τοῦ τὴν ἔφεραν πάνω στ' ἄλογο, κι' ἐκείνη χτυπιότανε. Τῆς κράταγαν τὰ πόδια καὶ τὴ σήκωσαν καὶ τὴν ἔβαλαν μπροστὰ ἀπ' τὴ σέλλα τοῦ πασᾶ, πάνω στ' ἄλογο, κι' ἔτσι φύγανε.

Ἀργὰ πιά τὴ νύχτα, βγῆκε ὁ Ἀλῆς πεζὶ ἀπ' τοῦ Νικόλα—Γιάγκου. Μαζί του κάμποσοι ἀρματωμένοι. Σκοτάδι πίσω, παγωνιά. Δὲν ἦταν μακριὰ τὸ σπίτι τῆς κυρᾶ—Φροσύνης. Στὸ μαχαλὰ τοῦ Σεραγιοῦ. Χτυπάει στὴν μπρὸς τὴν πόρτα (εἶχε δυὸ πρόσωπα τοῦτο τὸ κονάκι, τὸ ἓνα στὸ φαρδὺ τὸ δρόμο τῆς ἀγορᾶς, τὸ ἄλλο σ' ἓνα μικροσόκκακο). Χτυπάει στὴν πόρτα. Χτυπάνε καὶ τὰ φυλλοκάρδια τῶν γυναικῶν πού 'ναι μέσα στὸ σπίτι. Ἡ κυρᾶ—Φροσύνη, ἡ γριὰ ἡ βάγια τῆς κι' ἓνα μικρὸ δουλάκι δώδεκα χρονῶ (τοῦτες οἱ ἱστορίες ἦρθαν κι' ἔπесαν μέσα στὶς παραξεσταμένες ἐκκλησιές, μέσα στὸ συναγμένο πλῆθος κι' ἀναταράζανε τὰ σωθικὰ τοῦ κόσμου).

Τρέξαν κι' ἀνοίξανε λοιπὸν ἡ γριὰ ἡ βάγια καὶ τὸ κοριτσάκι (ἐκεῖνο τὰ 'πε ὕστερα), ἀφοῦ ρώτησαν κι' ἀκούσανε πὼς εἶναι ὁ Βεζύρης.

Μπῆκε ὁ Βεζύρης, κι' ὥσάν τὸν νοικοκύρη πού τὰ ξέρει τὰ κατατόπια τοῦ σπιτιοῦ του, ἀνέβηκε λαχανιασμένος στὸ ἀνώγι, ὅπου εἶταν τὸ δωμάτιο τῆς Φροσύνης. Τὴ βρῆκε πού ντυνότανε τρομαγμένη. Καθὼς τὸν βλέπει τὸν Ἀλῆ, τοῦ λέει:

—Δὲν ντρέπεσαι τὸν κόσμο, μηδὲ φοβᾶσαι τὸ Θεὸ καὶ μπαίνεις σπίτι μου τὴ νύχτα;

—Μὴ φοβᾶσαι μίγο μου, τῆς ἀπαντᾷ ὁ Ἀλῆς, 'τοιμάσου καὶ ντύσου καλὰ νὰ μὴν κρυώσεις.

Μῆτε παρακάλια, μῆτε φωνές. Τῆς μπούκωσαν τὸ στόμα καὶ τὴν πήραιε. Πίσω τῆς ἔτρεχε ἡ γριὰ ἡ βάγια φωνάζοντας:

—Θὰ 'ρθῶ κι' ἐγώ... θὰ 'ρθῶ κι' ἐγώ... δὲν τὴν ἀφήνω τὴν κόρη μου.

Στὸ σπίτι τοῦ κυρ—Δημητροῦ ἀπόμειναν τὰ δυὸ ἀνήλικα μὲ τὴ μικρὴ τὴ δούλα. Στοῦ Νικόλα—Γιάγκου τὸ σπίτι δοκίμασε ὁ Ἀλῆς, νὰ τήνε δαμάσει τὴ Φροσύνη. Μὲ τὰ ἐρωτόλογα, μὲ τὰ παρακάλια, μὲ τὴ φοβέρα. Τίποτα. Εἶχε ὁ Ἀλῆς τὸ σχέδιό του. «Ἄν μοῦ δοθεῖ, λέει, τὴν παίρνω στὸ Σαραϊ, ἢ τὴν κάνω ἐρωμένη μου καὶ τῆς χί-

ζω παλάτι τὸ κονάκι τῆς. Τὶς ἄλλες δεκαεφτά τὶς ξαναστέλνω σπίτια τους. Ἄς ζήσουν. Μὰ ἂν λάχει καὶ πεισματώσει ἡ Φροσύνη καὶ δὲ θελήσει νὰ γίνει ἐδική μου, ἔ, τότε πιά...»

Πεισματώσε ἡ Φροσύνη, τὸν ἔδιωξε τὸν Ἀλῆ, τὸν ἔσπρωξε μὲ τὰ λευκά τῆς χέρια κι' ὁ Βεζύρης παραλίγο θὰ σωριαζότανε στὴν ἄκρη τοῦ ντιβανιοῦ. Ἀλλοίμονό σου, κυρᾶ—Φροσύνη! Ὑπέγραψες τὴν καταδίκη σου μὲ τὰ χέρια σου!

Τώρα εἶναι κλεισμένη μὲ τὶς ἄλλες δεκαεφτά μέσα σιὸν Ἀη—Νικόλα.

—Νὰ πάει ὁ Δεσπότης! φωνάζουν οἱ Γιαννιωτές. Νὰ πάει στὸ Σαραϊ. Νὰ τὴ ζητήσει πίσω!

Νύχτωσε πιά ὁλότελα κι' ὁ κόσμος δὲ λέει νὰ γυρίσει σπίτι του. Οἱ παπάδες νοθειοῦνε τὸν λαό, νὰ ἡσυχάσει πιά. «Ἀὔριο θὰ ἰδοῦμε. Ἄς ξημερώσει ὁ Θεὸς τὸν κόσμο!»

Βγῆκανε οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τὶς χαμηλές τὶς θύρες, ἄδειασαν οἱ ἐκκλησιές. Στους μονόλοβους καὶ τοὺς τρίλοβους φεγγίτες τρομοσβῆνουν οἱ χαμηλές φλογίτσες, πού καίνε μπρὸς στὸ ἱερό. Ἐξω ἡ παγωνιά δαγκώνει, κι' εἶναι τὸ σκοτάδι μαῦρο σὰ στὴν Κόλαση. Ἀδειάζουνε λίγο—λίγο οἱ δρόμοι.

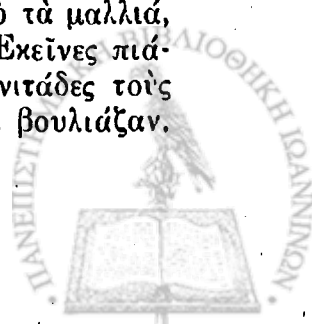
Ἀπὸ τὸ σκοτάδι προβάλλουν κάτι ἴσκιοι, πού πλησιάζουν. Τὸ ζευγάρι γυρίζει ἀπὸ ἓναν ἄλλον κόσμο. Ὁ Γιάννης στάθηκε μόνος, σὲ μιὰ γωνιά...

Αὐγὴν—αὐγὴν ὁ κόσμος εἶναι πάλι στὸ ποδάρι.

—Νὰ δοῦμε τί θὰ γίνει, τί θ' ἀπογίνει!

Μὰ τί νὰ γίνει! Τὸ φορικτὸ τέλος τῶν γυναικῶν μαθεύτηκε ἀμέσως. Τὶς στρίμωξαν σὲ δυὸ βάρκες, πρὶν χαράξει, τὴν πιὸ μαύρην ὥρα τῆς νυχτός. Ἐκεῖνες κλαίγανε καὶ χτυπιόνταν. Τὶς ρίξανε μιὰ—μιὰ μέσ' στὸ νερό, μέσα στὴ λίμνη καταμεσίς τὴ λίμνη.

Θοῆνος καὶ σπαραγμὸς μέσα στὰ βαρκιά, πάνω στὰ παγωμένα νερά. Κι' ἔλαμπαν οἱ νεκροφόρες βάρκες ὡς τὰ πιὸ βαθεὰ τῆς λίμνης. Ἐκεῖνες πάλαιβαν. Οἱ ἀρβανιτάδες μπόγηδες τὶς πιάναν ἀπὸ τὰ μαλλιά, τὶς χτύπαγαν, τὶς ἐβρόνταγαν. Ἐκεῖνες πιάνονταν ἀπὸ τὴ βάρκα. Οἱ ἀρβανιτάδες τοῖς τσακίζανε τὰ δάχτυλα. Μιὰ μιὰ βουλιάζαν.

Ἡ κυρά—Φροσύνη δὲν ἄντεξε, ξεψύχησε μέσα στὴ βάρκα. Τὴν πέταξαν κι' ἐκείνη στὸ νερό. Τόσο παγωμένο τὸ νερό, τόσο βαθεῖα ἡ λίμνη, τάφος...

Πάγωσε ὁ κόσμος, νεκρώθηκαν τὰ Γιάννενα. Τὰ 'φαγε ἡ λίμνη! Ὁ λόγος λέει, πὼς ὁ Ἀλῆς δὲν τὴν ἐδάμασε τὴ Φροσύνη.

—Στὸ νερό! διάταξε. Πνίχτε τις ὅλες! Νὰ πλυθεῖ ὁ κόσμος ἀπὸ τὴν πανούκλα!

Τάχα, πὼς πνίγοντας κάμποσες ξεπεσμένες, θά' ξεγέλαγε τὸν κόσμο γιὰ τὴν ἀληθινὴ αἰτία. Κι' ἐγινε καὶ τοῦτο τὸ ἀπαίσιο. Τὸ κῦμα ξέρασε τὰ κορμιά τῶν γυναικῶν στὴν ἀμμουδιά πού 'ναι στὰ νοτικά τῶν Γιαννίνων. Βγῆκε ὀρισμὸς τοῦ Βεζύρη, νὰ μὴν τ' ἀγγίξει κανένας. Τριγύριζαν ὅπὸ τὰ μακρὰ οἱ χριστιανοί, σὰν τὰ πεινασμένα σκυλιά, καὶ κοίταζαν καὶ δάκρυζαν καὶ δὲν μπορούσαν νὰ ξεκολλήσουν.

Πῆγε κι' ὁ Γιάννης νὰ δεῖ. Εἶδε ἰέσσαρα—πέντε κορμιά—ἀνθρώπινα κορμάκια εἴτανε τάχα, εἴσι πὺν καταντήσαν;—σπαρμένα στὴν ἀμμουδιά, τὸ 'να μὲ τὰ πόδια μέσα στὸ νερό, νὰ τοῦ πλένει τὸ νερό τὰ πόδια, τ' ἄλλο τ' ἀιάσκελα, ὁλόσωμο πάνω σιτὸν ἄμμο, καὶ τὸ μουσκεμένο πουνκάμισο νὰ 'χε σφιχτεῖ γύρω του ἀγκαλιάζοντας τις γραμμές του, κι' ἓνα τρίτο, ἓνα ξανθὸ κεφαλάκι μὲ τὰ ξέμπλεκα μαλλιά, ἄκρη—ἄκρη στὸν ὄχθο, εἴσι πὺν τὸ κῦμα νὰ ὀρεται καὶ νὰ ξανόρχεται, νὰ τοῦ χαϊδεύει τὰ μαλλιά, καὶ τὰ μαλλιά νὰ σαλεύουν κάθε φορά, λὲς ζωντανεύουν...

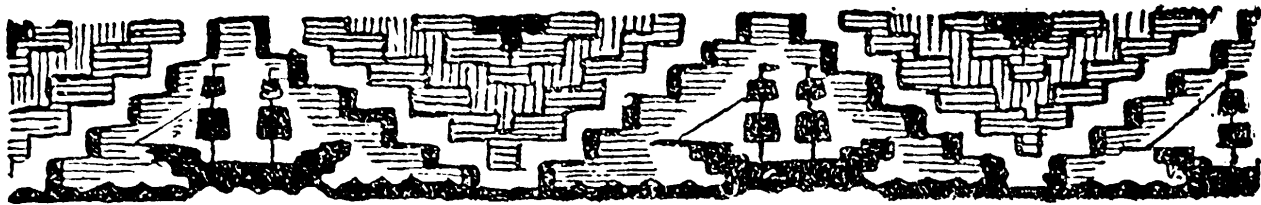
Στὰ στερνὰ ἔδωσε ὁ Βεζύρης τὴν ἄδεια νὰ σηκώσουν τὰ κορμιά, νὰ τίς θάψουνε σὰ χριστιανὲς οἱ χριστιανοὶ τις δύστιχες πνιγμένες. Τὴν ἴδια μέρα καὶ τὴν ἴδια ὥρα γίνηκαν ἐνιὰ κηδεῖες σ' ἐνιὰ ἐκκλησιῆς. Μὰ τῆς κυρά—Φροσύνης, καθὼς ἐταίριαζε στὴ θέση της, τῆς ἐγίνηκε ἡ πιὸ μεγάλη, στὴ Μητρόπολη.

Πλῆθος συνάχτηκε ἀμέτρητο, πλούσιοι καὶ φτωχοί. Κι' ὅλοι τὴν κλαίγανε, κι' ὅλοι τὴν συγχωροῦσαν. Καὶ κάποιος, ἀφοῦ νύχτωσε, ἔσυρε μιὰ φωνή—κάποιος ὅπου στὴ φωνή του βρῆκε τρόπο νὰ φανερωθεῖ ὁ πόνος ὁλονῶνε—κάποιος—ὁ ἴδιος ἐκεῖνος πὺν τραγούδησε τοῦ «κλέφτη τὸ κιβούρι» καὶ τὴν «ἀντρωμένη», τὴ «λιογέννητη» καὶ τὸ «γιοφύρι τῆς Ἀρτας», τὸν «νεκρὸ ἀδερφὸ» καὶ τὸ «κοῦρσος τῆς Ἀνδριανόπολης» καὶ τὸ «θάνατο τοῦ Διγενῆ»—ὁ ἴδιος αὐτὸς ἔσυρε μιὰ φωνή καὶ εἶπε:

Φυσάει ἀγέρας καὶ βοριάς καὶ ἀχολογáει ἡ λίμνη
Τί 'ν' τὸ κακὸ πὺν ἐγίνει;
Ἐπνίξανε τις δεκαεφτά μὲ τὴν κυρά Φροσύνη!
Ἀγ! χαλασμὸς πὺν ἐγίνει!
Ἀγρία πουλάκια κι' ἡμερὰ, ὅλα νὰ μαζωχτεῖτε,
ψηλὰ—ἀψηλὰ ἀνεβεῖτε
καὶ τινάχτε τὰ φτερά σας,
γιὰ νὰ πέσει ἡ γιομορφία σας,
καὶ γιομίστε μαξηλάρες,
νὰ πλαγιάσουν οἱ κυράδες,
κι' ὅχ τὸ πούπουλο νὰ γίνει
στρώμα καὶ γιὰ τὴ Φροσύνη...

στρώμα καὶ γιὰ τὴ Φροσύνη...

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΜΠΑΡΑ

ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1) Εὐγένιος Βούλγαρις.

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις εἶνα ὁ δημιουργὸς μιανῆς ἐνεργητικῆς καὶ ὀργανωμένης Ἐθνικῆς κίνησης. Αὐτὸς πρῶτος τὸ 1742—1744 ποὺ ἔκκαμε στὰ Γιάννινα δάσκαλος, ἔδρυσεν ἐκεῖ μιὰ συνωμοτικὴ Ὀργάνωση, ἀποτελουμένην ἀπὸ 30 διαλεχτοὺς Κληρικοὺς, ποὺ ἕνας τὴν λέει «Τάξιν μεμνημένων»⁽¹⁾, ἄλλος «μυστικὴν ὁμάδα»⁽²⁾, καὶ ὁ τρίτος «μυστικὸν δεσμὸν»⁽³⁾, καὶ ποὺ χρονολογικὰ εἶναι ἡ Βάβω ἢ ἡ προσμαλέκω τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Γιὰ τὸ ἀναγεννητικὸ τοῦτο ἔργο τοῦ Βούλγαρι, πολλοὶ καὶ σοβαροὶ ἱστορικοὶ ἐκφράζονται ἐνθουσιαστικῶς καὶ νὰ τι γράφουν μὲ ἐνθουσιασμό. Ὁ Βούλγαρις εἶναι: «...Ὁ πρῶτος διεγέρτης τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος—γράφει ὁ δάσκαλος Πετρίδης ἀπὸ τῆς Δρόδιανης—κατ' ἀρχὰς ἐν Ἰωαννίνοις καὶ εἶτα ἐν Ἀθῶνι, ὅπου ἐθεώρησε καλὸν καὶ τάξιν μεμνημένων πρὸς τοῦτο ἐκ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου νὰ σχηματίσῃ ἐκ 30 ἀτόμων». Ὁ δὲ Χρ. Περραιβὸς γράφει: «...ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Εὐγενίου ὁμάς τῶν μαθητῶν του βλέπουσα τὴν πολλὴν ἀμάθειαν τοῦ ἔθνους συνεφώνησεν⁽⁴⁾ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος νὰ βοηθήσῃ τὸ γένος διὰ τῆς μαθήσεως καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Ἐλευθερίαν του».

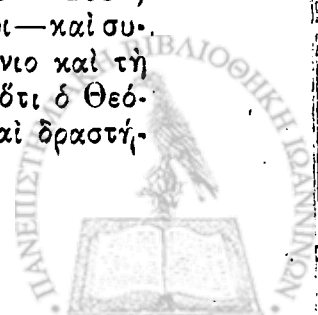
Ἀκόμη ὁ κ. Φάνης Μιχαλόπουλος γράφει γιὰ τὸν Εὐγένιο: «...Μένον αὐτὸς ἀψήφωτος τοὺς κινδύνους ὑποδείκνυε στοὺς μαθητάς του, πῶς μόνον διὰ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως ἡδύνατο νὰ συντελεσθῇ τὸ ἔργο τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ ἐλευθερίας. Καὶ τίς ὑποδείξεις αὐτὲς συνιστοῦσε ἀκατάπαυστα καὶ μεθοδικώτατα, ἱδρύσας μάλιστα καὶ μυστικὸν δεσμὸν μεταξὺ τῶν μα-

θητῶν του». Καὶ τέλος ὁ Κοδρικᾶς τὴν ἐποχὴ τοῦ Βούλγαρι χαρακτηρίζει σὰν ἀφετηρίαν τῆς κίνησε: «... ποὺ τὸ πεπτωκὸς γένος τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶς ἀνεγέννησε⁽⁵⁾. Σίγουρα ὁ προορισμὸς καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς συνωμοτικῆς αὐτῆς Ὀργάνωσης δὲν θὰ περιορίζονται μόνον στὴν ἔδρυση Σχολείων, ὅπως γράφουν ὁ Περραιβὸς καὶ Μιχαλόπουλος. Γιατὶ τότε δὲν θὰ ὑπῆρχε λόγος νὰ ἦταν συνωμοτικὴ! Δεδομένου ὅτι ἡ Ἐκπαίδευση ἦταν ἐλεύθερη ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἦταν προνομιακὸν δικαίωμα τῶν Πατριαρχείων. Ἀπὸ τὰ ἱδρυτικὰ στελέχη τῆς «Μυστικῆς ὁμάδος» εἶναι γνωστοὶ οἱ: Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς—πρῶτος καὶ καλύτερος—ὁ ξακουσμένος δάσκαλος Ἰω. Πέζαρος, καὶ ὁ μάρτυρας ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος Διονύσιος⁽⁶⁾.

2) Θεόκλητος Πολυειδῆς (Ἀρχιμανδρίτης Πολυανῆς καὶ Βαρδάρων).

Ἄλλος ἐμπνευσμένος πνευματικὸς ἡγέτης εἶναι καὶ ὁ Θεόκλητος Πολυειδῆς. Εἶναι ὁ μόνος ποὺ γύρω στὰ 1750 κατέγραψε, στὸν περιβόητο Ἀγαθάγγελό του, τοὺς θρύλους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους—ποὺ δρῖσκονταν διάχυτοι στὰ στόματα τοῦ λαοῦ καὶ μὲ τὸ προσωπικὸ κύρος τοῦ καλόγερου Ἱερώνυμου Ἀγαθάγγελου ἀπὸ τὴν Καισάρεια ποὺ ἔζησε στὰ 1279, τοὺς ἔδωσε χρησμολογικὴν ἀξίαν.

Μὲ τὴν «φυλλάδα» αὐτὴ ὁ Θεόκλητος ἐπάσχιζε νὰ τονώσῃ τὸ ἐθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ φρόνημα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ ἐπέτυχε θαυμάσια. Ὁ Ἀγαθάγγελος ἐπὶ ἕναν αἰῶνα σχεδὸν (1750—1850) ἐκυκλοφοροῦσε—ἀπὸ χέρι σὲ χέρι—καὶ συνεκλόνηζε βαθύτατα τὸ παννελλήνιο καὶ τὴ Βαλκανικὴ ολόκληρη. Φαίνεται ὅτι ὁ Θεόκλητος ἦταν πολὺ μορφωμένος καὶ δραστή-

ριος καλόγερος. Ἀφ' οὗ ἡ Ἐθνικὴ τοῦ δρά-
ση ἀπλώνονταν καὶ στίς ἐξελλαδικὰς πα-
ροικίαις. Ἔτσι τὸ 1743 ἐλειτουροῦσε στὴν
Ἑλληνικὴν Κοινότητα τῆς Λειψίας ὅπου
ἐπρωτοστάτησε στὴν τελειότερη ὁργάνωσή
της, καὶ τῆς ἐκεῖ συντεχνίας τῶν Μακεδό-
νων γουνεμπόρων. Τὸ δὲ 1758 τὸν ἀντα-
μύνομεν Παπᾶ καὶ δάσκαλο τῆς ἑλληνικῆς
παροικίας στὴ νῆσο Μινόρκα ποῦ ἐτελοῦσε
τότε, ὑπὸ Ἰσπανικὴν κυριαρχίαν μαζί με
τις ἄλλες Βαλλεαρτίδες νήσους. Ὑστερα
ἀπὸ τὴν κατάληψή τῶν Βαλλεαρτίδων νήσων
ἀπὸ τοῦς Γάλλους ἐσβυσαν τὰ πάντα καὶ ὁ
Θεόκλητος κατέφυγε στὸ Ἀγιονόρος ὅπου
καὶ ἀπέθανε στὴν Μονὴν τῶν Ἰδέρων (*).

3) Οἰκονόμος Δανιὴλ Μοσχοπολίτης

Πρωτοπόρος στὴν ἀπεγνωσμένη πάλη
γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀναγέννηση εἶναι καὶ ὁ φι-
λότιμος δάσκαλος Δανιὴλ ὁ Μοσχοπολίτης.
Αὐτὸς ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πνευματικὰ του
ἔργα, ἔγραψε καὶ Ἑλληνο-βουλγαρο-βλαχο-
ἀλβανικὸν τετράγλωσσον λεξικόν, μετὰ τὸ ὁ-
ποῖον ἐπάσχιζε νὰ ἐξελληνίσῃ τοὺς ξενο-
φώνους πληθυσμοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Ἀρα
δὲν εἶναι πρῶτος ὁ Ρήγας ποῦ ἐκαλοῦσε
σὲ συνεργασία, ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Βαλ-
κανικῆς ἐναντίον τοῦ Κατακτητῆ. Πολὺ
πρωτίτερα ἀπ' αὐτὸν —μισὸν αἰῶνα σχεδόν—
οἱ πνευματικοὶ Ἠγέτες τῆς Μοσχοπόλε-
ως ἐναλοῦχον μετὰ τὴν ἱερὴν αὐτὴν ἰδέαν
τὴν Βαλκανικὴν Νεολαίαν. Καὶ μάλιστα
ἐπροχωροῦσαν πρὸς πέρα ἀπὸ τὸ Ρῆγα. Ἀγω-
νίζονταν νὰ τὴν ἐξελληνίσουν καὶ νὰ τὴν
ἀφομοιώσουν ὁλόκληρα. Φαίνεται ὅτι ἡ ἰδέα
αὕτη ἦταν μέσα στὸ πρόγραμμά τῆς «μυ-
στικῆς ὁμάδος» τοῦ Βούλγαρι καὶ στὴ Μο-
σχόπολιν ἐρῆκε τὴν ἀπήχησίν της (*).

Ἡ σύλληψις καὶ πραγματοποιήσις ἐνὸς
τόσου κολοσσιαίου —διὰ τὴν ἐποχὴν του—
ἔργου ἀπὸ ἑνὸς ἀνθρώπου εἶναι ἀξιοθαύμα-
στη.

Προϋπέθετε δὲ διαθεῖαν γνῶσιν τῶν Βαλ-
κανικῶν γλωσσῶν καὶ ἀπέραντη ἀγάπη καὶ
θέλησις γιὰ τὸν λαόν.

4) Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Σεραφεῖμ δ' Β' (1757—1761)

Ὁ Σεραφεῖμ γεννῆθηκε στὸ Δέλβινο τῆς
Β. Ἠπείρου, στίς ἀρχὰς σχεδὸν τοῦ 18ου

αἰῶνα, καὶ ἡ γεννιά του κρατοῦσε ἀπὸ ἀρι-
στοκρατικὸ οἶον. Ἐπηρεασμένος καὶ αὐτὸς
ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, ἐπίστευε
ἀπόλυτα, ὅτι μόνον μετὰ τὴ βοήθειαν τῆς ὁμο-
δόξου Ρωσσίας θὰ ἀπελευθερώνονταν τὸ
ὑπόδουλον ἔθνος ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυ-
γόν, καὶ ἦταν φανατικὸς Ρωσοφίλος.

Καὶ σὰν θερμόαιμος Δελβινιώτης, ποῦ
ἦταν, δὲν ἐκρυβε καθόλου τὰ φρονήματά
του αὐτά. Ἦταν ἐπικίνδυνα προκλητικὸς
πρὸς τὴν Ὑψηλὴ Πύλιν. Γι' αὐτὸ ἐδοκίμα-
σε πολλὰς περιπέτειες στὴ ζωὴ του, καὶ
ἐκινδύνεψε ἀκόμη καὶ τὸ κεφάλι του. Τε-
λικὰ ἐξωρίστηκε ἀπὸ τὸ Σουλτάνιστὸ Ἀγι-
ονόρος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὰ φλογερὰ πατρι-
ωτικὰ του αἰσθήματα δὲν τὸν ἄφηναν νὰ
ἡσυχάσῃ. Ἐπρωτοστάτησε στὴν ἀτυχὴ ἐπα-
νάστασιν τοῦ Ὀρλώφ, καὶ μετὰ τὴν οὐκ ἐπι-
τυχίαν τῆς ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγῃ
στὴν Ρωσσίαν σὰν πολιτικὸς φυγάς, ὅπου καὶ
ἀπέθανε τὸ 1779, τὴν ἰδίαν χρονίαν μετὰ τὸν
εὐνοούμενόν του Κοσμά τὸν Αἰτωλόν. Αὐτὸς
ὁργάνωσε τὴν μεγαλειώδη ἀποστολὴν τοῦ
Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ τὸν ὁποῖον τόσο πολὺ
ἐκτιμοῦσεν ὥστε τὸν ἐξεπροβόδισε τιμητι-
κὰ μέχρι τὴν ἐξωτερικὴν Πύλιν τῶν Πατρι-
αρχείων, ὅταν τὸν ἐξεκινοῦσε γιὰ τὴν πρῶ-
την του περιοδείαν. Φαίνεται ὅτι ἦταν καὶ
ἀρκετὰ φιλόμουςος, ὅπως γράφει ὁ Σέργι-
ος ὁ Μακραῖος: «... Ἐπὶ τὸ τρίτον ἔτος
τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ —γράφει ὁ Σέργι-
ος ὁ Μακραῖος— τὴν παροικίαν τοῦ Φανα-
ρίου Ἀθηνόπολιν κατεστήσατο. Ἐκεῖ γάρ
Εὐγένιος ὁ πολὺς ἦν τότε θεολόγος, ἐκεῖ
Δοσίθεος φιλοσοφῶν, ἐκεῖ ρητορεύων Κρι-
τίας, ἐκεῖ Ἀνανίας τὰς λογικὰς τέχνας δι-
δάσκων ἐκεῖ ἐσμός φιλοσόφων καὶ φιλολό-
γων σμῆνος, θεολόγων θιάσος. Ἐφ' οἷς, ἤδε-
το πᾶς τις φιλογενής, μάλιστα οἱ χορηγοὶ
καὶ συνέστορες».

5) Κοσμάς ὁ Αἰτωλός (1714—1779)

α) Ἡ Ἐποχὴ του

Νομίζουμε ὅτι γιὰ νὰ ἐκτιμήσωμε ὅπως
πρέπει τὸ θρυλικὸ ἔργο τοῦ Κοσμά, πρέπει
—εἶναι ἀνάγκη— νὰ γνωρίσωμε, πρῶτα,
πρῶτα, τὴν ἐποχὴν του. Εἶναι πασίγνωστο
ὅτι στίς ἡμέρας τοῦ Κοσμά, στὴν Ἠπειρὸν
παρατηρεῖται μιὰ πυρετώδης καὶ ζωηρὴ
Ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κίνησις. Ἡ ἐπὶ

εις μεμνημένων» ἢ «μυστική ὁμιάς» ἢ «δε-
σμός», πού πρωτοἰδρύθηκε στὰ Γιάννενα
ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη (1742—1744),
ἐπανδρωθεῖσα τότε μὲ διαλεχτὰ καὶ δρα-
στήρια στελέχη ἐκινεῖτο καὶ ἐδροῦσε ἐντα-
τικά ὑπὸ τὴν σκέπη καὶ ἀρχηγίαν τοῦ Δελ-
δινιώτη Οἴκου. Πατριάρχης Σεραφεῖμ τοῦ
Β'. Ἀπόστολος καὶ ἱδρυτικὸν στέλεχος αὐ-
τῆς ἦταν καὶ ὁ Κοσμάς. Τὰ ξαϊκουσμένα
σχολεῖα τῶν Γιαννίνων, τῆς Μοσχόπολης,
τοῦ Δελδίνου, Ἀργυροκάστρου, Δρόδιανης,
Δελδινακίου καὶ Πολίτσιανης ἀκτινοβολοῦ-
σαν ἀνὰ τὸ πανελλήνιον. Οἱ πνευματικοὶ
ἡγέτες τῆς Ἀπλωνᾶν τῇ φωτεινῇ δράσει
τοὺς σὲ ὅλη τὴ Βαλκανική, μὲ τὰ τετρά-
γλωσσα λεξικά τους.⁽¹⁾ Τὸ δὲ Τυπογραφεῖ-
ον τῆς Μοσχόπολης—τὸ δεύτερον σὲ ὅλη τὴ
Βαλκανική μετὰ τὸ τῆς Κων(ν)πολης—ἐτύ-
πωνε ἀράδα θρησκευτικὰ καὶ ἐκκλησιαστι-
κὰ βιβλία, τὰ ὅποια ἐκυκλοφοροῦσαν ἀπ'
ἄκρῃ σ' ἄκρῃ στὴ Βαλκανική. Ἡ ἰδιαίτε-
ρη κίνηση περατρεῖται καὶ στὸν
θρησκευτικὸ τομέα. Οἱ ἀντάξιοι τῆς ἐποχῆς
τοὺς ἐπίσκοποι Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυ-
ροκάστρου Δοσίθεος (1760—1799), Χειμάρ-
ρας καὶ Δελβίνου Ἰωαννίκιος (1755—1795)
καὶ Παραμυθίας Παΐσιος Δήμαρος (1758—
; ;) ἀνέπτυξαν εὐγενικὴ ἀμιλλα ποιὸς νὰ
πρωτοχτίσει τίς περισσότερες καὶ ὠραιότε-
ρες Ἐκκλησίες καὶ Μοναστήρια. Καὶ ἐνῶ
ἡ Ἠπειρος τότε ἦταν Ἑσῖα τῶν φώτων
καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ διάφοροι διογράφοι
καὶ θαυμαστὲς τοῦ Κοσμά—ὁ ἓνας κοντὰ
τὸν ἄλλον—ἐγραψαν καὶ ξανάγραψαν ὅτι
ἐβασίλευε πηχτὸ πνευματικὸ σκοτάδι—κα-
λὴ τῇ πίστει θέβαια—καὶ ἔτσι ἐδημιούρ-
γησαν τὸν ἀπαράδεχτο θρύλο, ὅτι τὸ πέρα-
σμα τοῦ Κοσμά ἀπὸ τὴν Ἠπειρο, ἐγλύτω-
σεν αὐτὴν ἀπὸ ὀλοκληρωτικὸ ξεκλήρισμα
τοῦ Χριστιανικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ στοιχείου
τῆς. Καὶ ὁλοσυνῶνε στόχος ἦταν ἡ Ἠπει-
ρος, πού ἐσυγκλονίζονταν τότε ἀπὸ ἓναν
ἀνομολόγητον ἐθνικὸν παλμό, καὶ ὁ Ἠπει-
ρωτικὸς λαὸς, πού ἦταν πρωτοπόρος πάντα
σὲ κάθε ἐθνικὴ κίνηση ἢ θρησκευτικὴ ἐκ-
δήλωση. Τὸ πῆραν ὅλοι τοὺς τραγοῦδι αὐτὸ
τὸ τροπάρι καὶ νὰ τί γράφουν:

Ὁ Κληρικὸς Κοινοφάρος γράφει τὰ πα-
ρακάτω υπερβολικά:

«... Ἐὰν ὁ ἐνάρετος ἱεροδιδάσκαλος

Κοσμάς ἀληθῆς ὁμολογητῆς καὶ μάρτυς δὲν
ἀνεφαίνετο τῇ τότε καιρῷ κατ' ἐκεῖνα τὰ
μέρη οὐδεὶς θὰ εὕρισκετο χριστιανὸς Ἑλ-
λην, εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀπόκεντρα καὶ ἀπόμονα
μέρη»⁽¹⁰⁾

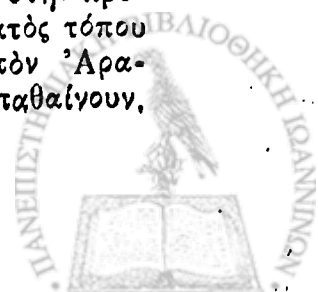
Συνεχίζει ὁ Φ. Μιχαλόπουλος:

«... Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Μουζακιάς, τῆς
Λιαπουριάς καθὼς καὶ τῶν Φιλιππῶν τῆς
Ἠπείρου τούρκεψαν στὰ μέσα τοῦ δεκάτου
ὀγδοῦ αἰῶνα!! Καὶ θὰ τούρκευαν κι' ἄλ-
λες περιφέρειες ἂν δὲν παρουσιάζονταν στὰ
μέρη ἐκεῖνα ὁ Κοσμάς, γιὰ νὰ σταματήσῃ
τὸ κακό». «Ὁ χεῖμαρρος τῆς ἐξωμόσεως ἡπεί-
λει νὰ κατακλύσῃ τὴν Ἠπειρον» ἀναφωνεῖ
ὁ καλύτερος καὶ διαθύτερος ἱστορικὸς τῆς
Ἠπείρου. (Σπ. Ἀραβαντινός: Ἱστορία Ἀλῆ
πασᾶ ἐν Ἀθήναις 1895 σελ. 29—30—Φ.
Μιχαλόπουλος: Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς ἐν Ἀθή-
ναις 1940 σελ. 13). Ὁ κ. Μιχαλόπουλος
γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴ γνώμη τοῦ ἐπικαλεῖ-
ται καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σπ. Ἀραβαντι-
νοῦ, ὁ ὅποιος ἀναφέρεται μὲ αὐτὰ τὰ ὑπερ-
βολικὰ λόγια, ὅχι στὴν ἐποχὴ τοῦ Κοσμά,
ἀλλὰ στὴν ἐποχὴ τοῦ ἐπισκόπου Δρυϊνου-
πόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου Σοφianoῦ, ὁ
ὅποιος ἐδρασε 50 χρόνια πρωτότερα ἀπὸ
τὸν Κοσμά (1711—1735). Καὶ νὰ τί γρά-
φει:

Ἀφοῦ καταργιέται τὸν Ἀνώτερο Κλῆ-
ρο, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀδιαφορία τοῦ
μπροστὰ στὴν ἀπειλούμενη ἐθνολογικὴ ἀλ-
λοίωση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἠπείρου, ξεχω-
ρίζει μόνον τὸν Σοφiano τὸ δικό μας, γιὰ
τὸν ὅποιον γράφει:

«Ἐξαιρέτως μνημονεύονται αἱ προσπά-
θειαι αἱ καταβληθεῖσαι ὑπὲρ τοῦ πληρώμα-
τος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς ἀμέσως προγε-
νεστέροις χρόνοις⁽¹¹⁾ ὑπὸ τοῦ Σοφianoῦ,
Ἐπισκόπου μὲν Δρυϊνουπόλεως χρηματί-
σαντος, παραιτηθέντος δὲ (τὸ 1711) τοῦ
θρόνου καὶ γενομένου μεγαλοσχήμου τῆς
ἐν Πολιτσιάνῃ Μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἀθανα-
σίου. Ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ τὰ μέγιστα
συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναχαίτισιν τοῦ χειμάρ-
ρου τῆς ἐξωμόσεως τοῦ ἀπειλοῦντος νὰ κα-
τακλύσῃ τὴν Ἠπειρον».⁽¹²⁾

Ἄρα ὁ κ. Φ. Μιχαλόπουλος στὴν προ-
κειμένη περίπτωσι βρίσκει ἐκτὸς τόπου
καὶ χρόνου. Δὲν ἐδιάβασε καλὰ τὸν Ἀρα-
βαντινόν. Καὶ ὅλοι τοὺς τὸ ἴδιο παθαίνουν.

Γεγονότα του 17ου αιώνα, τὰ παίρνουν ὡς συμβάντα τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 18ου, ποῦ ἔδρασαν ὁ Κοσμάς. Ἐπαθάν χρονολογικὴν σύγχυσιν.

Ἐξακολουθεῖ καὶ ὁ Ἀρχιμνδρίτης Χαράλ. Βασιλόπουλος :

Ὁ κ. Βασιλόπουλος κáνοντας ἐκκλήση στοὺς δύο Ἠπειρώτες Προκαθημένους τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἀθηναγόραν καὶ στὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σπυρίδωνα γιὰ τὴν ἐπίσημη ἀγιοποίηση ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ συντοπίτη τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ γράφει τὰ παρακάτω ἀνυπόστατα καὶ ἀψυχολόγητα μυθεύματα : «... Ἐάν δὲν ἦτο ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς νὰ σταματήσῃ τοὺς ἐξισλαμισμοὺς στὴν Ἠπειρον, δὲν ξεύρομε ἂν θὰ ἦταν κáν Χριστιανοὶ ἀμφοτέρω(13) οἱ εὗρισκόμενοι εἰς τὰς θέσεις των αὐτὰς, ἢ θὰ ἴσταντο εἰς τὴν κορυφὴν κανενὸς μιναρῆ(!!)».(14)

Ὅλα κι' ὅλα. Αὐτὸ ὅμως δὲν τοὺς τὸ χαρίζουμε ἐμεῖς οἱ Ἠπειρώτες. Γιατί κακοποιεῖ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθεια καὶ ἀδικεῖ τίς θυσίες καὶ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ ποὺ καθρεφτίζονται στὸ παρακάτω κομμάτι ἐνὸς Σιγγιλίου τοῦ Πατριάρχῃ Σεραφεῖμ τοῦ Β', ποὺ ἦταν ἀπὸ τὸ Δέλβινο καὶ ἐγνώριζε πρόσωπα καὶ πράγματα :

«... κατελάδομεν ἤδη καὶ τὴν ἀγιωτάτην Ἐπισκοπὴν Βοθροντοῦ καὶ Γλυκῆως μάλ' ἐνδεῶς ἔχουσιν καὶ ἐξαπορηθεῖσαν παντέλως καὶ δυστυχίᾳ ἐσχάτῃ περιπεσοῦσαν. Ὡς γάρ ἀνηνέχθη καὶ ἐδηλοποιήθη ἡμῖν διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων καὶ τῶν ἀρχόντων χριστιανῶν τῆς Πολιτείας ταύτης, διὰ τὴν καταδυναστείαν καὶ τυραννικὴν ἐπικράτειαν κυριευθεῖσα τυραννικῶς ἐπὶ τοῦ περιέχοντος αὐτὴν Ἀλβανικοῦ Ἔθνους καὶ τὰς συνεχῶς ἐπιγενομένης αὐτοῖς αἱματοχυσίας καὶ στάσεις καὶ ἐμφυλίου πολέμου τῶν ἐνοικοῦντων αὐτῇ χριστιανῶν, οἱ μὲν πλείους φυγῇ χρησάμενοι μετανάσται ἐγένοντο τῇδε κακείσε διασπαρέντες, ὡς μηκέτι ἀντέχειν δυνάμενοι, ὁ δὲ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύων ἤδη θεοφειλέστατος Ἐπίσκοπος Βοθροντοῦ καὶ Γλυκῆως κύρ Παρθένιος διὰ τὸν ὑφωρῶμενον κίνδυνον καὶ αὐτὸς μετανάσσης ἐγένετο καὶ ὑστερούμενος καὶ αὐτῶν τῶν

πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων διὰ τὴν τῶν Χριστιανῶν ὀλιγότητα, δυστυχίαν τε καὶ ταλαιπωρίαν. Καὶ κινδυνεύει ἔκτοτε ἢ ἐπισκοπὴ αὕτη καὶ τὸ ἐν αὐτῇ λειπόμενον τῶν ὀρθοδόξων σύστημα πνευματικῆς προστασίας στερηθῆναι καὶ ἀρχιερατικῆς ἐπισκέψεως ἐκπεσεῖν, ὕπερ οὐ μικρὸν ἀπειλεῖ τοῖς σωζομένοις ἐκείσε καὶ περιληφθεῖσιν ὀρθόδοξοις τὸν ψυχικὸν κίνδυνον».(15)

Τὸ Πατριαρχικὸ αὐτὸ Σιγγίλιο, εἶναι ἀχρονολόγητο. Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅμως ποὺ τὸ ἔγραψε ὁ Πατριάρχης Σεραφεῖμ ὁ Β', ποὺ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀνέβηκε στὸ θρόνον στὶς 27 Ἰουλίου 1757, καὶ ἀναφέρεται στὸν Ἐπίσκοπο Βοθροντοῦ καὶ Γλυκῆως Παρθένιο, ποὺ ἴσως στὶς 25 Ἰουνίου 1758 δὲν ἔξουσε, ἐφ' ὅσον μνημονεύεται ὡς ἀντικαταστάτης ὁ Παῖσιος Δῆμαρος ἀπὸ τὰ Γιάννενα,(16) γίνεται φανερόν ὅτι ἐκδόθηκε, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἐνδεκάμηνο χρονικὸ διάστημα, ἤτοι : (27 / 7 / 1757—25 / 6 / 1758). Ἀπὸ τὸ ἐπίσημο αὐτὸ κείμενο μαθαίνουμε σίγουρα ὅτι, ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς—στὴν ἱστορούμενη ἐποχὴ—ὄχι μόνον δὲν εἶχε σὲ ἀπίστευτο βαθμὸ κλονισμένο τὸ θρησκευτικὸ του αἶσθημα, ποὺ ἦταν συνυψασμένο καὶ μὲ τὸ ἔθνικόν—ὅπως λένε οἱ διογράφοι καὶ θαυμαστοὶ τοῦ Κοσμά—ἀλλὰ ἐπάλαψε ἄγρια καὶ ἔχυσεν ἄφθονο αἷμα γιὰ νὰ κρατήσῃ τὴν Ρωμιοσύνη καὶ Χριστιανοσύνη ἐκεῖ ἐπάνω στὰ βόρεια καὶ ἀπρόσιτα μέρη τῆς Ἠπείρου.

δ) Θρῦλοι

Γύρω ἀπὸ τὴν ἱερὴ μνήμη τοῦ Κοσμά ἐπλέχθηκαν πολλοὶ καὶ χαριτωμένοι θρῦλοι. Ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ξέρει νὰ πλουμίζῃ ὁ λαὸς γιὰ τοὺς Ἠγέτες τοῦ ποὺ θέλει νὰ τοὺς κáνῃ παραμυθένιους. Κορυφολογούμενους ἀπ' αὐτοὺς :

1

Μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρὸ ὁ Κοσμάς ἤθελε νὰ ἀρμενίσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀγίους Σαράντα στὴν Κέρκυρα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε «πλειούμενο», ἔστρωσε τὸ ράσο του στὴ θάλασσά, ἐκάθησε ἀπάνω σταυροπόδι καὶ ἔπασσε σάλικος στὸν προσορισμό του,(17) λέει ὁ θρῦλος.

2

Στὸ Φοινίκι τὸ Φιλιακιώτικο ὁ Ἅγιος

Κοσμάς ἔκαμε τὴ διδασχὴ του στὸ Τσιουμ-
πάρι τῆς Παναγιάς ποὺ εἶναι κάτω ἀπὸ τὸ
χωριό. Στὸ τέλος κάθησε σ' ἓνα ριζιμιὸ
βράχο γιὰ νὰ ξαποστάσῃ. Καὶ ὁ βράχος
—σὰν ἀπὸ εὐλάβεια ἐβαθούλωσε αὐτόματα
καὶ ἐπῆρε τὸ σχῆμα τῆς πολυθρόνας, γιὰ
νὰ δώσῃ περισσότερη ἀνεση στὸν Ἅγιο. Θε-
οτικὸ μεγάλο. Φαίνονται ἀκόμη καὶ σήμε-
ρα οἱ δαχτυλιές του (δαχτυλικά ἀποτυπώ-
ματα) στὰ χερούλια τῆς πέτρινης αὐτῆς πο-
λυθρόνας. Ἀπομνημονεύοντες τὸ γεγονός
τοῦτο οἱ θεοφοβούμενοι Φοινικῶτες δίπλα
στὸν βράχον αὐτὸν ἔστησαν ἓναν πέτρινο
Σταυρὸ γιὰ ἐπιβεβαίωση τοῦ θρύλου, ποὺ
τὸν λένε: «Κόμισμα τοῦ Ἀγιοκοσμᾶ».

3

Παίρνουμε κι' ἓναν θρύλο δανεικὸν ἀπὸ
τὴ «φυλλάδα» τοῦ Ἀγιοκοσμᾶ, ποὺ τὴν
ἔγραψε στὰ 1814 ὁ ἀκόλουθός του καὶ αὐ-
τόπτης μάρτυρας Ζαφείρης Χριστοδουλίδης
ἀπὸ τὸ Γραμμένο τῆς Ἠπείρου, ποὺ ἔκαμε
καὶ πρῶτος δάσκαλος στὸ Σχολεῖο ποὺ ἔστη-
σαν στὸ Κάστρο τοῦ Μπερατιοῦ ὁ Ἅγιος
τὸ 1777 ποὺ ἐπέρασεν ἐκεῖ: Ἴσως εἶναι
καὶ ὁ ωραιότερος: «... Ἀπὸ τοὺς Φιλιπ-
πῆταις οἱ πρῶτοι Ἀγᾶδες ἐπῆγαν νὰ ἰδοῦν
τὸν Ἅγιον καὶ ν' ἀκούσουν τὴ διδασχὴ του,
καὶ ἐπειδὴ ἦταν καλοκαίρι ἐκοιμήθηκαν
ἔξω εἰς τὸν κάμπον καὶ πρὸς τὰς 5 ἡ ὥρα
τῆς νυκτὸς (11 ἢ 12 μὲ τὸ σημερινὸν ὥρο-
λόγιον) εἶδαν ἓνα ὥς οὐράνιον, ὡσὰν σύ-
γνεφον ὅπου ἐσκέπαζε τὸν τόπον ἐκείνον,
ὅπου ἐκάθητο ὁ Ἅγιος, τὸ ὅποῖον ἐδιη-
γοῦντο εἰς τοὺς Χριστιανοὺς. Ὅθεν τὸ πρῶ-
τῶν ζήτησαν νὰ τοὺς δώσῃ τὴν εὐχὴν του ἀπὸ
τὴν καρδιά του καὶ ὅχι ἀπὸ τὰ χεῖλη».

γ) Παραδόσεις

Τὸ ἴδιο καὶ οἱ παραδόσεις ὀργιάζουν
σαν τοῦ, ἀπὸ τίς ὁποῖες σταχυολογοῦμεν κά-
ποια δυό, τίς πῖθ ὠραιότερες:

1) Σταυρὸς τῆς Πόβλας. Πιστεύεται ἀκρά-
ντα ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς ὅτι στὴν Πόβλα—
να χωριὸ τῶν Φιλιππῶν—δρίσκεται ἀκόμη
ξύλινος Σταυρὸς ποὺ ἔστησε μὲ τὰ χεῖρια
αὐτοῦ ὁ Ἅγιος ἀπάνω σὲ μιὰ κόντρα καὶ εἶ-
πε: «Ἄν ἀρχίσῃ νὰ σέπεται ἀπὸ κάτω θὰ
παλάσῃ ὁ τόπος, ἂν ἀπὸ πάνω δὲ θὰ πάθῃ
ἵπποτα» θεωρούμενος σὰν ἱερὸ κειμήλιο.
Ὁν διетήρησεν ἴσως ἡ φαντασία ἢ ἡ μνήμη

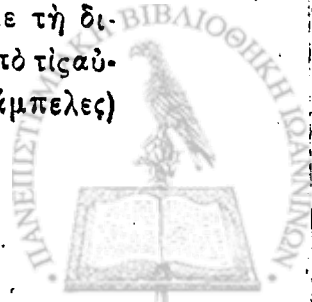
τῶν Ποβλιωτῶν, ἀπὸ θρησκευτικὴ εὐλάβεια
καὶ ἀπεριόριστη λατρεία πρὸς τὸν Ἅγιό
τους. Ἀπὸ τὰ 1912 ἔμωσε, ποὺ ἀρχισαν νὰ
φανερώνωνται τὰ πρῶτα εὐδαίμονα σημάδια
τοῦ Σταυροῦ, ἦτοι: «νὰ σέπεται ἀπὸ πάνω»,
ἔγινεν οὕτως θρησκευτικὸ καὶ ἐθνικὸ προ-
σκυνητᾶρι καὶ στεγάζεται ἤδη στὸ δμῶνυ-
μο «Κόμισμα», πρὸ τοῦ ὁποῦοι στέκονται
εὐλαδικὰ οἱ διαβάτες καὶ προσκυνᾶνε.

Ἀκόμη ὁ Σταυρὸς θεωρεῖται καὶ φυ-
λαχτὸ γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ. Στὶς «μαγγοῦ-
ρες» ἢ τὰ «χαῖμαλιά» τῶν ὁποῖων, ἀνάμεσα
σὲ ἄλλα φυλαχτά, δάζουνε καὶ «ἀγκίδες»
ἀπ' αὐτόν, γιὰ τὴ βασκανία καὶ ἄλλα νο-
σήματα ποὺ ἀπειλοῦν τὴν τρυφερὴ ἡλικί-
αν των.

2) Στὸ Ἀσπροκλῆσι. Στὸ γειτονικὸ μὲ
τὴν Πόβλα Ἀσπροκλῆσι, στὴ θέση «Μπο-
λιάννα» ποὺ ἔκαμε τὴ διδασχὴ του μοσκο-
βολάει ὁ τόπος. Τὸν καιρὸ ποὺ διάβηκε ἀπ'
ἐκεῖ ὁ Ἅγιος εἶχε πέσει πανοῦκλα καὶ ἓνα
θανατικὸ κακὸ. Γιὰ νὰ σταματήσῃ τὸ θα-
νατικὸ ὁ Ἅγιος ἔξεψε δυὸ σαρανταμερίτικα
μουσκάρια καὶ ἐσταύρωσε τὸ χωριό. Τὸ θα-
νατικὸ ἐσταμάτησε, ἀλλὰ τὰ μουσκάρια ἐ-
ψόφησαν στὴ θέση «Κότσες» ἀπὸ ἐξάντλη-
ση. Ἐνα παρόμοιο γεγονός ἀναφέρεται ἀπὸ
τὸν πατέρα τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας Ν.
Πολίτη, ὅτι συνέβη καὶ στὴν Τροιζῆνα. Μὲ
μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖ τὰ μουσκάρια
δὲν ἐψόφησαν ἀλλὰ τὰ ἐσφαζαν στὸ Μεσο-
χωρί καὶ μοιράστηκαν σὲ ὅλο τὸ χωριό.
Ἀπὸ τότε ἡ Τροιζῆνα—λένε—μετωνομά-
στηκε Δαμαλᾶ. Ἄρα τὸ γιατροσόφι τοῦ Ἅ-
γιου, ποὺ κατεῖχε καὶ πρακτικὲς ἱατρικὲς
γνώσεις εἶχεν εὐρύτερη ἢ μᾶλλον πανελλή-
νια λαογραφικὴ σημασία.

δ) «Ἐνθύμια» καὶ «Ἐνθυμίσεις»

Τὸ διάβα τοῦ Αἰτωλοῦ στὴν Ἠπειρὸ ἀ-
φῆκεν ἀνεξίτηλα ἶχνη. Οἱ τοποὶ τοῦ δὲν
ἐχάλασαν ἀκόμη. Παντοῦ ἔχουν νὰ ἐπιδεί-
ξουν καὶ ἓνα ἐνθύμιον. Ἡ μιὰ ἐλγὰ ποὺ
ἐμπόλιασε μὲ τὰ χεῖρια του, ἢ ἓνα σταυροῦδάκι
δικό του, ἢ μιὰ κόντρα ποὺ κάθησε, ἢ ἓνα
πλατάνι, ἢ ἓνα λιθάρι, ἢ μιὰ ἐπιστολὴ καὶ γε-
νικὰ τὴ θέση ποὺ στάθηκε καὶ ἔκαμε τὴ δι-
δασχὴ του ποὺ μοσκοβολάει ὁ τόπος ἀπὸ τίς αὐ-
τοφυεῖς χιλιδροنيές (ἐννοεῖται ἀγράμπελες)

που κατά τους καλοκαιρινούς μήνες όργιζόντουσαν σε μυροβόλο άνθιση.

(Συνεχίζεται)

1. Πετρίδη Άθαν. περιδ. «Απόλλων» Πειραιώς τομ. Ε' σελ. 867 και 868 όποσημ. 1.

2. Περραιβού Χρ. Σύντομος βιογραφία Ρήγα, Αθήναι 1860 σελ. 50.

3. Φάνη Μιχαλόπουλου: «Τά Γιάννενα και ή Νεοελληνική Αναγέννηση (1648—1820) σελ. 49-50

4 Συνεφώνησεν=ήρξισθη στο όνομα της Αγίας Τριάδος.

5 Π. Κοδρικιά: «Μελέτη της Κοινής Διαλέκτου» 1817 σελ. 19.

6. Κ. Κούμα: «Ιστορία των Ανθρωπίνων Πράξεων» ΙΒ' σελ. 567.

7. Γ. Φίνλεϊ «Ιστορία της Έλλην. Έπανάστασης τομ. Α' σελ. 180. (πρόλογος Γιάννη Κορδάτου—Σχόλια Τάσου Βουρνά, Αθήναι κλπ.—) Γιάννη Κορδάτου: «Η Κοινωνική σημασία της Έλληνικής Έπανάστασης» σελ. 36 και 98. Περιδ. «Θησαυρός» τεύχ. 840 και 843 1955 σελ. 40. Μελέτη Ζ. Πολίτη.

8. Κ. Σκενδέρη: «Ιστορία της Αρχαίας και συγχρόνου Μοσχοπόλεως έκδ. Β' σελ. 25 Αθήναι 1928.

9. Τό Έλληνο—βουλγαρο—βλαχο—άλβανικών λεξικόν του Δανιήλ του Μοσχοπολίτη.

10. Έννοει την Ήπειρον.

11. Του Κοσμά του Αιτωλού, Πρό του Κοσμά του Αιτωλού δηλ. και όχι ημέρες στίς του.

12. Ιστορία Αλή πασά Σπ. Αραβαντινέου σελ. 29 όποσημ. 1. Έν Αθήναις 1895.

13. Αμφότεροι=οι προκαθήμενοι της Όρδοξίας Ήπειρώτες Ανώτατοι Κληρικοί: Ό Οίκου-μενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας και ό Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Σπυρίδων.

14. Βασιλοπούλου Χαραλ. Αρχιμανδρίτου: «Ό Άγιος Κοσμάς ό Αιτωλός και τό έργον του». Εκδόσεις «Ένωσις» Αθήναι 1955. Ό πανοσιολογιώτατος Βασιλόπουλος είναι άξιόπαινος κατά τά άλλα για τίς προσπάθειες που κατέβαλλε για να παρουσιάση τό έργο του όσον τό δυνατόν τελειώτερον. Αφού πρὸς τόν σκοπόν τούτον έκαμε και ταξείδια στην Ήπειρον ακόμη.

15. Περιδ. «Ήπειρωτ. Χρονικά» τομ. ΙΒ' σελ. 35—38. Βρίσκεται καταχωρημένον στον Κώδικα Κριτίου με την έπιγραφή: «Ένωσις Έξαρχίας Γηρομερίου μετά της Έπισκοπής Βοθροντοῦ και Γ'λνκῶς πρὸς μερικὴν βοήθειαν αὐτῆς δυστοχησίας».

16. Ν. Νίτσου: Μονογραφία περί της έν Ήπειρω Κώμης Τσαμαντά σελ. 70.

17. Τόν θρύλο αὐτόν τόν ήκουσα από έναν Τούρκο από την Αθαρίτσα. Ένα Μουσουλμανικό χωριό της επαρχίας Δελβίνου.

Τότε ή ζωή ήτανε άκέρια και πρὸς τά μέσα και πρὸς τά έξω κανένα χάσμα για να βρῇ την περίσταση να μπῇ στή μέση ό δικηγόρος της ζωῆς, ή ψυχολογία... Άλλη μιὰ φορά βλέπεις, στήν πνευματική ιστορία, πράξη, λόγο, σκέψη, από χωρισμένα και έξεντελισμένα που ήταν, να ξαναβγαίνουν άρμονικά από την πηγή τους, από την ψυχή του ανθρώπου, και να άστράφουν πάλι στον κόσμο, στήν τιμή και στή λάμψη της ύψηλης καταγωγῆς τους. Άλλη μιὰ φορά οι πατέρες μας ξαναβρίσκουν, μόνοι κι' άβοήθητοι, στήν ψυχή τους την πηγή της λευτεριᾶς... Ό ήρωάς τους δέν διδάσκει, δέν μιμείται τή ζωή. Ό ήρωάς τους είναι' ό,τι είναι τά κλέφτικα τραγούδια έχουν τό άπόλυτο που έχει τό γεγονός.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ

ΒΑΣ. Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
τ. 'Επιθεωρητοῦ Δημ. Σχολείων

ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ ΦΙΛΙΚΟΙ

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΦΩΤΗΛΑΣ Ο ΑΡΧΩΝ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Ἡ ἐπαρχία τῶν Καλαβρυτῶν κατὰ τὸ 1821 εἶχε τρεῖς μεγάλας ἀρχοντικὰς οἰκογενείας: 1) τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ζαΐμη, 2) τὴν οἰκογένειαν Χαραλάμπη καὶ 3) τὴν οἰκογένειαν Ἀσημ. Φωτήλα.

Ὁ Καζὰς τότε Καλαβρυτῶν ἦτο διαιρεμένος σὲ 4 Σέμπτια: 1) τῶν Νεξερῶν, 2) τῆς Κατσάνης (Κλειτορία), 3) τῶν Χασίων (Νωνάκριδος—Κλουκίνας) καὶ 4) τοῦ Λειβαριζίου.

Καὶ εἰς τὸ Σέμπτι Νεξερῶν, ὅπου ὑπαγόταν καὶ ἡ Κερπινή, ἀρχοντες ἐθεωροῦντο οἱ Ζαΐμηδες, Ἀσημάκης καὶ Ἀνδρέας. Εἰς τὸ Σέμπτι Κατσάνης καὶ Χασίων ἀρχων ἐθεωρεῖτο ὁ Σωτ. Χαραλάμπης καὶ εἰς τὸ Σέμπτι Λειβαριζίου ἀρχων ἦτο ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας.

Αὐτοὶ φέρονται οἱ πραγματικοὶ ἀρχοντες τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρυτῶν καὶ οἱ ὅποιοι μαζί μὲ τὸν ἀρχοντα Βοστίτσας (Αἰγίου) Ἀνδρ. Λόντον καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς Παλ. Πατρῶν Γερμανὸν καὶ Καλαβρυτῶν Προκόπιον προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἀναπληροῦντος τὸν Διοικητὴν τοῦ Μωριᾶ Χουροῖτ—Πασᾶν, πολεμοῦντα εἰς Ἰωάννινα ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ—Πασᾶ, νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Τριπολιτσάν, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Πασαλικίου Μωριᾶ, διὰ νὰ συσχεφθοῦν δῆθεν, πραγματικῶς ὅμως διὰ νὰ φυλακισθοῦν.

Οἱ ἀρχοντες οὗτοι εἶχον μεγάλην φήμην καὶ ἐπιρροὴν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ δικαίως ἡ Ἀχαΐα ἐθεωρεῖτο ὁ ἐγκέφαλος τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπὸ ὅλας τὰς ἐπαρχίας εἶχον μεταβῆ οἱ πρόκριτοι εἰς Τριπολιτσάν καὶ μόνον ἀπουσίαζαν οἱ προύχοντες τῶν Καλαβρυτῶν. Ἀπέδιδαν δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι μεγάλην σημασίαν εἰς αὐτοὺς καὶ τοῦτο φαίνε-

ται ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Χουροῖτ—Πασᾶ, τὴν ὅποیان ἀπέστειλε ἀπὸ τὰ Γιάννενα στὸν ἀναπληρωτὴν του στὴν Τρίπολι:

«...Καὶ ὅλους τοὺς ἀρχοντας τῆς Πελοποννήσου ἂν συλλάβης καὶ δὲν συλλάβης τοὺς Ζαΐμην, Φωτήλαν καὶ Γερμανὸν Δεσπότην, δὲν ἔκαμες τίποτε, διότι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὰ νεῦρα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἔχουν δὲ μεγάλην φήμην καὶ ἐπιρροὴν σὲ ὅλην τὴν Πελοπόννησον».

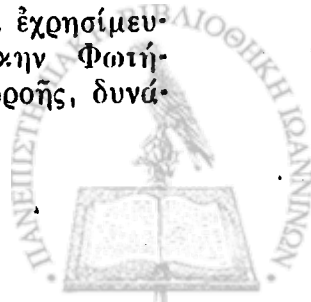
Καὶ τὸ χαρτὶ αὐτὸ εὑρέθη στὸ Τουρκικὸ Διοικητήριον τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης μῆκε νικητὴς καὶ θριαμβευτὴς στὴν τότε πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ ἔστει'αν στὸν Ἀσημ. Φωτήλαν, Πρόεδρο τῇ Γερουσίᾳ στὸ Ναύπλιο.

* *

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἀρχόντων τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρυτῶν οἱ δύο, Ζαΐμης καὶ Χαραλάμπης ἦσαν γηγενεῖς, ὁ δὲ Φωτήλας κατήγετο ἐξ Ἠπείρου. Ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν ἐγγράφων τοῦ Φωτήλα προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

Ὁ πατὴρ τοῦ ἀρχοντος Ἀσημάκη Φωτήλα ὠνομάζετο Παναγιώτης Φωτήλας, κατήγετο δὲ ἀπὸ τὸ Μοινοδένδρι καὶ ἦτο προῦχων τῶν Ζαγορίων.

Κατὰ τὸ 1710 ἡγήθη ἐπαναστατικῆς κινήσεως κατὰ τοῦ τότε Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἀποτυχούσης τῆς ἐπαναστάσεως κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἐδραπέτευσε τῶν φυλακῶν διὰ δωροδοκίας καὶ κατέφυγεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὅπου ἐμπορευθεὶς ἀπεκόμισε μέγαν πλοῦτον καὶ καιόπιν ἐγκατεστάθη εἰς τὰ Καλάβρυτα, διότι ἐκεῖ εἶχον μετοικήσει πολλοὶ Ἠπειρωτικαὶ οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευσαν διὰ τὸν υἱόν του Ἀσημάκην Φωτήλαν ὡς πυρὴν τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, δυνά-

μει τῆς ὁποίας ξένος αὐτὸς ἐξελέγη Ἄρχων τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρύτων.

Φύσει μετριοπαθὴς καὶ νηφάλιος εἶχε κατορθώσει καὶ πρὸς τὰς δύο ἰσχυρὰς οἰκὸγενεῖας τῶν Καλαβρύτων, δηλ. Ζαΐμη καὶ Χαραλάμπη, νὰ διατηρῇ φιλικὰς σχέσεις.

Ὁ μέγας δὲ πλοῦτός του, ἡ ἐξαιρετικὴ του μόρφωσις, οἱ συγγενειακοὶ τοῦ δεσμοὶ τὸν κατέστησαν πανίσχυρον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τότε μεγάλης Ἐπαρχίας τῶν Καλαβρύτων, εἰς τὴν ὁποίαν ὡς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Πελοπόννησον ἐλειτούργουν κατ' ἀνοχὴν τῶν Τούρκων οἱ θεσμοὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως.

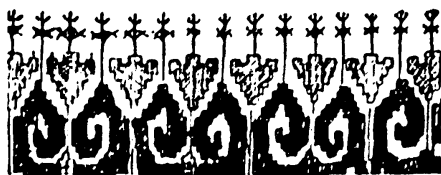
Ὁ Ἄσημ. Φωτήλας εἶχε κάμει δύο γαμβροὺς μὲ τὰς θυγατέρας του, τὸν Σωτ. Θεοχαρόπουλον ἐκ Νωνάκριδος καὶ τὸν Παπαδόπουλον ἢ Μουρτογιάννην, ἀμφοτέρους διακρινομένους διὰ τὴν μεγάλην τῶν ἐπιρροὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν τῶν εὐμάρειαν· εἶχεν ἐπίσης καὶ υἱὸν ἐξαιρετικῆς καλλονῆς καὶ γενναιότητος, τὸ γνωστὸ ἀρχονιόπουλο τῶν Καλαβρύτων, τὸν Παναγιωτάκη Φωτήλα.

Ὁ ἄρχων Ἄσημ. Φωτήλας ἦτο ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἀρχόντων τῆς Ἑλλάδος, μετήρχετο δὲ καὶ ἐμπόριον πολλῶν προϊόντων εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἀντεπροσώπευε δὲ αὐτὸν εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Εὐρώπης ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος διέμειεν ἐναλλάξ εἰς Μασσαλίαν καὶ Λιβόρνον καὶ ἐκεῖ ἐκαλλιέργει καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν Κερδῶν Ἑρμῆν.

* *

Ὁ Ἄσημ. Φωτήλας ἦτο ἐκ τῶν ἐπιφα-

νῶν μελῶν τῆς Φιλ. Ἑταιρείας, ἐμπιστον μέλος αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν πλέον θερμουργῶν πρωτεργατῶν. Καιόρθωσε δὲ διὰ τῆς ἐπιρροῆς του καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων του νὰ πείσῃ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς νὰ πιέσουν τοὺς εἰς Ἀγίαν Λαύραν καταφυγόντας προύχοντας καὶ ἀρχιερεῖς ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ κηρυχθῇ ἡ ἐπανάστασις καὶ τοὺς παρώθησε νὰ κτυπήσουν Τούρκους διὰ νὰ δημιουργήσουν τετελεσμένα γεγονότα, ὅπως καὶ ἐγινε. Φαίνεται ὅτι ἦτο ὁμόφρων μὲ τὸν ἄλλον φλογερὸν ἀπόστολον τὸν Γρηγ. Δικαῖον, Παπαφλέσαν. Καὶ εἰς τὴν τελευταίαν σύσκεψιν τῶν προύχόντων στὴν Ἀγία Λαύρα τὴν 17 Μαρτίου 1821 ἀντέκρουσε σθεναρῶς τὰς ἐπιφυλάξεις—δικαίας ἐπιφυλάξεις—τοῦ Γερμανοῦ καὶ τοῦ Ζαΐμη καὶ ἔτσι ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις νὰ μὴ μεταβοῦν εἰς Τριπολιτσάν ἀλλὰ νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκήρυξαν. Εἰς δὲ τὸν λόγον του ἐτόνισεν ὅτι αὐτὸς δὲν πηγαίνει στὴν Τρίπολι γιὰ νὰ βέβαιη κρεμάλα εἰπὼν τὸ γνωστὸ ἐκεῖνο: «κἀλλιο ποὐλάκι στὸ κλαδί, παρὰ ποὐλάκι στὸ κλουβί». Καὶ ἔτσι ἄρχισεν ἡ ἐποποιία τοῦ 1821· ἐὰν δὲν ἐπέμενεν ὁ Φωτήλας καὶ οἱ πρόκριτοι Ἀχαΐας μετέβαιναν εἰς Τριπολιτσάν, ἀναμφιβόλως ἡ ἐπανάστασις θὰ ἐματαιοῦτο. Καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ πολεμικὸς σπινθὴρ ἀπὸ τὴν Ἀγία Λαύρα μετεδόθη εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ λοιπὴν Ἑλλάδα.

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΤΟΠΩΝ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Στὴν Ἠπειρο, τὸ λίκρον αὐτὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν ἀνελήφθη μέχρι σήμερα καμμιά σοβαρὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἱστορικῶν τοποθεσιῶν ἢ τῶν περιοχῶν ὅπου διεδραματίσθησαν τὰ καταπληκτικὰ, γιὰ τὸν ἡρωϊσμόν τῶν πρωταγωνιστῶν των, γεγονότα τῶν πρὸ τῆς παλλιγενεσεῖας χρόνων. Τὸ Κούγκι, τὸ Ζάλογγο, ὁ ἱερὸς τοῦ Σουλίου χώρος—γιὰ τὰ περιορισθούμε σ' αὐτὰ—ποὺ θάπρεπε νὰ γίνουν τόποι πανελληνίου προσκυνήματος, ἐξακολουθοῦν νὰ βρίσκονται σὲ τέτοια ἐγκατάλειψη ποὺ γεννάει σ' ὅλους μας σκέψεις θλιβερές... Ὅμως—πρέπει νὰ τὸ σημειώσουμε γιὰ τὴν ἱστορία—δὲν ἔλλειψαν ἀπὸ τὸν τόπον αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ὠραματίσθησαν νὰ καταστήσουν τοὺς ἐθνικοὺς αὐτοὺς χώρους, κέντρον ἐθνικοῦ φρονηματισμοῦ καὶ ἀναβαπτίσεως τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων στὸ πνεῦμα αὐτοθυσίας τῶν προμάχων τοῦ 21. Τέτοιος ὑπῆρξε ὁ σεβαστὸς πρεσβύτες καὶ παλαίμαχος πολιτευτὴς Ἰωαννίνων κ. Ἀλέξανδρος Μυλωνᾶς, γαμβρὸς τοῦ Σουλιώτη Στρατηγοῦ Παρ. Γ. Δαγκλῆ. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1927 ὁ κ. Μυλωνᾶς, συνέλαβε πρῶτος, σὲ ὅλο του τὸ πλάτος, τὸ καθολικὸ αἶτημα τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ Σουλιώτικου χώρου. Τὰ ἱστορικὰ κείμενα τῆς πρωτοβουλίας του ἐκείνης, ποὺ δημοσιεύουμε στὸ τεῦχος αὐτό, τὸ ἀφιερωμένο στοὺς ἀγῶνες τοῦ 21, ποὺ συνδέονται μὲ τὴν Ἠπειρο, ἄς χρησιμεύσουν στοὺς νεώτερους σὰν ξεκίνημα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ὑποδείξεών του. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς δημοσιεύσεως τῶν κειμένων αὐτῶν σημειώνουμε μὲ εὐχαρίστηση καὶ μιὰ ἄλλη—τοπικώτερη αὐτή, μὰ τόσο ἐπαινετὴ—ἐνέργεια γιὰ τὴν ἀνέγερσιν Μνημείου ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου τοῦ Ζαλόγγου. Μιὰ ἐπιτροπὴ ἐπωμίσθηκε ἤδη τὴ φροντίδα καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἐρατικὴ εἰσφορὰ ἔγιναν τὰ βάρη τοῦ Μνημείου. Ἡ ὁλοκλήρωσή του ἀπαιτεῖ ἀκόμη ἓνα ποσὸν ἀπὸ 350.000 ποὺ ἡ συγκέντρωσή του θὰ πρέπει ν' ἀποτελέσῃ μέλημα ἑνὸς πανελληνίου συναγεροῦ.

Μ. Μ.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

Ἐπὶ τῆς προτάσεως Νόμου «Περὶ συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἱστορικῶν τόπων τοῦ Σουλίου».

Πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων :

Ἦδη περὶ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ πρόμαχοι τῆς Ἑθνεγερσίας ἐν Ἠλείῳ προσέφυγον εἰς τὰ ἀπρόσιτα βουνὰ τοῦ Σουλίου ἀπὸ τὰ καταδυναστευόμενα χωρία τῆς περιφερείας, μὴ ἀνεχόμενοι τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν καὶ τὰς ταπεινώσεις καὶ ἀπετέλεσαν βαθμὴδὸν ἐκεῖ ἐπάνω τὸ χωρίον Σοῦλι καὶ τοὺς τρεῖς ἄλλους παρακειμένους μικροτέρους συνοικισμοὺς. Ἐκεῖ κατόκη-

σαν αἱ οἰκογένεια τῶν ἡρωϊκῶν Σουλιωτῶν τῶν Τζαβελαίων, Μποτσάραιων, Δράκων, Δαγκλῆδων, Μπούμπηδων, καὶ τόσων ἄλλων, τὰ κατορθώματα τῶν ὁποίων ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπροκάλεσαν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν καὶ συνετέλεσαν βαθμὴδὸν εἰς τὴν ἀφύπνισιν, τὴν ἐξέγερσιν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς φυλῆς.

Μὲ λύπην μου ἀντελήφθην, ἐπισκεφθεὶς δις τὰ θρυλικά αὐτὰ βουνά, τὴν πλήρη ἐγκατάλειψιν τῶν σωζομένων ἀκόμη ἐκεῖ ἐρείπειν τῆς δόξης. Ἐθεώρησα δὲ καθήκον μου νὰ συντελέσω καὶ ἐγώ, ὡς βουλευτὴς Ἰωαννίνων, τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν περίωσιν τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν

*Τὸ βραβευθὲν εἰς Πανελλήνιον διαγωνισμὸν σχέδιον
τοῦ Μνημείου Ζαλλόγγου*

κειμηλίων, τὰ ὅποια κείνται ἐκεῖ ὑψηλά πρὸς ἀναξωπύρῳσιν τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ὑπερφανείας τῶν ἐπερχομένων γενεῶν διὰ τοὺς προγόνους καὶ πρὸς αἰδίων φρονηματισμὸν τῶν μεταγενεστέρων. Τοῦτο δὲ πρᾶττω κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον ἐκπληρῶ καὶ σχετικὴν ἐπιθυμίαν, ἐπανειλημμένως ἐκφρασθεῖσαν τοῦ ἀειμνήστου Στρατηγοῦ Δαγκλῆ, καὶ ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ ὑποδειχθεῖσαν διὰ τῆς ἐντολῆς περὶ ἀνεγέρσεως ἀτλοῦ ἀναμνηστικοῦ μνημείου εἰς τὸ περιβλεπτον Κοῦγκι.

Ἀπὸ τίνος χρόνου ὀρθότατα τὸ Κράτος λαμβάνει μέτρα διὰ τὸν ἐορτασμὸν μεγάλων γεγονότων τῆς νεωτέρας ἱστορίας μας, ὡς τοῦ Μεσολογγίου, Ναυαρίνου, Χίου, Δερβενακίων, κλπ. Διὰ τὸ φωτεινὸν Σοῦλι καθυστερεῖ ἀκόμη ἡ δέουσα πρόνοια.

Τὴν ἐνδεικνυομένην κρατικὴν μέριμναν ὑπὲρ τοῦ Σουλίου ἐπεχείρησα νὰ διατυπώσω εἰς τὸ ὑποβαλλόμενον τοῦτο Νομοσχέδιον μετὰ τὰς κάτωθι βάσεις ὡς πρὸς τὴν συντήρησιν τῶν ἱστορικῶν τόπων καὶ τὸν ἐορτασμὸν τῶν γεγονότων, μὴ λησμονῶν ὅτι ὑπὸ τὰς σημερινὰς οἰκονομι-

κὺς συνθήκας δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς μεγάλην ἐπιβάρυνσιν τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ νομοσχεδίου εἶναι ἡ διατήρησις ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου ἀναπαλλοτριώτου τῆς ἰδιοκτησίας τῶν παρὰ τὰ Σοῦλι ἐκτάσεων, καὶ ἡ διαχείρισις τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν, κατὰ τρόπον τελείως ἀποκεντρωτικὸν καὶ ἀνεξαρτητὸν, ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τοῦ Νομοσχεδίου. Ἡ μεταβίβασις τῆς κυριότητος τῆς περιοχῆς εἰς Σουλιατικὸν Σωματεῖον πρὸς ἐκμετάλλευσιν, ὡς ἐπρωτάθῃ ὑπ' αὐτοῦ, δὲν θὰ ἦτο ὁ σκοπιμώτερος τρόπος, διότι οἱ ἱεροὶ τόποι τοῦ Σουλίου πρέπει νὰ παραμείνουν ἐσσεῖ καὶ μονίμως εἰς τὸ Κράτος, ὡς εἰς ἐθνικὸν θεματοφύλακα. Τὴν γνώμην μου ταύτην ἀπεδέχθησαν ἤδη ὡς ὀρθοτέραν καὶ οἱ προτείναντες.

Διὰ τοῦ ἀρθροῦ 1 ἐπιδιώκεται ἐν πρώτοις ἡ διαφύλαξις τῶν ἱστορικῶν τόπων τοῦ Σουλίου ἀπὸ πάσης καταπατήσεως, ἀποκλειομένης τῆς χρησιμοποίησας καὶ παραγραφῆς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου, καὶ ἀπαγορευομένης οἰασδήποτε ἐκουσίας ἢ ἀναγκα-

στικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐπὶ τῆς περιοχῆς ταύτης, ὡς ἀποτελούσης ἱστορικὸν τόπον ἐκτὸς συναλλαγῆς.

Τὸ Σοῦλι ἀπετελεῖτο, ὡς γνῶστον, ἀπὸ τὸν κύριον μεγαλὸν συνοικισμὸν, τὸ Σοῦλι ἢ Κακοσοῦλι, καὶ τοὺς παρ' αὐτὸν μικροτέρους Σαμωνίβαν, Ἀβαρίκον καὶ Κιάφαν. Ἡ ὀρεινὴ πέριξ περιοχὴ περιλαμβάνει βοσκάς τοῦ Δημοσίου, ἐκμισθουμένας ὑπὸ τοῦ Οἰκονομικοῦ Ἐφόρου Παράμυθιας. Ἦτοι τὴν λοφοσειρὰν Κοῦγκι ἢ Κισλᾶ Κοῦγκι καὶ Σιοῦρος, καὶ τὰς ὁμωνύμους πρὸς τοὺς εἰρημένους συνοικισμοὺς βοσκάς. Ὡς ἀντελήφθην καὶ ἐπληροφορήθην ἐπιτοπίως, αἱ βοσκαὶ αὗται διατρέφονται περὶ τὰς 3.000 αἰγοπρόβατα (δηλαδὴ τὸ Κοῦγκι περὶ τὰ 1.000, ὁ Σιοῦρος περὶ τὰ 800 καὶ ἡ Κιάφα κλπ. περὶ τὰ 1.000). Ἐπομένως μετὰ ὑπολογισμὸν ἐνοικίου βοσκῆς περὶ τὰς 30 δραχμὰς κατὰ κεφαλὴν ζῴου ἔχομεν εἰσόδημα περὶ τὰς 90 ἢ 100.000 δρ. εἰτησίως ἀπὸ τὰς βοσκάς. Ἀλλὰ ἔσοδα ἐκ δασικῶν τινῶν ἢ ἄλλων προϊόντων εἶνε ἐλάχιστα καὶ ἀνάξια ὑπολογισμοῦ.

Τὸ ἔσοδον τοῦτο προτείνω ὅπως χρησιμο-

ποιηθῇ διὰ τὴν διαφύλαξιν, συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν, τῶν ἱστορικῶν τούτων τόπων, δηλαδή διασκευὴν βαθμηδὸν ὁδοῦ προσελεύσεως, διαφύλαξιν ἀπὸ πλήρους κατερειπώσεως τῶν σωζομένων οἰκίσκων τῶν ἐνδόξων Σουλιωτικῶν οἰκογενειῶν, κατασκευὴν ξενώιος, δειροφυτεύουσιν εἰς τινα σημεῖα, συντήρησιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν φρουρίων καὶ ἐν γένει ἐκτέλεσιν παντὸς ἔργου συντηρήσεως καὶ ἐξωραΐσμου. Μὲ ὑπέγγυα τὰ ἔσοδα ταῦτα θὰ εἶνε δυνατόν νὰ συναφθῇ χρεωλυτικὸν δάνειον. Βραδύτερον ἐν ἀνεπαρκείᾳ τυχόν τῶν πόρων τούτων δύναται νὰ ληφθῇ πάλιν πρόνοια περὶ ἐπαυξήσεως αὐτῶν.

Πρὸς διαχείρισιν τοῦ εἰρημένου ἐσόδου, καὶ ἄλλων πόρων, οἵτινες θὰ προκύψουν ἐξ ἐράνων, δωρεῶν κλπ., ἐθεώρησαν σκοπιμώτερον νὰ ὀρισθῇ μία ἐπιτροπὴ ἐν Παραμυθίᾳ ἐκ δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ τινῶν ἰδιωτῶν, ὡς διαλαμβάνει

τὸ ἄρθρον 3. Ἐξ ἄλλου πρὸς παρακολούθησιν καὶ ἐποπτεῖαν τῆς τοπικῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς συνιστάται κεντρικὴ ἐπιτροπὴ ἐν Ἀθήναις ἐξ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ τινῶν ἰδιωτῶν (Ἄρθρ. 4). Διὰ τοῦ ἁρθροῦ 5 ἀνατίθεται εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν, συμπληρουμένην, πρὸς τοῦτο καὶ δι' ἄλλων ἀρμοδίων προσώπων, νὰ παρασκευάσῃ σχέδιον καὶ πρόγραμμα Πανελληνίου ἑορτασμοῦ τῶν ἡρωικῶν γεγονότων τοῦ Σουλίου. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ, τῶν ἑορτῶν προβλέπεται καὶ ἡ ἐκδοσις ἀναμνηστικῶν γραμματοσήμων.

Τέλος παρέχεται ἡ εὐχέρεια διὰ τοῦ ἁρθροῦ 6 ὅπως εἰς τὴν μεριμνᾶν διὰ τὸ Σοῦλι περιληφθῶν καὶ οἱ δοξασμένοι βράχοι τοῦ Ζαλόγγου, κείμενοι εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν τοῦ Σουλίου, εἰς τὸν Νομὸν Πρεβέζης.

Εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς προτάσεως νόμου ἐπροτίμησα τὸ συνθετικὸν σύστημα, καθ' ὃ τί-

θενται αἱ βάνεις καὶ τὸ πλαίσιον ὁρισμένων διατάξεων διὰ τοῦ νόμου καὶ ἀφίεται ὁ καθορισμὸς τῶν λεπτομερειῶν εἰς Διατάγματα, ὅπως προσαρμώζονται καὶ μεταβάλλονται εὐκολώτερον εἰς τὰς ρυθμιζομένας συνθήκας αἱ λεπτομερειακαὶ διατάξεις.

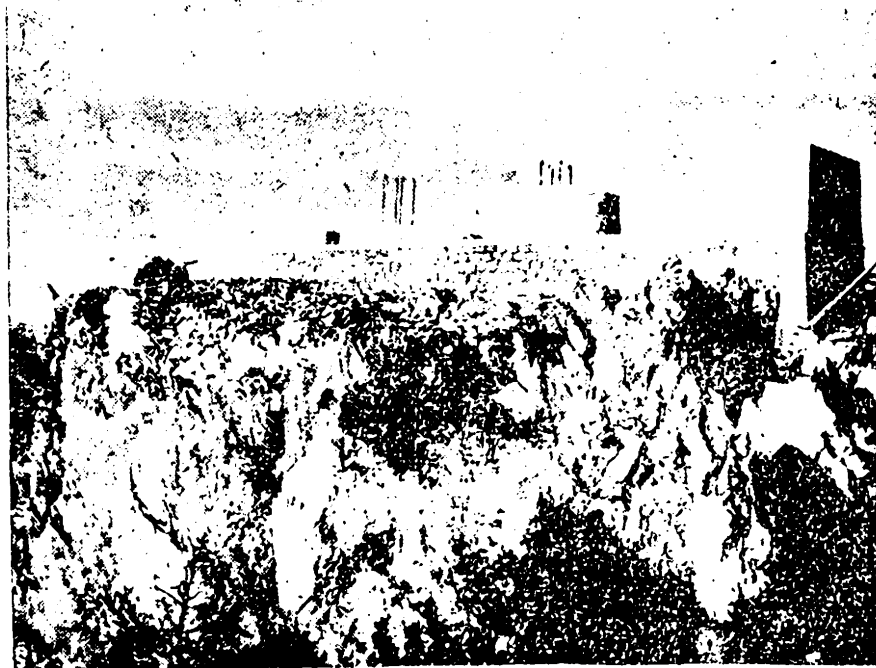
ΠΡΟΤΑΣΙΣ ΝΟΜΟΥ

«Περὶ συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἱστορικῶν τόπων τοῦ Σουλίου».

Ἄρθρον 1.

1. Ἡ κυριότης τοῦ Δημοοίου ἐπὶ τῆς ὁρεινῆς ἐκτάσεως τοῦ ἱστορικοῦ Σουλίου ἐν τῷ νομῷ Ἰωαννίνων, δὲν δύναται δι' οἷον-δήποτε σκοπὸν οὔτε νὰ μεταβιβασθῇ οὔτε νὰ ἐπιβαρυνθῇ δι' ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων, μὴ ἰσχυοῦσης ἀπέναντι τοῦ Δημοοίου τῆς τακτικῆς ἢ ἐκτάκτου ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως ταύτης χρησικτησίας ἢ οἰασδήποτε παραγραφῆς. Ἀποκλείεται ἐπίσης οἰαδήποτε τῶν χώρων τούτων ἀπαλλοτριώσεις.

2. Ἡ ἐκτασις αὕτη περιλαμβάνει ἅπασαν τὴν κτηνοτροφικὴν, τὴν δασικὴν, τὴν βραχώδη ἢ καὶ καλλιεργήσιμον ἐνιαχοῦ περιοχὴν, ἐφ' ἧς καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Σουλίου καὶ τῶν συνοικισμῶν οὗτοῦ «Κιάφα», «Ἀβαρίκο», «Μπενούκα», μετὰ τῶν φρουρίων «Κοῦγκι» καὶ «Κιάφα», ὡς καὶ

Ἡ μέχρι τοῦδε γενομένη ἐργασία ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ βράχου διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Μνημείου Ζαλόγγου

τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ Ἀγίου Δονάτου, δηλαδὴ λοφοσειρὰ Κοῦγκι ἢ Κιολᾶ Κοῦγκι, Σιοῦρος, Κιάφα, Ἀβαρίκο, Μπενούκα.

3) Αἱ ἀνεγερθεῖσαι εἰς τὸ Ἀβαρίκο (Σαμωνίβα) οἰκίαι τῆς οἰκογενείας Τόκα ἀναγνωρίζεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν κυριότητα τῶν μελῶν αὐτῆς, διὰ δὲ τὴν περὶ αὐτὰς ἤδη καλλιεργουμένην ὑπὸ τούτων μικρὰν ἐπικλινῆ ἔκτασιν, τὸ Δημόσιον δὲν θέλει λαμβάνει οἰονδήποτε μίσθωμα ἢ γεώμορον. ἐφ' ὅσον αὕτη παραμένει εἰς τὴν κατοχὴν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης.

4) Τὰ ἀκριβῆ ὄρια τῶν ὥς ἄνω ἐκτάσεων θέλουσιν καθορισθῇ καθ' ὃν τρόπον ὀρίσει Διάταγμα, ἐκδιδόμενον προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας.

Ἄρθρον 2.

1) Τὰ εἰσοδήματα ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 1 βοσκῶν ἢ ἄλλων ἐκτάσεων προορίζονται διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἱστορικῆς περιοχῆς τοῦ Σουλίου καὶ ἐκτέλεσιν ἔργων συντηρήσεως, διαφυλάξεως ὁδοποιίας, μνημείων, ξενῶνος, ἐορτῶν καὶ πρὸς ἐξωραϊσμόν ἐν γένει.

2) Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ ἔσοδα ἐκ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἄνω ἐκτάσεων, ἀποδίδονται ἅμα τῇ εἰσπράξει ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου εἰς τὸ Ὑποκατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐν Ἰωαννίνοις ἢ ἐν Παραμυθίᾳ, ἀφ' ἧς ἡθελε συσταθῇ αὐτόθι τοιοῦτον, εἰς λογαριασμόν τῆς κατὰ τὸ ἐπόμενον ἄρθρον Ἐπιτροπῆς.

3. Προτάσει τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης θέλουσιν ἀποκλεισθῇ τῆς ἐκμισθώσεως πρὸς βοσκὴν ἢ ἄλλην ἐκμετάλλευσιν οἱ παρὰ τὰ φρούρια, τὰς ἐκκλησίας καὶ ἄλλα ἐρείπια χώροι.

Ἄρθρον 3

1. Συνιστᾶται τοπικὴ Ἐπιτροπὴ, διοριζομένη δι' ἀποφάσεως τῶν Ὑπουργῶν τῆς Γεωργίας καὶ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος Παραμυθίας, τοῦ αὐτόθι Γυμνασιάρχου, τοῦ Οἰκονομικοῦ Ἐφόρου, τοῦ Προϊσταμένου τοῦ γραφείου Ἐποικισμοῦ ἢ τοῦ Γεωπονικοῦ Γραφείου τῆς περιφερείας Παραμυθίας καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ δασάρχου ἢ δασονόμου καὶ τέλος δύο μελῶν μὴ πολιτευομένων καὶ καταγομένων ἐκ τῶν χωρίων τῆς περιφερείας Σουλίου, ἐκλεγομένων δὲ τοῦ ἐνὸς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Σωματείου «Τὸ Κοῦγκι» καὶ τοῦ ἑτέρου ὑπὸ τοῦ εἰς Δερβίζιανα «Ἡ Κιάφα» ἢ ἐν ἐλλείψει τῶν σωματείων τούτων ἢ ἀρνήσει, ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἡπείρου.

2) Ἡ Ἐπιτροπὴ διαχειρίζεται τὰ κατὰ τὸ

ἄρθρον 2 ἔσοδα καὶ ἄλλους ἐκτάκτους πόρους, ἰδίᾳ δὲ ἐκ δωρεῶν ἢ ἐράνων.

3) Τὰ τῶν ἐργασιῶν καὶ δικαιοδοσίας τῆς Ἐπιτροπῆς, τὰ τῆς συνάψεως δανείων ὑπ' αὐτῆς μὲ ὑπεγγύους τὰς κατὰ τὸ προηγουμένον ἄρθρον προσόδους, μετὰ ἢ ἀνευ τῆς ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους, καὶ τὰ τῆς λειτουργίας ἐν γένει αὐτῆς ὀρίζονται διὰ Διατάγματος, ἐκδιδομένου προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Γεωργίας, Οἰκονομικῶν καὶ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.

Ἄρθρον 4.

Διὰ τὴν παρακολούθησιν καὶ ἐποπτεῖαν τῆς Ἐπιτροπῆς συνιστᾶται Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τῶν διευθυντῶν τῶν Κτημάτων (Ὑπουργεῖου Γεωργίας), τῆς κοινοτικῆς Διοικήσεως (Ὑπουργεῖου Ἑσωτερικῶν) καὶ Ξένων καὶ Ἐκθέσεων (Ὑπουργεῖου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας), ὡς καὶ δύο Σουλιωτῶν διαμενόντων ἐν Ἀθῇναις καὶ μὴ πολιτευομένων, ἐκλεγομένων δὲ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθῇναις Πανηπειρωτικῆς Ἀδελφότητος, ἢ ἐν ἐλλείψει ἢ ἀρνήσει αὐτῆς, δι' ἀποφάσεως τῶν Ὑπουργῶν τῆς Γεωργίας, Οἰκονομικῶν καὶ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, καθ' ἃ θέλει ὀρίσει διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης Διάταγμα ἐκδιδόμενον προτάσει τῶν αὐτῶν Ὑπουργῶν.

Ἄρθρον 5.

1) Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ, συμπληρωμένη εἰδικῶς καὶ δι' ἄλλων 15 καταλλήλων προσώπων ἀποφάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, θέλει παρασκευάσει καὶ ὑποβάλει εἰς τὴν Κυβέρνησιν πρὸς ἐγκρίσιν σχέδιον, πανελληνίου ἐν Ἀθῇναις ἢ Ἰωαννίνοις, ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς πόλεις καὶ ἀλλαγῶν, ἐορτασμοῦ τῆς ἐπετείου τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τοῦ Σουλίου.

2) Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκδοθήσονται ἀναμνηστικὰ γραμματόσημα, καθ' ἃ θέλει εἰδικώτερον ὀρίσει Διάταγμα, τῇ προτάσει τῶν Ὑπουργῶν τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Συγκοινωνίας.

Ἄρθρον 6.

Διὰ Διατάγματος, προκαλουμένου ὑπὸ τῶν Ὑπουργῶν Γεωργίας, Οἰκονομικῶν καὶ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, δύναται νὰ ἐπεκταθῇ ἢ κατὰ τὸν παρόντα Νόμον πρόνοια καὶ ἐπὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Ζαλόγγου (Νομοῦ Πρεβέζης), προστιθεμένου εἰς τὴν κατὰ τὸ ἄρθρον 3 Ἐπιτροπὴν καὶ ἑτέρου μέλους, ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Ζαλόγγου, καθ' ἃ θέλει ὀρίσει τὸ Διάταγμα.

Ἐν Ἀθῇναις τῇ 22 Αὐγούστου 1927.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Κ. ΜΥΛΩΝΑΣ

Βουλευτὴς Ἰωαννίνων

† Κορυτσαῖς ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ, Μητροπολίτου

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ*

ΛΟΓΙΟΙ-ΣΧΟΛΕΙΑ & ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΟΙ ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΙΕΡΕΥΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ
ΚΑΙ Η ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ

“Ορος τῆς ρητορικῆς

«Οἱ τῷ Τισία καὶ Κόρακι μαθητεύσαντες καὶ τοῖς ἐκείνων περὶ ρητορικῆς γνωμοδοτήμασι συγγενόμενοι τὴν ρητορικὴν ὥρισαντο πειθοῦς εἶναι δημιουργόν, ἀγνοήσαντες, ὡς οἶμαι, ὅτι καὶ χρήματα καὶ κάλλος δύναται πείθειν, τοῖς δὲ τέχνην δόξασιν εἶναι ὥριστα οὕτωςιν».

“Ορος ρητορικῆς κατὰ Παπαβασιλόπουλον.

«*Ρητορικὴ ἐστὶ δύναμις τεχνικὴ, πειθανοῦ (sic) λόγου, ὡς ἐν πράγμασι πολιτικοῖς, ἔργον ἔχουσα τὸ εὖ λέγειν* (*). Τέλος τὸ πείσαι ἢ γοῦν τὸ πειθανῶς εἰπεῖν· καὶ δύναμιν μὲν ἐκάλεσεν, ὅτι δύναται προτρέπειν καὶ ἀποτρέπειν ὁ ρήτωρ δι’ αὐτῆς, καὶ ψέγειν καὶ ἐπαινεῖν, κατηγορεῖν τε καὶ ὑπεραπολογεῖσθαι ἄλλ’ ἐπεὶ καὶ τὰ χρήματα καὶ τὸ κάλλος, ὡς εἴρηται, δυνάμεις πιστικαὶ εἶναι δοκοῦσι, διὰ τοῦτο τὸ τέχνη προσετέθη τῷ ὄρῳ ἐκείνων τῶν πειθόντων ἀτεχνῶς· καὶ αὐτῆς ἐπεὶ ἡ τεκτονικὴ δύναμις ἐστὶ τεχνικὴ· δύναται γὰρ ὁ τέκτων καὶ πρὸς σωτηρίαν κατασκευάσαι οἶκον, καὶ ταύτῃ χρῆσθαι καλῶς, ἐνίοτε δὲ καὶ κακῶς κλίμακα τεκταινόμενος πρὸς κλοπὴν, ὅθεν καὶ τὸ πιθανοῦ λόγου τέθεται, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνου, ἔτι καὶ τῆς ἱατρικῆς δυνάμεως οὔσης πιθανοῦ λόγου· πείθει γὰρ πολλάκις καὶ ὁ ἱατρός, τὸ ἐν πράγματι πολιτικῷ προσετέθη· τὸ δὲ εὖ λέγειν, ὅτι τοῦ ρήτορος ἴδιον ἔργον καὶ τὸ πείθειν ὡς τέλος εἰσὶ προφανῇ καὶ ἐρμηνείας οὐ δεῖται· εἰ δὲ καὶ διαλεκτικῆς τὸ γένος καὶ τὰς διαφορὰς τοῦ τῆς ρητορικῆς ὅρου ζητήσωμεν εὐρήσωμεν γένος τὴν δύναμιν· ἡ γὰρ δύναμις ἐστὶν ἐντεχνός τε καὶ ἀτεχνός· τὸ δὲ τεχνικὴ πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ λόγον ἔχει διαφορὰς· καὶ γὰρ ἢτε ἱατρικὴ καὶ γεωμετρία πιθανὰς μὲν ἔχουσι τὰς ἀποδείξεις, ἄλλ’ οὐκ ἐν πράγμασι πολιτικοῖς· διὸ καὶ τὸ πείσαι τῆς κακοτεχνίας ἢ ματαιοτεχνίας διενήνοχε· κακοτεχνία γάρ, ὡς ἡ φαρμακεία, καὶ γοητεία, ἐπὶ κακῷ γὰρ εἴρηται καὶ βλάβῃ τῶν πολιτειῶν, ματαιοτεχνία δέ, ὡς ἡ ὀρχιστικὴ καὶ αὐλητικὴ, αὗται γὰρ οὐδὲν ἀπολιμπάνουσι μετὰ τὴν ἐνέργειαν, ὅθεν καὶ ματαιοτεχνία εἰκότως ἐκλήθησαν ὡς ἀτελεῖς. ἡ δὲ ρητορικὴ τὸ

(*) Συνέχεια ἐκ τοῦ 45ου τεύχους.

1. «Δύναμις τεχνικὴ πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ τέλος ἔχουσα τὸ εὖ λέγειν» (Prolegom. Rabe, σ. 61, 10).

οἰκεῖον τέλος καὶ παυσάμενη κατέλειπεν, ἐν μὲν ἐκκλησίᾳ τὸ συμφέρον, ἐν δὲ δικαστηρίοις τὸ δίκαιον, ἐν δὲ θεάτροις τὸ καλόν»⁽¹⁾.

Διαίρεσις τῆς ρητορικῆς

Περὶ τῶν μερῶν καὶ εἰδῶν τῆς ρητορικῆς διάφοροι ἐπικρατοῦσι γινῶμαι παρὰ τοῖς τεχνικοῖς καὶ σχολιασταῖς. Οὕτω ὁ τὰ ὑπ' ἀριθ. 13, «Προλεγόμενα τῶν στάσεων» γράψας ἀποφάνεται: «Ἀκλόουθον ἐπὶ τούτοις περὶ τάξεως τοῦ βιβλίου (τοῦ Ἑρμογένους) διαλαβεῖν καὶ δῆλον, ὅτι προσηκούσης ἔτυχε τάξεως: τρεῖς γὰρ εἰσιν αἱ ρητορικαὶ ἄς καὶ αὐτὸς Ἑρμογένης συνεγράψατο, ἥ τε τῶν Προσυμνασμάτων καὶ ἡ παρῶσα τῶν Στάσεων καὶ ἡ περὶ τῶν ἰδεῶν (αὐτ. 203, 15). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν εἰδῶν· ἀλλὰ παρατηρεῖται καὶ ἡ ἐξῆς λεπτομέρεια: αἶδος γὰρ ἔστιν ὁ σκοπός, ἰδέα δὲ ἡ φράσις» (τ, 299, 12). Ἰδωμεν νῦν καὶ τὰ μέρη τῆς ρητορικῆς.

«Πόσος τῆς ρητορικῆς τὰ μέρη;»

«Τὰ μέρη τοίνυν τῆς ρητορικῆς εἰσι πέντε, εὗρεσις, διάθεσις, ἑρμηνεία, μνήμη καὶ ὑπόκρισις· Αὖτον μὲν γὰρ εὗρετέον ὅσα λέγειν ὀφείλομεν περὶ τοῦ προτεθέντος προβλήματος, εἴτα τὰ εὗρεθέντα κατὰ τάξιν διατιθέσθαι. Γον λέξεσι ταῦτα καὶ τρόποις ποικίλοις καὶ σχήμασι κοσμήσθαι, μεθ' ὃ τῇ μνήμῃ ταῦτα ἐναποιαμεῖσθαι καὶ τέλος τῇ τε τῆς φωνῆς καὶ τῶν μελῶν σχημαίσει καὶ κινήσει τὰ λεγόμενα ὑποκρίνεσθαι»⁽²⁾.

«Τί ἐστὶν εὗρεσις;»

«Εὗρεσις ἔστιν ἐρίνοια καὶ διανόησις νοημάτων προσηκόντων καὶ ἁρμοδίων τῷ ὑποκειμένῳ πράγματι, ἢ καὶ ἄλλως· νόησις ἀληθῶν ἢ πιθανῶν πραγμάτων»⁽³⁾.

1. «Τί ἐστὶ ρητορικὴ, καὶ πότε, καὶ πῶς εὗρηται, καὶ ἡῤῥηται;». «Ὅτι μὲν ὑπάρχει ἐν τοῖς οὖσις ἡ ρητορικὴ, ἐκτὸς κεῖται ζητήματος καὶ οὐδεὶς περὶ τούτου ἀμφισβητήσει. Τί δὲ ἐστὶ ρητορικὴ, ὁ ὅρος αὐτῆς ἡ δέον ἔμειν ὑποδηλώσει. *Ρητορικὴ τοίνυν ἐστὶ δύναμις τεχνικὴ πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ τέλος ἔχουσα τὸ εὖ λέγειν.* τὸ γοῦν δύναμις ἐν τῷ ὄρῳ ἀντὶ γένους εἰληπταί. δύναμις δὲ εἴρηται ἅτε δυναμένη καὶ εἰς καλὸν καὶ εἰς κακόν, εἴτ' οὖν ἐπὶ τὰ ἐναντία τὴν ἐαυτῆς χρῆσιν παρασχεῖν· δύναμιν γὰρ ἔχειν λέγεται πᾶν, ὃ περ δύναται τις καὶ καλῶς καὶ κακῶς χρῆσθαι. ἐπεὶ γε μὴν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὸ κάλλος δύναμις λέγεται. (καὶ γὰρ ἐστὶ τούτοις καὶ καλῶς καὶ κακῶς χρῆσθαι, ὡς ἡ πείρα βεβαιεῖ) διὰ τοῦτο πρόκειται τὸ τεχνικὴ οὐδέτερον γὰρ ἐκείνων δύναμις ἐστὶ τεχνικὴ· τὸ δὲ πιθανοῦ λόγου, εἰκότως προστίθεται, ἵνα διαστείλῃ αὐτὴν τῆς τεκτονικῆς, (ὡς καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν), ἥτις δύναμις μὲν ἐστὶ καὶ αὕτη τεχνικὴ (δύναται γὰρ καὶ ὁ τέκτων καὶ καλῶς καὶ κακῶς τῇ τεκτονικῇ χρῆσθαι), οὐ μὴν πιθανοῦ λόγου· λόγῳ γὰρ ὁ τέκτων οὐ κέχρηται τοῦτ' ἐστὶ προφορικῷ τεχνικῷ. τὸ δὲ ἐν πράγματι πολιτικῷ διὰ τὴν ἱατρικὴν καὶ γὰρ κἀκεῖνη δύναμιν ἔχει τεχνικὴν πιθανοῦ λόγου, ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασι, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν τοῦ σώματος. Τὸ δὲ εὖ λέγειν τέλος ἴδιον μόνον τοῦ ῥήματος· δεῖ γὰρ αὐτὸν καὶ καλῶς καὶ πιθανῶς λέγειν. καὶ εἰ πεῖθειν οὐ μέλλει. καλῶς δὲ τὸ εὖ λέγειν τέλος εἴρηται τῆς ρητορικῆς τέχνης· ἡ γὰρ μὴ τέλος ἔχουσα εὖ τε καὶ καλῶς ἢ ματαιοτεχνία ἐστὶν ἢ κακοτεχνία. ματαιοτεχνία μὲν, ὡς ἡ ὀρχηστικὴ, ἡ κυβευτικὴ, κακοτεχνία δὲ ἡ βλάβην ἐμποιοῦσα ἢ τῷ σώματι ἢ τῇ ψυχῇ, ὡς ἡ γοητευτικὴ. λέγεται δὲ καὶ συνοπτικώτερον ἡ ρητορικὴ, τέχνη τοῦ εὖ λέγειν. καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ παρὰ πολλοῖς φέρονται αὐτῆς ὀρισμοί. ὁ μὲν τοι ἀκριβέστερός ἐστιν, ὁ ἕρῃ ἀναπτυσθεῖς. («Ρητορικὴ πραγματεία ἥτοι τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως. Ρητορικῆς τέχνης ἐξήγησις... ὑπὸ τοῦ ἐν ἱερομονάχῳ ἐλαχίστου Ἀθαν. τοῦ Παρίου...» Ἐνετίημιν, 1799, σ. 35—36).

2. *Prolgom. Rube*, σ. 60—61: «Πόσα ἔργα τοῦ ῥήτορος; δ'. τὸ νοῆσαι, τὸ εὗρεῖν, τὸ διαθεῖναι τὰ εὗρημένα καὶ τὸ ὑποκρίνεσθαι. Ἔστι δὲ τῆς μὲν νοήσεως τὸ νοῆσαι, εἰ ρητορικὸν τὸ πρόβλημα ἢ μὴ, καὶ εἰ συνίσταται ἢ οὐ. καὶ ὑπὸ πούτων εἶδος ἢ ποῖαν στάσιν ἀνάγεται.

3. «Τῆς δὲ εὗρεσεως τὸ εὗρεῖν τὰ εἰς τὰ κεφάλαια ἐπιχειρήματα πρὸς τῶν κεφαλαίων εὐρέσει, ὅτι καὶ τοὺς ἐμπέποντας τόπους· καὶ 236,1: «Εὗρεσις ἐστὶν ἐρίνοια τῶν πιθανῶς προσόντων τοῖς προκειμένοις προβλήμασις ὀνομάτων τε καὶ νοημάτων».

«Τί ἐστι διάθεσις;»

«Διάθεσις ἐστὶ διαίρεσις τῶν εὐρεθέντων κατὰ τάξιν εὐμεθόδως πρὸς τὸν σκοπὸν παρεισάγουσα τὸν ἀγωνιζόμενον»⁽¹⁾.

«Τί ἐστὶν ἐρμηνεία;»

«Ἐρμηνεία δὲ ἐστὶ ρημάτων καὶ διανοημάτων καὶ γνωμῶν διακόσμησις πρὸς τὴν εὐρεσιν ἐπιτηδείως ἀναφερομένη»⁽²⁾.

«Τί ἐστὶ μνήμη;»

«Ἡ δὲ μνήμη τῶν οὕτω διατεθέντων καὶ ἐρμηνευθέντων ἐναποθησαύρισις καὶ ἐναποταμίευσις καὶ βεβαία κατάληψις»⁽³⁾.

«Τί ἐστὶν ὑπόκρισις;»

«Ἡ δὲ ὑπόκρισις ἐστὶ φωνῆς καὶ κινήματων σωματικῶν, πάθους καὶ διαθέσεως· παίδευσις. Ταῦτα δὲ καὶ εἴτις εἴποι καὶ ἔργα ρήτορος, οὐκ ἂν τοῦ ἀληθοῦς διαμάρτοι, ἅπερ ἐν τοῖς προλεγόμενοις ἢ οἱ προγυμνάσμασιν⁽⁴⁾ εἴρηται, νόησις, εὐρεσις διάθεσις λέξις καὶ ὑπόκρισις»⁽⁵⁾.

Τὸ περὶ ὕλης ρητορικῆς κεφάλαιον

Ἐξ ὧν περὶ τῆς ὕλης ἐκτίθεται ἐνταῦθα ὁ ἀναγνώστης ὀλίγα πράγματα θὰ ἐννοήσῃ· διὸ καὶ καταφεύγω πρῶτον εἰς τὸν Πάριον, ὅστις σαφέστερον ἀναπτύσσει τοῦτο τὸ ζήτημα ἐν ἀρχῇ ἀκριβῶς τοῦ «Ἀφθονίου τοῦ σοφιστοῦ περὶ προγυμνασμάτων μετὰ τῶν εἰς αὐτὰ παλαιῶν ἐξηγήσεων»⁽⁶⁾ ἐνταῦθα ὁ ρήτωρ δὲν περιέλαβεν εἰς τὰ παρεπόμενα τοῦ διηγήματος τὴν ὕλην. Γράφει δὲ ὧδε: «παρέπεται δὲ τῇ

1. «Τῆς δὲ διαθέσεως τὸ διαθέσθαι τὴν τάξιν καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν εὐρεθέντων κεφαλαίων καὶ ἐπιχειρημάτων». (προβλ. σ. 236,9, «οὗ ἡ διάθεσις διττή...»). ἄρα· διαθέσεις εἶναι ἡ κατάταξις τῆς ὕλης.

2. «Ἐρμηνείας δὲ ἀρεταὶ δ'. ἐλληνισμός (=ἡ καθαρὰ γλῶσσα), σαφήνεια, συντομία, πιθανότης» (αδλ. 177,14).

3. «Μνήμη ἐστὶν ἐπανάληψις καὶ κατοχὴ μεθοδιῇ διὰ τύπων καὶ ἰδιωμάτων τῶν προεπινοηθέντων καὶ διατυπωθέντων πραγμάτων καὶ ρημάτων» (αὐτ. σ. 300,1).

4. Ὁρθῶς κατὰ ταῦτα ὁ *Rabe* ἐπέγραψε τὴν συλλογὴν τῶν Προγυμνασμάτων—ὅρος καθιερωθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν—«*Prolegomena*», διότι ὄντως εἶναι ὅλαι αὗται, αἱ τε ὀνομασμέναι καὶ αἱ ἀνώνυμοι, εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Ἑρμογένην (βλ. «*Ioannis Sardiiani, Commentarium in Arhtonii Progymnasmatum*», σ. 1—4. (Πάριον «Ἀφθονίου περὶ προγυμνασμάτων» σ. 1ε.))

5. «ὑπόκρισις ἐστὶ φωνῆς καὶ σχήματος πιθανὴ διάθεσις πρέπουσα τῇ ὑποκειμένῃ προσώπῳ καὶ πράγματι· δεῖ γάρ εἰς τὰ πράγματα λόγους μὲν πρῶτον εὐρεῖν, ἔπειτα τάξαι, τρίτον ἐρμηνεῦσαι, τέταρτον μνημονεῦσαι, πέμπτον ὑποκρίνασθαι· τὸ γὰρ τεχνικὸν εἶδος τῆς ρητορικῆς μέρη ἔχει πάντε· εὐρεσιν, οἰκονομίαν, φράσιν, μνήμην καὶ ὑπόκρισιν», (σ. 299,15.) Σαφέστερον ἐν σ. 60: «Πόσα ἔργα τοῦ ρήτορος;...καὶ καταλήγει: «τῆς δὲ ὑποκρίσεως. ἵνα καὶ τῇ σχήματι καὶ τῇ φωνῇ ὡς ἂν τραγῳδὸς ἀριστος τοῖς λεγομένοις συσχηματίζεται». Ἐν τέλει τοῦ κεφαλαίου τοῦτου ὑπενθυμίζομεν ὅτι ὁ Ἑρμογένης κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Rabe*, «*Rhetores graeci, vol. VI. Hermogenis opera*» *Lipsiae, Teubneri 1913*, ἔγραψε: «Προγυμνάσματα», σ. 1—27, «Περὶ στάσεων», σ. 28—92, «Περὶ εὐρέσεως», σ. 93—212, «Περὶ ἰδεῶν λόγου», σ. 213—413, καὶ «Περὶ μεθόδου δεινότητος», σ. 414—456. Καὶ ταῦτα εἶναι ἡ «*Ρητορικὴ τέχνη*». Τὰ τρία πρῶτα ἐξέδωκε εὐρέως ἐξηγησάμενος ὁ Πάριος ὧν ἐν τέλει περὶ ὑποκρίσεως σ. 526—529, καὶ περὶ μνήμης 519—530 προθεῖς τὸν «Ἐπιλογὸν τῆς ὅλης πραγματείας» σ. 530—532. Ἀντὶ δὲ τοῦ περὶ μεθόδου δεινότητος προσήρτησεν ἰδίον βιβλίον. «Ἐγχειρίδιον διδάσκον ἰδίᾳ περὶ τοῦ ἐπιδεικτικοῦ (=πανηγυρικοῦ) γένους» σ. 1—28. Ἐφεξῆς «θεωρεῖται ἀναλυτικαί εἰς τὸν περὶ παραπρεσβείας» κατὰ Αἰσχίνου λόγον τοῦ Δημοσθένους» σ. 29—85 καὶ ἄλλα τινα ὡς ὑποδειγματικά, σ. 86—210.

6. Ἐνταῦθα μᾶς δίδεται πλήρως ὁ ὅρος: «Προγύμνασμα ἐστὶν ἄσκησις μετρίων πρὸς μεζόνων ἐπίρρωσιν πραγμάτων, ἢ οὕτως, εἰσαγωγικὴ τριβὴ διὰ λόγων τῶν κατὰ τὴν ρητορικὴν μερῶν καὶ εἰδῶν χρησιμὰ τινα προασκουμένη...ἐπειδὴ οὐ πρὸς πάντα ὁμοῦ κατὰ τὴν ρητορικὴν μέρη ἢ εἶδη, ἀλλὰ πρὸς ἕκαστον τῶν μερῶν ἢ εἰδῶν, ἰδίως τοῖς προγυμνάσμασι γυμναζόμεθα». ὅθεν καὶ ὁ Σαρδιανὸς τὸ προγύμνασμα «μικρὰν ρητορικὴν λέγει» (σ. 3,7).

διηγέματι ἔξ: τὸ πράξαν πρόσωπον, τὸ πραχθέν πράγμα, χρόνος καθ' ἓν, τόπος ἐν ᾧ, τρόπος ὅπως, αἰτία δι' ἣν.» (αὐτ. 4Ε). Ταῦτα κοινῶς καλοῦνται περιστατικά καὶ ἔπονται οὐ μόνον ἐν ταῖς διηγέσεσιν, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ ἐπιφέρει δὲ ὁ Πάριος, ὅτι «τινὲς δὲ τούτοις καὶ τὴν ὕλην ἑβδομον στοιχεῖον προσέθηκαν διαιροῦντες αὐτὴν ἀπὸ τοῦ τρόπου· τὸ μὲν γὰρ φέρ' εἰπεῖν παρανόμως ἢ διαίως πράξαι ἢ ἄλλως πως, τρόπου, τὸ δὲ ξίφει τυχόν ἢ λίθῳ, τῆς ὕλης» (σ. 5Α). Ἀλλὰ καὶ ἄλλως πως θεωρεῖται ἡ ὕλη· κατὰ τὸν σοφιστὴν Τροφώνιον, οὕτως παρὰ *Kabe* προτάσσονται τὰ «Προλεγόμενα εἰς τὴν ῥητορικὴν». «δύο ταῦτα περὶ ἡμᾶς, ὕλη καὶ τέχνη. καὶ τὴν μὲν ὕλην ἡ φύσις, τὴν δὲ τέχνην ὁ λόγος δίδωσιν. ὥς οὖν εἰσι λίθοι μὲν κατὰ φύσιν καὶ ξύλα, τέχναι δὲ περὶ ταῦτα ἢ τε λιθοξοικὴ καὶ τεκτονικὴ καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται λόγῳ κοσμοῦμεναι. . . ὑπόκειται γάρ, φασὶ τῇ ῥητορικῇ ὁ μὲν λόγος καθάπερ ὕλη, ὁ τε προφορικὸς καὶ ὁ ἐνδιάθετος, κοσμεῖ δὲ αὐτὸν ὁ τεχνικός. εἰ οὖν πᾶσα ὕλη κοσμομένη λόγῳ κοσμεῖται καὶ διατάσσεται, ὁ δὲ λόγος τέχνη, καθὼ καὶ τὸν τοῦδε τοῦ παντὸς δημιουργὸν ἀριστοτέχνην φασὶ λόγῳ τὴν ὕλην κοσμήσαντα καὶ τάξαντα καὶ εἰδοποιήσαντα (πρβ. Δαβίδ: «τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν» (Ψαλμ. ΛΜ', 6), πῶς οὐχὶ καὶ τὸν δίκην ὕλης τὸν λόγον αὐτὸν κοσμοῦντα λόγον τέχνην εἶναι νομίζομεν;» (*Proleg.* σ. 7, 11). Ἐν ἔτι κλασσικὸν παράδειγμα. «ὕλη δὲ τοῦ ἐγκωμίου εἰσὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, οἳ τε καιροὶ καὶ τόποι καὶ λιμένες τε καὶ κῆποι καὶ ἄλλα ζῶα καὶ φυτὰ καὶ τὰ λοιπά.»⁽¹⁾ καὶ κατωτ. «ὅτι τὰ ἐνδοξα ὕλη τυγχάνει τῷ ῥήτορι καὶ δέχεται ταῦτα ὡς ἀληθῆ· τοῦτο γὰρ στοιχεῖον τῆς τέχνης. ὥστε οὐ περιεργάζεται τὴν φύσιν· ἴδιον γὰρ τοῦτο φιλοσοφίας. . . οὕτω γοῦν καὶ τὰ μυθικὰ τῶν διηγημάτων κατασκευάζομεν καὶ ἀνασκευάζομεν ὡς εἰς ἑκάτερον διδόντα τὴν ἐπιχείρησιν τῷ τυγχάνειν ἀμφίδοξα· τῇ μὲν γὰρ ῥύσει τῆς ὕλης ὑπάρχει ψευδῆ, τῇ δὲ δόξῃ τῶν ἐπόντων ὡς ἀληθῆ παρὰ τῶν λεγόντων καὶ ἀκουόντων παραλαμβάνεται.» (σ. 31—32)

«Περὶ τῆς ὕλης τῆς ῥητορικῆς»

«Ὅτι μὲν πάσῃ ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ ὑποκείμενον ἴδιον ἀποκεκλήρωται πρόδηλον· καὶ γὰρ ἄνευ ὑποκειμένου καὶ προσηκούσης ὕλης οὐδεμία τῶν ἐπιστημῶν ἢ τεχνῶν τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν προβάλλεται· οἷον ἡ ἀριθμητικὴ τὸν ἀριθμὸν ὑποκείμενον ἔσχηκεν, ἡ φυσικὴ τὸ φυσικὸν σῶμα, ἡ γεωμετρία τὸ συνεχὲς ποσόν· ἔστι δὲ καὶ τις τέχνη ἢ ὡς ἄλλως εἴποι τις ἐπιστήμη, ἣτις καὶ περὶ πάσας ἐκτείνεται τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ ἰδιάζοντα ἑκάστη ὑποκείμενα τῷ τρόπῳ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἐργασίας ἐνοποιεῖ καὶ οἰκεῖον αὐτῆς ὑποκείμενον ἀπεργάζεται· οἷον ἐστὶν ἡ διαλεκτικὴ. ὥσαύτως καὶ ἡ ῥητορικὴ ὑποκείμενον ἔχει καὶ ὕλην ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ, ἐκεῖνο περὶ ὃ τὸ πείθειν εἰσίσκεται. καὶ ὅπως οὐκ ἔσχηκεν ὑποκείμενον ἴδιον· φαίνεται γὰρ τῶν φιλοσόφων οἱ πάλαι ταύτη κατὰ κόρον χρησάμενοι⁽²⁾ ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν συγγράμμασιν· ἰδιαίτερον ὅμως ὑποκείμενον ταύτης τὰ πολιτικὰ ζητήματα φαίνεται. κατὰ τοῦτο δὲ διαφέρει τῆς διαλεκτικῆς, καθ' ὅσον ἐκείνη ὁμοίως πλανᾶται περὶ τὰς ἐπιστήμας πάσας, αὕτη δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα⁽³⁾· τὶ δὲ ἐστὶ πολιτικὸν ζήτημα ἐφεξῆς ῥηθήσεται».

«Περὶ τέλους»

«Τὸ δὲ τῆς ῥητορικῆς τέλος ἀπὸ τοῦ ὅρου καταφανὲς γίνεται. τέλος γὰρ ῥη-

1. Σαρδιανός. «Εἰς Ἀφθονίου Προγυμνάσματα». VIII ἐγκώμιον, *Kabe*, σ. 126. 23.

2. «χρησάμενοι», ἄνευ ἀποδόσεως. φαίνεται ἐξέπεσε τὸ ρῆμα.

3. Κατὰ Ἰω. Δοξαπατρίν (*sic*) «διαφέρει γὰρ τῆς διαλεκτικῆς τῇ τε ὕλῃ καὶ τοῖς ὀργάνοις· τῇ μὲν ὕλῃ, ὅτι ἡ μὲν ῥητορικὴ ὕλην ἔχει τὰ πολιτικά, ἡ δὲ διαλεκτικὴ περὶ πάντων ἀπλῶς, ὡς τισὶ δοκεῖ, διαλεχθήσεται». («Εἰς Ἀφθονίου προγυμνάσματα», *Kabe*, σ. 104.6).

τορικῆς τὸ πείσαι ἡγουν τὸ πιθανῶς εἰπεῖν.⁽¹⁾ καὶ γάρ, εἰ καὶ μὴ πείσει, ἀρκεῖ τὸ καὶ μόναις πιθαναῖς μεθόδοις χρῆσασθαι. ὥσπερ γὰρ ὁ ἰατρός κἂν μὴ ὑγιάσῃ, οὐχ ἦτον ἐστὶν ἰατρός ταῖς ὑγιαστικαῖς μεθόδοις χρῆσάμενος. οὕτω καὶ ὁ ῥήτωρ, κἂν μὴ πείσῃ, οὐχ ἦτιόν ἐστι ῥήτωρ, καὶ τοῦ τέλους ἐπὶ βολος διὰ τὸ πιθαναῖς μόνον ἐφόδοις χρῆσασθαι· τὸ γὰρ μὴ πείθειν ἐνίοτε συμβαίνει διὰ τὸ τὴν ψυχὴν αὐτοκίνητον εἶναι καὶ αὐτεξούσιον καὶ αὐτοπροαίρετον, καὶ μᾶλλον ἐπιρρεπῶς ἔχουσιν περὶ τὸ τῇ οἰκείᾳ βουλῇ πείθεσθαι ἢ ἐτέρων.⁽²⁾ διαφέρει δὲ τὸ τέλος τῆς ῥητορικῆς τοῦ ἔργου τοῦ κατὰ ῥήτορας, ὅτι τὸ μὲν ἔργον ἀνάγκη γίνεσθαι, οἷον τὸ χρῆσθαι μεθόδοις πιθαναῖς τὸν ῥήτορα καὶ λέγειν καλῶς πρὸς πειθῶ, τὸ δὲ τέλος, ὅπερ ἐστὶ τὸ πείσαι, εἰ καὶ ἐνίοτε οὐ γίνεται, διὰ τοῦτο ἢ τῆς ῥητορικῆς ἀξία οὐ διαλυμαίνεται· ὅτι δὲ καὶ ἐπωφελὴς ἡ ῥητορικὴ κατάδηλον πᾶσι. πείθουσα καὶ εἰς ἓν συλλέγουσα τὰς μεμερισμένας ψυχὰς τῇ βουλήσει, *ψυχὴ ταῖς πολιτείαις γίνεται*, ἐν μὲν τοῖς δικαστηρίοις ἐπὶ γνῶσιν τίκτουσα τῶν ἀληθῶν καὶ δικαίων, ἐν δὲ ταῖς ἐκκλησίαις τῶν συμφερόντων, ἐν δὲ τοῖς θεάτροις τῶν καλῶν, πρὸς πάντα τὰ ἀντικείμενα βοηθοῦσα διὰ λόγου καὶ εὗρεσιν δωρουμένη λόγων πρὸς πᾶσαν ἐπιστήμην χρῆσιμεύουσιν».⁽³⁾

Τὰ εἶδη τοῦ ρητορικοῦ λόγου

Κατ' ἐμὴν γνώμην τὸ σπουδαιότερον κεφάλαιον τῆς ρητορικῆς εἶναι τὰ εἶδη τοῦ λόγου· διὸ καὶ εἰς αὐτὸ συμφωνοῦσι πάντες οἱ γράψαντες εἰς τὰ τρία εἶδη καὶ ὑποδιαίρεσεις μόνον ἔχομεν. Ὁ Σαρδιανὸς εἰς τὸ περὶ ψόγου κεφάλαιον προτάσων τὸν τοῦ Ἀφθονίου ὅρισμόν «ψόγος ἐστὶ λόγος ἐκθετικὸς τῶν προσόντων κακῶν» φιλοσοφεῖ ὡς ἑξῆς: «Προτάσσεται ὁ ὅρισμός ἐκάστου γυμνάσματος παρὰ Ἀφθονίου καὶ Ἑρμογένους τῶν εἰδῶν αὐτοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως δι' αἰτίαν τοιαύτην, ὅτι ὁ μὲν ὅρισμός ἀναλογεῖ τῇ μονάδι, ἡ δὲ διαίρεσις τῇ πλήθει· τοῦλάχιστον γὰρ ἡ διαίρεσις ὁράται εἰς δύο γινομένη· ἐπειδὴ οὖν ἡ μονὰς παντὸς ἀριθμοῦ προτερεῖ, χάριν τούτου καὶ ὁ ἀναλογῶν αὐτῇ ὅρος προηγεῖται τῆς διαιρέσεως· ἐκάστου δὲ εἶδους ῥητορικοῦ διαιρουμένου διχῇ τοῦ μὲν δικανικοῦ εἰς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν, τοῦ δὲ συμβουλευτικοῦ εἰς τὸ αἰρετόν καὶ τὸ φευκτόν, ἀκολούθως καὶ τὸ ἐγκωμιαστικὸν εἶδος, ὃ πανηγυρικὸν ἐκάλουν οἱ παλαιοί, διήρηται εἰς τὸ δμῶνυμον λεγόμενον ἐγκώμιον καὶ τὸ ἐναντίον εἰς ψόγον· ὥστε καὶ ὁ ψόγος ὑποπίπτων τῇ γένει ἐγκώμιον κατὰ γένος κληθήσεται· τὰ εἶδη γὰρ ὑποπίπτει τοῖς γένεσιν. ἐπεὶ οὖν εἶδη τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ μέρους τῆς ῥητορικῆς ὁ ψόγος καὶ τὸ ἐγκώμιον, εἰκότως καὶ τὰ εἶδη τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν, οἷς καὶ τὰ γένη, κληθήσεται. . . αὐτίκα τὸ ὅξος παρὰ τισι γλυκὺ εὐφρόμως προσαγορεύεται». (σ. 167).

1. Κατὰ Σαρδ. εἰς Ἀφθον. Προγ. «τέλος γὰρ ὄντος αὐτῶ τοῦ πείθειν, οὐχ οἷόν τε τυχεῖν ἄνευ τοῦ πιθανοῦ» (σ. 24, 10). Κάλλιον κατὰ Τροφώνιον: «Φέρονται δὲ ὅρισμοι τῆς ρητορικῆς... πλείονες, ἀλλ' ὃ γε κυρίως ὁρισμός οὗτός ἐστι *ρητορικὴ ἐστὶ τέχνη περὶ λόγου δύναμιν ἐν πράγματι πολιτικῶ τέλος ἔχουσα τὸ πιθανῶς εἰπεῖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον*» (Proleg. σ. 11, 7) καὶ τὸ ἀπλούστερον: «τοῦτο γὰρ ἐστὶ τέλος τῆς ρητορικῆς τὸ πιθανῶς εἰπεῖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον» (13, 12).

2. Ὁλόκληρον εἶναι εἰλημμένον ἐκ ἐτῶν προλεγομένων τῆς τέχνης ρητορικῆς Ἀνωνύμου «Τέλος δὲ τῆς ρητορικῆς οὐ τὸ ἀπλῶς πείσαι, ἀλλὰ τὸ πιθαναῖς χρῆσασθαι μεθόδοις. ὥσπερ γὰρ ὁ ἰατρός, κἂν μὴ ὑγιάσῃ, ταῖς ὑγιαστικαῖς χρήσεται μεθόδοις, ἐστὶν ἰατρός· καὶ ὁ φιλόσοφος, κἂν μὴ πάντας ποιήσῃ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, πάλιν ἐστὶ φιλόσοφος. οὕτω καὶ ὁ ῥήτωρ, κἂν μὴ πείσῃ, πιθαναῖς δὲ χρήσεται μεθόδοις, ἐστὶ ῥήτωρ, εἰκότως δὲ συμβαίνει τῇ τε ἰατρῇ μὴ ὑγιάζειν αἰεὶ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ῥητορίᾳ, τῇ μὲν μὴ ποιεῖν, τῇ δὲ μὴ πείθειν· ὑπόκειται γὰρ ψυχὴ αὐτοπροαίρετος, αὐτοκίνητος, αὐτεξούσιος, παλιμβολος (*sic*), ὁρῶν ἀπὸ ἐτέρου εἰς ἕτερον μεταπίπτουσα καὶ μᾶλλον ἐπιρρεπῶς ἔχουσα πρὸς τὸ ἑαυτῇ πείθεσθαι ἢ ἐτέροις» (Proleg. Rabe, σ. 32—33).

3. Βλ. γενικώτερα περὶ τῆς ἀξίας τῆς ρητορικῆς αὐτ. σ. 61, 26, 63, 7.

Περὶ τῶν γενῶν τῆς ρητορικῆς(1)

«Διορισθέντων οὕτω τῶν τε μερῶν τῆς ῥητορικῆς, τῆς ὕλης αὐτῆς, καὶ τοῦ τέλους καὶ συμφέροντος, ἐπομένον ἂν εἴη διαλαβεῖν καὶ περὶ τῶν γενῶν αὐτῆς. Τριῶν οὖν ὄντων τῶν τῆς ψυχῆς μορίων, λογικοῦ, θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ, ἀφ' ἑκάστου τούτων ἓν γένος τῆς ῥητορικῆς προσελήλυθε(2) ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ λογικοῦ τὸ πανηγυρικόν· ὃ γὰρ πανηγυρίζων λόγῳ κέχρηται ἡρέμῳ καὶ ὑπ' οὐδενὸς ταραττομένῳ πάθους· ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις γένεσι πάθη ἐμπεριέχεται. τὸ δὲ δικανικὸν ἀπὸ τοῦ θυμικοῦ· κατηγορία γὰρ ἐνταῦθα καὶ λοιδορία κατὰ τοῦ φεύγοντος ἐξ ὧν ὀργὴ προσγίνεται καὶ θυμός. ἀπὸ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τὸ συμβουλευτικόν· ἐξ ἐπιθυμίας γὰρ ὁρμᾶται, ὃ συμβουλεύειν ἐθέλων ἢ συμβουλεύεσθαι, καίτοι καὶ τῶν τριῶν τούτων διαλόγων τὴν κύρωσιν εἰληγῶν, ἔμπης ἕκαστον τούτων, ἀφ' ἧς ἕξεως ἐκινήθη τὴν προσηγορίαν ἐκλήρωσατο· ἐν μὲν γὰρ τῇ δικανικῇ, θυμός καὶ ὀργή, ἐν δὲ τῇ συμβουλευτικῇ, ἐπιθυμία, ἐν δὲ τῇ πανηγυρικῇ ἦτοι ἐπιδεικτικῇ, ὃ λογιστικὸς λόγος αἰτία καθίσταται.(3) ὅθεν τὰ ἀνωτάτω τῆς ῥητορικῆς γένη εἴδουν εἶδη τρία εἰσὶ : δικανικόν, συμβουλευτικόν καὶ πανηγυρικόν εἴδουν(4) ἐπιδεικτικόν, καὶ δικανικὸν μὲν ἔστι, δι' οὗ τὰς ἀμφισβητήσεις διακρίνομεν, ὅπερ διαιρεῖται εἰς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν· τέλος δὲ τούτων τὸ δίκαιον, χρόνος ὃ παρεληλυθὸς τόπος τὰ δικαστήρια, πρόσωπον οἱ δικασταί, αἰτία ὃ θυμός. συμβουλευτικὸν δὲ ἔστι, δι' οὗ τὰ πρόσφορα συμβουλεύομεν, οὗ διαρρομένου εἰς προτροπὴν καὶ ἀποτροπὴν τέλος τὸ συμφέρον, χρόνος ὃ μέλλον, τόπος αἱ ἐκκλησίαι, πρόσωπα οἱ συμβουλευταί, αἰτία ἢ ἐπιθυμία. ὡσαύτως καὶ τοῦ ἐπιδεικτικοῦ διαιρουμένου εἰς ἐγκώμιον καὶ ψόγον τέλος τὸ καλόν, χρόνος ὃ ἐνεστώς, τόπος τὰ θέατρα, καταχρηστικῶς δὲ παστάδες καὶ τάφοι, πρόσωπα οἱ θεαταί ἦτοι ἐκκλησίαι, αἰτία ὃ λόγος.(5) Ἰστέον ὅτι τῆς ρητορικῆς κατὰ πέντε τρόπους ἐκλαμβανομένης, μιά μὲν ἔστιν ἡ Αἵ καὶ κυριωτάτη, ἡ

1. Τὰ γένη τῆς ρητορικῆς εἶδη μᾶλλον ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ὥς γράφει καὶ ὁ Πάριος «λέγεται γὰρ ἑκάτερος» (σ. 41). Ἐν τούτοις ὁ Μακελλλίνος γράφει περὶ διαφορᾶς αὐτῶν: «μάθωμεν τί ἐστὶ γένος καὶ τί εἶδος καὶ τί διαφορὰ κτλ.» (*Proleg.* 276. 14 ε. πρὸς. 34,5). Ἄλλοι τὰς ὑποδιαιρέσεις ἐκάλουν εἶδη (Πάριος, σ. 41).

2. «Τρία τοίνυν τὰ ἀνωτάτω εἶδη τῆς ρητορικῆς, συμβουλευτικόν, δικανικόν, πανηγυρικόν. καὶ συμβουλευτικόν μὲν ἔστι, δι' οὗ συμβουλεύομεν τὰ πρόσφορα γενέσθαι, δικανικὸν δὲ δι' οὗ τὰς ἀμφισβητήσεις διακρίνομεν, πανηγυρικὸν δὲ, δι' οὗ τοὺς ἐπαινουμένους ἢ φεγομένους δημοσιεύομεν· διαιρεῖται δὲ τὸ συμβουλευτικόν εἰς προτροπὴν καὶ ἀποτροπὴν, τὸ δὲ δικανικὸν εἰς δύο, κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν, τὸ δὲ πανηγυρικὸν εἰς δύο, εἰς ἐπαινον καὶ ψόγον» (αὐτ. σ. 33—4). Συντομωτάτα παρὰ Σαρδιανῷ 11,15 καὶ συνολικῶς: «ἐπαινοῦμεν τὰ καλὰ καὶ κατηγοροῦμεν τῶν κακῶν καὶ προτρέπομεν ἢ ἀποτρέπομεν, ὥς ἀπὸ τούτων ἵκνος καταλαμβάνειν τὸν νέον τῶν [τριῶν] τῶν ρητορικῶν εἰδῶν» σ. 34,5. Παραθέτομεν τὰ παράλληλα χωρία οὐχὶ πρὸς ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Λευχειμονούσης ρητορικῆς» δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν μόνον τὸν Ἀφθόνιον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ῥήτορας καὶ σχολιαστὰς, τοῦθ' ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς ὑπεστηρίξαμεν, καὶ εἰς τοῦτο ἠκολούθησε τῇ ὁδῷ καὶ τῇ παραδείγματι τῶν παλαιῶν.

3. «Φύεσθαι δὲ τὰ εἶδη ταῦτα τινὲς βούλονται ἐκ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς· οἷον τὸ μὲν δικανικὸν ἐκ τοῦ θυμικοῦ· ἡ μὲν γὰρ κατηγορία ὀργὴν καὶ θυμὸν ριπίζει κατὰ τοῦ φεύγοντος... Τὸ δὲ συμβουλευτικὸν ἐκ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ· ἐξ ἐπιθυμίας γὰρ τοῦ τινος τυχεῖν ἀγαθοῦ ἐπὶ τὸ συμβουλεύεσθαι κινεῖται ὡς ἄνθρωπος· τὸ δὲ πανηγυρικὸν ἐκ τοῦ λογιστικοῦ ἡρτῆται... ἅτε διὰ λόγου γινόμενον καὶ μέχρι λόγων ἱστάμενον» (Πάριος, «Προγυμνάσματα Ἑρμογένους», σ. 42).

4. Εἴδουν, ὃ διαξευτικὸς οὗτος σύνδεσμος εἶναι τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ καὶ δὲν εἶναι ἀποθεθραυρισμένος ἐν τοῖς Λεξικοῖς· ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ εἴτε οὖν καὶ ἀνατιβάσει τὸν τόνον, διότι ὑπερισχύει τὸ εἴτε, ὅπως ἐν τῇ οὐκουν (=ἐχὶ λοιπὸν) παρὰ τὸ οὐκοῦν (λοιπὸν).

5. Τὸ μέρος τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸ «περὶ στάσεων» βιβλίον τοῦ Ἑρμογένους: «Τρία τοίνυν τὰ ἀνωτέρω εἶδη τῆς ρητορικῆς, συμβουλευτικόν, δικανικόν, πανηγυρικόν. καὶ ἔστι συμβουλευτικὸν μὲν, δι' οὗ συμβουλεύομεν τὰ πρόσφορα γενέσθαι, δικανικὸν δὲ, δι' οὗ τὰς ἀμφισβητήσεις διακρίνομεν, πανηγυρικὸν δὲ, δι' οὗ τοὺς ἐπαινοὺς καὶ τοὺς ψόγους δημοσιεύομεν· διαιρεῖται δὲ τὸ συμβουλευτικὸν εἰς δύο, εἰς προτροπὴν καὶ ἀποτροπὴν, τὸ δικαστικὸν εἰς δύο, εἰς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν, τὸ δὲ πανηγυρικὸν ὁμοίως εἰς ἐπαινον καὶ ψόγον» (*Proleg. Rabe*, σ.327,11).

τῇ φιλοσοφίᾳ ἀντίστροφος, ἢ ἐχρήσατο Πυθαγόρας, Σωκράτης καὶ Πλάτων· εἰ γὰρ περὶ τῶν ἐχόντων ἀεὶ ὡσαύτως πραγμάτων τοὺς λόγους ἐποιοῦντο οἱ φιλόσοφοι, ἀλλ' οὖν πειθοῖ τινα κεχρημένοι⁽¹⁾· ἀμήχανον γὰρ καὶ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ὁμολογεῖσθαι χωρὶς πειθοῦς ἀποδείξαι. Βα, δέ ἐστιν ἡ ἀντίστροφος τῇ πολιτικῇ, ἣς ἡγήσατο Μιλτιάδης καὶ Κίμων καὶ Θεμιστοκλῆς. Κατὰ τοῦτο δὲ διαφέρει πολιτικὴ τῆς κατὰ φιλοσοφίαν ἀντιστροφῆς, ὅτι ἡ μὲν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀντίστροφος περὶ τῶν καθόλου διαλαμβάνει, ἡ δὲ τῇ πολιτικῇ,⁽²⁾ περὶ τῶν τῇ πολιτείᾳ μόνον συμφερόντων πραγμάτων. Γη, δὲ ἡ ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ διαφέρει δὲ διαλεκτικὴ ῥητορικῆς, ὅτι ἡ μὲν πολιτικὴ κατὰ πρῶσιν καὶ ἀποκρίσιν ποιεῖται τὴν ζήτησιν, καὶ συλλογιστικῶς, ἡ δὲ ῥητορικὴ διεξοδικῶς περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἐνθυμηματικῶς· ἡγήσαντο δὲ ταύτης Δημοσθένης τε καὶ Λυκούργος καὶ ἄλλοι. Δη, ἡ ἀντίστροφος τῇ συκοφαντικῇ ἣς ἡγήσατο Ἀριστογείτων καὶ Ἡγήμων, τέλος δὲ τὸ ψεῦδος ἐσχηκυῖα. Εη, ἡ κολακευτικὴ, ἣς ἡγήσατο Δημάδης τε καὶ Ἀριστόδημος. Τοιγαροῦν τοσοῦτων ὄντων εἰδῶν τῆς ῥητορικῆς ἡμεῖς σὺν θεῷ τὴν Γην μετερχόμεθα, τὴν ἀντίστροφον τῇ διαλεκτικῇ, ἣς Δημοσθένης ἡγήσατο⁽³⁾»

«Περὶ πολιτειῶν»

«Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πολιτεία τῇ ῥητορικῇ ὑπόκειται καὶ αἱ ταύτῃ ἐπιφυόμεναι ὑποθέσεις, αἱ καὶ στάσεις καὶ ζητήματα λέγονται, τῇ ῥητορικῇ διευθετοῦνται, ἀνάγκη εἶπεν καὶ περὶ πολιτειῶν.»

«Ἔστι τοίνυν πολιτεία ἀρχὴ καὶ συνήθεια πραγμάτων⁽⁴⁾, καθ' ἧς δέον πολιτεύεσθαι καὶ ζῆν πάντας τοὺς βιοῦντας⁽⁵⁾ ἢ καὶ πεισθέντας ἀνθρώπους. εἰσὶ δὲ αἱ αἰνωτάτῳ πολιτεῖαι τρεῖς, ὧν κατ' ἐκπτώσιν ἀναφύονται ἕτεραι τρεῖς. ἀλλ' ἵνα τὸ λεγόμενον σαφὲς γένηται,⁽⁶⁾ οὕτω διαιρετέον. ἐν ἐκάστῃ πολιτείᾳ ἢ ἓνα⁽⁷⁾ ἄρχειν δεῖν ἢ ὀλίγους ἢ πάντας· καὶ οὗτοι ἢ καλοὶ εἰσιν ἢ κακοί. καὶ εἰ μὲν εἷς ἄρχει καὶ ἐστὶν ἀγαθὸς ποιεῖ τὴν βασιλείαν, εἰ δὲ κακὸς ποιεῖ τὴν τυραννίδα. εἰ δὲ ἄρχουσιν ὀλίγοι καὶ ἀγαθοὶ ποιοῦσι τὴν ἀριστοκρατίαν, εἰ δὲ πάντες ἄρχουσι, οἱ μὲν ἀγαθοί, ποιοῦσι τὴν δημοκρατίαν οἱ δὲ κακοί, ποιοῦσι τὴν ὀχλοκρατίαν».

(Συνεχίζεται)

1. Πρόσθε: «τοὺς λόγους ἐποιοῦντο».

2. «ἡ δὲ τῇ πολιτικῇ» γράφ. ἡ δὲ πολιτικῇ.

3. Τὸ μέρος τοῦτο περιλαμβάνον τοὺς 5 τρόπους τῆς ῥητορικῆς σχεδὸν κατὰ λέξιν πλὴν τῆς φράσεως: «τέλος δὲ τὸ ψεῦδος ἐσχηκυῖα» ἐκ τῶν «Προλεγομένων τῆς ῥητορικῆς τέχνης» τοῦ Ἀνωνύμου (*Proleg. Rabe*, σ. 37—38). Ἐκεῖ λείπει τὸ «συλλογιστικῶς».

4. Καὶ τὰ περὶ πολιτειῶν εἶναι εἰλημμένα κατὰ λέξιν σχεδὸν ἐκ τοῦ Ἀνωνύμου. Ὁ ἀ σημειώσωμεν ἐνταῦθα τὰς ὀλίγας σπουδαίας διαφοράς, ἃς ἐπήνεγκεν ὁ Παπαδασιλόπουλος.

5. βιοῦντας. Ἀνών. βιασθέντας.

6. ἵνα δὲ ἡμῖν ἐκ διαιρέσεως φανερόν γένηται.

7. ἀνάγκη ἓνα.

ΒΑΣ. Κ. ΣΚΑΦΙΔΑ, Φαρμακοποιού

ΟΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ*

(Η ΖΩΗ ΤΩΝ, ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ)

— *Ἀντώνης Μακρυγιάννης*
ἢ Κατσαντώνης

Ἀπ' ὅλους τοὺς Σαρακατσαναίους κλέφτες, πού ἔδρασαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἑκατὸν πενήντα χρόνια στὴν Ἡπειρο, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Ρούμελη, ἐκεῖνος πού ἔνσαρκώνει τὸν τύπο τοῦ ἀτρόμητου καὶ ἀνυπότακτου κλέφτη εἶναι ὁ περιβόητος Ἀντώνης Μακρυγιάννης ἢ Κατσαντώνης, γνωστός ἀπὸ τὰ πολλὰ τραγούδια, πού ἀναφέρονται στὰ ληστρικά του κατορθώματα, καὶ ἀπὸ τὶς πολλὲς τοπωνυμίες, πού σώζονται ὡς τὰ σήμερα στὰ Ἀγραφα, ὅπου κυρίως ἔζησε καὶ ἔδρασε. Πήδημα τοῦ Κατσαντώνη μιὰ τοποθεσία, Σπηλιὰ τοῦ Κατσαντώνη ἄλλη, Βρύση τοῦ Κατσαντώνη ἐκεῖ, στὰ βουνὰ τοῦ Κατσαντώνη πιδόπερα, στοῦ Κατσαντώνη τὰ Λημέρια μακρότερα, ἀκούει κανεὶς ἂν ἐπιχειρήσῃ ἓνα ταξεῖδι στὰ ξακουσμένα Ἀγραφα. Ὁ Ἀντώνης καὶ τὰ δυὸ τὰ ἀδέρφια Γεώργης Χασιώτης καὶ Κώστας Λεπενιώτης ὁ μικρότερος—ἐπώνυμα πού πῆραν ἀπὸ τὰ Χάσια ὁ ἓνας καὶ ἀπὸ τὴ Λεπενού ὁ ἄλλος—ἦσαν παιδιὰ Σαρακατσαναίων κτηνοτρόφων τῆς Ἡπείρου. Ἐξῆσαν στὰ χρόνια τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ εἶχαν θεῖο τὸν ὀπλαρχηγὸ Δίπλα—κλέφτη καὶ ἀρματωλὸ—καὶ ξάδερφο τοῦ Τσόγκα κλέφτη ἐπίσης καὶ ἔτσι ἦταν ἀπὸ κλέφτικη φάρα. Ὁ Ἀντώνης μὲ τὴν μεγάλη του παλληκαριά καὶ τὴ μεγαλύτερη ἔξυπνάδα καὶ πανουργία του κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ στὴν περιοχὴ Μετσόβου στὴν ἀρχὴ—ἀρματωλὶ καὶ Μαλακασίου—καὶ ἀργότερα στὴν περιοχὴ τῶν Ἀγραφῶν καὶ τῆς Ἀρτας—Στὴ Λεπενού τοῦ Βάλτου ὅπου, παρεχέμαζε ἢ οἰκογένεια τῶν Κατσαντωναίων κάποιος Ἀρβανιτόβλαχος—Καραγκούνης—κτηνοτρόφος, πού εἶχε ἐνοικιάσει βοσκότοπο, ἰδι-

οκτησία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, κατηγόρησε τὸν Ἀντώνη ὅτι τοῦ ἔκλεβε πρόβατα μαζὺ μὲ τοὺς συγγενεῖς του Δίπλα καὶ Τσόγκα. Ὁ Ἀλῆς διέταξε τότε καὶ ἔπιασαν τὸν Ἀντώνη καὶ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἔκλεισε καὶ τοὺς δυὸ στὴ φυλακὴ στὰ Γιάννενα. Τοὺς ἀπέλυσε ὕστερα ἀπὸ κάμποσο καιρὸ, ἀφοῦ πῆρε ὅσα γρόσια ζήτησε γιὰ λύτρα. Μόλις ὅμως βγῆκε ἀπὸ τὴ φυλακὴ ὁ Ἀντώνης βγῆκε κλέφτης καὶ ὅταν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἔπιασε γιὰ δεύτερη φορὰ τὸν πατέρα του καὶ τὸν φυλάκισε, τὸν ἀκολούθησαν στὴν κλέφτικη ζωὴ τὰ δυὸ τὰ ἀδέρφια Γεώργης καὶ Κώστας, ὁ θεῖος του Δίπλος καὶ ὁ ξάδερφος του Τσόγκας. Ἔτσι ἔκαμε μεγάλη συμμορία καὶ χτύπησε ἀλύπητα τ' ἀποσπάσματα τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ στὴν περιφέρειαν Ἀρτας, Ἰωαννίνων καὶ Μετσόβου. Ὁ Ἀλῆς, πού ἦταν καὶ μεγάλος διπλωμάτης, γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις αὐτὰς τῶν Κατσαντωναίων, διώρισε τὸν Ἀντώνη ἀρματωλὸ στὴν περιφέρειαν Μαλακασίου πού εἶχε ἔδρα τὸ Μέτσοβο καὶ λημέρι τὸν Ζυγὸ τοῦ Μετσόβου. Ἀπὸ τὸ 1795 ὁ περιβόητος Ἀλῆ πασσᾶς εἶχε καταργήσει τὰ ἐξαιρετικά προνόμια τοῦ Μετσόβου πού εἶχε ἀποσπάσει ἀπὸ τὸν Σουλτάνο Μεχμέτ τὸν Δ' τὸ 1659 ὁ Μετσοβίτης μεγαλοκτηνοτρόφος Κυριάκος Φλόκας καὶ πού εἶχαν καταστήσει τὸ Μέτσοβον μὲ τὰ γύρω χωριά Βουτονόσι, Ἀνήλιο, Μαλακάσι, Κουτσούφλιανη καὶ Μηλιὰ πραγματικὴ δημοκρατία, καὶ εἶχε ὑπαγάγει ὅλη αὐτὴ τὴν περιφέρειαν στὴν δικαιοδοσίαν του. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ Μετσόβου στὴν ἐπικράτειαν Ἰωαννίνων ὁ Ἀλῆς ἐπέβαλε εἰς τοὺς κατοίκους τῆς περιφέρειας αὐτῆς βαρεῖς φόρους, γιὰ τὴν εἰσπραξὴν τῶν ὁποίων διώρισε μπουσταντζήν—ἐπόπτην—κάποιον Ἀρβανίτην Κιαμῆλ μπέη πού ξεπερνοῦσε τὸν Ἀλῆ στὴ φιλοχρηματία καὶ τὴν πλεονεξία.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

Ὁ καπετὰν Ἀντώνης, ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσαν οἱ Μετσοβίτες, λίγο καιρὸ μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του στὸ Μέτσοβο γνωρίσθηκε καὶ σχετίσθηκε μὲ μιὰ ὁμορφὴ Μετσοβιτοπούλα ἀπὸ καλὴ οἰκογένεια, πὺ τὴν ἔλεγαν Κάτσια⁽¹⁾, (Καλλιόπη, Καλλιοπίτσα, Καλλίτσα, Κάτσια) τὴν ὁποία πῆρε γυναῖκα του—ὄχι νόμιμη—καὶ ἀπόκτησε ἀπ' αὐτὴ ἓνα ἀγόρι, πὺ τὸ ὠνόμασαν Τούσσιο, (Μῆτρο, Μητρούσσιος, Τούσσιος). Ἄς σημειωθῇ ὅτι ὁ καπετὰν Ἀντώνης εἶχε μεγάλῃ ἀδυναμία στὶς γυναῖκες καὶ στὰ περισσότερα χωρὶά τῆς δικαιοδοσίας του, Γρεβενίτι, Δρεσενίκο, Πέτρα, Λιάπη, Δεμάτι εἶχε καὶ ἀπὸ μιὰ φιλενάδα, ἀκόμα καὶ παπαδοπούλες. Τὴν Κάτσια τοῦ καπετὰν Ἀντώνη ἐσέβοντο καὶ ὑπεραγαποῦσαν ὅλοι οἱ Μετσοβίται καὶ τὴν ἀποκαλοῦσαν βλάχικα «Κάτσια ἄλ Ἀντώνη» πὺ θὰ πῇ « ἡ Κάτσια τοῦ Ἀντώνη» καὶ τὸν μικρὸ τῆς Τούσσιο, «Τούσιουλ ἄλὲ Κατσιαλντώνη»—ὁ Τούσσιος τῆς Κάτσιας τοῦ Ἀντώνη. Ἐχὼ τὴ γνώμη ὅτι ἀπὸ τὴ βλάχικη ὀνομασία «Κάτσια ἄλ Ἀντώνη, Κατσιαλντώνη» προέρχεται τὸ παρατσούκλι Κατσαντώνης. Ἡ ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ κάτσε Ἀντώνη, πὺ δῆθεν τοῦ ἔλεγεν ἡ μάνα του γιὰ νὰ μὴ βγῇ κλέφτης δὲν μπορεῖ νὰ εὐσταθήσῃ ἱστορικὰ τοῦλάχιστον, γιὰτί, ὅπως ἀνέφερα καὶ παραπάνω, οἱ Σαρακατσαναῖοι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ὑπερηφανεύονται ὅταν ἓνα μέλος τῆς οἰκογενείας των ἔβγαινε κλέφτης καὶ γι' αὐτὸ ὅταν μιὰ Σαρακατσίανα γεννοῦσε ἀγόρι τῆς εὐχονταν κὶ κλέφτης κὶ καπιτάνιος!

Ὁ καπετὰν Ἀντώνης ἤρχετο συχνὰ σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ἄπληστο Κιαμὴλ μπέη καὶ ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ σκοτωθῇ ἀπὸ τοὺς Ἀρβανῖτες, πὺ εἶχε γιὰ φρουρὰ μαζύ του, ἀναγκάσθηκε ν' ἀφήσῃ τὰ λημέρια του στὸν Ζυγὸ τοῦ Μετσόβου καὶ νὰ ξαναγίνῃ κλέφτης καὶ νὰ κτυπήσῃ σκληρὰ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ σὲ μιὰ μάχη πὺ ἐγίνε τὴν Ἀσφάκα, ὅπου ὁ Βελῆ γκέκας ἔπαθε πανωλεθρία. Μὲ μεσολάβηση

ὅμως τοῦ Μάνθου καὶ τοῦ Κολέττη⁽¹⁾ πὺ ὑπηρετοῦσαν στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ ὁ Ἀντώνης πείσθηκε καὶ πῆγε στὰ Γιάννενα καὶ προσκύνησε τὸν Ἀλῆ καὶ πῆρε γιὰ δευτέρῃ φορὰ διορισμὸ γιὰ τὸ ἀρματωλίκι τοῦ Ζυγοῦ στὸ Μέτσοβο. Τότε ὑποχρεώθηκε ὁ Ἀντώνης νὰ πάρῃ μαζύ του κάποιον Νικόλαν Καψομούνην, πὺ εἶχε στὴν αὐλὴ του ὁ Ἀλῆς ὡς ἐκτελεστήν. Λίγον καιρὸ κάθησε στὸ Μέτσοβο ὁ Ἀντώνης μὲ χίλιες προφυλάξεις αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ κινδυνεύοντας νὰ πάθῃ ἀπὸ τὸν Καψομούνην, ἴσως κάποια μέρα ἀφῆκε τὰ λημέρια του καὶ μὲ τὰ καλύτερα ἀπὸ τὰ παλιγκάρια του καὶ τὰ δυὸ τὰ ἀδέρφια του Γεώργη καὶ Κώστα κατέφυγε στὰ βουνὰ τῶν Ἀγραφῶν. Στὸν Ζυγὸ τοῦ Μετσόβου παρέμεινε ὡς δερβέναγας ὁ Νικόλας Καψομούνης, ἔμπιστος τοῦ Ἀλῆ, καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1824, ὁπότε ἐγκαταλείψας τὴν θέσιν του εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μετσόβου, προσεχώρησε μὲ τοὺς ἄνδρας του εἰς τὸ ἐκ 500 ἄνδρῶν ἀνταρτικὸν σῶμα τοῦ Γληγόρη Λιακατᾶ ἀπὸ τὸ βλαχόφωνο Κλεινοβὸ τῆς Καλαμπάκας, γαμπροῦ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἀσπροποτάμου Νικολοῦ Στουρνάρη ἀπὸ τὴν πρώτη θυγατέρα του Εὐαγγελή.

Ἀπὸ τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου ὁ Λιακατᾶς καὶ ὁ Καψομούνης μὲ τοὺς ἄνδρες των προήλασαν στὴν Γότιστα, ὅπου ὕψωσαν γιὰ δευτέρῃ φορὰ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Καψομούνης τότε ἔτρεξε μὲ λίγους ἐκλεκτοὺς καὶ γενναίους ἀπὸ τοὺς ἄνδρες του εἰς τὸ Νησι τῶν Ἰωαννίνων καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του καὶ γύρισε στὴ Γότιστα στὸν ὀπλαρχηγὸ Λιακατᾶ. Ἡ ἥρωϊκὴ αὐτὴ πράξις τοῦ Νικ. Καψομούνη κατετρόμαξε τοὺς κατοίκους τῶν Ἰωαννίνων καὶ περισσότερο τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι κατέφυγαν καὶ κλείσθηκαν στὸ Φρούριο, γιὰ ἀσφάλειά των, ἐνῶ ἄλλοι ἐτράπησαν πρὸς τὸ Ἀργυροκάστρο καὶ βορειότερα. Ὁ Καψομούνης αὐτὸς πὺ εἶχε ὑπηρετήσῃ ὡς ἐκτελεστής στὸν Ἀλῆ πασσᾶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀραχωβί-

1. Ὡς τὰ σήμερα χρησιμοποιεῖται στὸ Μέτσοβο τὸ ὄνομα Κάτσια στὴν ὀνομ. καὶ αἰτιατ. καὶ Κάτσιω στὴν κλητικὴ, ὅπως καὶ Χάϊδα καὶ Χάϊδω, Λένα καὶ Δένω.

1. Τὸ ὄνομα Κολέττης εἶναι ὑποκοριστικὸ τοῦ Νικόλα, Κόλα Κολέττα καὶ Κολέττη στὴ βλάχικη γλῶσσα. Στὸ Μέτσοβο ὑπῆρχε οἰκογένεια Νικόλεττα.—Στὰ Φάρσαλα ὑπάρχει οἰκογένεια Κολέττα.

τσα τῆς Εὐρυτανίας καὶ ὑπηρετήσεν εἰς τὸν Ἀγῶνα ὡς ὑπολογαγὸς τῆς Ὀροφυλακῆς, φονευθεὶς σὲ μιὰ συμπλοκὴ μὲ ληστές. Ὁ Λιακατᾶς ἔπese ἡρωϊκὰ μὲ ὅλους τοὺς ἄνδρες του στὴν πρώτη περίοδο τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσσολογίου τὸ 1826 εἰς τὸ Φρούριον Ντολμᾶ, πού ὑπερήσπιζε. Εἰς τὸ Αἰτωλικὸ—στὴν πλατεία τῆς Παναγιάς—ἔχει στηθῇ μαρμάρινος ἡμιανδριὰς του. Ἡ μὴ νόμιμη γυναῖκα τοῦ Κατσαντώνη Κάτσια, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀντώνη ἀπὸ τὸ Μέτσοβο, παρέμεινε ἐκεῖ καὶ ἀφωσιώθηκε στὴν ἀνατροφὴ τοῦ παιδιοῦ τῆς Τούσσιου μὲ τὴν ὕλικήν βοήθειαν τῶν συμπατριωτῶν τῆς. Ὁ Τούσσιος ὅταν μεγάλωσε ἔμαθε τὴν τέχνην τοῦ τσαρουχᾶ καὶ λίγο μετὰ τὸ θάνατον τῆς μητέρας του νυμφεύθηκε τὴν μονάκριβὴ κόρη τῆς οἰκογενείας Πέγιου καὶ μῆκε σὺγαμπρος. Ἀπὸ τὴν γυναῖκα του ἀπόκτησε ἀγόρι τὸν Ἀντώνη καὶ παιδιὰ τοῦ Ἀντώνη ἦταν ὁ Γούσιος (Στέργιος) ὁ Τάσης, ὁ Γιάννης καὶ ὁ Γεώργης Κατσαντώνης. Μοναδικὸ ἀγόρι τοῦ Γούσιου Κατσαντώνη ἦτο ὁ Τούσιος Κατσαντώνης, γεννηθεὶς τὸ 1872 καὶ ἀποθανὼν τὸ 1953. Ἀφῆκε ἐν ζωῇ τὴν γυναῖκα του Χαῖδω, τέσσαρα κορίτσια παντρεμένα καὶ μοναδικὸ ἀγόρι τὸν Κώστα Κατσαντώνη, πού μένει μὲ τὴν μητέρα του, μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του στὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐργάζεται ὡς ὁδηγὸς σὲ ιδιόκτητο λεωφορεῖο. Τὲς παραπάνω πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένειαν Κατσαντώνη τοῦ Μετσόβου μοῦ ἔδωκε ἡ χήρα Χαῖδω Τούσσιου Κατσαντώνη, ἡ ὁποία μὲ ἐληροφορήθηκε ἐπὶ πλέον ὅτι μέχρι τοῦ 1944 εἶχαν καὶ μιὰ χαλκογραφία τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Κατσαντώνη στὸ σπίτι τῆς, ἡ ὁποία ὅμως χάθηκε μὲ ἄλλες φωτογραφίες, ὅταν οἱ Γερμανοὶ τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ μετοικήσουν σὲ ἄλλη συνοικία. Καιρὸς ὅμως νὰ γυρίσωμε στὰ Ἀγραφα γιὰ νὰ παρακολουθήσωμε τὴν κλέφτικὴ δράσιν τοῦ Κατσαντώνη. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι ὁ ὁρμητικὸς, καὶ ἀνήσυχος Κατσαντώνης ἀφῆκε τὸ ἀρματωλίκι τοῦ Μετσόβου καὶ κατέφυγε στὰ Ἀγραφα, διέταξε τότε τοὺς γύρω ἀρματωλοὺς καὶ δερβεναγάδες τῶν Ἀγρᾶφων καὶ τοῦ Ἀσπροποτάμου νὰ ἐξοντώσουν ἢ νὰ πιάσουν ὅπωςδήποτε τὸν Κατσαντώνη,

ὅλες ὅμως αἱ ἐπιχειρήσεις ἐκεῖνες κατέληξαν σὲ νίκη τοῦ Κατσαντώνη, πού ἐγινε ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος στοὺς Τουρκαρβανιτάδες καὶ στοὺς δερβεναγάδες. Ὁ Ἀλῆς ἀναγκάσθηκε νὰ στείλῃ νέα ἀποσπάσματα ἀπὸ Ἀρβανίτες ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Βελῆ—Γκέκα καὶ Σουλεϊμάν—μπέη—Τότο καὶ τοὺς δυὸ ὅμως τοὺς ἐσκότωσε σὲ συμπλοκὴ ὁ Κατσαντώνης.

Ἀφοῦ δὲν μπόρεσε ὁ Ἀλῆς νὰ τὸν δαμάσῃ δυναμικὰ κατέφυγε στὴν πολιτικὴ καὶ τὸν διώρισε ἀρματωλὸ στὴ μεγάλη περιφέρεια τῶν Ἀγρᾶφων. Ὁ Κατσαντώνης ὅμως ἀρνήθηκε τὸ ἀξίωμα αὐτὸ καὶ τὸ μεταβίβασε στὸν μικρότερον ἀδερφόν του Κώστα Λεπενιώτη, ὁ ἴδιος δὲ ἐξακολούθησε τὴν ληστρικὴ ζωὴ καὶ ἐγινε ἔτσι ὁ πιὸ ξακουστός γιὰ τὰ κατορθώματά του. Οἱ Ρῶσοι, πού κατεῖχαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ Ἑπτάνησα, κάλεσαν τὸν Κατσαντώνη στὴ Λευκάδα, καὶ ἀφοῦ τοῦ ἔδωκαν παράσημα καὶ δῶρα πλούσια, τοῦ ἐπρότειναν νὰ τὸν πάρουν στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Αὐτοκράτορα, ὁ Κατσαντώνης ὅμως ἀρνήθηκε νὰ δεχθῇ καὶ ἀπάντησε ὅτι ἡ Ρωσία δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸ ντουφέκι τοῦ Κατσαντώνη καὶ ὅτι ἀνάγκη τὸν ἔχουν τὰ Ἀγραφα καὶ ἄλλες σκλαβωμένες ἐπαρχίαι τῆς πατρίδας του. Στὰ 1807 τὸν ἐκάλεσε ὁ Καποδίστριας στὴ Λευκάδα γιὰ νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ ἐπιδρομὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἔτρεξε καὶ ἐπολέμησε, μαζὺ δὲ μὲ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς ἔλαβε μέρος στὸ Συμπόσιο, ὅπου ἀναγνωρίστηκε Π ο λ έ μ α ρ χ ο ς καὶ ὠρκίστηκε νὰ πολεμήσῃ γιὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἑπτανήσου ἀπὸ τοὺς Γάλλους ὁ Κατσαντώνης πῆγε πάλι στὰ Ἀγραφα καὶ ἄρχισε νὰ συνεννοῇται μὲ τὸν παπα Θύμιον Βλαχάβα νὰ ἐπιχειρήσουν γενικὴ ἐπανάστασιν τὸ 1808, τὴν ὁποία ὑποκινούσαν πράκτορες τῆς Ἀγίας Ρωσίας πάλι, πού ἐφθασαν στὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τὴ Σερβίαν. Ἀρρώστησε ὅμως ἀπὸ εὐλογίαν τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1807 καὶ ἀναγκάστηκε νὰ διαλύσῃ σχεδὸν τὸ σῶμα του καὶ αὐτὸς νὰ ἀποσυρθῇ σὲ κάποια μεγάλη σπηλιὰ στὰ βουνὰ τῶν Ἀγρᾶφων, δυὸ ὥρες μακρὰ ἀπὸ τὸ μοναστήρι «Ἀϊ-Γιάννης» πού βρίσκεται κοντὰ στὸ Κεράσοβο τῆς Εὐρυτανίας.

ας. Πῆρε μαζί του τὸν ἀδερφό του Γεώργη καὶ τέσσαρα διαλεχτὰ καὶ ἀφοσιωμένα παλληκάρια. Τῇ σπηλιᾷ αὐτὴ δὲν τὴν ἤξερε ἄλλος ἀπὸ τὸν τσοπάνο Γκούρλια, ποὺ βοσκοῦσε τὰ βακούφικα γίδια καὶ ποὺ τοὺς προμήθευε τρόφιμα τῇ νύχτα. Ἐγούμενος στὸ μοναστήρι ἦτο κάποιος καλόγηρος Δοσίθεος στὸ ὄνομα, ὁ ὁποῖος καθόλου παράξενο, νὰ ἤξερε τῇ σπηλιᾷ τοῦ Κατσαντώνη. Ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς ὅταν πληροφορήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του τὴν ἀρρώστεια τοῦ Κατσαντώνη ἔστειλε 700 Ἀρβανίτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἅγιο Μοσχουντάρη μὲ διαταγὴ νὰ τὸν πιάσῃ ζωντανὸ μὲ κάθε τρόπο. Ὁ Ἀρβανίτης αὐτὸς κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπληροφορήθηκε ἀπὸ κάποια γυναῖκα ὅτι ὁ Γκούρλιας ἤξερε τὸ μέρος, ποὺ κρύβονταν ὁ Κατσαντώνης καὶ ὅταν ἐφθάσε στὸν Αἰ-Γιάννη ἔπιασε τὸν Γκούρλια καὶ τὸν ὑπέβαλε σὲ μαρτύρια γιὰ νὰ φανερώσῃ τὴ Σπηλιὰ καὶ ὁ δύστυχος αὐτὸς ἀπὸ τὰ πολλὰ βασανιστήρια ἀναγκάστηκε νὰ μαρτυρήσῃ τῇ σπηλιᾷ, πρὸς τὴν ὁποία ἔτρεξαν οἱ Ἀρβανίτες. Τότε ὁ μὲν Γεώργης Χασιώτης ἀρπάξε τὸν Κατσαντώνη — τὸ πτώμα του μᾶλλον, γιατί εἶχε καταβληθῇ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια — καὶ τὰ τέσσαρα παλληκάρια μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια ἐπεχείρησαν ἔξοδο καὶ μπόρεσαν νὰ διασπάσουν τὴν φάλαγγα καὶ νὰ προχωρήσουν πολεμῶντας ἐπὶ ὁλόκληρες ὥρες. Κουράστηκαν ὅμως μὲ τὴν καταδίωξη καὶ σὲ κάποιο φαράγγι πιάστηκαν ὅλοι ζωντανοὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες. Δέθηκαν καὶ ὠδηγήθηκαν στὰ Γιάννενα, ὅπου τοὺς παρουσίασαν στὸν περιβόητο Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος νομίζοντας ὅτι ὁ Κατσαντώνης ἔχει στὴ διάθεσή του πολλὰ χρήματα προσπάθησε μὲ γλυκὸ τρόπο νὰ τοῦ ἀποσπάσῃ τὸ μυστικόν του. Ἀφρῷ ὅμως ἀπέτυχε διέταξε καὶ ὠδήγησαν τοὺς δύο Κατσαντωναίους

Ἀντώνη καὶ Γεώργη στὸν ἱστορικὸ πλάτανο, ἔξω ἀπὸ τὸ φρούριο καὶ ἐκεῖ τοὺς ἔσπασαν μὲ τὰ τσεκούρια τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ μετὰ τοὺς μετέφεραν στὴ φυλακή, ὅπου ἐξέπνευσε ὁ Κατσαντώνης, ψιθυρίζοντας στὸ ἐπιθανάτιο παραλήρημα: «ἔρμα γρόσια, ἔρμα γρόσια» !!! Ὁ Κατσαντώνης ἦταν ἀτρόμητο παλληκάρι, παρὰλλήλα ὅμως ἦταν καὶ πολὺ ὀξύθυμος καὶ μὲ τὸ τίποτε θύμωνε πολὺ ὥστε δὲν ἔβλεπε τί ἔκανε. Κάποτε στὸ θυμὸ του σκότωσε ἓνα ἀπὸ τὰ παλληκάρια του, τὸν Κοτοπούλη καὶ ὡς τὰ σήμερα σώζεται τοπώνυμο «στοῦ Κοτοπούλη τὸ μνήμα» στ' Ἀγραφα. Ἀλλήφορὰ ἔστειλε τὰ παλληκάρια του μὲ τὸν ἀδελφό του Λεπενιώτη στὰ Σαξωνεῖκα κονάκια στ' Ἀγραφα καὶ σκότωσαν δυὸ μικρὰ παιδιά τοῦ φίλου του Μπακόλα Σαξώνη, σαρακατσάνου, ποὺ χρόνια τὸν περιποιούνταν !! Πέρασε κάποτε στὸ χωριὸ Μαραθιά καὶ γιὰ τὸ τίποτε ἔβαλε φωτιά καὶ τὸ ἔκαψε καὶ οἱ δυστυχισμένοι χωρικοὶ ἔφυγαν γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ὀργή του. Ἐναντ' αὐτοὺς ποὺ φεύγανε τὸν τουφέκισε καὶ τὸν σκότωσε. Μία γυναῖκα τότε τολμηρὴ ἀπὸ τὴ Μαραθιά, ὅταν εἶδε τὸ μεγάλο κακὸ ποὺ γινόταν, ἀποφάσισε νὰ παρουσιασθῇ στὸν Κατσαντώνη. Ἐπεσε στὰ πόδια του κλαίγοντας καὶ φωνάζοντας: Ἀμὰν Ἀντώνη μ' μὴ μᾶς χαλᾶς !! καὶ ἀγκάλιασε τὰ πόδια τοῦ καπετάνιου περιμένοντας νὰ λυπηθῇ αὐτὴν, καὶ νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ ζήσει. Τῆς εἶπε νὰ τὸν ἀφήσῃ καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸν ἄφηνε, βγάνει τὴν πάλα. μὴ τῆς ἔχει καὶ τῆς κλάρισε τὸ κεφάλι !! Τὸ μοναστήρι τοῦ Αἰ-Γιάννη, ὅπως ἀνέφερα καὶ παρὰ πάνω, τὸ εἶχε γύρισμα ὁ Κατσαντώνης καὶ ἐκεῖ πῆγαινε τακτικώτατα.

(Συνεχίζεται)

Ἱστορική Ἀνθολογία

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ*

1.—Νίκος Τζιάρας καὶ Ἀλῆς

«...Μὲ τὴν ἀφιξίν των οἱ Ἀρματωλοὶ εἰς Ἰωάννινα παρουσιασθέντες ὅλοι ὁμοῦ νὰ συγχαροῦν τὸν Ἀλῆ, τυχὼν καὶ ὁ Νίκος Τζιάρας μεταξύ των, εἰς τὰς συνδιαλέξεις των περὶ μελλούσης ἀσφαλείας τῶν μερῶν ἐκείνων, ὁ τολμηρὸς Νίκος αἰνιττόμενος τὸν λέγει:

—Ἐφέντημ, τὸ μουράτι σου ἐτελείωσε μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ξαναπιάσουν τὸ Σοῦλι οἱ Σουλιῶται νὰ διορίσης ἐμένα νὰ τὸ φυλάξω.

Μόλις ἐτελείωσε τὸν λόγον, καὶ καγχάζων ὁ Ἀλήπασιας ἀποκρίνεται:

—Καλὰ λέγει ὁ Νίκος, ὥρὲ Καπιταναῖοι· ἔβγαλα τὸ ἀρκούδα, νὰ βάλω τὸ λύκο μέσα. Σὲ εὐχαριστῶ, ὥρὲ μπίρ, λέγει...»

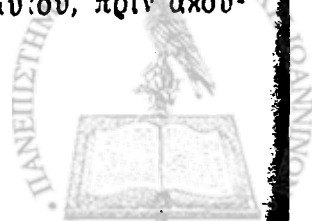
2.—Ἡ πονηριὰ τοῦ Ἀλῆ

«...Μιᾷ τῶν ἡμερῶν μὲ προσεκάλεσε κατὰ τὴν συνήθειαν ἵνα ἐπιθεωρήσω τὰς τῆς ἡμέρας ἀναφορὰς κλπ. τὰς ὁποίας οἱ ἀναφερόμενοι προσωπικῶς ἔδետαν ἐπὶ τοῦ κοιλώματος τοῦ σοφᾶ, ἐφ' οὗ ἐκάθητο ὁ Βεζύρης. Ἐν' ᾧ ἐγὼ τῷ ἐξήγουν τὰ διάφορα τῶν ἀναφερομένων θέματα, ὁ Ἀλῆς περιεδιάβαζε ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν παρατηρῶν ἀφελῶς ἐπὶ τοῦ παρθύρου. Ἐκ τῶν ἀναφορῶν, ἀφοῦ ἐμάνθανε τὸ περιεχόμενον, τὰς μὲν ἔσχιζα ὡς περιττάς, τὰς δὲ ἔδετα κατὰ μέρος πρὸς ἐνέργειαν. Ἐν' ᾧ παρατήρων τὰς ἀναφορὰς, εὗρον καὶ χειρόγραφόν τι, ὡς φαίνεται τὸ πρωτότυπον, διότι περιεῖχε προσθαφαιρέ-

σεις καὶ σβέσματα, ὅπερ προσεκτικῶς παρετήρουν. Ἦτο προσφώνησις ἡγουμένου τινὸς τοῦ ἐν Ζαγόρι μοναστηρίου τῆς Ἀρσιόστας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον τῆς Ρωσίας καὶ κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν' ᾧ ἐγὼ τὸ ἐπιθεώρουν, ὁ Ἀλῆς ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ πλαισίου τοῦ παρθύρου καὶ παρατηρῶν ἔξω μὲ ἠρώτησε, χωρὶς νὰ στρέψῃ διατὶ δὲν ἀνεγίνωσκον. Τῷ ἀπεκρίθην ὅτι ἐπιθεωρῶ ἐν χειρόγραφον. Τί εἶναι; Ἐν' ἐγκώμιον. Τί θὰ εἴπῃ ἐγκώμιον; Ἐπαινος ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τὸν παλαιὸ Σκεντέρη; Ἐγὼ παρευθὺς ἠννόησα ὅτι ὁ Ἀλῆς εἶχε γνῶσιν αὐτοῦ καὶ προσεπάθει πλαγίως νὰ μὲ δελεάσῃ. Ὁχι τῷ ἀπεκρίθην, ὅταν ὑπῆρχε ὁ Σκεντέρης τῆς Μακεδονίας, μήτε Τούρκοι, μήτε Χριστιανοὶ ὑπῆρχον. Ἐδῶ ἀναφέρει καὶ Τούρκους. Εἶναι ἓνας ἔπαινος διὰ τὸν ἱμπεράτορα τῆς Μοσκοβίας. Ὁ Ἀλῆς ἔστρεψε καὶ μοῦ εἶπε «τί λέγει;». Ἐνας ἡγούμενος ἐπαινεῖ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ κατηγορεῖ τοὺς Τούρκους. Ὁ Ἀλῆς μὲ παρετήρησε καλῶς· «πολλὰ καλὰ, μ' εἶπε, ἀφησέ το, ἠθέλησα νὰ σὲ δοκιμάσω ἂν θὰ μοῦ τὸ κρύψῃς». «Γιατὶ νὰ σοῦ τὸ κρύψω» «ἔ, ὡς χριστιανὸς καὶ σύ», καὶ ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ θυλακίου ἀντίγραφον καλλιγραφημένον μοὶ εἶπε νὰ τῷ ἀναγνώσω.

Ἐν' ᾧ ἀνεγίνωσκον ὁ γραμματεὺς Μάνθος ἦλθε καὶ ἐρώτησε τίς ἦτο μέσα. Μανθὼν δὲ ὅτι ἦμην ἐγὼ μετὰ τοῦ Ἀλῆ ἀπεσύρθη, μετ' ὀλίγον ἐπανελθὼν παρετήρησε διὰ τοῦ μπερντέ καὶ ἰδὼν ὅτι ὠμιλοῦσαμεν ἠθέλησε ν' ἀποσυρθῇ. Ὁ Ἀλῆς τὸν εἶδε καὶ τὸν προσεκάλεσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἀκούσῃ τὸ ἀναγινωσκόμενον. Ὁ Ἀλῆς εἶπε εἰς τὸν Μάνθον «Μοῦ εἶπατε διὰ τὸν Ψαλλίδαν ὅτι ἦτο εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ἔγραψε κατὰ τῶν Τούρκων, ἂμ' αὐτὸς τώρα μέσα σιὸ σπίτι μου νὰ γράψῃ κατὰ τῶν Τούρκων. Τί τοῦ πρέπει!». Ὁ Μάνθος ἀπεκρίθη. «Κακῶς ἐπραξεν». Ὁ Ἀλῆς τῷ εἶπεν. «Ἐγὼ δὲν ἀποφασίζω τίποτε περὶ αὐτοῦ, πρὶν ἀκού-

* Τὰ ὑπ' ἀριθ. 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, καὶ 14 ἀνέκδοτα εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν Ἱστορικὴν Ἀνθολογίαν τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη· τὸ 1 ἀπὸ τὰ Στρατιωτικὰ Ἐνθυμήματα τοῦ Ν. Κασομούλη· τὸ 6 ἀπὸ τὸ γράμμα πρὸς τὸν Μαυροκορδάτο τοῦ Ἀθαν. Ψαλίδου· τὸ 2 ἀπὸ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἀθαν. Λιδωρίκη καὶ τὰ 10, 13 ἀπὸ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Στρατήγου Μακρυγιάννη.

σω τῇ γνώμῃ τοῦ Μητροπολίτου καὶ τῶν προεστώτων». Μὲ διέταξεν εὐθὺς ἵνα πορευθῶ καὶ ζητήσω τὸν Μητροπολίτην καὶ τοὺς προεστούς. Μετ' οὐ πολὺ ἦλθεν ὁ Μητροπολίτης Γαβριὴλ πρῶτος τεταραγμένος διὰ τὴν πρὸς κλησιν καὶ οἱ προεστοὶ πρὸς οὓς διηγήθη τὰ διατρέχοντα.

Ὁ Ἀλῆς ἀποτεινόμενος ὀργίλως πρὸς τὸν Μητροπολίτην τῷ εἶπε. «Σὲ ἔκαμα τὸν μεγαλύτερον αὐθέντην τοῦ κράτους μου διὰ νὰ ἐπιβλέπῃς προσεκτικῶς τὸ μέρος ὅπου σοῦ ἀνέθεσα». Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μητροπολίτης ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ τί ἔγραφεν ὁ ἡγούμενος εἰς τὸ Κελλίον τοῦ ὁ Ἀλῆς μετὰ τοῦ αὐτοῦ τόνου «καὶ τί σ' ἔχω; ἔπρεπε νὰ ξέρῃς». Ἐν τέλει δὲ ἀποτεινόμενος τοῖς εἶπε νὰ γνημοδοτήσωσι περὶ τῆς τιμωρίας. Ὁ Μητροπολίτης καὶ οἱ προεστώτες ἐζήτησαν ἵνα ἀποσυρθῶσιν εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ ἐκεῖ σκεφθῶσιν. Ἀφοῦ ἐπανῆλθον τῷ εἶπον τὴν ἀπόφασίν των καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες ἐκήρυξαν τὸν ἡγούμενον ὡς τρελλὸν ἄξιον τιμωρίας, ὁ δὲ Μητροπολίτης ἀπέσχε λέγων «ἐπειδὴ χρὸς ἔχω ὡς ποιμὴν νὰ ἐπιβλέπω καὶ διορθῶ τὸ ποίμνίόν μου, τὸ ἐπάγγελμά μου δὲν μοῦ συγχωρεῖ νὰ καταδικάσω». Ὁ Ἀλῆς ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐδείχθη ὀργίλος κατὰ τοῦ Γαβριὴλ, ἐδείξεν ἔπειτα μεγίστην πραότητα καὶ κολακείαν.

Μετ' οὐ πολὺ ὁ ἡγούμενος συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη εἰς τὴν πλησίον τοῦ λουτροῦ εἰρκτήν, ὅπου ὑπέστη καθ' ὅλην τὴν νύκτα τρομερὰ βασανιστήρια· ἐκεῖθεν δὲ τὴν ἐπιούσαν παρεδόθη εἰς τοὺς δημίους, οἵτινες τὸν ἐθανάτωσαν. . . »

3.—Τοῦ Μάρκου ἡ καρδιά

Μιλεῖ ὁ ποιητὴς στὴ Συνέλευση:

Βαλαωρίτης.—... Περί τὰς ἀρχὰς τῆς αἰμυνήστου Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐπρόκειτο περὶ ἐκπορθήσεως τοῦ φρουρίου τῆς Ἀρτας. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διηρημένος εἰς δύο μεγάλα σώματα, τὸ μὲν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γώγου, τὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μάρκου Βότσαρη, ἔμενον ἀδρανῆς. Μεταξὺ τοῦ Γώγου καὶ Μάρκου ὑπῆρχε χάσμα μέγα, καὶ εἰς τὸν πυθμένα τοῦ χάσματος ἔρρεε τὸ αἷμα τοῦ Κίτσου. Κατὰ τὸ 1812 ὁ Γῶγος εἶχε δολοφονήσῃ τὸν πατέρα τοῦ ἐν Καρπενησίῳ ἐνδόξως ὑπὲρ πί-

στεως καὶ πατρίδος πεσόντος, καὶ μῖσος ἀδιάλλακτον ἐνεφώλευεν ἔκτοτε εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Μάρκου· ἐντοσοῦτω, ὁ ἐχθρὸς ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς διαιρέσεις ταύτας ἐθρασύνετο, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα ἔτρεχον τὸν ἔσχατον κίνδυνον, καὶ αἱ πρῶται ἡμέραι τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος ἀπέβαινον στείραι. Τότε ὁ Μαυροκορδάτος προσκαλέσας τὸν Μάρκον προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὸν παρεκάλεσε νὰ θυσιάσῃ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος τὴν δικαίαν ὀργὴν του· ὁ Μάρκος ἐδάκρυσε καὶ πορευθεὶς πρὸς τὸν Γῶγον ἐδραξε τὴν χεῖρα, ἐφ' ἧς ὑπῆρχον καταφανεῖς αἱ κλῖδες τοῦ πατρικοῦ αἵματος, τὴν ἐδραξε καὶ τὴν ἡσπάσθη! Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ ἡρώος ἐκείνου!

Πολλοί.—Αἰωνία ἡ μνήμη του...»

4.—Τοῦ Μάρκου τὸ τσεκούρι

«...Στῆς μάχης τῆς Ἀρτας, ἀρχὴ τοῦ 1821, ὅπου τὸ λουδοῦδι τῆς Ἑλληνικῆς παληκαριᾶς, Κλεφταρματωλοὶ καὶ Σουλιῶτες, πῆγαν ἐκυνηγῶντας τοὺς Ἀρβανῖτες ἴσα μὲς τῇ χώρᾳ, ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, ἐκεῖ πρωτογνώρισε ὁ Καραϊσκάκης τὸν Μάρκον Μπότσαρη. Σὲ κάποια συνινυχία, πὺν κἀναν οἱ Καπεταναῖοι, ὅλοι φορτωμένοι τὰ λαμπρὰ ἄρματα τους, ὁ Μάρκος ἦτανε ξαρμάτωτος, μ' ἓνα μαῦρο σκουφάκι στὸ κεφάλι, μ' ἓνα μικρὸ τσεκούρι στὸ σελάχι. Ἀπόρησε ὁ Καραϊσκάκης, μὰ σὲ λίγο εἶδε πῶς ἡ γνώμη τοῦ Μάρκου ἦταν ἡ καλύτερη· ἔπρεπε λοιπὸν νὰ πάρουνε μὲ τὸ γιουροῦσι (ἔφοδο) κάποιο χτίριο ὅπου οἱ Ἀρβανῖτες ἦτανε κλεισμένοι, κι' αὐτὸ θὰ τὸ κἀναν οἱ δεῖνα κι' οἱ δεῖνα Καπεταναῖοι. Τὸν Καραϊσκάκη τὸν ἀφῆσαν ὅξω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, δὲ θὰ λάβαινε μέρος στῇ μάχῃ. Τί κἀναι αὐτός; Ἀνεβαίνει στῆς κοντινῆς ἐκκλησιᾶς τὸ καμπανареῖο κι' ἀπὸ κεῖ βλέπει: Πρῶτος ὁ Μάρκος, χωρὶς ἄρματα, καὶ πίσω σὰν αἰτοὶ οἱ Σουλιῶτες φτάσανε μὲ τὸ πρῶτο ντουφέκι στὸ χτίσμα, καὶ τότε ὁ Μάρκος ἄρχισε νὰ χαλάῃ τὴν πόρτα μὲ τὸ τσεκούρι. Οἱ Σουλιῶτες δὲν ἀργήσανε νὰ μπουῖνε».

5.—Γυνὸς τοῦ πατέρα του

Ὅταν ἡ γυναῖκα τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἔμαθε τὸ θάνατό του, ἔτυχε νὰ χτε-

νίξη τὸ γιό της, ἀγόρι ἔντεκα χρονῶν. Ἀρ-
χισε νὰ μοιρολογῇ τὸν χαμένον ἥρωά της. Ὁ
μικρὸς δὲν τὴν ἄφινε νὰ κλαίῃ.

—Ὁ πατέρας, τῆς ἔλεγε, σκοτώθηκε
γιὰ τὴν πατρίδα, κι' ἡ ψυχὴ του πάει στὸν
Παράδεισο· μὴν κλαῖς! Νὰ βγάλῃς τὰ μαῦ-
ρα καὶ νὰ μ' ἀφήσης νὰ πάω στὸ θεῖό μου
νὰ πολεμῶ μαζί του· νὰ μοῦ δώσης ἓνα
ἄλογο, νὰ μοῦ δώσης κι' ἄρματα, μπορῶ
νὰ τὰ κρατῶ! Θέλω νὰ πάρω τὸ αἷμα τοῦ
πατέρα μου!

6.—Τοῦ Μάρκου ἡ δόξα

Δὲν ἀκοῦν οἱ ἀναίσθητοι τὴν δόξαν τοῦ
Μάρκου Μπότσαρη τοῦ ἥρωος, ὅπου ὄχι μό-
νον ἔγινε ξαϊκουστὸς εἰς ὅλην τὴν Εὐρώ-
πην, ἀλλὰ καὶ ὅλες οἱ ἀρχόντισσες τῆς Ἀγ-
γλίας καὶ Φράνσας τὸν φοροῦν κρεμασμέ-
νον μὲ χρυσὸν ἄλυσσον στὰ στήθια τους,
ὡς ἐγκόλπιον, πρᾶγμα ὅπου κανένας στρα-
τηγὸς ἀκόμη δὲν τὸ ἀξιώθηκε, καὶ οἱ σοφοὶ
Γάλλοι καὶ Ἀγγλοὶ ὁαυφῶδουν;

7.—Ὁ χορὸς τοῦ Καραϊσκάκη

Στὰ Γιάννινα, τὸν καιρὸ τοῦ Ἀλήπασ-
σα, ὁ Καραϊσκάκης, νεὶος ἀκόμα, χόρευε
μιὰ φορὰ μ' ἄλλα παλληκάρια. Ἐνῶ ἔφε-
ρε προστινὸς τὸν Τσάμικο, κ' ἔκανε πολ-
λὰς γῦρες σὶ τὸν τόπο, καθὼς ἔλεγε, πέρασε
τὴν ἴδια στιγμή ὁ Μουχτάρ πασσᾶς, γυιὸς
τοῦ Ἀλήπασσα. Ἡ φουστανέλλα τοῦ Κα-
ραϊσκάκη σηκώθηκε τὸν ἀνήφορο καὶ φα-
νέθηκε τὰ πλιάτσικα. . . Ὁ Μουχτάρ πασ-
σᾶς πειράχτηκε. Πῆγε σὶ τὸν πατέρα του καὶ
παραπονέθηκε. Κράζει τότε ὁ Ἀλήπασσας
τὸν Καραϊσκάκη καὶ θυμωμένος τοῦ λέει:

—Τὶ ἔκαμες ὦρὲ Παλιόγυφτο, στὸ γυιὸ
τὸ δικό μου;

—Τίποτα πασσᾶ μ', τοῦ λέει ὁ Καραϊ-
σκάκης. Δὲν τ' ὄθελα· χόρευα κ' ἔκαμα ἔτσ'
μιὰ φουρά . . . (κ' ἔφερε μιὰ γύρα). Τότε
πέραγε ὁ γυιὸς σου ὁ Μουχτάρ πασσᾶς καὶ
θύρωσε. Τὶ φταίω γὼν ὁ μαῦρος; . . .

Ὁ Ἀλήπασσας ἔσκασε τὰ γέλοια.

—Πῶς τ' ὄκαμες ὦρὲ μπίρο μ': Κάμε το
πάλε ὦρὲ!

—Ἐτσ' Πασσᾶ μ'. . .

—Κάμε το ἄλλη μιὰ φορὰ, ὦρὲ Γιῶργο!
. . . Μπράβο ὦρὲ Γιῶργο! . . . Ἄντε τώρα.

8.—Ὁ θάνατος τοῦ Βεληγκέκα

Ἄνευ πῶς στὴ μάχη τοῦ Ἀλαμάνου τῶν
Ἀγρᾶφων, ὅπου οἱ Κατσαντωναῖοι πολε-
μήσαν τοὺς Ἀρβανιτᾶδες τοῦ Ἀλήπασσα
καὶ τοὺς νικῆσαν, ὁ Καραϊσκάκης πρῶτος
κοίταξε μὲ τὸ τηλεσκόπιο (κιάλι) καὶ γιῶ-
ρισε τὸ Βεληγκέκα, ποὺ πῆγαινε μπροστὰ.
Τὸν ἤξερε ἀπὸ τὰ Γιάννινα καλά. Πρῶτος
ὑστερα ἔρριξε καὶ τὸν ἐσκότωσε.

9.—Ἡ τόλμη τοῦ Καραϊσκάκη

Στὸ Κομπότι, σὸν πόλεμο ποὺ ἔκαμε
κατὰ τὸ 1821 8 Ἰουν., ἀφοῦ νίκησε 3 χιλ.
Τούρκους καὶ τοὺς πῆρε στὸ κυνήγι μὲ τὸ
μικρὸ του σῶμα, ἀνέβηκε πάνω σὲ μιὰ πέ-
τρα κι ἔβριζε τοὺς Τούρκους δυνατὰ. Καὶ
γιὰ νὰ τοὺς προσβάλλῃ χειρότερα καὶ νὰ
δώσῃ θάνατος στοὺς δικούς του σήκωσε τὴ
φουστανέλλα κατέβασε τὸ βρακὶ καὶ τοὺς
ἔδειξε τὸν πισινό του. Τότε ἓνας Ἀρβανί-
της Γκέκας κρυμμένος κάπου στὰ κλαριά,
τὸν τουφέκισε καὶ τὸν ἐλάβωσε στὰ μεριά
ἀπὸ κάτω καὶ σ' ἓνα ἄλλο μέρος μπροστινὸ.

10.—Ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Ἀνδρούτσου

Σὰν δὲν πέτυχαν τὸν σκοπὸν τοὺς οἱ κα-
λοὶ πατριῶτες νὰ τοὺς διαιρέσουνε, γράφουν
ἓνα γράμμα τοῦ Δυσσέα καὶ τοῦ ἔλεγε: «Ὁ
Νικήτας κι' ὁ Ὑψηλάντης ἐνώθηκαν οἱ δυὸ
κι' ἔχουν ἓνα σῶμα κι' ἔρχονται ἀναντίον
σου νὰ σὲ βαρέσουνε, νὰ μείνουν ἀνῆντοι
εἰς τὸ ποδάρι σου». Ἀφοῦ πῆγαν εἰς Ρού-
μελη, ἔγραψε ὁ Δυσσέας καὶ τοὺς ἔβαλαν σ'
ἓνα χωριὸν μακριὰ ἀπὸ αὐτόν. Ὑστερα
τοὺς παράγγειλε νὰ πᾶνε πρὸς ἀντάμωσίν
του μ' ὀλίγους ἀνθρώπους. Ἀφοῦ ἀνταμώ-
θηκαν οἱ τρεῖς, τοὺς λέγει: «Ἐσένα, Ὑψη-
λάντη, δὲν σὲ γνωρίζω· τὸ Νικήτα τὸν εἶχα
ἀκουστά, δὲν εἶχαμεν γνωριμιὰ. Καθὼς μοῦ
γράφουν οἱ φίλοι, ἂν εἴστε τοιοῦτοι, φευγά-
τε νὰ μὴν σκοτωθοῦμεν ἀναιμεταξὺ μας ἀδί-
κως· ἂν εἴστε φίλοι μου καὶ φίλοι τῆς πα-
τρίδος, ἐλάτε νὰ φιληθοῦμεν καὶ νὰ γενοῦ-
μεν ἀδελφία, νὰ ἀγωνιστοῦμεν διὰ τὴν πα-
τρίδα μας, ὅτι κιντυνεύει». Ἐβγαλε ὁ Δυσ-
σέας τὸ γράμμα καὶ τοὺς ἔδειξε, ὅπου τῶ-
γραφαν ἀναντίον τους. Ἐβγαλε κι' ὁ Νική-
τας τὸ δικόν του, εἶπε κι' ὁ Ὑψηλάντης τὸν
πατριωτισμόν τους, τῶν κυβερνητῶν μας.

Πιάστηκαν καὶ οἱ τρεῖς καὶ φιλήθηκαν καὶ ὁρκίστηκαν νὰ εἶναι ἀχώριστοι διὰ τὸ καλὸ καὶ σιερέωσιν τῆς πατρίδος· ν' ἀγωνιστοῦνε δι' αὐτήν καὶ νὰ ἐνωθοῦν καὶ με τοὺς ἄλλους.

11.—Σουλιώτικο

Δὲν ξέραν τι σημαίνει τὸ λακωνικὸ μὰ κάτω καυχῆσιάρικο «μολὼν λαβέ». Εἴχανε δικό τους τρόπο ν' ἀποκρίνονται στοῦ ἐχτροῦ τὸ κάλεσμα, ποὺ τοὺς μιλοῦσε γιὰ παράδοση.

Σ' ἓναν Ἀρβανίτη καπετάνο, ποὺ τοὺς καλοῦσε νὰ παραδοθοῦνε καὶ νὰ παραδώσουνε τὸ Μεσολόγγι, νὰ τὶ ἀποκρίθηκε ὁ Λάμπρο-Βέικος, σύντροφος στενὸς τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα (20 Ἰουλ. 1825):

—«Τοῦ Ροῦμέλη (τοῦ Κιουταχῆ) χώρισε του το παστρικά, καθὼς μᾶς γνωρίζεις, ὅτι νὰ ἤξεύρη καλά, χωρὶς νὰ κάμη γιουροῦσι (ἐφοδο) νὰ ἐμβῇ με τὸν σπαθί, τὸ Μεσολόγγι δὲν παίρνει... Λάβε καὶ τέσσερες μποτίλιες ροῦμι νὰ ταῖς δώσῃ στοὺς μπαϊραχτάρηδες του, ὅταν θὰ κάμουν τὸ γιουροῦσι...».

Αὐτὰ τὰ λόγια παράγγειλε ὁ Σουλιώτης, ἀπὸ φιλία τάχα καθαρὴ στὸν Ἀρβανίτη, καὶ γιατί θέλει τὸ καλὸ τοῦ Κιουταχῆ, γι' αὐτὸ τοῦ στέλνει καὶ τὸ ροῦμι. Καμιὰ πρόσκληση στὴ μέση. Ἀπλὴ Σουλιώτικη παληκαριά, ποῦ δὲν ξέρει ἀπὸ μεγάλα λόγια.

12.—Πῶς τελείωσε ὁ ἥρωας

(Κίτσος Τζαβέλλας)

Πέθανε ἀπὸ τὸ φαρμάκι του μετὰ τὸ ἄθλιο τέλος τῆς ἐκστρατείας στὴν Ἡπειρο, κατὰ τὰ 1854 καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Πέτα. Ὅλα τὰ βάρη τὰ ρίξανε στὸν Κίτσο, (γέροντα πειά, ὄχι τὸν Κίτσο τὸν παλιὸ τῆς Ἀμπλιανῆς καὶ τοῦ Μεσολογγιοῦ). Ἀκόμα τὸν κατηγορήσανε πῶς ἔφαγε τὰ χρήματα τοῦ Ἀγῶνα· φτάσανε νὰ τὸν ὑποπτευτοῦνε καὶ προδότη.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Δημ. Καλλέργης, τῆς νέας κυβέρνησης τοῦ Μαυροκορδάτου, ποῦ ἦρθε στὰ 1854 νὰ διαλύσῃ τὸ πατριωτικὸ κίνημα καὶ νὰ τὰ ξαναφτειάσῃ μετὰ τὴν Εὐρώπη, τοῦ παράγγειλε

νὰ μὴν ἔρθῃ στὴν πρωτεύουσα, ἀλλὰ νὰ μείνῃ στὴ Ναύπαχτο, στὸ σπίτι του. Ὁ ἴδιος ὁ καλόπιστος Βασιλέας Ὁθωνας ρώτησε τὸ γραμματικὸ τοῦ Τζαβέλλα τὸν κύρ Ἀντρέα Σκουπίσα, ἂν πίστευε πῶς ἀληθινὰ ὁ Κίτσος πρόδωσε. Ὁ Α. Σκουπίτσας ἀνίχνουσε τὴν κατηγορίαν. Τότε ὁ Ὁθωνας εἶπε σοβαρὸς:

—Ἐχετε δίκαιον, τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ γνώμη ἡ δική μου.

Ὁ Κίτσος Τζαβέλλας ἔπειτα τῶρριξε στὸ ρακὶ γιὰ νὰ λησμονήσῃ τὶς λῦπες του. Οἱ ἐχτροὶ τοῦ, σκληροί, τὸν ἐλέγαν μ' αὐτὸ τὸ παρατσούκλι:

—Ὁ Κίτσο—Παγούρας.

Πέθανε ὁ τοῦ Μάρτη 1855.

13.—Τὰ στερνὰ τοῦ Στρατηγοῦ

«...Καὶ τώρα γράφω μὲ δάκρυα... καὶ δὲν μᾶς ἀκοῦς καὶ δὲν μᾶς βλέπεις... φυλακωμένοι ἔξι μῆνες ὅλοι μας καὶ μὲ φρουρά, καὶ νὰ κοιτάζω αὐτοὺς. Καὶ νὰ σκούζω νύχια καὶ ἡμέρα ἀπὸ τὶς πληγές μου, καὶ νὰ βλέπω τὴ δυστυχισμένη μου φανιλιὰ καὶ παιδιὰ μου πνιμένα εἰς τὰ κ'άματα καὶ ξυπόλυτα. Καὶ ἔξι μῆνες φυλακωμένους σὲ δυὸ ἀδρασκειλὲς κάμαρη... καὶ γιατροὺν νὰ μὴ βέλωμε, οὔτε ν' ἀφήνουν κανένα νὰ πλησιάσῃ νὰ μᾶς ἰδῇ, ὥς καὶ αὐτοὺς τοὺς δούλους μου τοὺς φοβίζουσιν νὰ μᾶς ἀφήσουν νὰ φύγουν, καὶ ὥς φυλακωμένος ὑστερῶ τὴν ταλαίπωρή μου φανιλιὰ καὶ τοὺς πλερώνω καὶ μὲ τὸ στασιὸ μένουν... ἀρρώστησε ἡ φανιλιὰ μου καὶ κάτω τὴν κατέβασαν... Κάνω τὴν ἐκτεσίαν μου εἰς τὸν τύπον, οὔτε μίλησε καμιὰ φημερίδα διὰ ἐμᾶς... Τέλος πάντων ὅλοι θέλουν νὰ χαθοῦμε· μᾶς κάνουν ἀνάκρισες ὁλωνῶν, κατ' οἶκον ἐρευνᾶ σπῖτια, κατώγια, ταβάνια, κασέλες, εἰκόνες δικές σου... Ἡρῶαν ὕστερα ἀνακριτὲς καὶ ξετάζουν τὴν φανιλιὰ μου διατὶ νάχω μεγάλο κομπολόγι καὶ ποιὸς καλόγερος μοῦ τῶδωσε... Καὶ σὲ ἔξι μῆνες μᾶς θυμῆθηκαν, καὶ τὶς δεκατρεῖς τουτουνοῦ τοῦ μήνα, Αὐγούστου 13, ἦρθε ὁ μοίραρχος μετὰ τὴν στολή του, ὅπου μᾶς φύλαγε, καὶ μοῦ λέγει νὰ πάγω εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Μεντρεσέ, ὅπου φυλακώνουν τοὺς κακούργους, καὶ ἐγὼ εἰς κίντυνον ἀπὸ τοὺς πόνους, καὶ νησιτικὸς τό-

σες ημέρες, και οί μεγάλοι κλαμοί και φωνές ὅλης μου τῆς φραμίλιας πού μου κάμαν, ὕστερα σὲ λίγο ἦρθε ὁ γιατρός, καὶ βλέποντας μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἔφυνε».

14.—*Σύντροφοι καὶ στὸν ἄλλον κόσμον*

Ἦταν ἡ κηδεὶα τοῦ στρατηγοῦ Ἀντρέα Ἰσκου, Δεκέβρη τοῦ 1857. Στὴν ἐκκλησιά, κοντὰ στὸ νεκρὸ, πῆγε καὶ στάθηκε ἄλλος, πειὸ παλιός Ἀγωνιστής, ὁ Χ. Περραιβός, τοῦ Ρήγα ὁ συνωμότης. Ὅσο προχωροῦσε ἡ ἀκολουθία, βασιοῦσε στυλωμένα τὰ μάτια του στὴν ὄψη τοῦ νεκροῦ καὶ κάτι ἤθελε νὰ πῇ καὶ σὴναινε.

Τέλος ἅμα ἔφτασε τοῦ ἀσπασμοῦ ἡ στιγμή.

—Ἀντρέα, εἶπε μὲ σταθερὴ φωνή, φίλησε ἀπὸ μὲνα τὸν πατέρα σου (γέρο Ἀρ-

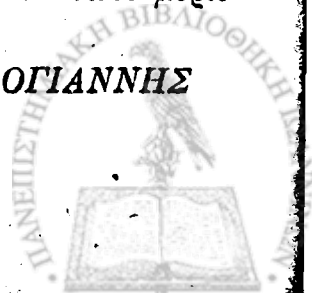
ματωλό, ποῦ δὲ ζοῦσε στὰ Εἰκοσιένα), φίλησε καὶ τοὺς ἄλλους συντρόφους πῆς τους νὰ φυλάξουνε λιγάκι τόπο καὶ γιὰ μὲνα στὸ πλευρό τους. Νὰ θυμηθεῖνε στὴν Ἀγιά —Μαύρα τὴν κρυφή μας σύναξη (στὰ 1807) καὶ τὸ μεγάλο μας σκοπὸ, ποῦ λίγο ἀκόμα καὶ νὰ τὸν πετύχουμε ἀπὸ τότε, μὰ ὁ Θεὸς θέλησε ν' ἀναβάλῃ δεκαπέντε χρόνια... Πῆς τους νὰ τὸν παρακαλοῦνε γιὰ τὴ φτωχὴ πατρίδα, γνώση νὰ τῆς βάνῃ νὰ μὴν παραστρατῇ... Πῆς τους πὼς ζῶ ἀκόμα, ἐγὼ πειὸ γέροντας, μὰ δὲν ξέρω ἂν ὁ Θεὸς μὲ φυλάει γιὰ νὰ ἰδῶ μέρες καλύτερες γιὰ τὴν πατρίδα. Ἄν εἶν' αὐτὸς ὁ λόγος, ἡ ζωὴ καλὴ εἶναι μ' ὅλα τῆς τὰ βάσανα...

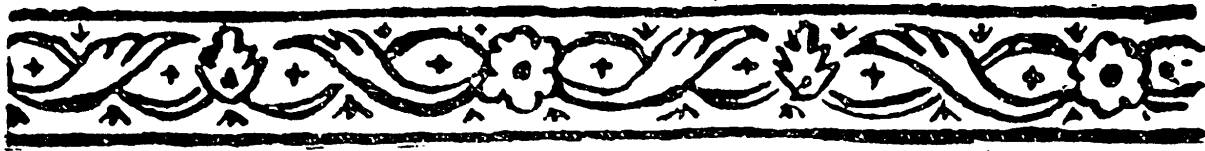
Κι' ὁ γέρο-στρατηγὸς ἔσκυψε μὲ κλάματα καὶ φίλησε τὸ φίλο του.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 21 παρουσιάζει τοῦτο τὸ παράξενο· ξεροκαμπία πνευματικὴ στὸν πολιτικὸν κόσμον, λειψαντρεία πολιτικῶν ἀνδρῶν ἀπίστευτη, πὺν εἶχε τὴν αἰτία τῆς στὴ δασκαλικὴ κατάρτα τῆς λατρείας τοῦ τύπου, πὺν σιέγγωνε τὸ νοῦ, ὅπως ὁ λίβας καίει τὸ χλωρὸ χορτάρι. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἄνθισμα ἀνοιξιάντικο ἡρώων —γιγάντων, πὺν βγήκαν ἀπὸ τὴ γῆ τὴν ἐλληνικὴ αὐτογέννητοι, αὐτοποίητοι πλούσιος, εὐλογημένος ροδαμός, πὺν σκέπασε τῆς λευτεριᾶς τὸ δέντρο· δέντρο, πὺν ἐνῶ φαντάζεται ὁ πατριωτικὸς Δασκαλισμὸς πὺς ἦτανε δικό του σπέρμα, ἡ γῆ ἡ ἐλληνικὴ ἔκρυβε μυστικὰ τὴ ρίζα του, καὶ καρτεροῦσε τὸν καιρό, καὶ τὴν ἀνάδωσε μυριόπληθη, γῆ μυριανθοῦσα, ἅμα ἔνοιωσε τὴν ὥρα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΔΑΛΛΑ

Ο ΒΑΣΙΛΕΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Ο Ν. Πολίτης συνάθροισε τις παραδόσεις και τους θρύλους κάτω από τη διακεκριμένη ένότητα: *Νεοελληνική Μυθολογία*. Σ' αυτά τα στοματικά κείμενα συσπειρώθηκε σ'α χρύα, κρίσιμα, επικίνδυνα χρόνια της σκληριάς ή δαιμονολογία, ή δημοτική μας φιλοσοφία, ή θρόος ή δημοτικός μας πολιτισμός. Δέχτηκε ή ψυχή του λαού και καθρέφτισε διαθλασμένες και του ιστορικού παρελθόντος φυσιογνωμίες εξαίρετες και τις μετέφερε από γενεά σ'ε γενεά ή στοματική παράδοση. Έτσι διαδόθηκε ως τις μέρες μας και ή Φυλάδα του μεγ' *Αλέξανδρου* που την πιο χαρακτηριστική καταγραφή της την όφειλαμε στον Α. Πάλλη. Προσθέτομε σήμερα την μοναδική μέχρι στιγμής ήπειρωτική παράδοση της Φυλάδας όπως την άκούσαμε από τον Α. Σαραντάρη από την Καμπή Άρτης.

Πώς γεννήθηκε ο μεγ' *Αλέξαντρος*

Ζούσε μι'α φορά, βασιλιάς των Μακεδόνων, ο Φίλιππος. Αυτός ο βασιλέας είχε γι'α γυναίκα τη Ρωξάνη. Παιδιά ήθελε και παιδιά δέν έκανε ή Ρωξάνη. Κ' ένας μάγος ξακουστός σ' όλα τα βασίλεια έγινε κουκουβάγια και τη μάγεψε. Είπε: «ό γιός σου θ'ά ναι σ'αν άρνι ήπραγος και φεθερός σ'α λιοντάρι». Κ' έτσι γεννήθηκε ο μεγ' *Αλέξαντρος*. Κι' άκόμα μάντεψε πως θ'ά γενει μεγάλος και πως θ'ά σκοτώσει τον πατέρα του. Κ' ή Ρωξάνη συμμάζεψε τ'ό μάντη στο παλάτι της. Κι' ο μεγ' *Αλέξαντρος* τ'όν ρώτησε: «Μ'α πως θ'ά σκοτωθείς άπ' τ'ό παιδί σου;» — «Έσύ 'σαι τ'ό παιδί μου», είπε ο μάντης κ' έπεσε στήν άγκαλιά του μεγ' *Αλέξαντρου*.

Τα παιδικά του χρόνια

Έγινε ο μεγ' *Αλέξαντρος* άπό μικρός άντρεωμένος. Δώδεκα χρονών ζώστηκε τ'άρματα του πατέρα του και στράτεψε. Ο Φίλιππος σκοτώθηκε κι' ο βασιλέας Δάρειος έμεινε κύριος του κόσμου. Πήρε τ'ό λοιπόν και στέλνει του μικροβασιλέα *Αλέξαντρου* μι'α βέργα γι'α ν'ά παίζει. «Δέν είμαι έγώ σ'αν τ'άλλα τ'α παιδόπουλα. Δέν μοιάζω τ'α τουρκόπουλα ν'ά παίζω», είπε ο μεγ' *Αλέξαντρος*. Ο άποκριάρης τ'ό πε κι' ο βασιλέας Δάρειος γέλασε. Και του 'στειλε μι'α σακούλα σιναπόσπορους. Ο άποκριάρης πήρε και τ'α σκόρπισε μπροστά του γι'α ν'ά τ'όν τρομάξει. «Τόσα κι'άλλα τόσα είναι τ'α στρατεύματα τ'άφέντη μου», είπε. Κι'

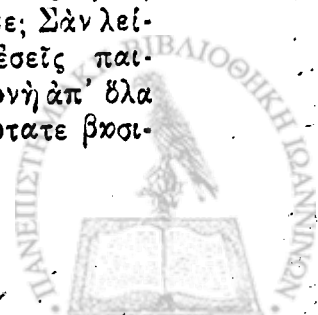
ο μεγ' *Αλέξαντρος* έδγαλε φωνή μεγάλη κ' είπε: «έμπρός, άνδρείοι μου Έλληνες». Κ' έδγαλε άπ' άκρη σ' άκρη τ'α φουσάτα του.

Πώς πολέμησε

Κι' ο πόλεμος δάστηξε τρία μερόνυχτα. Και την αύγή την τέταρτη κολυμπούσε, ο Βοδοκέφαλος σ'ό αίμα. Ο βασιλέας Δάρειος κυττούσε πάνω άπ' τη χρυσή του άμαξα. Ο Βοδοκέφαλος είπε σ'όν άφέντη του «άφέντη μου, δέσε τ'ό κεφάλι σου», και χύθηκε στήν άμαξα κι' άπ' τη χαρά του χλιμίντρισε. Κι' ο Δάρειος τ'ό δ'ωκε την κόρη του γυναίκα κι' έφυγε. Κι' άφησε τ'ό Γάγγη πίσω του ν'ά πολεμήσει. Σάλπισε τότε γύρω τ'α φουσάτα του ο μεγ' *Αλέξαντρος* γι'α τ'ό κονταροκτύπημα. Ο συμβουλάτορας έλεγε: «Οποιος νικήσει σήμερα θ'ά γίνει βασιλιάς της Οίκουμένης». Κ' έλεγε πάλι ο συμβουλάτορας «Βασιλέα *Αλέξαντρε*, μη τ'όν φεβ'ται - είναι θεριακωμένος, μ'α είναι κούφιος». «Έλα καμηλιέρη μου», είπε κι' ο Βοδοκέφαλος, και καθαλλάρης σ'αν τ'ους παλιούς Έλληνες πέρασε την Τουρκία που συνορεύει με τη Ρωσία και έφθασε σ'α βάθη της Ασίας και καταδάμασε πολλά βασίλεια.

Γιατί οί Πέρσες φοροούν σαρκίνα

Κι' ο μεγ' *Αλέξαντρος* φόρεσε την κορώνα. «Γιατί γογγύζετε, στρατιώτες μου, είπε, και θέλετε ν'ά σκοτώσετε; Σ'αν λείπει ο πατέρας σας τι θ'ά γίνειτε έσείς παιδιά μου;» Κι' άκούστηκε μι'α φωνή άπ' όλα τ'α στόματα «Όχι έμείς μεγαλώτατε βοσι-

λέα, οί Πέρσες, οί Πέρσες». Κι' ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος· «αὐτοὶ δὲν εἶναι ἄντρες, εἶπε· εἶναι γυναῖκες. Κι' ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς τοὺς πρέπει νὰ φοροῦν μαντήλια στὰ μοῦτρα τους» Κ' ἀπὸ τότε φοροῦν μαντήλια γύρω στὰ κεφάλια τους. Κ' εἶπε· «Γειά σας, παιδιὰ μου Μακεδόνες, ἐσεῖς εἰστε ἄντρες». Κ' εἶναι ἄντρες ἀπὸ τότε.

Τὸ αὐτὶ τοῦ τράγου

Ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος μὲ εἶχε τ' ἄλλα τὰ σημεῖα καὶ τέρατα εἶχε κι' αὐτὶ τράγου. Κι' ὅποιος μπαρμπέρης τὸν ξύριζε τὸν ἔκοβε. Κι' ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος μετὰ τὸ ξύρισμα ἕναν-ἕναν τοὺς σκότωνε. Κι' ἕνας μικρὸς κι' ἀπονήρευτος μιὰ φορά τοῦ κλαύτηκε πῶς δὲν θὰ μαρτυρήσει. Κι' ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος τὸν λυπήθη καὶ τὸν ἄφησε ἀφοῦ τὸν ἔδεσε μὲ φοβεροὺς ὅρκους. Μὰ ἦρθε καιρὸς ποὺ τὸν ἔτρωγε ἡ γλῶσσα κ' ἤθελε νὰ τὸ ἐγάλει ἀπὸ τὸ στόμα του. Καὶ πῆγε ἀγάλλι-ἀγάλλι καὶ τὸ 'πε κάτω ἀπὸ μιὰ πέτρα καὶ τὸ σκέπασε. Καὶ κάτω ἀπὸ τὴν πέτρα φύτρωσε ἕνα καλάμι. Μὲ καιροὺς ἕνας περαστικός τσομπάνος ἔκοψε τὸ καλάμι κι' ἔκαμε φλογέρα κ' ἡ φλογέρα λάλησε· «Ὁ βασιλιάς Ἀλέξαντρος ἔχει αὐτὶ τράγου». Κι' ὁ λόγος ἐγῆκε σ' ἐλὴ τὴν Οἰκουμένη.

Ὁ λαὸς τῶν Μακάρων

Ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος ἀφοῦ τέλειωσε μὲ τὴ γῆς πῆγε στοὺς Μακκαριάδες. Ἦταν λαὸς ἀτάραχος στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου, σὲ μιὰ χώρα μὲ βελανιδιὲς μὲ καρποὺς σὰν πορτοκάλια. Ἐτρωγε βελανιδία κ' ἔπινε ὄρσια κι' ἄβαινε. Κάθε ἀντράς χρονιά τὴ χρονιά ἔσμιγε μὲ τὴ γυναῖκα καὶ τὶς θυγατέρες του σὰν τὰ ζῶα. Κι' ὁ βασιλιάς τῶν Μακκαριάδων εἶπε· «Καλῶς ὥρισες μεγ' Ἀλέξαντρε στὴ χώρα μας, ποὺ κανένας δὲν ζύγωσε ὡς τὴ μέρα μας κ' ἐσὺ τὴν πάτησες» — «Καὶ ποῦ τὸ ξέρεις ἐσὺ, πῶς εἶμαι ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος;» — «Τὸ 'χουμε στὰ χαρτιά μας εἶπε». Κι' ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος ἔαρεσε τὴν τρουμπέτα νὰ περάσει πέρα ἀπ' τὰ βουνὰ τῶν Μακκαριάδων. Καὶ πισωπλάτισε. «Μὲ τὴν ψυχὴ μπορεῖ νὰ τὰ περάσεις, μὰ ποτὲ μὲ τὸ σῶμα σου», τοῦ 'πε ὁ βασιλιάς Ἀπίκραντος.

Καραγκούννηδες καὶ κάτω-κόσμος

Ἦυρισε τότε κ' ἔφτασε στὴ Θεσσαλία. Στάθηκε ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος—πεζοί, καθαλ-

λαρία στάθηκε ἕνα γύρω του. Ρώτησε ποῦθε ἀρχίζει ὁ κάτω κόσμος. Κ' οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤξεραν, κούνησαν πέρα-δῶθε τὴν κára τους κι' ἀπὸ τότε ἔμεινε τ' ὄνομά τους: Κ α ρ α γ κ ο ὕ ν η δ ε ς. Κ' ἔφτασε στὶς σπηλιὲς τοῦ Λαυρίου. Ὁ βασιλιάς τῶν Μακκαριάδων τοῦ 'πε «Μὴ τύχει καὶ κατέβεις, μεγ' Ἀλέξαντρε, γιατί δὲν εἶναι νὰ ξαναγυρίσεις», Ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος ἔβαλε τότε τὴ σοφία του ἐλὴ. Μάζεψε φορόδες μικρομάννες κι' ἄφησε ὅξω ἀπὸ τὴ σπηλιά τὰ πουλάκια τους. Κι' ὁ βασιλιάς Ἀλέξαντρος σάλπισε καὶ μπῆκε μέσα μὲ εἶλα τὰ φουσάτα του. Ἦταν ἕνα χάος κι' ἕνα σκοτάδι μὲ κλωθογυρίσματα. Ἦνεν ἀπίδια σὰ μαρμαρωμένα νεογέννητα. Κ' εἶπε ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος· «ὅποιος θὰ πάρει χῶμα ἀπὸ δῶ μέσα θὰ μετανοιώσει, κι' ὅποιος δὲν πάρει πάλι θὰ μετανοιώσει». Τὸ 'πε γιατί τὸ χῶμα τοῦ κάτω-κόσμου ἦταν μάλαμα. Πολλοὶ πῆραν κ' εἶπαν· «Ἀχ, νὰ παίρναμε ἀκόμα». Κι' ὅσοι δὲν πῆραν εἶπαν· «Ἀχ νὰ παίρναμε καὶ μεῖς». Κ' εἶχαν τὰ πουλάκια ὅξω καὶ χλιμίντρισαν, τ' ἄκουσαν οἱ φορόδες καὶ μὲ τὰ πολλὰ ἐρῆκαν τὴ στράτα καὶ ἐγῆκαν στὸ φῶς ἄβλαβοι ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος μαζὺ μὲ τὸ βασιλιά τῶν Μακκαριάδων.

Ἡ Γοργόνα κι' ὁ θάνατος τοῦ μεγ' Ἀλέξαντρου

Καὶ πέρασε στεριὲς καὶ θάλασσες καὶ ἐρῆκε τὴ Γοργόνα καὶ πεθαμένη τὴν πρόσβαλε. Ἐκείνη βρυκολάχισε καὶ φωνάζει ὡς τὰ σῆμα στὶς μεγάλες φορτοῦνες. «Ζῆ ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος;», ρωτᾷ ἡ Γοργόνα. — «Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὴν πλάση κυριεύει». ἀπαντοῦν οἱ Ἕλληνες. Κι' ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος ποὺ σκλάβωσε ἐλὴ τὴν πλάση τιμωρήθηκε. Ἦρθε ἡ ὥρα καὶ τὸν φαρμάκωσε ἕνας σκλάβος του. Ἀπάνω ποὺ πατοῦσε τὰ τριαντατρία του χρόνια. Κ' ἔστειλε ὁ κόσμος γύρω ἕνα μουλάρι καὶ μὲς στὴν κοιλιὰ τοῦ μουλαριοῦ ἔζησε εἰκοσιτέσσερες ὥρες ἀκόμα. Κ' ἤθελε νὰ διαθέσει τὰ βασίλειά του. Ὁ Βοδοκέφαλος χύμηξε κ' ἔφαγε τὸ κεφάλι τοῦ σκλάβου ποὺ τὸν φαρμάκωσε καὶ ψυχομαχοῦσε δίπλα του. Κι' ὁ μεγ' Ἀλέξαντρος εἶπε· «ἐμένα δὲν μὲ χώρεσε ἐλὴ ἡ γῆ, καὶ τώρα θὰ μὲ χωρέσει μιὰ κάσα;» Καὶ ξεψύχησε ὁ ἀθάνατος μέσα στὰ κλάμματα ἐλὼν τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἑλλήνων.

ΑΝΑΣΤ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΙ

ΠΩΣ ΔΕΝ ΤΟΥΡΚΕΨΕ Η ΣΤΡΑΤΣΙΑΝΗ

— Άκουσε 'δῶ παπᾶ καὶ σεῖς μουχταροδημογερόντοι, μὲ τὸ καλὸ ἢ μὲ τὸ ζόρι, θὰ τουρκέψουν ὅλοι μιὰ μέρα· αὐτὴ 'ναὶ ἡ δι' αὐτὰ τοῦ πολυχρονεμένου Πατισιάχ. Δὲ γλιέπτε' ὅλα τὰ χωριά ἐδῶ γύρω ποὺ τουρκέψαν, τί καίτερᾶτε;

— Μὰ ἀφέντη, πῶς θὰ κοτήσωμ' ἐμεῖς ν' ἀλλαξοπιστήσωμε, ἀφοῦ ὅλα τὰ χωριά τριγύρω μας εἶναι χριστιανικά; θὰ μᾶς χαλάσουν θὰ, μᾶς κάψουν.

— Εἴστε μπουνταλάδες καὶ χοντροκέφαλοι Στρατσανίτες. Σὰς τῶσιπα χίλιες φορὲς κανέναρ δὲ μπορεῖ νὰ σὰς γκίξη, ἀφοῦ βρίσκομ' ἐγὼ ἐδῶ μ' ἑκατὸν πενήντα παλληκάρια, καὶ μπορῶ νὰ μᾶσω κι' ἄλλα δυὸ τόσα στὴ στιγμὴ, καὶ νὰ κάψω ὅποιο χωριὸ θελήσω. Ὑστερα σκεφτῆτε καὶ μοναχοὶ σας. Ἐσεῖς οἱ πάντες κι' ὁ παπᾶς ἐξη, θὰ πάρετ' ὅλο τὸ βουνὸ καὶ τὰ βουκοτόπια δικὰ σας ὅπως σὰς εἶπα. θὰ πάρετε καὶ τὰ γρόσια ποῦπαμαν, κι' ὅτ' ἄλλο θέλετε θὰ τῶχετε. Κι' ἂν δὲ θελήσουν οἱ χωριανοὶ νὰ τουρκέψουν, τ' ἀμπελοχωραφὰ τους θὰ γίνονιν τοισφλήκι δικό σας· κι' αὐτοὶ θὰ φύγουν νύχτα καὶ σκοτάδι ἢ θὰ πουληθοῦν σκλάβοι. Διαλέξτε καὶ κίμετε.

— Ὅτι κι' ἂν κάμωμε, ὁμπρὸς γκρεμὸς καὶ πίσω ρέμα...

Ὁ παραπάνω διάλογος, γινόταν στὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα, μέσα σ' ἓνα σαράϊ τοῦ Λεσκοβικιοῦ. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καθόταν στοὺς ἀναπαυτικούς καναπέδες, ὁ Τουρκαλβανὸς ντερβέναγας τῆς περιοχῆς μὲ ἄλλους πενι' ἐξη ἐπίσημους Τούρκους· κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, σὲ χαμηλὰ σκαμιά, ὁ παπᾶς τῆς Στράτσανης, μὲ πέντε δημογερόντους.

Οἱ μέρες ἦταν πολὺ πονηρές. Τὸν τελευταῖο καιρὸ, εἶχαν Τουρκέψει ἓνα σωρὸ χωριά τῆς Κολώνιας καὶ τοῦ Λεσκοβικιοῦ. Καὶ νὰ τώρα, ποὺ ὁ ἄγγριος καὶ αἰμοβόρος αὐτὸς ντερβέναγας, μαζί μὲ τοὺς ἱμάμηδες καὶ τοὺς χοτζιάδες του (δυστυχῶς ἡ παράδοση δὲν διατήρησε τ' ὄνομά του) ἤθελε, μὲ τὸ καλὸ ἢ μὲ τὸ ζόρι, νὰ τουρκέψη καὶ τὰ χωριά τῆς Κόνιτσας, κάνοντας ἀρχὴ ἀπὸ τὴ Στράτσανη.

— Σκεφτῆτε καλὰ καὶ ἀποφασίστε, ἢ θὰ χαθῆτε, ἢ θὰ τουρκέψτε καὶ θὰ ζήσετε ἀφεντάδες· ἓνα ἀπὸ τὰ δυό...

— Μ...μ...μ...

— Δὲν ἔχει μού καὶ ξεμού, εἶναι δεύτερη φορά ποὺ σὰς φωνάζω γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Τώρα σῦρτε στὸ καλὸ, σκεφτῆτε το καλὰ, καὶ τ' ἀπόγιομα θὰ ἀπαντήστε ναι ἢ ὄχι· θὰ σὰς καίτεροῦμ' ἐδῶ· ἀειντε...

Βουβοὶ καὶ σκοτεινιασμένοι, σηκώθηκαν ἓνας ἓνας ἔκαναν τὸν ὑποχρεωτικὸ τεμενὰ στοὺς ἀφέντες Τούρκους, καὶ βγήκαν ἔξω.

Τὶ εἶπαν καὶ τί ἔκαναν ὥς τ' ἀπόγευμα, μονάχοι τους τὸ ξέρουν. Ἐνα εἶναι γεγονός· ὅτι,

εἴτε ἀπὸ τὸ φόβο εἴτε παρעσυρμένοι ἀπὸ τὲς ὑποσχέσεις ὅτι θὰ γινόταν πλούσιοι καὶ ἀφεντάδες ἀποφάσιον νὰ τουρκέψουν. Τ' ἀπόγευμα ὅταν ὁ ἄγγριος ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων τοὺς ρώτησε:

— Εἴ τί σκοπὸν ἔχετε, τί ἀποφασίζεσταν;

— θὰ γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ πολυχρονεμένου μας Σουλτάνου, ἀπάντησαν.

— Ἰσ' Ἀλλά!... ἀφερὶμ... ἀνέκραξαν ὅλοι μαζί οἱ Τούρκοι, καὶ σηκώθηκαν νὰ τοὺς χαιρετήσουν. Μοναχὰ νὰ μὴ μᾶς γελάσετε, ἔκαναν, μαῦρο φίδι θὰ σὰς φάη.

— Βαλαῖ, αὐτὸ δὲ γίνεται!

Εἶπαν κι' ἄλλα πολλά, καὶ κάθισαν ὥς τὸ ἐρᾶν συζητῶντας καὶ καταστρώνοντας τὰ σχέδια πῶς θὰ ἔκαναν τὸ χωριὸ νὰ Τουρκέψη.

Σὰν νύχτωσε, οἱ Τούρκοι τοὺς φίλεψαν στὰ καλλίτερα σπήτια τοῦ Λεσκοβικιοῦ καὶ τοὺς προσφώνουσαν «δλᾶ» δηλαδὴ ἀδερφέ. Τὴν ἄλλη μέρα, ἔφυγαν γιὰ τὸ χωριὸ τους χωρὶς καμιά ἐπίδειξη, γιὰτι εἶχαν συμφωνήσει, νὰ μείνῃ μυστικὴ ἡ ἀπόφασή τους ὥς τὴν τελευταῖα ὥρα.

Στὸ χωριὸ ποὺ γύρισαν, κανέναρ δὲν ὑποψίαστηκε τὶ εἶχε συμβῆ· μόνον στοὺς δικούς των τοὺς σπητικούς εἶπαν τὸ μυστικόν.

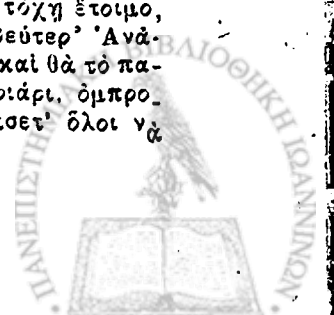
Ἦρθε τὸ μεγάλο Σάββατο! Σημέρωνε ἡ μέρα τῆς Λαμπρῆς τοῦ χίλια ἑξακόσια... Σ' ὅλα τὰ σπήτια τοῦ χωριοῦ (τῆς Στράτσανης) ἐτοιμαζόταν γιὰ τὴ μεγάλη γιορτὴ. Ἄλλοι ἔσφαζαν κατσίκια, ἄλλοι ἀρνιά· οἱ φτωχότεροι ἔσφαζαν κόττες. Τὰ παιδιὰ καρτεροῦσαν ἀνυπόμονα πότε νᾶρθῃ ἡ ἄλλη μέρα, γιὰ ν' ἀρτυθοῦν, ξελιγωμένα ἀπ' τὴν σαρακοστή, καὶ νὰ τοισυγκρίσουν τὰ κόκκιν' αὐγά. Οἱ λεθέντες τοῦ χωριοῦ καρτεροῦσαν νὰ σύρουν τὸ χορὸ στὸ μεσοχώρι, οἱ τοισυπρες νὰ τοὺς κρυφοκαμαρῶσουν, καὶ τὰ γεροντάκια νὰ ρουφήσουν τὸ γλυκὸ κρασί ἀπὸ τ' ἀμπέλια τῆς ποταμιᾶς. Ὅλοι τοὺς ἀμέριμνοι ἐτοιμαζόταν νὰ γιορτάσουν καὶ νὰ χαροῦν. Ὅλοι, ἐκτός ἀπὸ ἐξη σπήτια. Τὸ σπήτι τοῦ Παπᾶ καὶ τῶν πέντε δημογερόντων, ποὺ εἶχαν ἀποφασίσει νὰ τουρκέψουν τὸ χωριὸ· ἐκεῖ βασίλευε κατήφεια καὶ σιωπὴ. Ὅλοι τοὺς δουβοὶ καὶ σκεπτικοὶ, περίμεναν μὲ ἀγωνία πότε νὰ φέξῃ ἡ ἄλλη μέρα.

Σὰν νύχτωσε καλὰ, πέντε σκιές γλύστρησαν στὴν ἐξώπορτα τοῦ σπητιοῦ τοῦ παπᾶ· ἦταν οἱ πέντε δημογερόντοι. Ἐκεῖνος τοὺς περίμενε. Κάθισαν ὅλοι στὰ μιντέριασιωπηλοῖ. Πρῶτος μίλησε ὁ παπᾶς.

— Λοιπὸν ἀπόφαση, θὰ γίνῃ;

— Ἦκει σκόλασε, ἀποκρίθηκαν οἱ ἄλλοι.

— Δὲ χωράει δισταγμὸς οὔτε δειλία. Ἀῦριο τὸ πρωτὶ θὰ στείλω τὸ παιδί μου τὸ μουγγό, νὰ φέρῃ τὸ μαῦρο κριάρι ἀπὸ τὴν κοπὴ καὶ νὰ τῶχῃ ἐτοιμο, καὶ μόλις διαβαστῇ τὸ βαγγέλιο στὴ δεύτερ' Ἀνάσταση θὰ τὸ ρίξω κατατῆς τὸ βαγγέλιο καὶ θὰ τὸ πατήσω. Ὑστερα θὰ σφάξω τὸ μαῦρο κριάρι, ὁμπροστά στὴν ὥρα τὰ πύλη, καὶ θὰ περάσῃ ὅλοι νὰ

πατήστε τὸ βαγγέλιο. Κατόπι θ' ἀνεβῶ στὴν Ἀγια τράπεζα! νὰ πῶ τὴν προσευχὴ στὸν Ἀλάχ, ποὺ τὴν ἔχω γραμμένη, καὶ τελείωσε...

—Κι' ἂν ἀγριέσουν οἱ ἄλλοι χωριανοὶ καὶ γιένη σιαματᾶς; τόλμησε νὰ ρωτήσῃ κάποιος, τί θὰ γίνη;

—Ὅλοι ἐσεῖς μὲ τὰ παιδιά σας θὰ τοὺς ἐμποδίσετε, θάειστε ἀρματωμένοι ὅπως εἶπαμιν. Ὑστερα μὴ ξεχνᾶτε ὅτι ὅξω στὸ μεσοχώρι θὰ θρῖσκετ' ἢ κοσιᾶδα ποὺ θὰ στεῖλουν οἱ μπέηδες κι' οἱ ἱμάηδες ἀπὸ τὸ Λεσκοβίκι.

—Εἶναι σίγουρο ὅτι θαρθοῦν;

—Ὅπως μὲ γλιέπηρ καὶ σὲ γλιέπω.

Εἶπαν κι' ἄλλα πολλὰ καὶ διάφορα, καὶ χωρίστηκαν κοντὰ τὰ μεσάνυχτα.

Ὁ παπᾶς μὲ φαινομενικὴ ἡρεμία, ἀλλὰ γεμάτος σκέψεις καὶ ἐνδοιασμοὺς, ἔβλεπε τὸ σημαντήρι, καὶ ἔψαλε μὲ τρεμάμενα χεῖλη, τὴν ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως. Οἱ χωρικοί, ντυμένοι τὰ γιορτινὰ τους, μαζεύτηκαν σχεδὸν ὅλοι. Ἐψάλαν τὸ Χριστὸς ἀνέστη, μετάλαβαν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ παπᾶ πού ἀλαφρότεραν, καὶ γύρισαν στὰ σπῆτια τους, γιὰ νὰ ριχτοῦν ἀμέριμνοι στὸ φαγοπότι, καὶ νὰ τριγουκρίσουν τ' αὐγά. Ἦρθε τέλος καὶ τὸ μεσημέρι ἡ δευτέρη Ἀνάσταση. Μὲ τὸ χτύπημα τοῦ σημάντρου γιόμωσε τὸ χαγιάτι τῆς ἐκκλησιᾶς.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, κάθησαν ἀραδιαστὰ οἱ γέροντες μὲ τὰ φλοκωτὰ ταλαγάνια καὶ τὲς μαῦρες κάλτσες, ἀκουμπισμένοι στὰ ραβδιά τους, ποὺ ἤρθαν νὰ χαιρετηθοῦν καὶ νὰ σχωρεθοῦν μὲ τοὺς συγχωριανοὺς των. Ἀπὸ τὸ ἄλλο κάθησαν οἱ νέοι, λεβέντες, μὲ τὲς κάτασπρες φουστανέλλες καὶ τὰ κεντητὰ πεσιλιά, ποὺ καρτεροῦσαν ἀνυπόμονα, νὰ πιάσουν τὸ χορὸ, μετὰ τὴν ἐκκλησία; καὶ νὰ γλεντήσουν. Οἱ γριούλες μαζευτόταν στὸ χαμηλὸ γυναικωνίτη, καὶ οἱ νιὲς κ' οἱ νιόνους, μὲ τὲς κεντητὲς φλοκάτες των, τὲς πλουμιστὲς ποδιές, καὶ τὲς γαλανὲς σαλταμπάρκες, ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸ καφασωτὸ.

Ἀπάνω στὴν ὦρα ποὺ εἰσιμάζονταν νὰ μποῦν στὴν ἐκκλησία, ποδοβολητὰ ἀλόγων ἀκούστηκαν ἀπὸ πέρα ἀπ' τὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Ἰζβορίτικο καὶ καμιά εἰκοσαριά σφαρηῆδες (ἱππεῖς) ἔφτασαν τρέχοντας καὶ ἔσπεύσαν στὸ μεσοχώρι.

—Τὸ μουχτάρη, ποὺ εἶναι τὸ μουχτάρη ὁρᾷ; φώναξε ἓνας τοιαούτης.

Ὁ μουχτάρης ποὺ ἦταν μυημένος, προχώρησε ἀμέσως πρὸς τὸν Τοιαούτη. Σὲ λίγο βγήκε κι' ὁ παπᾶς καὶ πῆγε κι' αὐτὸς κοντὰ.

—Πᾶρ' αὐτὸ τὸ γράμμα ἀπὸ τ' ἀφεντικό, μου, τοὺς εἶπε τότε ὁ τοιαούτης, καὶ τοὺς ἐκλείε πονηρὰ τὸ μάτι. Ὑστερα τοὺς εἶπε κι' ἄλλα πολλὰ, κουδέντιασαν χαμηλόφωνα. Κατόπι καβαλίσανε.

—Μὰ γιατί; δὲν κάθεστε νὰ σᾶς φιλέψωμε, ἔχουμε Πασχαλιά σήμερα τσιαοὺς ἐφέντη, τοῦ λέει ὁ μουχτάρης δυνατώτερα γιὰ ν' ἀκουστῇ.

—Ὅχι, εὐχαριστῶ μουχτάρ' ἐφέντη, ἔχω δουλειά. θὰ γυρίσω τ' ἀπόγευμα, καὶ μπορεῖ νὰ κονέψωμ' ἐδῶ, ἔχει τὸ κατὰ νοῦ σου νάχῃς κονάκια εἶσιμα. Ἀκούγοντας τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ τοιαούτη οἱ χωριανοί, κατσούφιασαν. Μιά κατῆ-

φεια χύθηκε στὲς μορφὲς ὧλων. Ὅτε Πασχαλιά τῆς προκοπῆς, δὲν τοὺς ἀφηναν νὰ κάνουν οἱ καταραμένοι ἀφεντᾶδες... Ἀναστᾶσαν μὲ ἀνακούφηση, σὰν τοὺς εἶδαν νὰ καβαλλικεύουν καὶ νὰ φεύγουν ξανά.

Ὁ παπᾶς, σκυθρωπός, σκεπτικός, ἀλλ' ἀποφαινομένος πιά νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπαίσια ἀπόφαση, ἄρχισε τὴν ἀκολουθία.

Σὲ λίγο, ἄρχισε νὰ ρίχνῃ λοξὲς ματιές πρὸς τὴν πορτοῦλα τοῦ ἱεροῦ καὶ ν' ἀνησυχῇ. Ὅσο περνοῦσε ἡ ὦρα, τόσο ἡ ἀνησυχία του μεγάλωνε. Πῆγε δυὸ τρεῖς φορὲς, ἀνοίξε καὶ κούταξε.

—Τίποτε, μουρμούρισε· δὲ φαίνεται τὸ παλιόπαιδο... Τί μπελιᾶ, μὴ δὲν ἦδρε τὸ κριάρι, μὴ δὲ μπορεῖ νὰ τὸ πιάκῃ; αὐτὸ ν' αἰ μανάρι... Τί νάπαθε;

Ἀρχισε νὰ ξαναδιαβάζῃ πάλι τὰ ἴδια καὶ ἴδια περιμένοντας. Δίχως τὸ κριάρι, δὲν μπορούσε νὰ γίνη τίποτε· τὸ κορμπάνι γιὰ τὸν Ἀλάχ ἦταν ἀπαραίτητο. Κοντὰ στὸν παπᾶ, ἄρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν καὶ οἱ ἄλλοι πέντε συνοχολοὶ του. Οἱ ἄλλοι χωριανοί, ἀκούγοντάς τον νὰ διαβάζῃ καὶ νὰ ξαναδιαβάζῃ τὰ ἴδια, ἀπόρρεαν Ἀλλοὶ νόμισαν πῶς εἶναι μεθυμένος ὁ παπᾶς τους, κι' ἄλλοι ἄλλα ὑπόθεσαν. Κανένας ὅμως δὲν μπορούσε νὰ μαντέψῃ τὸ τρομερὸ μυστικό.

Ἡ ὦρα περνοῦσε, ἡ ἀγωνία τοῦ παπᾶ καὶ τῶν συντρόφων του μεγάλωνε, καθὼς καὶ ἡ ἀπορία τῶν ἄλλων χωριανῶν.

Ἐξαφνὰ! ἀνοίξε διὰπλάτη ἡ πορτοῦλα τοῦ ἱεροῦ καὶ ὤρμησε μέσα γοργὸ σὰν ἀνεμος, τὸ μουγγὸ παιδί τοῦ παπᾶ. Πρὶν προλάβῃ ὁ πατέρας του νὰ στραφῇ, ἐκεῖνο ἄρχισε νὰ φωνάζῃ καθαρῶτα.

—Δὲ μπορῶ νὰ τὸ πιάκω πατέρα! ἀγριέψι! δὲ μπορῶ.

Κάτι σὰν ἡλεκτρικὸ ρεῦμα διέτρεξε τὸ κορμί τοῦ παπᾶ· ἀνατρίχιασε σύγκορμος. Ἀκούοντας τὸ μουγγὸ παιδί του νὰ μιλά, μετανόησε ἀμέσως γιὰ τὸ κακὸ ποὺ πῆγαινε νὰ κίνη.

—Θᾶμα! θᾶμα! ἀναφώνησε.

—Θᾶμα! φώναξαν καὶ τ' ἄλλα παιδιά μαζί μὲ τὸν καντηλανάφτη ποὺ δρισκόταν στὸ ἱερό· ἔκριν ὁ μουγγός!

Τὸ τί ἔγινε τότε δὲν περιγράφεται. Ἐβγαλαν τὸ παιδί στὴν ὦραία πύλη, καὶ τὸ ἀφηναν νὰ μιλά. Ὅλοι γονάτισαν καὶ προσευχίσταν.

Οἱ πέντε δημογερόντοι, κοντοζύγωσαν μὲ τρόπο τὸν παπᾶ.

—Τί θὰ γίνη τώρα; τοῦ ψιθύρισαν.

—Δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ νὰ τουρκέψωμε τοὺς ἀποκρίθηκε τότες ἐκεῖνος· ἐμπρὸς νὰ τελειώσωμε τὴν ἐκκλησία καὶ ὅτι γιέν' ἄς γιένη.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ πατήσῃ τὸ Εὐαγγέλιο, τὸ ἀσπᾶσθηκε κι' ἄρχισε νὰ ψέλνῃ τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέραν».

Ἐκτοὶ γλύτωσε ἡ Στράτσιανη ἀπὸ τὸν Τουρκισμό, λέει ἡ παράδοση, καὶ κοντὰ σ' αὐτὴ καὶ ὅλα τ' ἄλλα Ἑλληνόφωνα Χριστιανοχώρια τῆς Κόνιτσας. Ὅσο γιὰ τοὺς Τούρκους, δεσποδισμονες ὅπως ἦταν, δὲν τόλμησαν νὰ καταστρέψουν τὸ χωριό, σὰν μαθεύτηκε τὸ θαῦμα ποὺ ἔγινε. Ἐξ ἄλλου, οἱ Χριστιανοὶ ὅλης τῆς Λάκκας τοῦ Σαρανταπόρου εἶχαν κι' αὐτοὶ ἄρματα, καὶ δὲν τῷ τρωγαν τζάμπα.

Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Πολιτεία με ρόδες αὐτὴ εἶναι ἡ κατοικία μου,
σὰ μιὰ πόρτα στὴν ἄκρη τῆς μέρας·
μὲ πηγαίνει στὴν ἄλλη πλευρὰ τῆς καρδιᾶς,
πάνω στὰ ἔνστικτά μου παίρνει καὶ ξημερώνει.
Σὲ μιὰν ἄλλη συνοικία μοῦ ἰάχτηκε ν' ἀπαντήσω
τοὺς γελασμένους ἑραστές, τοὺς πρωῒμους ἥρωες,
τὴ λέξη: ἐκλεκτὴ μου νὰ χορεύει στὰ νεῦρα μου,
γιατὶ δὲν γνώρισα σ' αὐτὰ τὰ ὁροπέδια,
μόνον θραύσματα τῆς ζωῆς, θερινὰ παλάτια.
Στὰ σαγόνια τῆς νύχτας ἔτρεμε ἡ κατοικία μου,
ν' ἀκροῶμαι τὴ σκαπάνη νὰ σκάβει τὴ μνήμη,
ἓνα χέρι νὰ μπαίνει ν' ἀδειάζει τὰ αἰσθήματα,
στὰ κλαδιὰ τοῦ μυαλοῦ βαλσαμωμένα πουλιά.

*

Ὁ πατέρας ἔζησε κ' εἶδε τοὺς σιδερόφρακτους,
κάρφωσε τὰ παράθυρα, μάζεψε ὅλα τὰ χρόνια του
κ' ἔφυγε βιαστικὰ προτοῦ βρέξει τὸ σύννεφον,
στ' αὐτὶ τοῦ ὑπῆρχε ὁ γδοῦπος τοῦ "Ἐθνους.

Ἐκεῖνος ὁ Ἀπρίλιος ἦρθε μὲ δεκανίκια,
ὁ χρόνος ἔπαθε συγκοπὴ μὲς στὴν ἄνοιξη
κ' ἡ κατοικία μου ἀπορριγμένη νὰ κατακαίγεται,
ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ βουνὰ καὶ σ' ἐκείνη τὴ λίμνη.

Ὁ ἥλιος χώνευε τὶς σκηνές μὲς στὸ μάτι του,
ἔσκυβε καὶ ἔπινε τὸ αἷμα τοῦ δρόμου,
ὁ δρόμος ἄδειαζε ἀσύνταχτες πλάτες,
ἀπὸ δῶ πέρασμα, πὶο πέρα παγίδα,

τὸ βλέμμα τυφλώθηκε πρὸς τὰ μέσα·
ἐκεῖνος πήδησε νὰ σωθεῖ μὲς στὴν τρέλλα,
κ' ἡσύχασε μέσα σιτοὺς κύκλους τοῦ σκοινιοῦ,
στὴ λαγκαδιὰ σπλάγνα κάτω ἀπ' τὰ ράμφη.

Οἱ ἀρχηγοὶ κοίτονταν σὲ βαθειὰ πηγάδια,
ἡ ζωὴ μας κάτω ἀπ' τὴν ὀπλὴ τῶν ἀλόγων,
ἐγώ, ἔσεῖς, ὅλοι μας στριμωγμένοι,

ἐπὶ τὸ μέγα ἐρεῖπιον, πίσω ἀπ' τὴ νύχτα·
μὲς στὴν καρδιὰ στριφογύριζε ἡ ὁμοβροντία
καὶ πάνω στὰ πλακόστρωτα αὐτῆς τῆς καρδιᾶς

πάντα τὴν ἴδια ὥρα, τὴν ὥρὰ τῆς κρίσεως,
ἓνα ζευγάρι φοβερά βήματα
περιπολοῦσε τὴ μοῖρα μας.

Πῶς ξαναβρήκαμε

τ' ἀστέρι πὺθὺ θὰ ξεκουβιάσει τὴ μέρα,
αὐτὴ τὴ γαλαρία κάτω ἀπ' τὴν πίκρα
νὰ συγκοινωνοῦμε ἀπὸ νύχτω σὲ νύχτα.
Ἀφήσαμε στὸ ἐρμάρι τοῦ κορμιοῦ τὴν ἀγάπη,
τὴν πείνα κλειδωμένη στὴν καρδιὰ τοῦ ψωμιοῦ,
τὰ ὑπάρχοντά μας ἐλεύθερα, ἀνοιχτά τὰ βιβλία,
τὰ σπίτια πλαγιασμένα δίπλα σὰν εὐαγγέλια
καὶ κάναμε τὰ βουνὰ τύμπανα,
τὶς κοιλάδες κρησφύγετα,
τὰ πουλιὰ ταχυδρομους
τὰ σκυλιὰ ἐπιθετικὰ ἄγρια,
τὴ δικέλα τιμωρὴν Ἑριννύα,
βγήκαμε πάνω στὴν πέτρα
μὲ τὰ κεφάλια ἡλιόπληκτα.
Καθὼς μέσ' ἀπ' τὰ σκοῦρα βουνὰ ἢ Σελήνη,
ἔτσι ἀνάτειλε μέσα μας ἡ Συνείδηση
ἔγινε κεραυνός, ξέπλυνε τὰ πρόσωπα,
μέτρησε τοὺς νεκρούς, τὴ γῆ, τὰ ποτάμια μας,
χτύπησε τὴ δειλία μὲς στὴ φωλιά της.
Θρησκεία ὁρμητική, ἄγρια,
ἀρτηρία σφαγμένη, ζωή,
ἰδεογραφία τοῦ ἥρωος,
αὐτὴ δὲν εἶναι ἀλληγορία,
δὲν κοιμᾶται κάτω ἀπ' τὴ γῆ
μὲ τὰ σκουλήκια καὶ μὲ τοὺς μάρτυρες,
τίποτα δὲν ἔγινε σ' ἄλλον αἰῶνα,
ἀποκτημένη μὲ πείρα, κατακτημένη,
πολιτογραμμένη Ἑλευθερία.

*

Πλάνητας πάλι πάνω στὶς ρόδες μου
ξαναφόρεσα τὴν κατατρονημένη στολή,
τὰ χέρια μου μαρτυρημένα ἀπ' τὰ ἔργα,
τὸ ψιμύθι τοῦ ἡλίου,
τὰ μαργαριτάρια τὰ μάτια μου
γνώρισα κι ἄλλα καθημερινὰ τρόπαια,
ταξίδευσα σὲ μιὰ περιοχὴ χωρὶς φῶς,
σὲ χῶρες πὺθὺ πλήττει ὁ φτωχὸς ἄνθρωπος
πὺθὺ ἀλλάζει νομίσματα, ἀλλάζει βλέμματα.

Κοιμᾶμαι μὲ ἀνασηκώνει ἓνα χέρι,
 ἔρχεται μπρὸς μου μιὰ σελίδα ζωῆς,
 τῶν παλιῶν ἡμερῶν ὁ τρομερὸς βόμβος.
 Ὅπως ταξιδεύει τοὺς πλανῆτες τοῦ ὁ ἥλιος
 ταξιδεύω κ' ἐγὼ τὶς αἰσθήσεις,
 τὸ σπουργίτη τῆς καρδιᾶς
 κάτω ἀπ' τὰ νύχια τοῦ μυαλοῦ,
 στὸ μακρὸς τῆς λαμπρῆς αὐτῆς μέρας,
 ὡς πέρα στὸ περιβόλι τῆς ἐρατεινῆς γῆς
 νὰ κόψω καρποὺς εὐωδιαστὰ αἰσθήματτα,
 λίγες ἀκτίνες ἀπ' τὴν πολύαστρη νύχτα.
 Καθὼς βασιλεύει ὁ κόσμος κατεβαίνω ἀπ' τὸ ἄρμα,
 μὲ περιμένει μιὰ ἄλλη καρδιά νὰ περπατήσω
 μὲς στὰ ὄνειρα, θὰ περπατήσω
 μὲ σαντάλια χρυσά, μὲ τὴν ἀπόφαση
 σὰ μαχαιριὰ μὲς στὰ ἔργα μου.

Γιάννης Δάλλας

ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΑ*

1

Ἐσὺ νὰ φεύγης, ποταμέ, σμιλεύοντας πετράδια
 κι' ἐγὼ σκυφτὴ στὴν ὄχθη σου ἀπ' τὴν αὐγὴ ὡς τὰ βράδνα
 μαζεύω τὰ πεντόβολα καθὼς τ' ἀφήνεις πίσω
 πεντοβολῶντας, παίζοντας, νὰ ἰδῶ ἂν θὰ σὲ νικήσω.

2

Πολλὰ εἶναι τὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ τὰ οὐρανοφτασμένα.
 Σὰν τοῦτο τῆς πατρίδας μου δὲν εἶναι ἄλλο κανένα.
 — Ἀναμεῖστε ταπεινά, κάντε πελώρια θέση,
 βουνά μου, ἀνάμεσα ἀπ' τὴ γῆς, ἡ Πίνδος νὰ χωρέση.

3

Λόγε ἀκριβέ, πὺν σ' ἔπνιξαν, μοιάζεις μὲ τὸ χρυσάφι
 πὺν τῶθαψαν βαθεῖα στὴ γῇ σὲ τρομαγμένην ὥρα.
 Ἦρθε καιρὸς νὰ σπεύρουνε τὸ χέρσο τὸ χωράφι
 κι' ἔλαμψες πάλι στὴ ζωὴ καθὼς τὴν πρώτην ὥρα.

4

Κι' ἂν μένη ὁ βράχος ὁ φτωχὸς στὴ μαύρη τρικυμία
 ἀσάλευτος, καὶ δέχεται τῆς μπόρας τὴ μανία,
 δὲν εἶναι πὺν τὴν ἀψηφάει μ' ἀφροὺς ὡς τὸν τυλίγει.
 Εἶναι γιὰτὶ ριζώθηκε καὶ δὲ μπορεῖ νὰ φύγῃ.

5

Βαθὺ ποτάμι πὺν τραβᾷς κι' ὅλο τὶς μέρες μου κυλᾷς.
 Σκυφτὴ στὸ ρέμμα σου, χωρὶς ἀπόκριση, ρωτάω.
 Κι' ἐγὼ γιὰ νὰ σ' ἐκδικηθῶ, νὰ λέω πὺν δὲ θὰ νικηθῶ
 μαζεύω τὰ τραγούδια μου καὶ σὲ πετροβολᾶω.

Χρυσάνθη Ζιτσαλά

* «Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ «Τοῦ ἑπταμοῦ Πετράδια».

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

‘Από βυθὸ πέφτει σὲ βυθὸ ὥσπου δὲν ἦταν ἄλλος’
‘Εκεῖθ’ ἐβγῆκε ἀνίκητος.

ΣΟΔΩΜΟΣ

Θυμοῦνται τὰ ξαφνιασμένα ἀγριοπερίστερα.
Τὸν ἄγνωστο ἄνεμο ποὺ σηκώθηκε στὸ κλειστὸ περιβόλι
Κ’ ἔκαμε κάτω τὰ νερὰ νὰ σπᾶσουν τὰ βιολιά.
Κ’ ἔκαμε πάνω τὰ σήμαντρα νὰ σβήσουν τ’ ὄνομά τους.
Τὸ ἀγγελικὸ σχῆμα ξεκούμπωσε τὴν πανοπλία.
Τὸ ἀγγελικὸ σχῆμα ταράχτηκε κι ἄλλαξε τάξη.
Κ’ ἡ μαύρη νύχτα σκέπασε τὸ μυστικὸ της.

* *

Ποιὸς εἶδεν ἥλιον σκοτεινόν,
Πλατόνι νὰ ματώνεται μ’ ἑπτὰ κομμένα ράμφη.
Ποιὸς εἶδε ζωντανὸ νεκρὸ νὰ βγαίνει στὸ σεργιάνι.
Δὲν ἦταν καράβι τοῦ βοριά νὰ τρώει πικρὸ χαλάζι.
Εἶχε τὸ φόβο τοῦ νεροῦ, τοῦ σκοταδιοῦ τὸν τρόμο.
Εἶχε στὸ αἷμα του τὸ αἷμα τῶν γιασεμιῶν ποὺ κόπηκαν
Καὶ μιὰν ἀπόκρυφη πληγὴ στὴ ρίζα τῆς ἀγάπης.
Τὸν πόνο καὶ τὸν κίνδυνο σπαδιοῦ ξεγυμνωμένου.

Εἶχε ἓναν ἥσκιο πίσω του σωματοφύλακα,
‘Ενα μεγάλο ἥσκιο, ποὺ ἔγερνε πάνω στίς πλάτες του,
Νὰ τοῦ κρεμνάη τ’ ἄρματα, νὰ τοῦ φυλάη τὴ δόξα,
Νὰ τοῦ σελλώνη τ’ ἄλογο, νὰ βγαίνει καβαλλάρης.
Νὰ τότε λένε Χάροντα, νὰ τότε λένε ‘Αἰγιώρη,
Νὰ τότε βλέπη ἡ Λεπτεριά νὰ ρίχνη τὰ φτερά της.
Τὶς νύχτες τὸν παράστεκαν ἀλύπητα κεριά.
Τὶς νύχτες χαροπάλευε νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴ του,
Νὰ σώσῃ τὸ νεκρὸ κορμὶ ποὺ πήγαινε νὰ λύωσῃ,
Ποὺ πήγαινε νὰ σκεπαστῇ τὸ ἀσήκωτο φτερό του.

Μὰ σὰν τὸν πρόφταινε ἡ αὐγὴ
Καὶ σήκωνε τὴν καταχνιά, σβοῦσε τ’ ἀχνὰ φαντάσματα.
Καὶ σὰν κεντοῦσε τὴ σκληρὴ μαύρη φοράδα του,
Ποὺ μύριζε τὸ χῶμα κ’ ἔσκαφτε νὰ βρῇ γκρεμοὺς καὶ λάκκους,
Σήκωνε τὸ κεφάλι του ψηλὰ ψηλὰ μέσα στὸν ἄνεμο
Κι’ ἀγνάντευε τὸν οὐρανόν, μιλοῦσε μὲ τὸν πληγωμένο τοῦ ἄγγελου.
Τὰ δέντρα ἀπλώναν τὴν κρυφὴ χαρὰ τους καὶ τὸν σκέπαζαν,
Τὸν κάναν ἀγαπητικό, τοῦ ἀνθίζαν τὰ μαλλιά,
Τοῦβαζαν πράσινη στολὴ καὶ λουλουδένιο στόμα,
Καὶ τὰ κοράκια φεύγαν, σέρναν μακριὰ τὴ σκοτεινὴ μαυρίλα τους.
Στοὺς λόφους φύτεωναν σταυροί, στὰ μάρμαρα ἀνεμῶνες,
Καὶ τὰ ποτάμια τὰ στεγνὰ θυμότανε τὴ μάννα τους.

‘Ενα πουλί, ὠραῖο πουλί, χαμήλωνε τὸν οὐρανόν
Κι’ ἀπλώνε χιόνια, ζύγιαζε βροχὲς στοὺς ματωμένους βράχους,
Καὶ κελαῖδοῦσε κ’ ἔλεγε γιὰ ἡλίους καὶ φεγγάρια.

Γ. Θέμελης

ΑΝΑΠΑΝΤΗΤΟ

"Ακουσα τῆς ἐσθῆτας σου τὸ θόρυβο
μὲς στὸ ἀπαλὸ θρόϊσμα τῶν φύλλων.
Μοῦ χαμογέλασες ἀπὸ τὸ μολυβένιο σύννεφο,
ποῦ ἡ νύχτα κρέμασε ἀντικρὺ μου
καὶ σ' ἔφεραν οἱ στάλες τῆς βροχῆς.
—Καλησπέρα, μοναξιά...
Σὲ περίμενε κι ἀπόψε ἡ πολυθρόνα σου
μὲ τὸ γαλάζιο χρῶμα τῆς ντυμένη.
Φέρε τὰ κρῦα σου δάχτυλα στὸ στήθος μου
νὰ πάρης τὸ ρυθμὸ τῆς βραδυνῆς μας ὁμιλίας
καὶ πὲς μου, μοναξιά, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους,
ποῦ δὲ γνώρισαν τὴν ὁμορφιά τῆς παρουσίας σου,
ποῦ σ' ἔδιωξαν ἀπ' τὸ μεθύσι τῆς χαρᾶς τους.
Μίλησέ μου γιὰ τοὺς πονεμένους,
ποῦ φώτισες τὴν ἐλπίδα τους,
γιὰ τοὺς παραστρατημένους τῆς νύχτας,
ποῦ τοὺς ἔδειξες τὸ τρεμουλιαστὸ φῶς τῶν ἄστρον.
Πὲς μου γιὰ ὅσους ἀγάπησαν
κι ἄκουσαν τὸ τραγούδι σου νὰ κατεβαίνει ἀπ' τὰ φυλλώματα
καὶ ν' ἀναβλύζει ἀπ' τὴν καρδιά τους.
Στείλε τὴ σκέψη μου, ρόδινο σύννεφο,
στὰ φλογισμένα ἀπὸ τὴ δίψα χεῖλη,
στὰ μάτια ποῦ ἔκλαψαν τὰ μεσάνυχτα.
καὶ φέρε τους τὴ γαλήνη...

Μεῖνε μαζί μου, σιωπηλὴ βασίλισσα,
στὸ δωμάτιο ἐτοῦτο θρονιασμένη,
στὴν καρδιά ποῦ ἀνοιξε γιὰ νὰ δεχτῇ
ὅλες τὶς λυπημένες ἀδερφές σου...

Βασίλης Κρηνιώτης

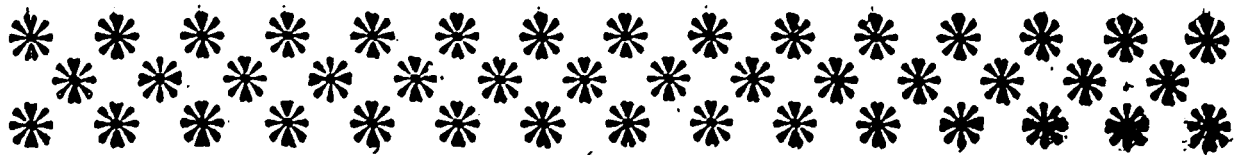
ΕΡΗΜΙΤΕΣ

Ποῦ εἴσαστε σεῖς ποῦ ὁδεύετε
ξυπόλυτοι στὴν ἔρημο
κι' ἀργὰ ἀνασταίνετε τὸ Θεὸ
μπρὸς στοὺς ἀνθρώπους νὰ φανεῖ μιὰ μέρα;

Ποῦ εἴσαστε σεῖς ποῦ ὁδεύετε
ξυπόλυτοι στὴ σιγαλιά
κι' ἀσκώνεται στὰ πόδια σας
σὰν σύννεφο ὅλη ἡ ἔρημο
ἀπ' τ' ἅγιο ποῦ τῆς φέρνετε μεθύσι;

"Ολγα Βότση

ΟΒΙΔΙΟΥ

ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ

*Η παρακάτω μετάφραση—που την ξαναβρίσκω τώρα στα χαρτιά μου—, χαμωμένη απ' το 1942, έχει τή μικρή της ιστορία. Την έκαμα τότε και την έστειλα απ' την "Ηπειρο για να δημοσιευτεί σε γνωστό αθηναϊκό περιοδικό, που είχε απομείνει στα χρόνια της κατοχής το μοναδικό βήμα των Ελλήνων διανομένων. Τ'ό ότι προτίμησα αυτό το κομμάτι απ' τα τόσα λατινικά που είχα υπόψη μου, αλλά και απ' τα τόσα του πολύμορφου ποιητή των «Μεταμορφώσεων», είχε το σκοπό του. Ήθελα να περάσω κάτω από τα μάτια της καχύποπτης ιταλικής λογοκρισίας, ταχυδρομικής και του τύπου, κάτω από μιὰ εἰδωλά, νόμιμη μορφή (μετάφραση κλασικῶν!), μιὰ παμπάλαιη διαμαρτυρία κατά του νεώτερου κατακτητή μας. Σε μιὰ εποχή που έπιαναν όμήρους μας και τους έστελιαν στην Ίταλία για να βουλιάζουν στο δρόμο, διάλεξα αυτούς τους στίχους ενός δικού τους μεγάλου ποιητή που είχε πάθει τα ίδια από κοσμοκράτορα, προκάτοχο του Μουσολίνι. Αλλά να διαισθάνθηκαν τον όξυν ύπαιτιγμό ό διευθυντής και ό τότε βοηθός του περιοδικού; Αμφιβάλλω. Και όμως τους είδα να κοροχεύονται μεταπολεμικά γι' αμφίβολα αντιστασιακά τους—στο χαρτί—κατορθώματα. Τή δική μου συνεργασία πάντως δέν τη δημοσίευσαν (είχαν πληθώρα, φαίνεται, προσφορῶς από λατινομαθείς). Και θά πήγαινε χαμένη, αν δέν είχα κρατήσει το πρωτόγραφό της κι' αν δέ βρισκόταν τώρα ένα «επαρχιακό» περιοδικό να τή φιλοξενήσει. Αυτό για τή γερασμένη σ' άμαρτίες «Ν. Ε.», που κόντινε να μονοπωλήσει ως τελευταία τήν προβολή τής πνευματικής μας ζωής.

Γ. Κ.

- Όποτ' ή εἰκόνα μούρχεται στό νοῦ ἐκείνης τῆς νύχτας
τῆς θλιβερῆς, πούταν γιά μέ κι ή τελευταία στή Ρώμη,
πὸς' ἀκριβὰ παρήτησα τῇ νύχτα ἐκείνη μόλις
θυμοῦμαι, δάκρυα μοῦ κυλοῦν ἀπὸ τὰ μάτια ἀκόμα.
- 5 Ζύγωνε πιά ή ἀνατολή πού ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα εἶχε,
τῆς Αὔσονίας, ὁ Καῖσαρας νὰ τραβηχτῶ διατάξει.
Μῆτε καιρὸ γιά ἐτοιμασία μήτε καὶ διάθεση εἶχα,
παρὰ ἀποκάρωμα βαρὺ μοῦ πλίκωνε τὰ στήθη.
- 10 Δὲ μ' ἔνοιαζε γιά συνοδιά καὶ δούλους νὰ κοιτάξω,
μήτε γιά ροῦχα ἐξόριστου κι ἄλλα χρειαζούμενά του,
μόνο στεκόμουν ἀναυδος, σὰν ἕνας βαρεμένος
ἀπ' ἀστραπή, πού ζεῖ χωρὶς νὰ νιώθει τῇ ζωῇ του.
- 15 Μὰ ὅταν τὰ νέφια τοῦ μυαλοῦ σκόρπισ' ή θλίψη ἀτῆ της
καὶ μοῦ ξανάρθε ὁ λογισμὸς μ' ὥρα πολλή, ἀπ' τοὺς φίλους
πού κόπιασαν περίλυποι νὰ μ' ἀποχαιρετήσουν
δέν εἶχαν μείνει ἀπ' τοὺς πολλοὺς παρὰ ἕνας δυὸ μονάχα.
- 20 Κλαίοντας μὲ βάσταε ή καλὴ γυναῖκα μου κλαμένον·
στὰ μάγουλά της τ' ἄχαρα βροχὴ τὰ δάκρυα τρέχαν.
'Απ' τ' ἀκρογιάλια τῆς Λιβύης ξενομερίτισσα ἤρθε,
μὰ πὶδ ἰσχυρὴ δὲ μπόρεσε νὰ βγεῖ ἀπ' τὴ συμφορὰ μου.
- 25 Σκουξίματα ἀντηχούσανε καὶ βογγητὰ ἀπ' ὀλοῦθε,
σὰ νάταν μέσα λείψανο καὶ τὸ μοιρολογοῦσαν.
Γυναῖκες ἄντρες καὶ παιδιὰ θρηνοῦν γιά τὸ χαμό μου,
κάθε γωνιά ἀπ' τὸ σπίτι μου γιά μέ δακρυοσταλάζει.
- 25 Κι ἂν στέκεται, ἂν χωράει ἐδῶ μιὰ σύγκριση σπουδαία,
τέτια ἦταν ὅταν ἔπεφτε καὶ τῆς Τρωάδας ή ὄψη.

- Εἶχαν σωπᾶσει πιά οἱ φωνές οἱ ἀνθρώπινες κι οἱ σκύλοι
καί τ' ἀπονύχτερα ἄτια τῆς ὁδήγαε ἡ Σελήνη.
- 30 Σ' αὐτὴν τὰ μάτια ὑψώνοντας, κοντὰ στὸ Καπιτώλιο,
ποὺ ἡ γειτονιά του ἀνώφελη σιὺ σπιτικό μου ἐδείχτη:
«Θεοὶ ποὺ στίς οἰκοδομὲς ἀντίκρουα κατοικεῖτε,
ποτέ μου δὲ θὰ ξαναδῶ στὰ μάτια τοὺς ναοὺς σας,
κράζω. Ὅσους μένουν ἀπὸ σᾶς στὴν πόλη τοῦ Κυρίνου
τὴν ἀψηλῇ, γιὰ πάντα μου σῆς ἀποχαιρετάω.
- 35 Μ' ὅλο ποὺ τὴν ἀσπίδα μου νὰ πάρω πληγωμένος
ἀργὰ εἶναι, διώξτε μου ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐξορία τὸ μῖσος·
ποιά σκευωρία μὲ μπέρδεψε πέστε τοῦ ἀντρὸς τοῦ θείου,
νὰ μὴ θαρρεῖ ἓνα σφάλμα μου κακούργημα, ἀπὸ τώρα
νὰ μάθει αὐτὸ ποὺ ξέρετε καὶ σεῖς, ὁ τιμωρός μου.
- 40 Μόνο ἂν ἐξίλαστεῖ ὁ θεὸς θὰ πάθουν τὰ δεινὰ μου».
Αὐτὰ εἶπα ἐγὼ στὴν προσευχή, μὰ πὶο πολλὰ ἡ γυναῖκα
ποὺ κόβαν τ' ἀναφυλλητὰ στὴ μέση τῇ λιαλιά της.
Σύγκαιρα γονατίζοντας μὲ ξέπλεκη τὴν κόμη
μπρὸς στοὺς ἐφέστιους, ἄγγιξε μ' ὀλότρεμα τὰ χεῖλη
- 45 τῇ στιᾷ, ἀραδιάζοντας πολλὰ στοὺς ἀπονους θεοὺς μᾶς
γιὰ τὸν πολὺκλαυστο ἄντρα της, ποὺ πήγανε χαμένα.
Μὰ ἡ νύχτα, τώρα τρέχοντας, τὴν ἄργητα ἀμποδοῦσε
κι ἡ Ἄρκτος ἡ Παρρασικὴ γυρνοῦσε πίσω τὸ ἄρμα.
Τὶ νάκανα; Μὲ κράταγε ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας,
50 μὰ ἦταν αὐτὴ ἡ στερνὴ βραδιὰ τῆς στανικῆς φυγῆς μου.
Πόσες φορές, ἂν βιάζονταν κανεὶς: «Γιατὶ σπουδάξεις;
τούλεγα. Κοίτα κατὰ ποῦ κινᾶς νὰ πᾶς κι ἀποῦθε!».
Πόσες φορές βουλήθηκα νὰ ὀρίσω πιά τὴν ὥρα
ποὺ τ' ἀποφασισμένο μου ταξίδι θ' ἀρχινοῦσα!
- 55 Τρεῖς τὸ κατώφλι μου φορές τὸ πάτησα καὶ μπῆκα
μέσα, γιὰ χάρη τῆς καρδιάς τὸ πόδι ἀργὸ σερνόταν.
Ἀφοῦ εἶχα ἀφήσει τὴν ὑγείᾳ, τοὺς ἔλεγα ἄλλα πάλι
κι ἔτοιμος γιὰ ξεκίνημα τοὺς ὑστεροφιλοῦσα.
Τὶς τελευταῖες παραγγελιὲς τοὺς ἔδινα, ἀλλὰ πάλι
- 60 τὰ πρόσωπά μου τ' ἀκριβὰ τὸ βλέμμα ἀποζητοῦσε.
Τέλος: «Τὶ βιάζομαι; ἔκραξα. Μὲ στέλνουν στὴ Σκυθία.
φεύγω ἀπ' τὴ Ρώμη: νὰ ἡ διπλὴ τῆς ἄργητάς μου αἰτία.
Ζωντανὸς χάνω ζωντανὴ γιὰ πάντα τὴ γυναῖκα
καὶ τοῦ σπιτιοῦ μου τοῦ πιστοῦ τίς ἀκριβὲς ὑπάρξεις.
- 65 Κι ἐσᾶς ποὺ ἀγάπησα καθὼς ἀδέρφια, σύντροφοί μου,
καρδιὲς ἀγνὲς ποὺ τοῦ Θεοῦ ἡ πίστη μᾶς ἐνώνει.
Ἄς φιληθοῦμε ὅσο βολεῖ· ποτέ μου ἀργότερα ἴσως
νὰ μὴ μπορέσω. Διάφωρο θάχω ὅσην ὥρα μείνω».
Δὲ χασομέρησα, μισὰ τὰ λόγια ἀφήνω, κι ὅσους
- 70 πόναιε περισσότερο ἡ καρδιά, γλυκὰ τοὺς ἀγκαλιάζω.
Μὰ ἐκεῖ ποὺ κλαῖμε καὶ μιλῶ, περίλαμπρος στὰ οὐράνια
ψηλὰ ἀνατέλλει ὁ Αὐγερινός, ἄστρο γιὰ μᾶς ἀπαίσιο.
Κομμάτια γέννηκα, ἀδεκεῖ σὰ ν' ἀφήσα τὰ μέλη
καὶ τὸ κορμί μου τὸ μισὸ χωρίστηκε ἀπὸ τ' ἄλλο.
- 75 Παρόμοια τυραγνίστηκε κι ὁ Μέτιος ὁ προδότης
ποὺ ἀλόγατα ἐκδικητικὰ στ' ἀντίθετα τὸν σύραν.

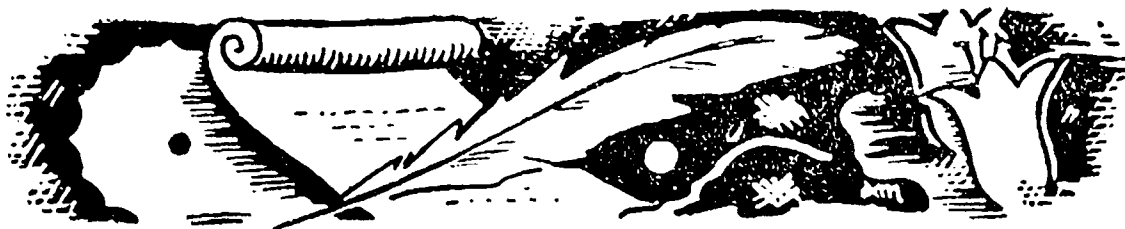
- Σκούξιμο τότε, ρεκατό σηκώσαν οί δικοί μου,
 με χέρια ανέλπιδα χτυποῦν τὸ στῆθος τὸ γυμνὸ τους
 γαντζώνεται ἡ γυναίκα μου, κεῖ πούφευγα, ἀπ' τὶς πλάτες
 80 καὶ τέτοια λόγια θλιβερὰ σμίγει στὰ κλάμματά μου :
 «Νὰ ξεκολλήσεις δὲ μπορείς ἀντάμα ἐκεῖ θὰ πᾶμε.
 Θάρθω καὶ γὼ στὴν ἐξορία, ἐξόριστου γυναίκα.
 Μαζὶ μὲ σὲ θὰ πορευτῶ, νὰ φτάσω σ' ἄκρη τόπου.
 Θὰ μπῶ στὴ βάρκα σου, μικρὸ φορτιὸ παραπανίσιο.
 85 Ἐσὲ τοῦ Καίσαρα ἡ ὁργὴ σὲ διώχνει ἀπ' τὴν πατρίδα
 κι ἐμὲ ἡ ἀγάπη : Καίσαρας γιὰ μὲ ἡ ἀγάπη μου εἶναι»·
 Μὲ τέτια πᾶσκιζε, καθὼς εἶχε καὶ πρὶν πασκίσει,
 καὶ τρόμαξε γιὰ τὸ καλὸ τῶν δυὸ μας νὰ μ' ἀφήσει.
 Τραβῶ, ἢ καλύτερα ἄθαρτον μὲ κουβαλοῦν ἀπέχει,
 90 μ' ἄπαστρα, μ' ἄσιαχτα μαλλιά στὴν ὄψη τὴ δασεῖά μου.
 Τρελὴ ἀπ' τὸν πόνο, μούπανε πὼς ἔχασε τὴ βλέψη
 καὶ σὰ νεκρὴ σωριάστηκε καταμεσίς στο δῶμα.
 Μόλις συνῆρθε, μὲ λερὴ τὴν κόμη, σκονισμένη
 κι ἀνασηκώνοντας τὸ κορμὶ τοῦ χορμὶ τοῦ ἀπὸ χάμου,
 95 τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἔκλαψε καὶ τὸ ἔρμο σπιτικό τοῦ
 κράζοντας τ' ὄνομα συγγὰ τοῦ ἀντρός τοῦ τοῦ φευγάτου
 κι ἔσκουζε σάμπως νάχε δεῖ τῆς κόρης τοῦ ἢ ἔμένα
 τὸ σῶμα ἀπὸ τετράπηλη φωτιά περιζωσμένο
 καὶ νὰ πεθάνει θέλησε, κάθε αἰσθησιὴ νὰ χάσει,
 100 μὰ λογαριάζοντας ἐμὲ δὲ θανατώθηκε ὁμως.
 Ἄς ζεῖ. Καὶ τὸν ἐξόριστο—μιὰ ποῦ ἔγραψε ἔτσι ἡ μοῖρα—
 μὲ τὴ βοήθεια τοῦ, ἄς ζεῖ, νὰ τὸν συντρέχει πάντα!

Μεταφραστής: Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

στ. 6. Αὐσονία=Ἰταλία.

στ. 48. Παρρασιακὴ=Ἀρκαδική.

ΣΗΜ.—Τὸ χορμάτι αὐτὸ τοῦ μεγαλῶνυμου ποιητῆ, ἓνα ἀπ' τὴ συλλογὴ τοῦ *Tristia* (=Τραγούδια τοῦ πόνου), ἡλικίας δυὸ περίπου χιλιετηρίδων, τόσο ἀνθρώπινο στὴν ὁδύνη τοῦ, τόσο σπαραχτικὸ στὴν ἀλήθεια τοῦ, φαίνεται πὼς ἦταν μιὰ ἑμμετρὴ ἐκκλήση τοῦ ἐξόριστου ποιητῆ γιὰ παροχὴ «χάρης». Τὰ περιστατικὰ ὑποχώρησαν στὸ μεταξύ, τὰ πρόσωπα ἔσβυσαν, κι ἔμεινε—ἄστρο ἀνέσπερο—ἡ ποίηση. Ὁ πολὺς Αὐγουστος, ὁ θεοποιημένος αὐτοκράτορας, «προστάτευε» γιὰ πολὺν καιρὸ—μὲ τὸ ἀζημίωτο—καὶ τὸν Ὀβίδιο, ποῦ ἦταν κι αὐτὸς αὐλικὸς ποιητῆς, θέλοντας καὶ μὴ, μὲ τὴ μεσολάβηση πάντα τοῦ «φιλότεχνου» ὑπουργοῦ Μαικήνα. Ἀλλ' ἀπ' τὶς πολλὰς φορές ἡ σεμπριά χάλασε. Κάποιος ἀπ' τοὺς σπιγούνους αὐλοκόλακες ψιθύρισε εἰς βάρος τοῦ κατὰ. Ὁ ποιητῆς, λέει, ἔκανε ὑποπτες παρέες. Συναναστρεφόταν μὲ κύκλους ὄχι φιλικούς πρὸς τὸν ἐπίδοξο διάδοχο. Κι αὐτὸ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἀσέβεια πρὸς τὴ σεβαστοαυτοκράτειρα Λιβία, ποῦ προωθοῦσε τὸν κανακάρη τοῦ στὸ θρόνο. Δὲ χρειαζόταν τίποτε ἄλλο. Ὁ ἄμοιρος ποιητῆς τῶν «Ερώτων» καὶ τῶν «Μεταμορφώσεων», ποῦ εὐδοκοῦσαν νὰ δέχονται τὴν κάπως μυθολογικὴν ποίησίν του, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ ἔχει προσωπικὴ γνώμη γιὰ τὴν πολιτικὴν, ἔλαβε, ἄκριτος, ἀναπολόγητος, τὴ βαρεῖα τοῦ καταδίκου. Τὸν ἐξόρισαν ἰσόβια σ' ἓναν ἀκραῖο στρατιωτικὸ σταθμὸ τῆς ἀπέραντης αὐτοκρατορίας, στὸ Τόμι ἢ Τόμους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, δηλ. στὴ σημερινὴ Κωσταντῖνα τῆς Ρουμανίας, μέρος ἀπολίτιστο καὶ τραχύτατο κλίμα. Ἐξῆσε ἐκεῖ ἐννιά ὁλόκληρα χρόνια (8-17 μ. Χ.), κάτω ἀπὸ τὶς χειρότερες συνθῆκες, χωρὶς νὰ τοῦ δώσουν χάρη οὔτε ὁ Αὐγουστος οὔτε—ὑστερ' ἀπ' τὸ θάνατο ἐκείνου—ὁ διάδοχός του Τιβέριος. Δὲν εἶναι μάλιστα ἀπίθανο ὁ τελευταῖος νὰ ἔστειλε νὰ τὸν ξεμπερδέψουν γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὶς ἐπίμονες, ὀχληρὲς αἰτήσεις τοῦ. Καὶ ὁμως ὁ ποιητῆς αὐτὸς θεωρεῖται ἓνα ἀπ' τὰ ἀγλαίσματα τῆς χρυσοῦς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου! Τὶ νὰ πεῖ κανεὶς ἐναντὶ τῆς Ἱστορίας; Τὸ θῦμα γίνεται ἀφορμὴ νὰ δοξαστεῖ ὁ θῦτης...

ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

I

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΒΙΩΜΑΤΩΝ

Χαρές και πίκρες, μονότονες επαναλήψεις ή συγκλονιστικά δράματα, που προξενούν ψυχικές ταραχές άλλοτε ανεπαίσθητες και άλλοτε μοιραίες, μᾶς προσφέρει αδιάκοπα ή ζωή.

Μοιάζουν οι ταραχές αυτές με σεισμούς, που καταστρέφουν ολόκληρες περιοχές, ή δίνουν διέξοδο σ' έναν υπόγειο ποταμό να βγῇ στην επιφάνεια και να ποτίση έναν ολόκληρο κάμπο. Δεν υπάρχει άνθρωπος που να μὴ γνώρισε τὴ συντριβή, ή να μὴν ἔχη ἀντλήσει θησαυρούς ἀπὸ τὸ ἀπόθεμα τοῦ συναισθήματος, τῶν ἐντυπώσεων, τῶν συγκλονισμῶν, που δοκίμασε στὴ ζωὴ του. Δὲ μπορεί νὰ ξεχάσῃ ὁ στρατιώτης τὴ θλιβερὴ ὥρα τοῦ τραυματισμοῦ ή τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ του στὴ μάχη, οὔτε τὴ στιγμή που ἀντίκρουσε στὸ πλάϊ του τὸν συμπολεμιστὴ του νεκρό. Ἐνῶ θὰ λησμονήσῃ χίλιες δυὸ ἄλλες λεπτομέρειες ἀπὸ τὴν πολεμική του ζωή. Πρὸς τὴ μοιραία ὥρα, πρὸς τὸν συμπολεμιστὴ, πρὸς τὴ σκηνὴ τῆς μάχης θὰ στρέφῃ ἀργότερα σχεδὸν χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τὴ μνήμη του καὶ θὰ κορφολογάῃ τ' ἄνθη τῆς ἀγάπης του, τοῦ πόνου του, τοῦ στοχασμοῦ του ή καὶ τοῦ θάρρους του ἀπ' ἐκεῖ.

Αὐτὲς οἱ ψυχικὲς δονήσεις λέγονται βιώματα. Δὲν δημιουργοῦν αὐτὲς τοὺς μεγαλοφυεῖς. Ἀλλ' ἀποτελοῦν τὶς ἀφιετηρίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξορμοῦν, τὰ κανάλια ἀπὸ τὰ ὁποῖα διοχετεύονται οἱ ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς μας ἱκανότητες. Τὰ βιώματα ἀνάλογα μὲ τὸ ποιόν τους παιδαγωγοῦν ή ἐκφραυλίζουν, ὀπλίζουν γιὰ τὴ ζωή, ή ἀφαιροῦν τὸν ὀπλισμό μας. Ὁ ἐρημίτης ή ὁ κοινωνικὸς τύπος, ὁ πολεμιστὴς ή ὁ εἰρηνόφιλος, εἶναι —τουλάχιστον ὡς ἓνα σημεῖο— δημιουργήματα τῶν βιωμάτων τους.

Ἄν τὴν ἀξία τῶν βιωμάτων τὴν ἐλέγχῃ ή ψυχολογία καὶ σὰν κανόνα ἀγωγῆς τὴν ἐπιβάλλῃ ή παιδαγωγική, ὅμως καλύτερα ἀπὸ κάθε τέχνη καὶ ἐπιστήμη μιλάει γιὰ τὰ βιώματα ή ποίηση.

Ἡ νεοελληνικὴ ποίηση παρέχει ἄφθονα στοιχεῖα γιὰ τὴ μελέτη τῶν βιωμάτων τόσο στὴν ὑγιεινὴ ὥσο καὶ στὴ νοσηρὴ ἐκδήλωσή τους. Ἐπίσης παρέχει στοιχεῖα ἀτομικῶν καὶ ἐθνικῶν βιωμάτων, ὥστε νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ σχηματίσῃ μιὰ πλήρη ἰδέα γιὰ τὴν ψυχὸσύνθεση τῶν Νεοελλήνων.

Ἄς ἀρχίσωμε ἀπὸ τὸν τραγουδιστὴ τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης, τὸν Κρυστάλλη. Νὰ πῶς νοιώθει καὶ πῶς τραγουδεῖ τὸ βίωμά του ὁ ἴδιος:

Συχνὰ μὲς στὸ ἡλιοστάλαμα καὶ μὲς στὰ μεσημέρια
κι' ὅταν κοιμοῦνται τὰ νερά καὶ βγαίνουν οἱ νεράϊδες
καὶ συγκρατιοῦνται σὲ χορούς, τέτοια τραγούδια λέγουν.

Ὅταν ἡσυχιώνουν τὰ ξερβά καὶ πέφτουν τὰ λιοπύρια
καὶ ροβολοῦν βελάζοντας στὲς μάντρες τὰ κοπάδια,
σουρρίζοντάς τα ὁ νεῖδς βοσκὸς τέτοια τραγούδια λέγει.

Τ' απόσπερνο κι' απόβραδύς, πού βασιλεύει ο ήλιος,
και με τὰ δυὸ καματερά γυρνάει ὁ ζευγολάτης
ἀπ' τ' ὄργωμά του στὸ χωριό, τέτοια τραγούδια λέγει.

Ὁ ἀγωγιάτης, τὲς ἐρμιές, τὰ δάση πού διαβαίνει
στὸν σάλαγον, ὅπου χτυπᾷ τὰ φορτωμένα ζᾷ του
γιὰ νὰ περνάει τὸ μακρεμα, τέτοια τραγούδια λέγει.

Ὅταν τὸ γλυκοχάραμα στὰ κορφοβούνια φέγγει
πού στὰ χρυσὰ του ὄνειρατα ξυπνάει ἡ χωριατοπούλα
καὶ πάει στὴ βρύση γιὰ νερὸ τέτοια τραγούδια λέγει.

Τὰ καλοκαίρια τὰ ξανθά, πού οἱ ξενοδουλευταδες
θερίζουν αὔπνοι ὀλονυχτίς τὰ καρπερά χωράφια
με τὸ φεγγάρι τὸ λαμπρό, τέτοια τραγούδια λέγουν.

Τὲς χειμωνιάτικες βραδυές, πού στὰ βουνὰ χιονίζει
γυρ' ἀπ' τὴν πύρα τοῦ σπιτιοῦ συνάζονται οἱ κοπέλλες
καὶ πλεοντας ξόμπλια ὠριόπλουμα τέτοια τραγούδια λέ-
γουν.

Ἀγουρος τοῦ χειριοῦ κι' ἐγώ, παιδί κι' ἐγὼ τῆς στάνης,
ὄσες βολές κάμπους, βουνά, στάνες, χωριά διαβαίνω
κι' ὀργώματα καὶ ποταμιές, τέτοια τραγούδια λέγω.

Οἱ ἀγωγιάτες, οἱ βοσκοί, οἱ χωριατοπούλες, οἱ ζευγολάτες, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης «τέτοια τραγούδια λέγουν», δηλ. τραγούδια πού ἀναφέρονται στὴ ζωὴ τους, πού εἶν' ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ βιώματά τους. Ἄγουρος τοῦ χωριοῦ κι' αὐτὸς «τέτοια τραγούδια λέγει». Ἐξῆσε καὶ σὲ χωριό καὶ σὲ στάνη καὶ φαίνεται ὅτι ἐξῆσε πολὺ ἔντονα καὶ πολὺ συναισθηματικὰ τὴ ζωὴ αὐτῇ. Προικισμένος μὲ ποιητικὴ εὐαισθησία εἶχε ὅλη τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ αἰσθανθῇ ὅλη τὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀγροτικῆς καὶ ποιμενικῆς ζωῆς ὅχι μόνο στὸ φυσικὸ της πλαίσιο ἀλλὰ καὶ στὸ ψυχικὸ της βάθος. Τὸ χωριό του τὸ Συράκο εἶναι ἓνα χωριὸ κυρίως κτηνοτρόφων. Τὰ κοπάδια τοῦ Συράκου ἀριθμοῦν 15 ἕως 20 χιλ. πρόβατα. Στὸ Συράκο, στοὺς Καλαρύτες καὶ στὸ Μέτσοβο θὰ βρῇ κανεὶς τὰ πιὸ καθαρὰ ποιμενικὰ ἥθη μεταξὺ ὅλων τῶν ποιμένων τῆς Πίνδου.

Ἔτσι ὁ Κρυστάλλης μὲ ὅλη τὴν ποιητικὴ φλέβα του καὶ μὲ ὅλη τὴ φιλομά-
θειά του δὲν κατώρθωσε τίποτα ἄλλο νὰ κάνῃ παρὰ νὰ μετουσιώσῃ σὲ ποιητικὰ
ὁράματα τὰ ἀγροτικὰ καὶ ποιμενικὰ του βιώματα. Νὰ ξανασυνθέσῃ καὶ νὰ ξανα-
τραγουδήσῃ τὰ τραγούδια τῶν χωριανῶν του προσθέτοντας μερικοὺς προσωπικοὺς
τόνους. Ἡ ἐξωτερικὴ ἀγωγή, ἡ μόρφωση, τοῦ ἔδωσε μόνο τὴ δυνατότητα νὰ ψάξῃ
καλύτερα μέσα του, νὰ ζυμώσῃ τὸν ἑαυτό του σύμφωνα μὲ τὰ δοσμένα τῶν βιω-
μάτων του.

Καὶ αὐτὸ τὸ γεγονὸς τὸ ἀντιλαμβάνονταν καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. ὁ ποιη-
τής. Μέσα στὴν Ἀθήνα δὲν συγκινοῦνταν ἀπὸ τὴς ὁμορφίης τῆς πρωτεύουσας, ἀλλὰ
νοσταλοῦσε τὴς δρακόλιμνες τοῦ Σμόλικα καὶ τῆς Γκαμήλας, τὰ πανηγύρια τοῦ
χωριοῦ καὶ τὰ Χριστούγεννα τῆς στρουγγοκαλύβας. Ἀρρωστος πιά παρακαλοῦσε
τὸν αἰτὸ νὰ τὸν πάρῃ στὰ φτερά του καὶ νὰ τὸν πάῃ στὰ βουνὰ τῆς πατρίδας του.
Αὐτὲς οἱ νοσταλγίες του, πού δὲν ἦταν μόνο καλλιτεχνικὲς, ἀλλὰ κυρίως ψυχικοὶ
ἀναβρασμοὶ πού κόχλαζαν μέσα του, αὐτὲς ἐρμηνεύουν καὶ τὴν ποίησιν καὶ τὸν
ἄνθρωπο. Μέσα στὴν Ἀθήνα εἶχε τὸ ντροπαλὸ ὕφος τῶν βοσκόπουλων τῆς Πίνδου.
Εἶπαν ὅτι τὸ τραγούδι του ἦταν μίμηση. Καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου ἡ κριτικὴ ἔχει
δίκην. Ἀλλὰ εἶναι μίμηση καὶ συνέχεια. Ὅπως εἶναι μίμηση καὶ συνέχεια οἱ
ἐμπνευσμένοι στίχοι πού τοὺς συνθέτει πάνω στὴ βάση τῶν ἄλλων δημοτικῶν τρα-
γουδιῶν ἓνας ἄγνωστος δημοτικὸς τραγουδιστής, πού κάνει ν' ἀκουστοῦν γιὰ πρώτη

φοράοι στίχοι π.χ. γιά τόν Ὀλυμπο ἢ γιά τήν ἐλαφίνα. Ἄλλ' ὑπάρχει καί μιὰ διαφορὰ σημαντική. Ἐκεῖ ὅπου ἡ λαϊκή γνώση δέν γίνεται τραγούδι, ἀλλά παραμύθι καί θρύλος καί παραδοση, ὁ Κρυστάλλης γίνεται ποιητής καί τῶν παραμυθιῶν καί τῶν θρύλων. Σέ εἰδυλλιακές σκηνές, πού ὁ δημοτικός τραγουδιστής συχνά τις παραλείπει, ὁ Κρυστάλλης ἐπιμένει καί τις ἀφηγεῖται μέ τόνο καθαρά προσωπικό. Σκηνές ἡθογραφικές, πού ἡ δημοτική ποίηση τις ἀγνοεῖ τελείως, αἰσθάνεται τή διάθεση νά τις περιγράψῃ. Καί ὅσο ὠριμάζει στήν τέχνη του, τόσο νοιώθει ἰδιαίτερη ἔλξη πρὸς αὐτές τις σκηνές, γιατί ἀποτελοῦν δικά του προσωπικά βιώματα. Εἶναι γι' αὐτόν ὁ θησαυρός πού ἔχασε καί τόν ἀποζητάει. Εἶναι οἱ πηγές τῆς ζωῆς καί τῆς υγείας πού τις ἔχει στερηθῇ. Θά ψεύτιζε τόν ἑαυτό του καί τήν τέχνη του, ἂν ἔγραφε ἄλλα καί ὄχι «τέτοια τραγούδια».

* *

Ἄν ὁ Κρυστάλλης θέλῃ νά ἐπιστρέψῃ στά βιώματά του, ἓνας ἄλλος ποιητής ὁ Καβάφης, θέλει νά γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν ἐφιάλτη τους. Τὸ βίωμά του δέν εἶναι υγιές ἀλλὰ νοσηρό. Γι' αὐτό στήν ποίησή του δέν φανερώνεται ἡ αὔρα τοῦ Ἀπρίλη ἢ ζωγόνα, ἀλλ' ἡ πίκρα καί ἡ συγκίνηση τοῦ Φθινοπώρου. Χωρὶς ρητορισμούς, χωρὶς πληθωρικό λόγο, χωρὶς γέλιο, χωρὶς δροσιά. Μονάχα ὁ πυρετός τοῦ ἀρρώστου, πού κάποτε κυνηγάει ἐφιαλτικές ὀπτασίες καί κάποτε ἀναπολεῖ τις χίμαιρες τῶν αἰσθήσεων...

Πολὺ χαρακτηριστικὸ τραγούδι του εἶναι ἡ «Πόλις». Στὸν βασανισμένον ἀπὸ μιὰ κατάστασι ζωῆς ἄνθρωπο, στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, πού θέλει νά φύγῃ ἀπὸ τὴν πόλη, ὅπου ἔζησε καί ξόδεψε καί σπατάλησε καί «ρήμαξε» τὴ ζωὴ του, πού γυρεύει νά βρῇ ἄλλους οὐρανούς καί ἄλλες θάλασσες καί νά ζήσῃ μιὰ ἄλλη καινούρια καί διαφορετικὴ ζωή, δίνει ὁ ἴδιος τὴν ἀπάντησι, πὼς δέν πρόκειται νά βρῇ πούθενά καμμιά καινούρια, διαφορετικὴ ζωή, πὼς δέν ὑπάρχει καμμιά ἀλλαγὴ μέσα μας ἀλλὰ μόνο ἀπλή ἀλλαγὴ τοῦ τοπίου. «Ἡ πόλις θά σέ ἀκολουθῇ» εἶναι ἡ πικρὴ ἀπάντησι. Ἀκριβῶς αὐτὸ σημαίνει βίωμα: Ἡ ἀναστάσιμη ἢ ἡ πένθιμη μουσικὴ μιᾶς συγκίνησης πού ἀκούεται διαρκῶς μέσα μας ἐφ' ὅρου ζωῆς καί σύμφωνα μέ τὸ ρυθμό της χωρὶς νά μπορούμε νά κάνωμε διαφορετικά, πορευόμεστε στὴ ζωὴ μας.

Οἱ μῦθοι τῶν ποιημάτων του εἶναι συνήθως θέματα ἱστορικά, ἰδίως τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ἔτσι καί τὴν «Πόλιν» τὴν ἐμπνεύστηκε ἀπὸ ἓνα ἱστορικὸ γεγονός, πού τὸ ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος στὸ «Βίο» τοῦ Σεργίου. Ἡ πόλις τοῦ Πλούταρχου ἦταν ἡ κοσμοκράτειρα καί ἀμαρτωλὴ Ρώμη μέ τὴν προκλητικὴ ἔκλυσι τῶν ἡθῶν, μέ τὴν διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας καί μέ τὸν ὄχλο πού γύρευε συμπόσια καί πανηγύρια. Ὅταν ὁ στρατηγὸς Σεργίος βρέθηκε κοντὰ στὰ Γάδειρα τῆς Ἰσπανίας καί στίς ὄχθες τοῦ Γουαδαλκιβίρ «κάκειθεν ἄρας καί διεκβαλὼν τὸν Γαδειραῖον πορθμὸν (δηλ. τοῦ Γιβραλτάρ) ἐν δεξιᾷ τῆς ἐκτὸς ἐκβάλλει τῆς Ἰβηρίας, μικρὸν τῶν τοῦ Βαίτιος (=Γουαδαλκιβίρ) ἐκβολῶν...», ἀφοῦ εἶχε διακόψει σχέσεις μέ τὴ Ρωμαϊκὴ σύγκλητο, — ἦρθαν ναῦτες ἀπὸ τὰς Καναρίους νήσους (=νήσους τῶν Μακάρων) καί μίλησαν γιά τὸ ὑπέροχο κλίμα τῶν μερῶν ἐκείνων. «Ἐνταῦθα ναῦται τινες ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ νέον ἐκ τῶν Ἀτλαντικῶν νήσων ἀναπεπλευκότες, αἱ δύο μὲν εἰσὶ λεπτῶ παντάπασι πορθμῶ διαιρούμεναι, μυρίους δ' ἀπέχουσι Λιβύης (=Ἀφρικῆς) καί ὀνομάζονται Μακάρων». Καί συνεχίζει ὁ Πλούταρχος γιά τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματος καί τὴν γονιμότητα τοῦ τόπου: «Ὁμβροὶς δὲ χρώμενοι μετρίοις σπανίως, τὰ δὲ πλεῖστα πνεύμασι μαλακοῖς καί δροσοβόλοις, οὐ μόνον ἀροῦν καί φυτεύειν (=γιά τὸ ὄργωμα καί τὸ φύτεμα) παρέχουσι ἀγαθὴν καί πίονα (παχειά) χώραν ἀλλὰ καί καρπὸν αὐτοφυῆ φέρουσιν ἀποχρῶντα πλήθει καί γλυκύτητι βόσκειν ἄνευ πόνων καί πραγματείας σχολάζοντα δῆμον.» Ἀφοῦ εἰπῇ καί ἄλλα πολλὰ γιά τὴ γλυκύτητα τοῦ κλίματος, ἐξακολουθεῖ ὁ Πλούταρχος: «Ταῦτα ὁ

Σερτώριος ἀκούσας ἔρωτα θαυμαστὸν ἔοχεν οἰκῆσαι τὰς νήσους καὶ ζῆν ἐν ἡσυχίᾳ τυραννίδος ἀπαλλαγείς καὶ πολέμων ἀπαύστων.» Σκέφτηκε τότε ὁ Σερτώριος νὰ φύγῃ πρὸς τὴν ἔξω θάλασσα (δηλ. πρὸς τὸν Ὠκεανό) ἀφήνοντας τὴ Μεσόγειο καὶ ξεκόβοντας μὲ τὴν ἀμαρτωλὴ πολιτεία. Μὰ ἡ μοῖρα του τὸν εἶχε δέσει μὲ τὴ Ρώμῃ καὶ δὲ μπόρεσε νὰ φύγῃ.

Εἶναι ἓνα ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς τέχνης τοῦ Καβάφη τὸ νὰ βροῖσκη στὴν ἱστορία καὶ ἰδίως στὸν Πλούταρχο ὠρισμένα ἐπεισόδια, πού νὰ μποροῦν, χωρὶς ἀπὸ τὴν ὅλη υπόθεσις ἐξεταζόμενα, νὰ παρθοῦν σὰν ἀφορμὲς γιὰ γενικώτερη θεώρηση τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ νὰ καλύπτῃ καὶ νὰ κρύβῃ μέσα σ' αὐτὴ τὴ γενικώτερη θεώρηση τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Μὲ τὸ τριπλὸ αὐτὸ νόημα πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ «Πόλις»:

Εἶπες· «Θὰ πάγω σ' ἄλλῃ γῇ, θὰ πάγω σ' ἄλλῃ θάλασσᾳ.
Μιά πόλις ἄλλῃ θὰ βρεθῇ καλύτερῃ ἀπ' αὐτή.
Κάθε προσπάθειά μου μιὰ καταδίκη εἶναι γραφτή.
κι' εἰν' καρδιά μου—σὰν νεκρὸς—θαμμένη.
Ὁ νοῦς μου ὡς πότε μὲς στὸν μαρασμὸν αὐτὸν θὰ μένῃ;
Ὅπου τὸ μάτι μου γυρίσω, ὅπου κι' ἂν δῶ
ἐρείπια μαῦρα τῆς ζωῆς μου βλέπω ἐδῶ,
πού τόσα χρόνια πέρασα καὶ ρήμαξα καὶ χάλασα».

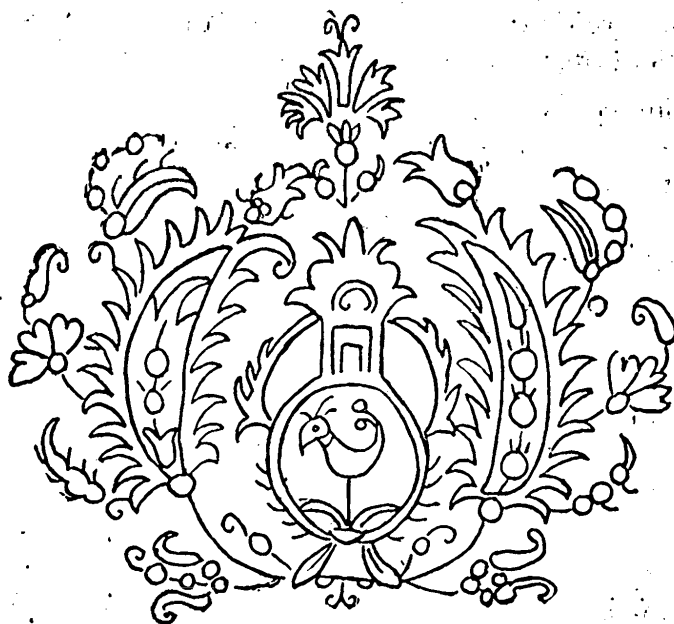
Καινούργιους τύπους δὲν θὰ βρῆς, δὲν δάβρῃς ἄλλες θάλασσες.
Ἡ πόλις θὰ σὲ ἀκολουθῇ. Στους δρόμους θὰ γυρνᾷς
τοὺς ἰδίους. Καὶ στίς γειτονιὲς τίς ἰδίες θὰ περνᾷς
καὶ μὲς στὰ ἴδια σπίτια αὐτὰ θὰ ἀσπρίζῃς.
Πάντα στὴν πόλιν αὐτὴ φθάνης. Γιὰ τὰ ἄλλου—μὴ ἐλπίζεις.—
δὲν ἔχει πλοῖο γιὰ σέ, δὲν ἔχει ὁδὸ.
Ἔτσι πού τὴ ζωὴ σου ρήμαξες ἐδῶ
στὴν κόχῃ τούτῃ τὴ μικρῇ, σ' ὅλῃ τὴ γῇ τὴ χάλασες.

Ὁ ἴδιος βεβαιώνει στὴν «Ἰθάκη» του, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ βροῦμε στὸ ταξίδι μας τοὺς μυθικοὺς Λαιστρυγόνες καὶ τοὺς Κύκλωπες τοῦ Ὀδυσσεά, ἂν δὲν τοὺς κουβαλοῦμε μὲς στὴν ψυχὴ μας. Τὸν Κύκλωπα, πού λέγεται Ρώμη, κουβαλοῦσε μέσα του ὁ Σερτώριος καὶ δὲ μπόρεσε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴ μοῖρα του. Τὸ μαρasmus καὶ τὰ ἐρείπια κουβαλάει ἐκεῖνος πού «ρήμαξε» στὴν ὁποιαδήποτε κόχῃ τῆς γῆς τὴ ζωὴ του καὶ πιά δὲ μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ, δὲ μπορεῖ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτά. Δὲν ὑπάρχει πλοῖο, δὲν ὑπάρχει ὁδὸς γι' αὐτόν. Αὐτὸς εἶναι ὁ πικρὸς ἐπίλογος τοῦ Καβαίφικου τραγουδιοῦ.

Δὲν ἐρμηνεύει τὸ σύνολο τῶν τραγουδιῶν του ἡ «Πόλις». Ἡ μοῦσα του δὲν παίζει σὲ μιὰ μόνο χορδὴ τῆς λύρας. Περήφανα μᾶς λέει ὁ ἴδιος ὅτι κατορθώνει συχνὰ καὶ ξαναβροῖσκει «τὸ πνεῦμα του σὰν πρὶν ἀσκητικό». Τὴν πάλιν του ἐναντίον τοῦ δαίμονα τῶν αἰσθήσεων τὴν ἐκφράζουν μὲ πολλοὺς τρόπους ὄχι λίγοι στίχοι του. Ἄν δὲν ὑπῆρχε ἡ πάλιν αὐτὴ, δὲν θὰ φανερώονταν ὁ τραγικὸς τόνος τῆς ποιήσεώς του, τόσο τραγικὸς καὶ τόσο ἀνθρώπινος. Δὲν θὰ ὑπῆρχε ἴσως Καβάφης. Αὐτὴ ἡ πάλιν ἐρμηνεύει τὴν «Πόλιν». Ἡ πάλιν φαίνεται καθαρὰ στὴν «Ἰθάκη». Δὲ μιλάει ἐκεῖ μόνο γιὰ κουβάλημα Λαιστρυγόνων καὶ Κυκλώπων στὴν ψυχὴ μας, ἀλλὰ πρὸ παντὸς γιὰ ταξίδια, γιὰ ἐπίσκεψη τόπων, γιὰ ἀποθησαύριση πείρας καὶ γνώσεων θεωρητικῶν καὶ συγχρόνως γιὰ ἡδονικὲς ἀπολαύσεις. Ἡ «Ἰθάκη» ἔρχεται σὲ φαινομενικὴν ἀντίθεση μὲ τὴν «Πόλιν», μὲ τὴν προϋπόθεσις ὅτι δὲν ὑπάρχουν Λαιστρυγόνες καὶ Κύκλωπες. Τοῦναντίον, κι' ἂν βρεθοῦν ἐμπόδια, θὰ πυραμεριστοῦν, «ἂν πνεῦμα ὑψηλὸν» στολίζῃ τὸν κάθε Ὀδυσσεά. Ὑπάρχει ὁμως κι' ἐδῶ ἡ σπασμένη χορδὴ τῆς κιθάρας: Δὲν πιστεύει ὁ ποιητὴς στὴν ἀξία τοῦ σκοποῦ. Ἡδονιστικὰ ἂν κριθῇ κάθε σκοπός, δὲν λέει ἴσως πολλὰ πράγματα. Ἐνας Πατριάρχης ἢ ἓνας Πάπας αἰχμάλωτος τοῦ τίτλου του, πού γιὰ τὴν ἀπόκτησή του

τόσο ἐκοπίασε, δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει καὶ νὰ χρῆσθῃ τῇ ζωῇ τοῦ ἀπλοῦ θνητοῦ. Δὲν μπορεῖ νὰ βγῇ μιὰ Κυριακὴ ἀπόγευμα καὶ νὰ ψαρέψῃ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους θνητοὺς στὸν Κεράτιο κόλπο ἢ στὸν Τίβερη. Δὲν μπορεῖ νὰ πάῃ τὴν ἀποκριὰ σὲ μιὰ ταβέρνα καὶ νὰ διασκεδάσῃ. Ὅμως ἡ Ἰθάκη, ὁ πατριαρχικὸς ἢ ὁ παπικὸς τίτλος, τοῦ ἔδωκε τὸ ὠραῖο ταξίδι, τὶς μελέτες, τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνες, τὶς ἐκπαιδευτικὰς ἢ ποιμαντορικὰς ἐπισκέψεις τόπων καὶ τῇ γνώσει τῶν πολιτισμῶν. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀποψη τοῦ Καβάφη. Ὅμως οἱ Λαιστρυγόνες τὸν τυραννοῦσαν καὶ δάμαζαν τὸ ὑψηλὸ τοῦ πνεύματος, ὥστε νὰ μὴν ἰδῇ, ὅτι αὐτοὶ οἱ δυνὸ αἰχμάλωτοι τοῦ μεγαλείου των, ποὺ ἀναφέραμε, μένοντας ἐκεῖ, στὴ θέσιν τους, καὶ μὲ ὅλους τοὺς περιορισμοὺς των, κρατοῦν τὴν ὑπεύθυνήν θέσιν μιᾶς μεγάλης πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἱεραρχίας καὶ, κατευθύνουν τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ζωὴ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἐνὰ βασίλειο, ὅσο κι' ἂν ἦταν μικρό, ἡ Ἰθάκη, γύρευε τὸν φυσικὸ τοῦ ἀρχηγό, ζητοῦσε νὰ ξαναβρῇ τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς του, ποὺ εἶχε λείψει μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν παράνομων μνηστήρων. Νὰ ποιὸν μεγάλον προσορισμὸ μποροῦσε νὰ ἔχῃ ἡ ζωὴ τοῦ Ὀδυσσεᾶ στὴν Ἰθάκη χωρὶς βέβαια νεράϊδες καὶ ξωθιὰς καὶ χωρὶς κλειμμένες ἀθανασίες. Αὐτὰ δὲν τὰ εἶχε ἡ Ἰθάκη νὰ τὰ δώσῃ. Ἀλλ' ὁ Καβάφης μὴ μπορῶντας νὰ ἰδῇ τὴν πραγματικὴν ἀξία τοῦ τέρατος, αἰχμάλωτος «τῶν εὐαισθησιῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων», ἀφῆθηκε νὰ ρημάξῃ τὴ ζωὴν του στὴν «Πιόλιν» τῆς ζωῆς του καὶ τῆς ποιήσεώς του. Πόσο ἀλήθεια, εἶναι συνυφασμένη ἡ ζωὴ μὲ τὸν ἀνθρώπο καὶ μὲ τὸ ἔργο του. Τὸν μορφοποιεῖ ὕλικά καὶ πνευματικά, ἀλλὰ καὶ μορφοποιεῖται ἀπ' αὐτὸν μέσα στὰ στενὰ ἢ πλατεῖα πλαίσια τῆς δράσεώς του.

(Συνεχίζεται)

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΟΥΓΚΩ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Πέρασε ὁ Τοῦρκος. Πίσω του τάφους κι' ἐρμιὰ ἔχει ἀφίσει.
Ξέρα γυμνὴ ἔχει ἀπομείνει ἡ Χιό, τὸ κρασονήσι,
μὲ τὰ σφεντάμια τὰ ἰσκιερὰ σὲ κάθε στράτα.
Ποῦ στὰ νερὰ ἐκαθρέφτιζε τ' ἀμπέλια της, τὰ δάση,
τ' ἀρχοντικά, καὶ ποῦ καὶ ποῦ, σὰν ἦταν νὰ βραδυάση
κορίτσια στὸ χορὸ χάρη γιομάτα.

Νέκρα παντοῦ· μὰ στὰ τειχιὰ τὰ καπνισμένα, πλάϊ,
ἓνα ἑλληνόπουλο, μὲ μάτια γαλανά, ἀκουμπάει
ταπεινωμένο τὸ σκυφτὸ κεφάλι.
Σκεπὴ του καὶ παρηγοριὰ μιὰ βουρβουλιὰ χιονάτη,
ἓνα λουλούδι ὅπως αὐτό, ποῦ ἀπόμεινε σὰν κάτι
ποῦ ἡ συμφορὰ τὸ ξέχασε ἡ μεγάλη.

Δόλιο παιδί, ξυπόλητο στὴν ἄγρια τούτην ἄκρη,
γιὰ νὰ σκουπίσης τῶν ματιῶν τῶν γαλανῶν τὸ δάκρυ,
ποῦ ἀνταριασμένα τᾶχει ἡ ἀνεμοζάλη,
γιὰ νὰ φωτίση τῆς χαρᾶς ἡ λάμψη καὶ τὸ πάθος,
τοῦ παιδικοῦ τοῦ παιγνιδιοῦ τὸ θαλασσὶ τους βάθος
γιὰ νὰ ὀρθοστήσης πάλι τὸ ξανθὸ κεφάλι,

τὶ θέλεις ὁμορφο παιδί, τὶ τάχα θὰ γυρέψης,
γιὰ νὰ σηκώσης πρόσχαρα, καὶ γιὰ νὰ συμμαζέψης
σγουρά, στὴν πλάτη σου χυμένα,
τὰ μαλλιά αὐτά, ποῦ ψαλιδιοῦ κόψη δὲν τᾶχει ἀγγίξει,
ποῦ σκόρπια γύρω στ' ὁμορφο κεφάλι τᾶχεις ρίξει,
σὰν τῆς ἱτιάς τὰ φύλλα τὰ θλιμμένα;

Τὶ τοὺς πικροὺς θὰ γλύκαινε καὶμούς σου; τάχα ἐκεῖνο
τὸ σὰν τὰ μάτια σου μαβί, τοῦ Ἰρὰν τὸ μαβὶ κοῖνο,
ποῦ ἀνθεῖ στῆς τρίςβαθης χωνεύτρας τὸ στεφάνι;
ἢ τοῦ θεώρατου δεντριοῦ Τουμπὰ τὸ φρούτο ποῦ ἔχει
τέτοια κλαριά, ποῦ ἓνα φαρί, χρόνια ἑκατὸ κι' ἂν τρέχει,
νὰ βγῇ ἀπ' τὸν ἄσωστο ἴσκιο του δὲν φτάνει;

Μὴ θάθελες, τᾶχειλι σου γιὰ νὰ γλυκογελάση,
τὸ ὠραῖο πουλί, ποῦ πιὸ ἡγερά ἀπ' τὸ ντέφι μέσ' στὰ δάση
λαλεῖ, καὶ πιὸ γλυκὰ ἀπὸ τὶς φλογέρες;
Θές τὸν καρπό, τὸ ξωτικὸ πουλί, τὸ κοῖνο; Ξένε,
λέει τὸ παιδί, μὲ τὰ γαλάζια μάτια ποῦ ὅλο κλαῖνε,
μπαροῦτι θέλω ἐγὼ καὶ σφαῖρες.

[Μεταφραστὴς: Α. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ]

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ 21

"Ενα τεύχος ακόμη στο 21. Πιο κυριολεκτικά στο ήπειρωτικόν 21. "Ενας κόσμος καταπληκτικά εξελιγμένος μαζί και τραγικός, θετικός μαζί και άλλοπρόσαλλος. Ή ο σύγχρονος, με την πείρα, την προπαρασκευή του πιο τέλειου, του πιο τρομερού εξοπλισμού γυρίζει την όψη του προς τα πίσω και ακροῦται τοῦ πα τ έ ρ ε ς. "Οχι λοιπόν πανηγυρισμός, αλλά τώρα και πάντα σημαίνει ή κρίσιμη, ή χρειώδης ώρα για συνείδηση, για αυτοσυνείδηση. "Απάνω στο σώμα του 21 ακόμη περιφέρονται τὰ ρικνὰ χέρια τῆς ἐπιστήμης. "Η ἐπιστήμη τούτη μίλησε για μιὰ ἐπανάσταση λαϊκή, ἀνατρέχοντας στην καίρια συμβολή τῶν κλεφτῶν, τῶν αγωνιστῶν. "Ενας ἄλλος ἀφορισμός πρόσεξε τις φιλογενεῖς παροικίες, τοὺς εὐπατρίδες νησιώτες, ὑπογράμμισε τὴν ἀγωγή της τὴν ἀστική, τὴν προέλευσή της ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ "Επανάσταση. "Ο 20ος αἰώνας τέλος ἀρχίζει νὰ ἀναδιφῇ τὰ ἐπίσημα ἀρχεῖα τῶν ὑπουργείων τῶν Προστατίδων Δυνάμεων καὶ τῆς "Υψηλῆς Πύλης, τὴν ἀνασυνθέτει σὰ μιὰ ἱστορία διπλωματική. Κι' ὅμως τὸ 21 ξεφεύγει, παραμένει ἕνας κόσμος ἀπαραχάρακτος, ἀλώβητος. Καὶ συγκαταβαίνει ἀθρόος, πλουτίζει κάθε σύγχρονη πραγματικότητα καὶ ἐμπειρία τούτη εἶναι ἡ πιὸ προσωπικὴ του δύναμη: δὲν κομίζει γνώση, οὔτε κὰν πείρα, ἀλλὰ ἡθός. Τὸ παρὸν ἔχει διεσπαρμένη τὴ βούληση, χαλαρὰ ὁλοκληρώματα, ἀγγεῖα ὕδαρῆ. τσακισμένη ραχοκοκαλιὰ τὴν ἰσορροπία του. Τὸ 21 κρατᾷ τὴν πυκνότητα, τὴν πιὸ συνεκτικὴ βούληση ποὺ ταυτίζεται μετὰ τὴν πιὸ ὕψηλὴ ἀγωγή, μετὰ τὸ ὕψος καὶ ζποὺ ἤξερε νὰ γίνεται πατριαρχικὴ ὑπομονὴ στὴν Τουρκοκρατία, θρηνώδης ὀργὴ τῆς μέρες τοῦ "Αγῶνος. Τὸ 21 εἶναι ὁ μέγας συγκεντρωτῆρας ὅλων τῶν δυνάμεων, μὰ καὶ κάθε χάρης τῆς φυλῆς, ἡ ἀπαρχὴ τοῦ νεοέλληρος, ἡ ἐξοδὸς του στὴ ζωὴ, ἡ μεγάλη, ἡρωϊκὴ ἐξοδὸς τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι οἱ ρίζες μας. Καὶ οἱ ρίζες αὐτὲς ἀνακλαδίζονται καὶ ἐδῶ, πρὸ παντός ἐδῶ, ὅπου στὴν αὐλὴ τοῦ "Αλῆ διασταυρώθηκε ἡ διεθνὴς διπλωματία, ἐμαθε στρατιωτικὴ τέχνη ὁ ἔσμός τῶν πρώτων ἀγωνιστῶν, συνεπικούρησε ὁ διαφωτισμός τὴν ἐθνικὴ συνείδηση καὶ στὰ βουνὰ φιλοξενήθηκε ἡ ἀνδρεία τῶν κλεφτῶν. "Αρχέτυπα ψυχῆς ἡρωϊδας μαζί καὶ σοφῆς ὑφίστανται ἐδῶ, πάντοτε λειτουργοῦντα, κι' αὐτὴ τὴν ἐκρηκτικὴ λειτουργία τοὺς φιλοδοξεῖ νὰ ξανανεβάσει ὡς τὸ ὕψος τῶν ματιῶν μας, ἐνώπιον ἐνώπια ὡς τὴ συνείδηση τοῦ παρόντος μετὰ τὸ ἀνὰ χεῖρας τεύχος ἡ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ».

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ

"Εκάλυψε μετὰ τὴν δραστηριότητά του τὰ πενήντα τελευταῖα χρόνια τῆς "Ηπειρωτικῆς ἱστορίας. "Εσφράγισε μετὰ τὴν προσωπικότητά του ἀναρίθμητα ἔργα ποὺ θὰ κρατοῦν τ' ὄνομά του «ἐσαεῖ». "Υπῆρξε καλὸ γερὸς καὶ ἐπαναστάτης: ἀποστολὸς ἰδεῶν καὶ διπλωμάτης: ταπεινὸς λευίτης καὶ δαιμόνιος πολιτικός. "Ο "Αθηνῶν Σπυριδῶν, ὁ ἀπὸ "Ιωαννίνων, ποὺ τὸν ἐθρήνησε ἡ "Ελλάδα ὅλη τὴν 21η Μαρτίου, εἶχε ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δυνατῶν μορφῶν, ποὺ σπάνια, σπανιώτατα ἐμφανίζονται στὴν "Ελληνικὴ κοινωνία. "Η φλογισμένη ἀπὸ τὸν πυρετὸ τῶν ἔργων ψυχὴ του ξεδιπλωνόταν κι' ἀπλωνόταν παντοῦ, πρὸς ὅ,τι ὁ θετικὸς νοὺς του συνελάμβανε. "Αν στὸ δρόμο του βρισκόταν ἐμπόδια ἤξερε καὶ μπορούσε νὰ τὰ κρημνίσῃ. "Αν συναντοῦσε ἀντιδράσεις ἤξερε νὰ τις παραμερίσῃ. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ξεχωρίζει τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, τὸν ἡγέτη ἀπὸ τὸν πληθῆος.

"Υπῆρξε ἐποχὴ ποὺ τὸ ράσο του ἐγίνε παντιέρα ἐλευθερίας, ποὺ τ' ὄνομά του ἦταν θρόνος.

"Απὸ μιὰ τέτοια κρίσιμη γιὰ τὸν "Ελληνισμό στιγμὴ ξεκίνησε καὶ πῆρε τὴ θέση ποὺ τοῦ ταίριαζε στὶς καρδιὲς τῶν "Ελλήνων. "Η Βόρειος "Ηπειρος καὶ ἡ ἀπελευθέρωσή της ἦταν τὸ πρῶτο τοῦ ἐθνικοῦ δράμα. "Η Κύπρος ὑπῆρξε τὸ τελευταῖο του. Κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ δυό, καὶ πλαῖ σ' αὐτὰ τὰ δυό, ἔδειξε σὲ τόσοὺς καὶ τόσοὺς ἄλλους τομεῖς τὴν ἀποφασιστικότητά του.

Οὔτε νεκρολογία, οὔτε ἀνάλυση τοῦ ἔργου του εἶναι οἱ γραμμὲς αὐτῆς. Εἶναι ἀπλᾶ ἕνα κοίταγμα μιᾶς μεγάλης μορφῆς, εἶναι οἱ σκέψεις ποὺ γεννήθηκαν σὲ καθέναν ποὺ γνώρισε ἀπὸ κοντὰ τὸν "Ηπειρωτὴ ἡγέτη, τὸν "Εκκλησιαστικὸ "Αρχηγό.

"Η ἱστορία, καὶ τῆς "Ελλάδος καὶ τῆς "Ηπείρου, θὰ τοῦ ἀφιερῶσιν ἀσφαλῶς μιὰ λαμπρὴ σελίδα. Καὶ θὰ μένουν τὰ ἔργα του, τὰ ἔργα ἐκεῖνα ποὺ θὰ τὸν τοποθετοῦν στὴ γραμμὴ τῶν κορυφαίων "Ηπειρωτῶν καὶ μετὰ τὰ ὅποια ἡ σεπτὴ μορφὴ τοῦ ποιμενάρχου θὰ προβάλλεται σὰν Σύμβολο καὶ σὰν "Υπόδειγμα πλατειᾶς ἀγάπης πρὸς τὴ γενέθλια Γῆ.

Β. Β. Σφ.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ ΤΟΥ

Γιὰ νὰ τονιστῇ ἱστορικὰ τὸ—πασίγνωστο ἄλλως τε—πόσο ἀκαταπρόνητος ἐργάτης ὑπῆρξε ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμη πρὶν μαθήτευσεν στὴ Χάλκη ὁ ἐκλιπὼν μέγας Ἱππειρώτης καὶ Ἱεράρχης ἀείμνηστος Σπυρίδων Βλάχος, δίνουμε πρὸς κάτου σὲ δημοσιότητα—σὰ γιὰ μνημόσυνο—μιὰ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὰ 1912 τοῦ συμπατριώτη του γιαιτροῦ Παναγιώτη Μίνου, ζωντανοῦ καὶ αὐτοῦ ἀγωνιστῇ στοὺς δύσκολους ἐκείνους καὶ μακρυνούς χρόνους.

Καθὼς διαβάσεις αὐτὸ τὸ γράμμα, νομίζεις πὺς ἔχεις μπροστά σου—σὲ περιορισμένα, βέβαια τοπικὰ ὅρια—αὐτὸν τὸν ἴδιο Μακαριώτατο τῶν τελευταίων χρόνων τῆς δημιουργικῆς καὶ πατριωτικῆς ζωῆς του.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Ἰωάννινα τῇ 31 Μαΐου 1912

Φίλτατέ μοι Γεώργη (1)

«... Ἐπήγαινα εἰς τὸ Πάπιγκον νὰ ἰδῶ τὸν Βελλᾶς, (2) ὁ ὁποῖος ἔπαθε αἰμόπτυσιν μὲ καλὸν πυρετόν· ξεύρεις δὲ τί θὰ πῇ αἰμόπτυσις, ἰδίως ὅταν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναλαμβάνεται, ὅπως συμβαίνει εἰς αὐτόν. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, Γεώργη, θὰ πάρῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ἐπαρχίαν του εἰς τὸ λαιμὸν του μὲ τὴν ὑπερχόπωση εἰς τὴν ὁποίαν ὑποβάλλεται· παθαίνει ὁ εὐλογημένος αἰμοπτόνους ἀπὸ τὸν καιρὸ πρὶν ἦταν μαθητὴς εἰς τὴν Χάλκην καὶ δὲν ἐννοοῦσε νὰ κοιμηθῇ περισσότερο ἀπὸ 3—4 ὥρες τὸ μερόνυχτο· τρέφεται σὰν κακομοίρης καὶ περιοδεύει σὰν ἀγωγιάτης τὴν ἐπαρχίαν του· ὅλα αὐτὰ, βέβαια, εἶναι καλὰ καὶ ἀξιωματὰ διὰ τοὺς συναδέλφους του. ἀλλὰ θὰ μᾶς ἀφήσῃ γρήγορα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἔτσι· τὸν ἡσύχασα ὅσον ἤμποροῦσα, καὶ σήμερον ἢ αὔριον φεύγει ἀπὸ τὸ Πάπιγκον διὰ τὴν Κόνιτσαν· οὐτε πυρετόν ἔχει τώρα καὶ ἡ αἰμόπτυσις ἔπαυσε· τὸν συνεβούλευσα νὰ κανονίσῃ ὀλίγον τὸν καθημερινόν του βίον καὶ νὰ μὴ κοπιᾷ ὑπερβολικά· ἀμφιβάλω ἂν θὰ μ' ἀκούσῃ. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ ὅπου «ἔφαγα καὶ ἐγὼ ἀπὸ σκυλλί» δι' αὐτόν· ἀλλὰ τώρα βλέπω ὅτι εἶχα ἁδίκον ἐν μέρει καὶ ὅλα του συγχωρεμένα, διότι εἶναι ὁ μόνος, ὃχι δεσπότης, ἀλλὰ Ἱππειρώτης ὁποῦ ἐργάζεται πραγματικῶς· αὐτὸς ὁ Ρουσιώτης ἔχει φλόγα μεγάλῃ μέσα του καὶ ἂν τὸν ἀρήσῃ ὁ θεὸς θὰ κάμῃ πολλὰ καλὰ εἰς τὸν τόπον μας.

Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας σύστημα εἶναι ἀναχρονιστικὸν τώρα μὲ τὰς ἀνάγκας πρὶν ἔχουμε, ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ; ἂν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα ἡ Ἀνόρθωσις βάλλῃ γιὰ καλὸ τὸ χέρι της, ἔχει καλῶς· εἰδεμὴ θὰ ξηροτηγανίζωμεθα αἰωνίως καὶ τὰ σάπια ἀποτελέσματα τῆς ἐκπαιδεύσεως μας θὰ τὰ ἀποδίδωμεν πότε εἰς τὸν ἕνα καὶ πότε εἰς τὸν ἄλλον, ἀναλόγως τῶν μικροφιλοτιμιῶν μας καὶ τῶν συμφεροντιδίων μας.

Ἀντιθέτως ὅμως, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Βελλᾶς γίνεται ἡ ἐκπαιδευτικὴ κίνησις πολὺ καλύπτει· ἀληθεῖς ὅτι ὁ Βελλᾶς ἔσπασε εἰς τὰ ἔξοδα τὰ πτωχὰ ταμεῖα τῶν κοινοτήτων, καὶ βλέπεις ἰ. χ. χωρὶς τὸ ὁποῖον πρὸ πεντηδετίας εἶχε δύο κουτσοδασκάλους ἀποφοίτους Ζωσιμαίως καὶ μὲ μισθὸν 50—70 λιρῶν διὰ τοὺς δύο, τώρα νὰ ἔχῃ 4, ἐξ ὧν οἱ δύο τοῦ διδασκαλείου καὶ μὲ τριπλάσιον μισθόν· πάντοτε βέβαια οἱ καρποὶ εἶναι εὐχυμότεροι μ' αὐτὸ τὸ ἔξοδο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Πολλὰ ἴσως σοῦ ἔγραψα σήμερον νὰ σὲ διαφωτίσω διὰ τὰ ἐδῶ. Χαιρέτα μου ὅσους θέλεις φίλους ὅπως ἐγὼ σὲ χαιρετῶ καὶ σοῦ κάμω τίμιον σελιάμι.

ὁ φίλος σου καὶ ἰδικός σου

Π. Μ. Κιούρης(3)

Σημ.(4) Ὁ ἐκ Ρουσιᾶς Π. Μίνος ἱατρός ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα ἐν Ἰωαννίνοις, ὅθεν ὑπῆρξεν ὁ καλλίτερος συνεργάτης μέχρι τοῦ 1909. Αὐτὸς ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν τὰς ἀνταποκρίσεις κατὰ τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας τοῦ Ρουμάνου προξένου *Badeanu* καὶ ἐματαιώθη ἡ δρᾶσις του. Ἐπίσης τὸς κατὰ τῆς Ἰταλικῆς προπαγάνδας καὶ τῆς ἰδρύσεως ἐπαγγελματικῆς Σχολῆς(5) καὶ ἐματαιώθη ἡ προσέλευσις μαθητῶν ἀπὸ τὰ 1910, εἰχεν ἐγκατασταθῇ ὡς ἱατρός εἰς τὰ Δολιανὰ παρὰ τὸ Καλιμπάκι καὶ ἐχρησίμευσε ὡς ὁδηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν προσέλασίν του πρὸς τὸ Ἀργυροκάστρον, εἰς ὃ εἰσῆλθεν ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ Στρατηγείου.

Ὁ πατὴρ τοῦ Μίνου ἐλέγετο Μιχαήλ. Μίνος κατήγετο ἀπὸ Τσαρπαλανά καὶ εἶχεν ὑπανδρευθῇ καὶ κατοίκει εἰς Ρουσιάν. . . Καὶ ὁ πατὴρ ὑπῆρξεν ἀριστος πατριώτης, ὡς καὶ ὁ υἱὸς Παναγιώτης Μίνος, ὅστις κατὰ τὸ 1875 ἔλαβε μέρος μαζὺ μου εἰς τὴν Ἱππειρωτικὴν φάλαγγα· ἦτις εἶχεν ἀποβιβασθῇ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Λούρου παρὰ τὸ Μιγαλίτσι καὶ ἐπολέμησεν ἐκεῖ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀπασχολοῦσα τὴν φρουρὰν Πρεβέζης. . . 18 Ἀπριλίου 1942 Γ. Κ. Γάγαρης(6)

1. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Γεώργιο Γάγαρη, ἐκδότῃ τότε, στὴν Ἀθήνα τῆς ἐφημ. «Ἡ Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», ὅπου δημοσιεύονταν πολλὰς ἀνυπόγραφες ἢ μὲ ψευδώνυμο ἀνταποκρίσεις, ἀπὸ τὴν ὑπόβουλὴ τότε Ἱππειρο, τὸ περισσότερο.

2. Ὁ τότε Βελλᾶς καὶ Κόνιτσης Σπυρίδων.

3. Ὁ Γ. Γάγαρης, σημειώνει κάτω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμο τοῦ ἐπιστολογράφου, Παναγιώτης Μίνος. Εἶναι εὐνόητος ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον οἱ «γράφοντες» ὑπόβουλοι, χρησιμοποιοῦσαν τότε ψευδώνυμα.

4. Ἡ σημείωσις εἶναι συνταγμένη στὸ σῶμα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Π. Μίνου, ἀπὸ τοῦ Γ. Γάγαρη.

5. Ἡ σχολὴ αὐτὴ ἰδρύθηκε σὰς Γιάννινα γύρω στὰ 1902 καὶ λειτουργοῦσε ἀρκετὸ καιρὸ· ζοῦνε ἀκόμα μαθηταί της ὡρολογιοποιοί.

6. Ἡ ἐπιστολὴ πρὶν δημοσιεῖται πρὸς πάντο, μὲ παραχωρήθηκε εὐγενικὰ ἀπὸ τὸν παλιν Γιαννιώτη Δημήτριον Βέργο, Διευθυντὴ τῆς Ριζάρειου Σχολῆς.

Δ. Σ.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

Ὁ Φαίδων Κουκούλες θύμιζε σχολάρχη τῆς Τουρκοκρατίας. Εἶχε τὴν συστολή, τὴν περποτησιὰ, τὸ ὕψος τῆς διδασκαλίας, τὴν εὐσυνειδησία τῆς δουλειᾶς, τῆς παλιᾶς ἐκείνης φυλετικῆς εὐγενείας μας. Ἀπὸ καταγωγή ταπεινὴ ἀνέβηκε ὡς τὶς ἀνώτατες ἑδρες τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μὲ τὴν ὑπομονή, τὴ διακριτικὴν πλαγιοκόπηση, μὲ ὅλα τὰ ἐφόδια ἐκεῖνα τοῦ νεοέλληρος ποὺ εἶναι κληρονομία τῆς μακρυᾶς σκλαβιάς καὶ μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ δαιμόνιου. Δὲν ἀγαποῦσε, ἢ μᾶλλον εἶχε τὴν ἀδαημοσύνη καὶ τὴ φοβία τῆς προβολῆς, τῆς ἐτίκεας, τῶν ὁποιοῦνδήποτε παρασῆμων. Ἡ εὐγένειά του ὑπῆρξε τὸ ὅτι ἀνῆκε στὴν ἀμύγη, καθαρόαιμη ράτσα τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν κτηνοτρόφων μας, ποὺ εἶναι οἱ αὐτόχθονες, ἡ μαγιά τῆς φυλῆς, ἡ μόνη ἑλληνικὴ ἀριστοκρατία. Πουριτανὸς στὶς ἠθικὲς ἀντιλήψεις, δωρικὸς στὴν αἰσθητικὴ μορφή τῆς ζωῆς του, πατρικὸς στὴν ψυχολογία, μιά ψυχολογία ἐλάσσονος κλίμακος προσαρμογῆς. Αὐτὸς ἦτο τὸ τεταλαιπωρημένον γένος ποὺ διδάχτηκε μὲς στὴ δουλεία νὰ μὴ ὀρθῶνῃ ποτὲ τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ νὰ κατακτᾷ πάντα πλάγια, νὰ ἐλίσσεται, νὰ ὑποχωρεῖ, νὰ προφυλάσσεται. καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν ἐννοία τῆς ἀρετῆς. Ὅλα τοῦτα τὰ ἔδειχνε ἡ μορφὴ του πάνω ἀπ' τὴν πανεπιστημιακὴ ἑδρα. Ξεκίνησε σχεδὸν χωρὶς φιλόδοξα προγράμματα, καὶ μὲ τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἀνίχνευση ἐνὸς ἀθόρυβου ἐπιστημονικοῦ μυρμηγκιοῦ συγκέντρωσε ἀπὸ συγγενεῖς περιοχὲς ψυχία καὶ ὕστερα ἄρχισε νὰ τὰ ἐναποθηκεύει στὴν διακεκριμένη περιοδική του ἔκδοσι, κατ' ἀρχὴν σὲ μικρὲς ἐνότητες-μελέτες. Ἡ ἐργασία του ὑπῆρξε λοιπὸν ἐν τῇ γενέσει τῆς μιά ἀργόσχολη ἱστοριογραφία, τρόπου συλλεκτικοῦ. Ἐβλεπε ὅμως τὴν περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τὸ πρῶμα τῶν καταλοίπων του, ἀπὸ τὰ λείψανα μιάς συντηρητικῆς ζωῆς, ἄρχισε νὰ ἐρευνᾷ τὴν ἀρχὴ τους μεσ' ἀπὸ παντοῖα κείμενα καὶ πηγές. Ἔτσι ἡ ἐργασία του ἀπὸ συλλεκτικὴ ἔγινε συγκριτικὴ. Ἡ εὐχάριστη ἀργοσχολία ἀπέκτησε σὺν τῷ χρόνῳ σοβαρότητα ἐπιστημονική. Ἡ ποικιλία τῶν διαφορόντων ὑποτάχθηκε σὲ μιά ἐνότητα, ποὺ σύντομα μπόρεσε νὰ τιτλοφορηθεῖ Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός. Τώρα νὰ, κάτι ποὺ μὲ θυμηδία θὰ τὸ ἀπέκλειε στὴν ἀρχὴ καὶ ὁ πιὸ πληροφορημένος, δημιουργεῖται μιά ἀγνωστὴ ἐπιστήμη ποὺ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἰδουθεῖ μιά νέα ἑδρα. Στὴν ἑδρα αὕτῃ ἀνέβηκε καὶ χωρὶς ἔξαρση, ἀλλὰ ἐξονυχιστικά, μὲ παραπομπές, μὲ ὕψος ρικνόν, ἐμίλησε ἀρκετὰ χρόνια γιὰ ἄσματα βυζαντινά, παίγνια καὶ κολυβογράμματα τῶν παιδιῶν ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀνακτορικὴ ἐθιμοτυπία καὶ συντεχνικά τεργίπια καὶ ὕστερα μάξιψε τὰ βασανισμένα, ποιὸς ξέρεي κάτω ἀπὸ τί προπολεμικὲς καὶ κατοχικὲς λυχνίες δελτία του, πῆρε καὶ μὲς στὴν τσέπη πολυβιάς πατιτούκας του διὰ παντός τὰ κλειδιά τῆς περιοδικῆς αὐτῆς ἑδρας καὶ μᾶς ἔφυγε χωρὶς κὰν νὰ προσπαθῇ νὰ φιλοσοφήσῃ πάνω στὴν ὕλη του, νὰ τῆς προσδώσῃ ὀργανικὴ σύν-

θεση ὁ παλιὸς ἀγαθὸς σχολάρχης τῆς Λακεδαιμόνος, ὁ Φαίδων Κουκούλες.

Γ.Κ. Δ.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΛΑΧΟΣ

Ὁ Νικόλαος Βλάχος ὑπῆρξε ἄλλος. Ταπεινὸς καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ καταγωγή ἀνέβηκε χωρὶς νὰ περάσῃ ἀπὸ τοὺς προθαλάμους τῆς κοσμικότητος. Ἐνδυμασία, συμπεριφορὰ, λόγια, ἱστορικὰ τεκμήρια ὅλα μόλις καὶ μετὰ βίας ἐπαρξῇ. Περνοῦσε στὴν ζωὴ τὴν καθημερινὴ καὶ τοῦ πνεύματος μὲ μιά αἴσθησι μέτρου. Χωρὶς πολυτέλεια, σχεδὸν βαριεστημένα. Ἀνέβασε στὴ ζωὴ τοῦ πνεύματος κάτι ἀπ' τὸ ἦθος καὶ τὴν σφραγίδα τῆς βιοπάλης. Μετέφερε στὸ ἐπιστημονικὸ πεδίο τὴν εὐθεία, ἀμετάτρεπτη συνείδησι τῆς χειρωναξίας. Μιάς χειρωναξίας ὅμως ποὺ δὲν ἐθύμιζε ὅλη ἐκείνην τὴν ἀχρηστοδιφία τῶν παραπομπῶν τοῦ 19ου αἰῶνος.

Εἶχε λοιπὸν δυὸ βασικὲς ἀρετές: πρῶτα τὴν ἀμεσότητα τῆς προσωπικῆς γνώμης καί, μαζί μὲ αὐτήν, τὴν ἐντελὴς σύγχρονη ἀντιμετώπιση μιάς ἱστορίας θὰ τὴν λέγαμε, διπλωματικῆς. Ἐλεγε τὸν Μακρυγιάννη μπουλουξῇ καὶ ἔτσι μονολεκτικὰ ἔπαιρνε ἐπάνω του ὅλη τὴν εὐθύνη τοῦ χαρκτηρισμοῦ, ἐντεῦθεν τῆς συναισθηματικότητος. Ἡ ἴδια ἡ ἀντικειμενικότητα τὸν ἐχαρκτηρίζε καθὼς ἐρευνοῦσε τὰ πεπραγμένα τῶν δυναστειῶν στὴ νεώτερη Ἑλλάδα, τὶς συνταγματικὲς ἀλλαγές καὶ τὸ Μακεδονικὸν πρόβλημα. Ἐνῶ τὸν Φαίδωνα Κουκούλε εἶναι σὰν νὰ τὸν εἶχε ξεχάσει νὰ τὸν πάρει ὁ παλιὸς καιρὸς μὲ τὴν μυστικὴ συμφωνία νὰ μείνῃ ἀθόρυβος, ὁ Νικόλαος Βλάχος θέλησε νὰ μείνῃ ἀθόρυβος ὅπως στὴν σύγχρονη κοινωνικὴ χάστα παραμένει ἕνας δημιουργικὸς ἀνώτερος κρατικὸς ὑπάλληλος γιὰ νὰ μὴ παρεμποδίσῃ μὲ τὴν προσωπικὴ παρεμβολή του τὴν ἀξία μιάς ἀπρόσωπης ἐπίσημης ὑπηρεσίας τοῦ κράτους του. Μέσα ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἀρχεῖα ὑπουργείων ἐξωτερικῶν εἶναι σὰν νὰ ἀντλεῖται ἡ στεγνότητα τῶν ὀρισμῶν, ὁ ἀξιοματικὸς τόνος, ἡ σὺχηρότητα τοῦ ὕφους, προωρισμένα θαρρεῖς (ἐνκολῇ κάποιος κυβερνήσεως μὲ ἐνδιαφέροντα ἐπιστημονικά) γιὰ διεθνεῖς συσκέψεις. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἱστορικὰ δοκουμενὰ τὰ προνόμια τοῦ Νικολάου Βλάχου. Ὅταν ἡ ἀξεστὴ χονδρὴ γραφίδα του ἔγραφε π ρ ε α ξ ι κ ὁ π η μ α, ἢ σ ὺ ν τ α γ μ α, ἢ ν ι κ η φ ὁ ρ ο σ π ρ ο ἔ λ α σ η, ἡ λέξι ἔπεφτε στεγνὴ χωρὶς ψυχικὴ διαύγεια χωρὶς προέκταση χωρὶς βάρη συναισθήματος. Ἀπέφυγε τὴν ἐπιδημία ποὺ εἶχε καὶ ἔχει ἡ ἱστοριογραφία μας, τὴν ἀποκλειστικὴ προσήλωσι πρὸς τοὺς ἀπομνημονευματογράφους. Δὲν δούλεψε προπαντὸς κάτω ἀπὸ σχήματα, ὅπως λ.χ. τῆς συνεχείας τῆς φυλῆς, τὴν ὁποῖαν ὑπηρετήσε ὁ 19ος ρωμαντικὸς αἰώνας μας, μέσῳ τοῦ Παπαρηγοπούλου. Μὲ μιά ἀμεση ματιά μὲς ὅτους μισόκλειστους κανθούς του συνελάμβανε τοὺς ἐλιγμούς τῶν γεγονότων, μέσα στὶς πρεσβεῖες, στὶς αὐλές, κάτω στοὺς δρόμους καὶ ὅλα τὰ ἀντιμετώπιζε σχεδὸν φλεγματικά. Ἐ-

πιθυμῶ νὰ τονίσω μιὰ διαπίστωση: Αὐτός ὁ ξε-
ραγκιανὸς στυφὸς τύπος, ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς
τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ πανελληνίου, ποὺ πρὶν πε-
ράσει τὴν αἰθουσα βαδίζοντας ἀρχίζει τὴν πα-
ράδοσὴν τοῦ στὰ πανεπιστημιακὰ ἀμφιθέατρα
διδασκαλίας καὶ τὴν συνέχισε φεύγοντας ὡς τὴν
πόρτα, χωρὶς χρετσέντα, ἄτονα, ἀρρυθμια, ἀμε-
τάπτωτα, αὐτὴ λοιπὸν ἢ λιγνὴ, ἢ γηλὴ. μαυροδέ-
ματη φιογούρα θὰ εἶχε ἴσως πολὺ σκεφθῇ χωρὶς
νὰ τὸ δείχνει πάνω στὰ ἐγκόσμια καὶ θὰ εἶχε
μεταβληθῇ σχεδὸν ὀργανικὰ σὲ μιὰ φύση φιλο-
σοφημένη...

Γ. Κ. Δ.

*

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Ἀσχολούμενος μὲ τὸ ζήτημα τῆς Βιβλιοθή-
κης στὴν πόλιν μας, ὁ χρονογράφος ἐγγωρίας ἐ-
φημερίδος ρίχνει μομφὴ στοὺς πνευματικούς
ἀνθρώπους τῶν Γιαννίνων γιατί «δὲν ἀνεκίνη-
σαν τὸ ζήτημα καὶ δὲν ἀξίωσαν μιὰ λύση». Κι'
αὐτὴ ἡ ἀδιαφορία τοὺς—προσθέτει—εἶναι ὄχι
τιμητική... Ἐχουμε τὴ γνώμη πὺς ἡ κριτική, ἡ
ὁποιαδήποτε κριτική, γιὰ νὰ ἀποβαίνει γόνιμη
καὶ ἐπιδομομητική πρέπει νὰναι καλόπιστη καὶ
πρὸ παντός νὰ μὴ ξεμακρύνῃ ἀπὸ τὴ βάση τῆς
ἀλήθειας. Στὴν προκείμενη περίπτωση δὲν συμ-
βαίνει κάτι τέτοιο. Γιατί — καὶ φαίνεται αὐτὸ
ἀπ' τὰ γραπτὰ κείμενα—ἀν τίθεται ζήτημα Βιβλι-
οθήκης σήμερα—ποὺ προσδοκᾶμε ὅλοι ἀνυπό-
μονα τὴν ὁλοκληρωτικὴν τοῦ ἐπίλυση—αὐτὸ κυ-
ρίως ὀφείλεται στοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους
τῶν Γιαννίνων. Δὲν παρέλειψαν καμία εὐκαι-
ρία, ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἡπει-
ρωτικῆς Ἑστίας» ποὺ ἀποτελέσει τὸ συνεκτικὸ
μεταξὺ τῶν δεσμῶν, ποὺ νὰ μὴν προβάλλουν πρὸς
κάθε κατεύθυνση—Μακαριώτατο. Δήμαρχο, Πο-
λιτικὴ ἡγεσία κ.λ.—τὸ αἶτημα τῆς ἰδρύσεως τῆς
Βιβλιοθήκης μὲ παραστάσεις καὶ ἐμπεριστάτω-
μένα ὑπομνήματα. Οἱ τόμοι τῆς «Ἡπειρωτικῆς
Ἑστίας» ἀποτελοῦν τὸν ἀψευδὴ μάρτυρα αὐ-
τῶν τῶν ἐνεργειῶν τῶν ποὺ προώθησαν τὸ ζή-
τημα στὴ θέσιν ποὺ σήμερα βρίσκεται, θέσιν ποὺ
δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴ λύση ποὺ ὅλοι εὐχό-
μαστε. Ἐπαινος λοιπὸν κι' ὄχι μομφὴ ἐπιβαλ-
λόταν στὴν περίπτωσιν αὐτή. Κι' αὐτὴ θὰ γίνον-
ταν ἂν ἡ κριτικὴ ποὺ γράφτηκε ξεκινούσε ἀπὸ τὴ
βάσιν ὄχι νὰ θυγῇ ἀπλῶς ἕνα θέμα, ἀλλὰ νὰ
ἐξακριβωθοῦν τὰ πραγματικὰ αἷτια μιᾶς δημι-
ουργημένης καταστάσεως.

I.N.N.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κρίτωνος Ἀθανασοῦλη: *Ξενοδοχεῖ-
ον ὁ κόσμος*, ποιήματα, Ἀθήναι 1956.

Σὲ δύο ἐπίπεδα φαίνεται πὺς ἐργάζεται στὴ
συλλογὴ τοῦ ὁ πολυγραφώτερος ἴσως ἀπ' τοὺς
ποιητὲς τῆς μεταπολεμικῆς γενιάς. Στὸ ἕνα κατα-
γράφει τὴν περιπέτεια τῆς ψυχῆς του, ποὺ μο-

λονότι βροῖται ἀπὸ ὑποκειμενικὰς ἐμπειρίες (ἡ ἀγα-
πημένη ποὺ ἀπεδήμησε, ἡ μνήμη ἐνὸς συμβολι-
κοῦ χειριοῦ), φιλοδοξεῖ συγχρόνως νὰ συμπεριλά-
βει ἐδῶ καὶ κάτι ἀπ' τὴν ἐποχιακὴ μοῖρα τῶν
συνομιλήκων του (ἐπὶ κλησὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ
τοῦ γημένου τραγουδιοῦ). Πάνω ἀπ' αὐτὴ τὴν
περιπέτεια καὶ ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας τῆς ὑπάρχει
τὸ ἐπάνω πάτωμα, ὁ ἐξωτερικὸς σκελετὸς τοῦ ποι-
ητικοῦ τοῦ εὐρηματος: τὸ *Ξενοδοχεῖον ὁ
Κόσμος*. Τὸ *Ξενοδοχεῖον ὁ Κό-
σμος* συμβολίζει τὴ σύγχρονη πραγματικότητα
ποὺ τὴ συναρτᾷ κάτι, σὰν κοσμοπολιτικὴ βοήθεια
μαζὶ μὲ τὴν συνύσθησιν μιᾶς ἀγριᾶς διασπορᾶς
ποὺ διαδέχθηκε τὸ γκρέμισμα τοῦ ὁράματος ἐνὸς
καινούργιου κόσμου, στὸν ὁποῖον εἶχε πιστέψει
ὁ πολίτης τοῦ 1939—1945.

Τόσα χρόνια πέρασα στὸν προθάλαμο τοῦ κό-
[σμου]. Τόσα χρόνια
μὲ ρωτοῦν ἂν φύτεψα κεῖνα τὰ δέντρα ποὺ ὄνει-
[ρενόμουν μικρὸς
ἂν διάβασα στὸν οὐρανὸ τὴ μεγάλη ἐπιστολὴ τῶν
[ἁστρον]. Τόσα
χρόνια τὸ σῶμα μου γίνεται τάφος κ' ἡ ψυχὴ μου
[συνηθίζει
στὴ μεγάλη νηστεία τῶν ποιητῶν. Προετοιμάζω
[ἕνα εὐαγγέλιο
ποὺ θὰ ἐπιτρέπει νὰ χτίσουμε ἕναν παράδεισον στὸ
[χῶμα μας.
Νηστεύω. Τὸ τραπέζι εἶναι μπρὸς μου στρωμένο.
[Καὶ ἀπαγορεύεται.

Στὸ *Ξενοδοχεῖον ὁ Κόσμος* τὰ
σύμβολα εἶναι καὶ μᾶλλον πολλὰ καὶ ἐτερογενῆ
εἶναι καὶ προβάλλονται εὐδιάκριτα, ἄμεσα, σχε-
δὸν γυμνωμένα ἀπ' τὴν ὑποβολή. Ἱστορία
δὲν ἔχω ἀλλ' ἀπ' τὴν ἱστορίαν τῶν
πληγῶν μου, γράφει ὁ ποιητὴς, κι' ὅμως
τὸ δράμα συχνὰ γίνεται κλαυθμηρισμὸς ἢ ἐκκλη-
ση, σχεδὸν ἕνα στεντόρειον παρακλαυσίθυρον. Γδύ-
νει τὴ φωνὴ ἀπὸ τὴν ἐλλειπτικὴν λιτότητα καὶ
παραπλέοντας τὴν ζεστὴν ἐξομολόγησιν τὴν πλη-
σιάζει στὴ φυσικὴ ὁμιλία. Ἐνῶ ἡ ἐκφρασὴ τοῦ
ἔχει τὴν ἀντοχὴ νὰ βροῖται συχνὰ παλμούς συνε-
δησιακοὺς σὰν αὐτοὺς: *πέρασαν νὰ βροῦν
νετὸ στίγμα τους, ἡ ἐδῶ δὲν εἶναι
ἀκόμη ὠριμὴ μιὰ συνείδησις γιὰ
νὰ μᾶς δεχτεῖ, ἡ, ἕνα χορίτσι
μπορεῖ νὰ μεταχειρίζεται, σὰ
μαχαίρι, τοῦ ἀγγέλου τὴν ἐκφρα-
ση ἡ, σ' ἕνα κλουβὶ τὰ ὄνειρά
μου, ἡ ἰδιοσυγκρασία του εἶναι μᾶλλον συν-
αισθηματικὴ, παθητικὰ θυμικὴ (ἐνεργητικὰ θυ-
μικὴ εἶναι λ.χ. τοῦ Μαγιακόφσκυ), ποὺ ἐπιτηδεύε-
ται τὴν ἐντύπωση ποὺ δίδει ἡ συγκομιδὴ τῶν λε-
πτομερειῶν τῆς καθημερινότητος.*

Κι' ἂν ἀκόμη κάψουν τὰ δάση,
μαζὺ μὲ τὰ ὠδικὰ πουλιά,
ἂν (ἐ)ξατμιστοῦν τὰ ποτάμια
κι' ὁ ἥλιος πνίγῃ
μὲς στὴ νεκρὴ θάλασσα,
ἂν ἡ βροχὴ πλημμυρίσῃ
τὸ σπῆτι ποὺ δὲν σοῦ ἀνήκει,

άν οι καρδιές καταγγείλουν
την ποίηση επί όπλοφορία

άκόμη και σ' αυτή την έσχατη καταστροφή ό ποιητής δέχεται πώς ό κόσμος είναι άπλους (όχι πεισιθάνατος ούτε καν έρασιθάνατος) παρά μία πληγή που χαμογελά. Ό Κρίτων Άθανασούλης διατηρώντας αυτή την άπλη, αισθηματική ιδεολογία, έξαρτάται κάπως στους έκφραστικούς του τρόπους (θυμίζοντας την πρώτη, παλαμίζουσα εποχή του έλεύθερου στίχου) από τη Δοκιμασία του Ρίτσου.

Γ. Κ. Δ.

*

Πάνου Σαμαρά: «Ό "Αρχοντας» Θεατρικό έργο σε 4 πράξεις. Άθήναι 1954.

Ό κ. Π. Σαμαράς είναι ένας από τους καλύτερους νέους πεζογράφους μας, που έδωσε, ανάμεσα σε πολλά άλλα αξιόλογα έργα, τὰ έξοχα μυθιστορήματά του «Χιονοθύελλα» και «Νύχτα». Με τό καινούργιο του δίβλίο «Ό "Αρχοντας» μάς φανερώνεται και σάν θεατρικός συγγραφέας.

Τό θεατρικό του αυτό έργο είναι μία γνήσια ήθογραφία με πολλά δραματικά σημεία, που δείχνει ότι ό κ. Σαμαράς είναι γνώστης της σκηνής και μπορεί νά κινείται έλεύθερα στους τόσο άπομακρυσμένους, μεταξύ τους, χώρους της φιλολογίας: στην πεζογραφία και στο θέατρο.

Δέν μπορώ νά κρύψω τὰ συναισθήματα, που μ' έκανε νά νοιώσω, τό διάβασμα του καινούργιου του έργου «Ό "Αρχοντας», που είναι θεατρικό. Διαβάζοντάς το νοσταλγούσα τόν παληό μου γνώριμο συγγραφέα, τόν πεζογράφο Σαμαρά.

Φανταζόμουνά τί μεγάλο—με την έννοια του σημαντικού—μυθιστόρημα θά ήταν ό «"Αρχοντας», άν ό συγγραφέας του δέν έδινε στό θέμα του αυτό την θεατρική μορφή. Όχι πώς δέν με ίκανοποίησε τό θεατρικό αυτό έργο. Άπ' έναντίως, όπως θ' αποδείξω παρακάτω, ό κ. Σαμαράς προσθέτει μία αξιόπρσεκτη προσωπογραφία, στην πινακοθήκη των χαρακτήρων του νεοελληνικού θεάτρου. Ό Δημητρός ("Αρχοντας) είναι, μία μορφή, που έλλειπε από τό δραματολόγιό μας, παλαιότερο και σύγχρονο.

Ό κ. Σαμαράς, όσο κι' άν αποδεικνύεται κάτοχος της τέχνης της σκηνής, δέν μπόρεσε νά ολοκληρώσει ψυχολογικά τόν ήρωά του και αρκετά άλλα πρόσωπα του έργου του, πράγμα που θά τό έπαιτύγχανε στο πεζογράφημα.

Είπα, παραπάνω, πώς ό χαρακτηρας που μάς δίνει ό κ. Σαμαράς έλλειπε από την πινακοθήκη του νεοελληνικού θεάτρου. Αντιστοιχη προσωπογραφία, σ' αυτήν, είναι ή Δράκαινα του Μπόγγρη, γνωστή από τό όμώνυμο έργο του. Η Δράκαινα όμως είναι ένας ολοκληρωμένος χαρακτήρας, γιατί είχε μία δικαιολογία πειστικότητα, στην συμπεριφορά της στα παιδιά της. Ό Δημητρός όμως; Για ποιά λόγο μισούσε τὰ παιδιά του μ' ένα τέτοιο μίσος, θανάσιμο;

Όσοσο τό θεατρικό αυτό έργο του κ. Σαμαρά διακρίνεται για την άρτια πλοκή του και για την πρωτοτυπία του. Οι διάλογοί του είναι άρ-

κατά ζωηροί και χαρακτηρίζονται από μία έντονη ποίηση, που αναπηδά κάθε τόσο, από την γρήγορη και ρυθμική έναλλαγή της.

Είναι ν' άπορή κανείς με την άστοργία των διαφόρων θεατρικών συγκροτημάτων, που δείχνουν στα έλληνικά θεατρικά έργα.

Τό έργο του κ. Σαμαρά θά έπρεπε νά παιχθώ και νά συγκινήσει τό κοινό με την τραγωδία που κλείνει στις σκηνές του.

ΝΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ

*

Στέλιου Γεράνη: «Ένας καιρός έτοιμοθάνατος» Ποιήματα Άθήναι 1955.

Ό κ. Γεράνης με τό συνθετικό τραγούδι του «Ένας καιρός έτοιμοθάνατος» δάλλθηκε νά γράφει την σύνθεση του καιρού μας.

Τό τραγούδι για τή χαρά για την αγάπη, για τόν άνθρωπο.

Δούλεψε τή σκέψη και τόν πόνο ενός καιρού έτοιμοθανάτου μες την ψυχή του, και όλα τούτα τὰ στοιχεία τάδωσε με μία λυρική έκφραση που συγκινεί βαθειά τόν άνθρωπο που ζεί τό δράμα τούτου του έτοιμοθανάτου καιρού.

Από κάθε στίχο ξεχύνεται ή μεγάλη κραυγή του πόνου—μά απαλαίνει με την μαστοριά του ποιητή—και ή αγάπη που ζητά νά φτερουγίξει με τὰ φτερά του άσπρου περιστέριου.

—Ταχυδρόμε φόρεσε τὰ πέδιλα του Έρμη... και φέρε μου ένα γαλάζιο χαιρετισμό και πές της νά λευτερώσει από τόν κόρφο της έκείνο τό τσαλακωμένο περιστέρι.

—Είμαστε κι' έμεις ταχυδρόμε πληγωμένα πουλιά με τσαλακωμένα όνειρα, γι' αυτό και πονάμε τὰ πληγωμένα περιστέρια που δέν μπορούν, νά φτερουγίσουν!...

Στόν ίδιο λυρικό τόνο ό κ. Γεράνης συνεχίζει τή συμφωνία του. Τή συμφωνία του πόνου, τό τραγούδι του καιρού.

Αγγίζει με τή διάσθεσή του τις βαθειές ρίξες που ξεκινούν οι γαλάζιες φλέβες, και γράφει διαρκώς ποίηση, γιατί είναι ποιητής.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ

*

Κατίνας Βέικου — Σεραμέτη: Κύματα και Ψίθυροι, ποιήματα, Εάνη 1955.

Νοσταλγίες—Κύματα—κι' αναμνήσεις—Ψίθυροι—είναι οι καημοί που γέννησαν την ποιητική συλλογή της δόκιμης—μία λαογραφική της συλλογή από τόν τόπο της καταγωγής της, βραβεύθηκε από τή Γλωσσική Εταιρεία Άθηνών—λαογράφου και πεζογράφου Κατίνας Βέικου—Σεραμέτη. Η αγάπη της, ό και τώρα ακόμα άδάστατος πόνος της για τή γενέθλιο γή, τους Έπιβάτες της Προποντίδας, άπ' όπου βίαια ξεριζώθηκε με την ανταλλαγή ή οικολογείται της, κι' ή ανάγκη που έναιώθε νά τόν έκφραστή, την έκανε νά εξιδανικεύσει και νά ώραιοποιήσει, ντύνοντάς το σε ρυθμούς και στίχους, τό κάθε τι που είχε αφήσει πίσω της: Τὰ παιδικά της χρόνια στην

πάτριο γῆς· Τὰ δένδρα καὶ τὰ πουλιά της· τὸν παπ-
ποῦ καὶ τὴ γιαγιά· τίς γιορτὲς καὶ τίς θλίψεις της
ἐκεῖ ζωῆς της· τ' ἀμπέλια καὶ τὰ χρυσόσταρα.
τοὺς γυαλοὺς καὶ τ' ἀκρωτήρια:

Ἀληθινά, μὲ μύριες χάρες περισσὲς
στὴ φαντασία μου—καθημερινά—προβαίνει.
γράφει γιὰ τοὺς Ἐπιβάτες στὸ «Προσκύνημά» της.
Μὲ πολλή δύναμη δίνεται ὁ σπαραγμὸς τοῦ ξε-
ριζώματος:

Νὰ γυρίζαμε καταμεσῆς τοῦ δρόμου;...

Νὰ ρίχναμε ἀγκυρά πάλι ἐκεῖ;...

Πόσα δράματα, πόσοι ἀδάσταχτοι καὶ μοι!...

Ποῦναι ἡ Ἀνατολή;

ρωτᾷ στὸν καινούργιο χῶρο ἡ ποιήτρια.

Φαίνεται, σὰν νὰ
βγαίνει ἀπ' ἄλλου ὁ ἥλιος. Ἡ δύση; Ποῦ εἶ-
[ναι ἡ Δύση;

Τι λέει;

Ἡ δευτέρη σειρὰ τῶν τραγουδιῶν της, εἶναι
λαογραφική: Θρακιώτικοι ὠραῖοι θρύλοι, ἀποδί-
δονται ἀπὸ τὴν ποιήτρια, πότε σὲ παραδοσιακοὺς,
καὶ πότε σὲ ἐλεύθερους στίχους ὅπως τὰ: «Θρα-
κιώτικο», «Ὅταν τὰ πουλιά μιλοῦσαν», «Ἀπλὲς
ρίμες», σκίτζα, «Τοῦ Μαυρουδῆ τό πήδημα».

Πολὺ αἰσθημα, πολὺς πατριδολατρικὸς παλ-
μός, ἓνα βουβὸ καὶ λυγμικὸ κλάμα ποὺ συγκινεῖ
βαθειά, ἀναδίνονται ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς Καίτης
Βέικου—Σεραμέτη. ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ τὸ μερέψη,
οὔτε κὰν νὰ τὸ λιγοστέψη, ἡ πλατεῖα καὶ δραστή-
ρια ἀνάμιξή της στὴ γυναικεία κοινωνικο-φιλαν-
θρωπικὴ κίνησιν τοῦ τόπου της, ποὺ μ' ὅλα ταῦτα
δὲ μειώνει τὴν ἀγάπη της γιὰ τὰ γράμματα καὶ
τὴ Λαογραφία.

Τὰ τεχνικὰ σχήματα—ἢ κι οἱ ἀτεχνίες—τῆς
ἐκφράσεώς της, δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολή-
σουν: Ἡ Καίτη Βέικου-Σεραμέτη, ἔχει ἀδάστα-
χτο μέσα της τὸν πόνο, κι ἡ εὐλικρίνεια τοῦ λό-
γου της, μᾶς συγκινεῖ καὶ μᾶς κάνει νὰ νοιώθουμε
κι ἐμεῖς βαθεῖα τοὺς σπαραγμοὺς παρόμοιων σὰν
τὸ δικό της ξεριζώματος.—Κι αὐτό, μᾶς εἶναι
ἀρκετό.

Δ. ΣΑΔΑΜΑΓΚΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΗΓΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΒΟΡ)ΚΟΥ
ΑΓΩΝΟΣ

Φίλε κ. Μάνο,

Ὅπως κάθε χρόνος ἔτοι κι' ἐφέτος ἡ «Η. Ε.»
μὲ τὸ τεῦχος τοῦ Φεβρουαρίου, εἰς μὲν τοὺς νέους
γνωρίζει τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἑθνους τῶν κατὰ τὸ
πρόσφατον παρελθόν, εἰς ἡμᾶς δὲ τοὺς «ὑπὲρ τὰς
50 ἔτη γεγονότας», μᾶς ἔφερε στὴ μνήμη καὶ ξανα-
ζήσαμε τοὺς ἐθνονοσιασμοὺς καὶ αἰσθανθήκαμε καὶ
πάλιν τὰ ἴδια ἱερὰ ρίγη συγκινήσεως ποὺ εἴχαμε
δοκιμάσει κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς
πόλεως τῶν θρύλων καὶ τῶν Ἑθνικῶν ὀνείρων.
Ἡρθαν στὸ νοῦ μου τὰ βράδια τῆς Πόλης ποὺ

μαζεύονται στὸ δώματιο ὁλόκληρη ἡ οἰκογένεια
καὶ μὲ βουρκωμένα μάτια ἤκουε τὸν ὑπογράφοντα
νὰ διαβάξῃ τίς ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν ποὺ κρυφὰ
κι' ἀπόκρυφα καὶ ἀκριβοπληρωμένους πέφτανε στὰ
χέρια μας. Μεταξὺ δὲ ἄλλων καὶ τὴν πρώτη αὐτὴ
ἀνταπόκρίσιν ἀπὸ τὰ Γιάννενα τοῦ ἀντιτοῦ τῆς «Πα-
τρίδος» ποὺ δημοσιεύετε. Σημειωτέον ὅτι ἡ «Πατρίς»
τοῦ Σίμου μὲ τὰ γραφόμενά της, ἱκανοποιοῦσε τὴν
ἀπληστία μας περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐφημε-
ρίδα. Εἰς τὸ αὐτὸ τεῦχος δημοσιεύετε καὶ ἓνα μέ-
ρος τοῦ ἡμερολογίου τοῦ ἀγωνιστοῦ Τσόντου Βάρδα
ὁ ὁποῖος ὑπὸ στοιχεῖα 6—6β ἀναφέρει καὶ κάποιον
μέλος τῆς οἰκογενείας μου. Πρόκειται περὶ τοῦ θεί-
ου μου Ἰωάννου Βετισοπούλου (καὶ οὐχὶ Βιτισοπού-
λου) προέδρου τῆς Ζαπικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ
ἀδελφοῦ μου Λάμπρου. Ὁ ἀείμνηστος ὅμως συγγρα-
φεὺς τοῦ ἀνωτέρω ἡμερολογίου, προφανῶς ἐκ λαν-
θασμένων πληροφοριῶν του, ἀνέγραψεν εἰς αὐτὸ
ὅτι καταγόμεθα ἐκ Βουρμπιάνης, ἐνῶ ἐγεννήθημεν
καὶ καταγόμεθα ἐκ Πυρσόγιαννης Κονίτης.

Μὲ ἀγάπη καὶ ἐκτίμησιν

Βασ. Βετισόπουλος

*

ΟΙ ΒΑΣΙΛΑΤΕΣ ΔΡΥΜΑΔΩΝ

Κύριε Δ)τά

Πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ὑποβοηθήσω τὸ ἔργον
τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης τοῦ Πωγωνίου, ἐπιτρονέματι
μοι νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς, ἐν σχέσει μὲ τοὺς Βα-
σιλάτες Δρυμάδων, μὲ τοὺς ὁποίους ἡσχολήθη ὁ κ.
Α. Δέμος, εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος τῆς «Η. Ε.»
Ἐὰν δὲν ὑπάρχουν ἄλλα στοιχεῖα μαρτυροῦντα ἔστω
καὶ ἀτελῶς, τὴν ὑπαρξίν συνοικισμοῦ Βασιλῆ ἐξ
οὗ τὸ τοπωνύμιον Βασιλάτες ὅπως π.χ. ἐρείπια,
παράδοσις κ.λ.π., τότε πιθανῶς τοῦτο νὰ προέρχε-
ται ἀπὸ τοὺς φρουδαρχικοὺς θεσμοὺς καὶ ὄρους
Β α σ α λ ί τ ι α, Δ ί ζ ι α, Ὁ μ ά ξ ι α κ. ἄ. ὅχι
ἄγνωστα καὶ παρ' ἡμῖν, κατὰ τὴν Βυζαντινὴν πε-
ρίουδον ἰδίως. Λείψανα τούτων σώζονται ἐν Ἡπει-
ρῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀπὸ τὴν μορφὴν τοπικῶν ἢ οἰκο-
γενειακῶν ὀνομάτων. Ὅπως π.χ. τὸ οἰκογενειακὸν
Βασάλος (=ὑποτελής) ἐνδεχομένως δὲ καὶ τὸ Βα-
σιλᾶς, Βασιλάτος κ. ἄ. Τὰ οἰκογενειακὰ Λέζης, Μά-
ζης καὶ τοπικὸν Μάζη (Κονίτης), Μάζια κ. ἄ. Ἰ-
σως λοιπὸν νὰ πρόκειται περὶ παραφθορὰς τοῦ
Β α σ α λ ί τ ι α=κτίματα ἀνήκοντα ὅχι εἰς τοὺς
καλλιεργητάς των, ὅπως ἐπὶ τουρκοκρατίας ἔχοιμε
τὰ Ἰμλιάκια=ἐθνικὰ γτήματα, τσιφλίκια.

Ἡ κατάληξις ἁ τ ε ς καὶ ἡ ταυτόσημος πρὸς
αὐτὴν ἁ δ ε ς ἀπαντᾷται καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς
Ἡπείρου, Πελοποννήσου καὶ Ἐπτανήσου, συνηθέ-
στατα δὲ ἐν Κερκύρα εἰς τὰ ἀνόματα χωρίων.

ΣΠ. ΣΤΟΥΠΗΣ

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΟΣΤΑΝΤΖΗΣ

Τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1956, εἰς τὴν ἀκμὴν
τῆς ἐπιστημονικῆς του δράσεως ἀπέθανεν αἰφνι-
δίως ὁ Διευθυντὴς τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγί-

κῆς Ἀκαδημίας Νικόλαος Βοσταντζής. Ὁ μεταστάς ἐγεννήθη τὸ 1908 εἰς τὴν Ζαγοράν—Πηλίου ἀφου δὲ ἐμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ἰδιαίτερας τὸν πατρίδος, ἐφοίτησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἐξ οὗ καὶ ἀπεφοίτησε τὸ 1931 λαβὼν πτυχίον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Κάτοχος Παιδαγωγικοῦ καὶ διδακτορικοῦ πτυχίου τῆς αὐτῆς Σχολῆς, μετεκπαιδευθεὶς καὶ εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μ. Ἑκπαιδεύσεως, μετέβη διὰ παιδαγωγικὰς καὶ ψυχολογικὰς σπουδὰς τὸ 1945 εἰς Ἀγγλίαν φοιτήσας ἐπὶ τριετίαν εἰς τὰ Πανεπιστήμια Λονδίνου καὶ Ὁξφόρδης. Διετέλεσε καθηγητὴς φιλολογικῶν μαθημάτων εἰς τὰ Γυμνάσια Καστορίας, Βόλου καὶ Ἀθηνῶν, ὡς καὶ εἰς τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον Λευκωσίας, βοηθὸς τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὡς ἐπόπτης τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου ἐπὶ ἔξαιτίαν, μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδόν του ἐξ Ἑσπερίας Ὑποδιευθυντὴς τῆς Ἀκαδημίας Τριπόλεως ἀπὸ δὲ τοῦ 1952 Διευθυντὴς τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας.

Ἀριστος φιλόλογος μέσπανιαν παιδαγωγικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν παντοῦ ὅπου ἐτάχθη ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἐξεπλήρωσεν εἰς τὸ ἀέριον τὸ καθήκον του, προτιμήσας νὰ πέσῃ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων αὐτοῦ, παρὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνέλαβεν, ὡς ἐπέβαλεν ἡ ἀπὸ μακροῦ κλονισθεῖσα ὑγεία του.

Παράλληλος πρὸς τὸ διδακτικὸν ἔργον του ὑπῆρξε καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ συγγραφικὴ του δραστηριότης. Τὰ εὐχαριστήρια τῶν ἀνωτάτων καὶ ἀνωτέρων ἐκπροσώπων τοῦ Κράτους ὡς καὶ τῶν τοιοῦτων τοῦ ἀποδύμενου Ἑλληνισμοῦ, τὰ ὅποια γεμίζουν τὸν ἀτομικόν του φάκελλον ὀμιλοῦν περὶ τούτου. Ὑπῆρξεν ἐπὶ ἔτη συνεργάτης τῶν Ῥαδιοφωνικῶν Σταθμῶν Ἀθηνῶν καὶ Λονδίνου καὶ συγγραφεὺς πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἀρθῶν καὶ μελετῶν ὡς καὶ μεταφραστὴς πολλῶν παιδικῶν ἔργων ξένων συγγραφέων τὰ ὅποια ἐσχάτως κυκλοφοροῦν.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νικ. Βοσταντζῆ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία ἔχασεν ἓν ἐκ τῶν ἐπιλέκτων στελεχῶν τῆς, ἐκ τῶν στελεχῶν ἐκείνων τὰ ὅποια διὰ τῶν προσόντων, τῶν ἱκανοτήτων των καὶ τοῦ συνεχοῦς ἀγῶνος διὰ τὴν πληρεστέραν μόρφωσίν των, ἀνέρχονται δικαιοματικῶς εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἐκπαιδευτικῆς πυραμίδος καὶ ἀφήνουν μὲ τὸ παράδειγμά των ὑποθήκας διὰ τοὺς μεγενεστέρους.

A. K.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ

1. Ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Ἐράνου τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλείσης ἡ ἀνέγερσις «Σπιτιοῦ τοῦ Παιδοῦ» εἰς Κτίσματα καὶ Περιπτέρου ἀναμονῆς εἰς Ἅγιον Ἀθανάσιον Ἀσπραγγέλων.

2. Συνεχίζονται εἰς Ραφταναίους καὶ περιορὴν Προσμάντων αἱ καθιζήσεις τοῦ ἐδάφους. Καθιζήσεις ἐσημειώθησαν ἐπίσης καὶ εἰς Νησίستان Ἀρτης.

3. Κρούσματα μελιταίου ἐσημειώθησαν εἰς

περιοχὰς τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων.

4. Εἰς Ἀσπροχώριον ἐκ τῶν καθιζήσεων κατέστησαν ἐτοιμόρροποι 35 οἰκίαι. Εἰς Μάξιαν ὑπέστησαν καθιζήσεις ἀγροί.

5. Ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις ἐσημειώθη εἰς Ἰωάννινα.

6. Δέματα διενεμήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ Νεότητος εἰς πολλὰ σχολεῖα τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων.

7. Πτώμα νεάνιδος ἐξεβράσθη ἐκ τῆς λίμνης Παμβώτιδος. Τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν Γλυκερίαν Τσατσάνη ἥτις, ὡς διεπιστώθη, ἠυτοκτόνησεν πρὸ ἡμερῶν.

8. Λόγω τοῦ ἐνσκήψαντος νέου κύματος ψύχους καὶ τῆς πτώσεως χιόνων πολλαὶ συγκοινωνίαι ἀπεκλείσθησαν. Αἱ καταστροφαὶ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν εἶναι σοβαραί.

10. Διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς νέας Ζωσιμαίας Σχολῆς διετέθη πίστωσις 100 000 δρχ.

11. Διετάχθη ἡ ἀποστολὴ γεωλόγου διὰ τὴν μελέτην τῶν κατολισθήσεων εἰς τὸ ἡπειρωτικὸν ἐδαφος.

13. Ἐπιδημία γρίπης μὲ σοβαρὰς ἐπιπλοκάς ἐσημειώθη εἰς Ἰωάννινα καὶ τὴν περιοχὴν.

14. Νέα σφοδρὰ κακοκαιρία ἐσημειώθη εἰς τὸν νομόν Ἰωαννίνων. Πλείστα ὄρεινὰ χωρία ἀπεκλείσθησαν ἐκ νέου.

16. Ἡ Ἡπειρος συμμετέσχε εἰς τὴν πανεθνικὴν διαμαρτυρίαν διὰ τὴν ἐκτόπισιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου. Τὰ Δημοτικὰ Συμβούλια, αἱ ὁργανώσεις καὶ σωματεῖα συνετάξαν καὶ ἀπέστειλαν ψηφίσματα διαμαρτυρίας.

17. Λόγω τῆς συνεχιζομένης κακοκαιρίας ἡ κτηνοτροφία τῆς Ἡπείρου ἀντιμετωπίζει θανάσιμον κίνδυνον.

18. Εἰς Ραδοβύζι ἐσημειώθη πτώσις κερανοῦ ἐπὶ τοῦ σχολείου. Ὁ δημοδιδάσκαλος ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος.

19. Χίλιοι ἑλληνοαμερικανοὶ ὡς ἐγνώσθη, θὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ Ἰωάννινα τὸν Μάϊον.

20. Μελετᾶται ὁ διορισμὸς Ὑφυπουργοῦ εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Ἡπείρου.

21. Ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σπυριδων. Τὸ πένθος τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ ὑπῆρξε βαρύτατον.

22. Ἐγκαθίσταται εἰς Ἰωάννινα Ὁρθοπεδικὸν ἐργαστήριον.

24. Ἐκηδεύθη εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σπυριδων. Ἡ Ἀνωτάτη Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ Ἑθνικῶν ἀγῶνων Ἡπείρου εἰς ψηφισμὰ τῆς δηλοῖ ὅτι, θὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἀνδριάντος εἰς Ἰωάννινα.

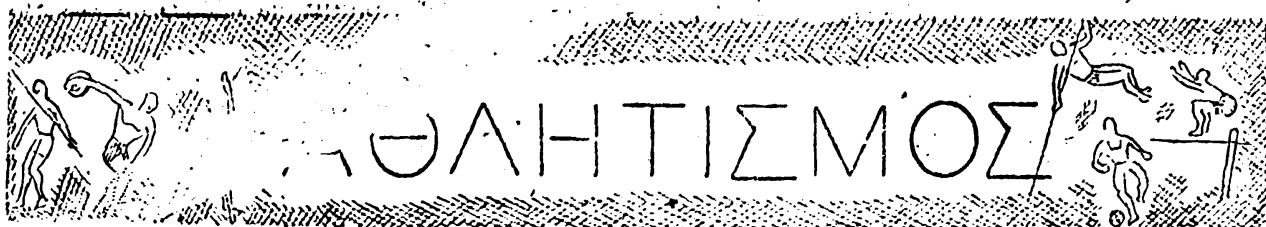
25. Μὲ τὰ βλέμματα ἐστραμμένα εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Β. Ἡπειρον, ἐώρτασαν οἱ Ἡπειρώται τὴν Ἑθνικὴν ἐπέτειον.

—Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Ὑπουργὸς Γεωργίας κ. Ἀβέρωφ.

26. Ἦρξισε λειτουργοῦν χειρουργικὸν τμήμα εἰς τὸ Νοσοκομεῖον Ε. Σ. Κονίτης.

27. Ἐξέγερσιν προεκάλεσεν εἰς τὴν Ἡπειρον ἡ εἰδησις ὅτι ματαιοῦται ἡ διὰ φέρυμποῦ σύνδεσις Ἰταλίας μὲ τὴν Ἡπειρον.

ΙΩΑΝ. Γ. ΖΩΗ

ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ

Πολλάκις εϋρισκόμεθα εις την ανάγκην νά ὀμιλήσωμεν περὶ ἐνισχύσεως τοῦ ἀθλητισμοῦ. Ἐνισχύσεως ὑπὸ οἵανδήποτε μορφῇ. Ἡθικὴν καὶ ὕλικήν. Πρὸς τὰ σχολεῖα καὶ τὸν ἐξωσχολικὸν ἀθλητισμόν. Ἄνευ τῆς ἐνισχύσεως αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νά γίνη κατὰ τὸ σοβαρόν. Δυστυχῶς ὅμως θετικὴ ἐνίσχυσις ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἢ τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων λόγῳ πολλῶν καὶ ποικίλων αἰτίων—ὁ ἀτεγκτος νόμος τῆς προτεραιότητος—δὲν ὑφίσταται οὔτε φαίνεται πιθανὴ τοῦλάχιστον διὰ τὸ ἄμεσον μέλλον.

Κατόπιν τούτου οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸν ἀθλητισμόν εἶναι ὑποχρεωμένοι νά ἀντιμετωπίσουν τὴν κατάστασιν ἐκ τῶν ἐνόντων. Τὸ Κράτος δὲν δίδει, διότι δὲν ἔχει. Αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ τὸ ἴδιον. Αἱ ἀθλητικαὶ ὀργανώσεις τῶν Ἀθηνῶν ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν ἐπαρχίαν. Τί θὰ γίνη λοιπόν;

Πρόκειται περὶ καταστάσεως ἀπελπιστικῆς ἢ ὅποια δὲν εἶναι οὔτε νέα, οὔτε ἄγνωστος. Πάντοτε τὰ πράγματα ἔτσι ἦταν. Ὅλοι τὰ χαίρουν. Ὅλοι τὰ καταδικάζουν. Κανένας ὅμως δὲν ἀντιδρᾷ. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Εἶναι αὐτὸ ποῦ βλέπομεν: Ὁ ἐπαρχιακὸς ἀθλητισμὸς καθ' ἣν στιγμὴν ἐπιχειρεῖ νά ὀρθοποδήσῃ πλήττεται ἀνηλεῶς ἀπὸ τὰς ἀντιξοότητος καὶ δυσχερείας καὶ ὀπισθοδρομεῖ.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι κάθε ἀθλητικὸν σωματεῖον κάνει ὅ,τι ἡμπορεῖ διὰ νά τὰ βγάλῃ πέρα μόνο του. Μεμονωμένα προσπάθειαι ἔχουν σχετικὴν μόνον ἐπιτυχίαν. Ἐνῷ αἱ ὁμαδικαὶ πολλαπλασιάζουν τὰ ἀποτελέσματα. Μία τοιαύτη ἐνέργεια δὲν ἐγένετο ποτέ, τοῦλάχιστον εἰς τὴν περιφέρειάν μας. Διατί ἄραγε; εἶναι τῶνον σοβαραὶ αἱ διαφοραὶ μεταξὺ σωματείων τῆς αὐτῆς πόλεως ἢ πόλεως πρὸς πόλιν; Δὲν νομίζομεν.

Ἄς γίνη λοιπὸν μία ἀπόπειρα διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως. Διὰ τὰ γυμναστήρια καὶ τοὺς ἄλλους ἀθλητικοὺς χώρους, διὰ τὴν προμήθειαν ἀθλητικῶν ὀργάνων, διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν Συλλόγων πρὸς ἀντιμετώπισιν στοιχειωδῶν δαπανῶν, διὰ τὴν ἐγγραφὴν περισσοτέρων μελῶν, διὰ τὴν καθιέρωσιν συχνότερων συναντήσεων κλπ. Ὁ πυρὴν ὑπάρχει: Εἶναι ἡ ἑνωσις τῶν Σωματείων Ἡπείρου. Εὐγενεῖς φιλοδοξίαι ἐκ μέρους τῶν ἰθυνόντων δὲν ἀπέλπιον. Τί ἀπομένει; Ἡ ἀρχή. Μία πρωτοβουλία. Ἄς ἀναληφθῇ λοιπὸν ἀπὸ κάποιον. Καὶ ἄς ὑποστηριχθῇ ἐκθύμως ἀπὸ ὅλους. Ἄς συγκροτηθῇ μία Πανῆπειρωτικὴ Ἀθλητικὴ Διάσκεψις εἰς τὴν ὅποیان νά τεθοῦν «ἐπὶ τάπητος» ὅλα τὰ ζητήματα ποῦ ἀφοροῦν τὸν ἀθλητισμόν μας. Οἱ πολυπληθεῖς φίλαθλοι ἀναμένουν. Καὶ εἶναι ἐτοιμοὶ νά ἐλθoύν ἀρωγοὶ μιᾷς τοιαύτης σταυροφορίας.

Η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα εἴχομεν μόνον φιλικὸν δηλ. ἀνεπίσημον χαρακτήρος ποδοσφαιρικὰς συναντήσεις, εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἡπειρον. Οὕτω: ὁ Ἀτρόμητος τὴν 6ην Μαρτίου ἀντεμετώπισε εἰς Ἀγῶνα Κυπέλλου «21ης Φεβρουαρίου», τὸν Ὀλυμπιακὸν Ἰωαννίνων τὸν ὅποιον καὶ ἐνίκησε μὲ τέρματα 4—2 κατακτῆσας καὶ τὸ «Κύπελλον».

—Κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμερομηνίαν (6 Μαρτίου) ἡ νεοσυσταθεῖσα ὁμάς τῆς πόλεώς μας Ἑργατικὴ Θύελλα ἔδιδε τὸν πρῶτον τῆς ἀγῶνα εἰς Ἀρταν μὲ τὸν Ἀετόν. Τὸ ἀποτέλεσμα παρὰ τὰς ἐκατέρωθεν προσπάθειας διὰ τὴν διεκδίκησιν τῆς νίκης, ἔμεινεν ἰσοπαλὸν (1—1).

—Ὁ Διὰ τὴν 11ην Μαρτίου ἀναγγελλθεὶς φιλικὸς ἀγὼν ποῦ θὰ διεξήγετο εἰς τὴν πόλιν μας

μεταξὺ τῆς Α.Ε. Τρικάλων καὶ τοῦ Ἀτρομήτου ἀνεβλήθη λόγῳ κακοκαιρίας.

—Ἐν τῇ μεταξὺ εἰς Ἀρταν διεξήχθη ποδοσφαιρικὸν τουρνουὰ μεταξὺ τῶν τριῶν ὁμάδων μὲ μιᾷς ὥρας διάρκειαν ἐκάστου ἀγῶνος. Κατὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα ὁ Ἀετὸς ἐνίκησε τὸν Ὀλυμπιακόν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀντιμετώπισε τὸν Πα.αμδρακικόν. Τὰ δίκτυα ἀμφοτέρων τῶν ὁμάδων ἔμειναν ἀνέπαφα. Τοῦτο ὠφέλιμα ἀφ' ἐνός μὲν εἰς τὴν σεναράν στάσιν τῶν ἀμυνομένων ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀστοχίαν τῶν ἐπιτιθεμένων. Ὁ ἀγὼν θὰ ἐπαναληφθῇ ἀργότερον.

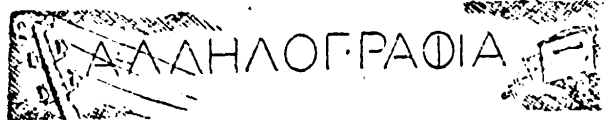
—Τὴν 18ην Μαρτίου ἡ Ἑργατικὴ Θύελλα ἔδωσε τὸν πρῶτον ἀγῶνα εἰς Ἰωαννίνα μὲ ἀντίπαλον τὸν Ἀβέρωφ. Τὴν νίκην ἀπέσπασεν ὁ Ἀβέρωφ.

ρωφ με τέρματα 4—0. Διά τόν ως άνω άγώνα ήθλοθέτης Κύπελλον ό Δήμαρχος κ. Σακκάς.

—Τήν πρώτην τής αύτης ήμέρας διεξήχθησαν εις την αίθυσαν τής Φιλαρμονικής αί έτήσιαι 'Αρχαιρεσείαι του 'Ατρομήτου.

—Τήν 25ην Μαρτίου ήρχισε τουρνουά μεταξύ τών τριών ομάδων τής πόλεώς μας. Κατά τόν Αον άγώνα αντίπαλοι ήσαν οί 'Αβέρωφ και 'Ολυμπιακός. Νικητής άνεδείχθη ό 'Αβέρωφ με 1—0. 'Ο δεύτερος άγών μεταξύ 'Αβέρωφ και 'Ατρομήτου ώρίσθη διά την Κυριακήν 1ην 'Απριλίου.

—'Εν τῷ μεταξύ αναμένεται ό καθορισμός υπό τής ΕΠΟ τής ήμερομηνίας του θου κατά σειράν άγώνος διά τό Κύπελλον 'Ελλάδος του 'Αβέρωφ.

Ο. Ράϊδ. Πιμποντυ. Τά γράμματά σας προ-σθέτουν κάθε φορά και κάποιο στοιχείο στην ιστοριο-λογογραφική έρευνα τών συνεργατών μας Κρα-τάμε ό τι μάς στέλλετε.—'Ανθ. Βεργ., Π. Φά-ληρο. Εύχαριστούμε και συγχαίρουμε θ' άσχο-ληθούν έν καιρώ.—Νικ. Πρωτόπ., Θεσσαλονίκη. Όπως θά διαπιστώσετε, από τό τεύχος αύτό για τήν 'Ηπειρο στό 21, έκτοπίσθησαν σπουδαίες συ-νεργασίες, μαζί και ή δική σας. Σ' ένα από τά επόμενα θά μπορούσε νά μπή ένα άπόσπασμα από τό αξιόλογο θεατρικό σας έργο. 'Αφίνουμε σέ σας τήν έκλογή του.—'Ηρ. Ν. 'Αποστ., 'Αθήνα. Σας γράφω. Β. Σκαφ., Φάρσαλα. Κρατήσαμε όσες φωτογραφίες θά μπουν στή μελέτη σας και τις άλλες σας τις στέλλουμε.—Σεβασμ. Κορυ-τσάς, 'Αθήνα. Θά σας γράψωμεν ιδιαιτέρως.—Κ. Τσιλιμ., 'Αθήνα. Εύχόμαστε κάθε ανανέωση του έχυτου μας, πάντοτε για τό καλλίτερο. Μας συγ-κινεί ή χαρά σας για τή βράβευση τών συνεργα-τών μας.—Γ. Μ. Τσόντ., Χανιά. Θερμά ευχαρι-στούμε για τήν πρόθυμη ανταπόκριση. Τό ήμερο-λόγιο του Στρατηγού Τσόντου—Βάρδα συνεχίζε-ται από του επόμενου τεύχους.—Κ. Καπετ., Ναύ-πλιο. Σας γράψαμε ιδιαιτέρως.—Σ. 'Αναγν., 'Α-θήνα. Σας εύχαριστούμε για τά αίσθηματά σας άπέναντι τής προσπάθειας μας. Για τά άλλα θά σας γράψουμε ιδιαιτέρως.—Εύ. Γκολογ., Καρδί-τσα. Δημοσιεύθηκε σέ δυό συνέχειες σέ τοπική έ-φημερίδα. Σας στήν έστείλε ό κ. 'Απ. Βογ;—Δελ. Τάσ. Παρίσι. Πολύ χαρά μάς έφερε τό μή-νυμά σας.—Γ. Αυριτζ., Κοζάνη. Χαιρόμαστε για-τί μπορέσαμε νά σας εξυπηρετήσουμε. Τά πήρα-με.—Ν. Βαζ., 'Αθήνα. Μας συγκινούν ιδιαιτέρως τά ένθουσιαστικά και στοργικά σας λογία για τήν προσπάθειά μας. Σας εύχαριστούμε θερμότα-τα.—Γ. Ν. Στεργ., Καρπενήσι. Θά σας σταλούν όλα μόλις έτοιμασθώ και τό του Δ'. Τόρου.—'Αθ. Γκότσ., Εάνθη. Σας στέλλεται από τό Γε-νάρη τακτικά εύχαριστούμε.—Βασ. Σκαφ., Φάρ-σαλα. Κρατούμε τά παροράματα για νά μπουν όλα μαζί στό τέλος τής αξιόλογης μελέτης σας. Συμ-

φωνείτε;—Χρ. Ζιτσ., Θεσσαλονίκη. Αισθανόμα-στε ίκανοποίηση που σας εύχαρίστησε τό ανάπτυπο-τό φροντίσαμε όσο μπορούσαμε. Τό «ταξίδι στην 'Ηπειρο» στό επόμενο. Χαρά μας νά φιλοξενούμε συνεργασίες πνευματικών ανθρώπων τής πόλης σας. Με συγκίνηση διαβάσαμε τή «συγκομιδή έ-παίνων» άπ' τήν πρωτεύουσα για τήν προσπάθειά μας. Κι' όμως οί εκεί οίκον. «παράγοντες» του τόπου μας εξακολουθούν νά τήν άγνοούν και για τή συνέχισή της δέν φθάνει ή πίστη κι' ό ένθου-σιασμός που τήν κρατούν στη ζωή πάντε χρόνια τώρα.—'Αν. Τσελ., Λαμία. Εύχαριστούμε για τά ένθουσιαστικά λογία σας. Χαιρόμαστε για τήν αυ-τού πνευματική κίνηση. 'Η διαφορά με τή δική μας βρίσκεται στό ότι εδώ στάθηκε άπ' αρχής μιá πηγαία ιδιωτική προσπάθεια χωρίς πρωτοβου-λίες—έπαινετές, φυσικά, στην περίπτωση τής «Φθιώτιδος»—κρατικών λειτουργών.—Περ. Βιζ., Θεσσαλονίκη. Συγκινημένοι δεχόμαστε τήν ένθυ-ρυνση ενός παλαιμάχου τών πνευματικών ανατάσε-ων τής 'Ηπείρου μας. Σας εύγνωμονούμε.—'Αντ. Βουρ., 'Αθήνα. Έχετε και πάλι άπόλυτα δίκαιο! άνθρειάζεται ήρωϊσμός νά ζητη κανείς συγγνώμην. Έ τότε, πάρτε μας για... ήρωες. Θά σας γράψου-με.—Β. Μπ., 'Αθήνα. 'Αρχίσαμε τή δημοσίευση άν και έντοπίζεται σέ μιá μόνο μορφή τών προ-δρόμων του 21.—Ταν. Βαφ., Άρτα. Σας στέλ-λονται.—Σπ. Στ., Κέρκυρα. Τά άρθρα σας στά «Κ. Ν.» κρινονται κι' εδώ σάν μιá αξιόλογη προ-σφορά στην 'Ηπειρωτοκεντρική ιστορία. Δέν έχουμε άτυχώς, όλόκληρη τή σειρά τους. Για τους νέους συμπαραστά-τες μας θά επανέλουμε.—Στ. Παπαδ., Καρύες. Τό κάλυμμα του Τόμ. 1955 έτοι-μάζεται και θά σας σταλή άργότερα.—Μιχ. Παντ., 'Αθήνα. Μας συνεχίνησε τό θερμό σας γράμ-μα, ή ήπειρολατρεία σας και τό φλέγον θέμα του άλυτρωτισμού, που μάς κρατεί κι' έμας έν έγρη-γόρει.—Εύ. Μπόγκ., 'Αθήνα. Σας γράψαμε ιδι-αιτέρως.—Ο. Σαραντ., 'Αθήνα. Χαιρόμαστε για-τί μπορέσαμε νά υποδοηθήσουμε τις λογογραφικές μελέτες σας. Τά «Κονιτωίτικα» τά πήραμε.—'Αλ. Μυλ., 'Αθήνα. «Τό Σούλι» σας, προβάλλε-ται πλαισιωμένο με πλούσια άγωνιστικά θέματα. Για τή διάλεξη συμφωνούμε άπόλυτα. Νομίζουμε όμως πως θά πρέπει νά μπή σ' ένα επίκαιρο τεύ-χος όπως έγινε με τή δική σας συνεργασία. Τήν περιμένουμε.—'Αντ. Μπούχ., 'Αθήνα. 'Η αντικα-τάσταση έγινε. 'Ο φίλτατος Μ. Π. σάν άντεπιστέλ-λον μέλος τής 'Επιτροπής μας επιμελείας ύλης θά μπορούσε νά δη και τή συνεργασία σας.—Ε. 'Αθ., Φιλιάτες. Εύχαριστούμε για τις έκδηλώ-σεις σας. Εύχόμαστε ή συμπάραστασή σας νά μη μοιάζει μ' εκείνη τών συναδέλφων σας τής τελευ-ταίας πενταετίας... 'Αθαν. Φαρλ. Γέφυραν Θεσ-σαλονίκης. Γεμάτο νοσταλγία για τήν 'Ηπειρο και τους ανθρώπους της είναι τό : «Προσκυνητής στην 'Ηπειρο». Σάν ποίημα όμως είναι πρωτόλειο. Περιμένουμε κάτι πιο καλύτερο. Λαμπρ. Μάλ. 'Ενταύθα. 'Η «Κύπρος» δονείται άπο πατριωτικό παλμό, δέ φθάνει όμως αύτός μόνο για νά γίνη ένα ποίημα. Τό ίδιο μπορεί νά λεχθή και για τήν «'Ακροστιχίδα», στην όποία τό περιεχόμενό της

είναι άλλης μορφής.— *Πότ. Ζάχ.* 'Αθήναι. Θά θέλαμε κάτι καλλίτερο δικό σας για δημοσίευση.— *Κώστ. Σωτ.* 'Αθήναι. Δεν είναι δημοσιεύσιμα τὰ ποιήματά σας. Διαβάζετε, γράφτε, σχίζτε και πάλι ἐδῶ εἴμαστε.— *Ματθ. Μουντ.* 'Αθήναι. Πήραμε τὰ ποιήματά σας και τὰ κρατᾶμε.— *Ρωμ. Νασ.* 'Ενταῦθα, τὸ τελευταῖο σας δὲ μᾶρ ἱκανοποίησε.— *Παν. Κακ.* 'Αθήναι. Τὰ τραγούδια σας δείχνουν πῶς δὲν σὰς λείπει τὸ ταλέντο. Χρειάζεται ὅμως —ὅπως γράφετε και σεῖς— περισσότερη ἐνασχόληση με τὴν ποίηση γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ κάτι ἀξιόλογο. Γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια εὐχαριστοῦμε.— *Ἐυάγ. Ν. Ζήκ.* Γαλατᾶ-Πρεσβύτερος. Τὰ ποιήματά σας εἶναι πρωτόλεια. Πρέπει νὰ διαβάσετε και νὰ γράψετε ἀρκετὰ ἀκόμη, γιὰ νὰ δημιουργήσετε κάτι πού νᾶχτῃ ἀπαιτήσεις δημοσιότητας.— *Νασ. Σαῖν.* 'Ενταῦθα. Σὰς ἔχουμε πῇ ἐπανειλημμένως τὴ γνῶμη μας γιὰ τὴ συνεργασία σας. Δὲ θέλετε δυστυχῶς νὰ ἀκούσετε τίς συμβουλές μας και ἐιζέσετε νὰ ῥήτε δημοσιευμένο κάθε τι πού γράφετε. Ἡ ποίηση δὲν εἶναι δι᾿ ἄθεση στιγμῆς κι' ἀράδιασμα με κάποιον τρόπο στίχων στὸ χαρτί. Πάντως γιὰ νὰ μὴ μένετε με τὸ «παράπονο», ὅπως λέτε και γιὰ νὰ κρίνουν και ἄλλοι τὰ ἐπιτεύγματα σας, δημοσιεύουμε ἐδῶ τὴ «Φαντασία» σας.

ΦΑΝΤΑΣΙΑ

Θαρρεῖς ζωγράφος ἔγινε και ἔχει ζωγραφίσει με μύρια τόσα χρώματα ἐτούτη τὴν ἀυγῇ. Δὲν εἶδα τέτοιο ὄραμα ποτὲ ἄλλο, στὴ φύση κι' ἂν εἶδα και ζωγράφους με τέχνη περισσῇ.

Αὐγῇ θαντέλλες ὁμορφες τί νὰ πρωτοθαυμάσω; τί κόκκινα τριαντάφυλλα ἢ τὰ λευκά τὰ κρίνα τίς χρυσομένες κορυφές. Θεέ μου θὰ τὰ χάσω! ἢ τὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν πού χαίρονται και κείνα.

Αὐγῇ σπαρμένες κορυφές διαμάντια και κρᾶλλα αὐγῇ Γιαννιώτικη γλοκεῖα χερσὺμένα ἀκρογιάλια αὐγῇ πανώρια ζωγραφιά, σὰν λούζεσαι στὴ λίμνη Νομίζεις πῶς ξανάζησε τ' Ἀλῆ παοῦ ἢ Φροσύνη.

ΝΑΠ. ΣΑΪΝΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ
ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ: «Τὸ Ἑλληνικὸν ἐκστρατευτικὸν Σῶμα εἰς Μεσομβρινὴν Ρωσίαν» (1919) 'Αθήναι 1955. Σχ. 8ον, σελ. 450. (Με 12 χάρτας και σχεδιαγράμματα) ἐκτὸς χειμένου. Ἐπὶ λευκοῦ χαρτοῦ. Βιβλιοδετημένον.

Δημ. Σαλαμάχα: «Περίττει στὰ Γιάννινα», Ἱστοριογραφικὰ σημειώματα. Σειρὲς Α—Δ. σχ. 8ον μ. σελ. 268 (16 εἰκόνες ἐκτὸς χειμένου) ἐκδοσις «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», Ἰωάννινα 1956.

Κων. Ι. Κίτσου: «Ἐπιστημονικοὶ προσανατολι-

σμοὶ τῆς συγχρόνου παιδαγωγικῆς», 'Αθήναι 1955. Σχ. 8ον, σελ. 144.

Ἡρ. Ν. Ἀποστολίδης: «Ἀνθολογία 1708—1952». Ἑκδοσις Ε', 'Αθήναι 1954. Τόμοι Α—Μ και Ν—Ω.

Νικ. Π. Ζυγούρης: «Ἑλληνικὴ Τυροκομία». Ἰωάννινα 1956. Σχῆμα 8ον μ. σελ. 376.

Τάκη Τσιάκου: «Μεσημέρια». Ποιήματα. 'Αθήναι 1956.

Ἀνθη Βέργη: «Ἡ ἀδικη κατάρα». Διηγήματα. 'Αθήναι 1955.

Νικ. Α. Τωμαδάκης: «Περὶ ἀρχαίων ἐν Ἑλλάδι και τῆς ἀρχαϊκῆς ὑπηρεσίας». Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ 11ου τόμου τοῦ Δελτίου τῆς Ι. και Ε. Ε.Ε., 'Αθήναι 1956.

Θεοδώρου Προδρόμου: «Κατομουμαχία» Βυζαντινὴ Ἱλαροτραγωδία. Μετάφραση: Πέτρου Μαρκάκη. 'Αθήναι 1956.

Ἀγαθῆς Νοτίδου: «Ἡπειρωτισσα μάννα» ἠθογραφικὰ διηγήματα, 'Αθήναι 1955.

Καίτης Γ. Πίκουλη: «Ξεκίνημα». Διηγήματα. 'Αθήναι 1955. Σχ. 8ον σελ. 152.

Πανηπειρωτικοῦ Συλλόγου. Καίρου: «Λεύκωμα Χοροεπερίδος 28(1)56. Καίρου.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΔΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ, 'Ακομνάνου 12 'Αθήναι.

Θέμης Γαλανοῦ: «Βαλτονεριές», Ποιήματα Περιοιᾶς 1956.

Στέλιου Γεράνη: «Ἐνας καιρὸς ἐτοιμοθάνατος». Ποιήματα 'Αθήναι 1955.

Παντελῇ Κυπαρίσση: «Ἡ δασκαλίτσα», διηγήματα. 'Αθήναι (ἀχρονολόγητον).

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ: «Θεολογία» τευχ. δ' τομ. ΚΣΤ. 'Αθήναι «Φθιώτις» 8ον Λαμία, «Σκουφᾶς» 3ον Ἄρτα «Ἀκτίνες» 166—167 168ον 169 'Αθήναι. «Ἡπειρ. Δράσις» 1ον, 'Αθήναι. «Παρατηρητῆς τῆς Ἡπείρου» 1ον 2ον. «Κυπριακὰ Γράμματα» 246ον, Λευκωσία. «Κρίκος» 59ον—62ον Λοιδίνον. «Σερραϊκὰ Γράμματα» 2ον, Σέρραι. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» 'Αθήνα. «Κρητικὴ Ἑστία» 55ον—57ον. Χανιά. «Ποντιακὴ Ἑστία» 71ον—72ον Θεσσαλονίκη. «Ρουμελιώτικα Γράμματα» 2ον, 'Αθήναι. «Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ διδασκάλου» 1ον—2ον 'Αθήναι. «Γεν. Ἐθνικὴ Ἐπιθεώρησης» 102—104 'Αθήναι. «Βιομηχ. Ἐπιθεώρησης» 253—255—256, 'Αθήναι. «Πολιτικὰ φύλλα» 23—24, 'Αθήναι. «Ἡ Σκοπιὰ» 1ον—7ον 'Αθήναι. «Ὁ Φυσιολάτρης» 81ον—85ον—86ον, 'Αθήναι. «Ἀνάστασις» 15ον—16ον 'Αθήναι, «Ἑκκλησία» 20—21 'Αθήναι. «Ὁ Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος», 'Αθήναι. «Ἡ γυναίκα και τὸ σπίτι» 'Αθήναι. «Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ», 51—52ον, Θεσσαλονίκη. «Πυρρός» 13ον—15ον. Κων/πολις. «Δελτίον Τουριστικῆς Λέσχης Σουνίου» 3ον, 'Αθήναι. «Ἀγών» 57ον 'Αθήναι.

ΕΙΣ ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟΝ ΤΕΥΧΟΣ

Συνεχίζονται αί λόγω του αφιερώματος στο ήπειρωτικόν 21 διακοπείσχι συνεργασίαι: Κ. Διαμάντη: Πηγαί Ιστορίας Βορειοηπειρωτικού Ἀγῶνος—Δ. Σαλαμάγκα: Τὸ Γιαννιώτικο στιχοπλάκι.—Ἀριστοφάνους: Πλούτος (μετάφρ. Γιάννη Δάλλα).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἐκυκλοφόρησε συλλογὴ διηγημάτων τῆς γνωστῆς λογοτέχνης *Ἀγαθῆς Νοτίδου-Δρίτσου* μετὸν τίτλο «Ἡ Ἡπειρώτισσα Μάννα καὶ ἄλλα διηγήματα». Εἰς τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ζωγραφίζονται ὁ πόνος, ἡ χαρὰ καὶ ἡ συγκίνησις τοῦ Ἡπειρωτικοῦ κόσμου καὶ ἰδίως τῆς Ἡπειρώτισσας γυναίκας.

Πωλεῖται δραχμὰς 15 στὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς «**ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ**»

Ἐκυκλοφόρησε:

ΦΩΤΗ ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ

Διδασκάλου

ΤΟΠΑΙΔΙΣΟΥ & Η ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ

Ψυχολογικὸ Παιδαγωγικὸ βιβλίο, σύντομο, πρακτικόν, ὅπως τὸ θέλουν οἱ γονεῖς καὶ οἱ δάσκαλοι νὰ τοὺς βοηθήσῃ γιὰ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδιοῦ κατὰ τὴν προσχολικὴν καὶ ἐφηβικὴν του ἡλικίαν. Περιέχει 31 κεφάλαια, καὶ δίνονται γενικὲς συμβουλὲς μετὰ δίκως θεωρητικὰ μπερδέματα, καὶ σὲ γλῶσσα δημοτικὴ. Φωτίζει ὁλόκληρον τὸ πρόβλημα τῆς Ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ μετὰ τὶς πρὸ ἔγγραφες ψυχολογικοπαιδαγωγικὰς ἀλήθειαι, καὶ ἀξιώνει τολμηρὰ τὴν λύσιν του κατὰ τὴν ἰστορικοκοινωνικὴν ἀπαιτήσιν τῆς ἐποχῆς μας.

Ἐκδοσίς «**ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ**»

Ἰωάννινα

ΛΙΑΝ ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΤΑ

ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ

Γράμματα—Ἱστορία—Τέχνη
Λυογραφία—Ἀρχαιολογία—
Τουρισμός

*

Διευθυντής—Ἐκδότης:

Σ. ΒΑΦΙΑΣ—Σύρος

Ἐπιμελητὴς ὕλης:

ΝΙΚ. ΣΦΥΡΟΕΡΑΣ—Ἀθήναι

*

Τὰ

ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ

σπλοδοξοῦν νὰ καταστοῦν τὸ ὄργανον τῆς πνευματικῆς προβολῆς τῶν Κυκλάδων

*

Εἰς τὰ

“ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ,”

ἐκλήθησαν νὰ συνεργασθοῦν ὅλοι οἱ γνωστοὶ Κυκλαδίται καὶ Κυκλαδόφιλοι διανοούμενοι, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλου Κυκλαδίτου ἡ συνεργασία εἶναι εὐπρόσδεκτη.

*

Διεύθυνσις:

Περιοδικὸν «Κυκλαδικὰ» Σύρον.

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ Νόμῳ

Ἐκδότης: Μιχαὴλ Χαρ. Μάνος Ἀραβαντινοῦ 1

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Πολυχρόνης Γ. Ντάγιος, Χρηστοδασίη 15

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΝ
Η
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΥ

- Εἰς ἓνα καλαίσθητον τόμον 260 σελίδων
- Μὲ 15 ὁλοσελίδους—ἐκτὸς κειμένου—φωτογραφίας τῶν ἀνθολογούμενων.
- Μὲ ἓνα συμβολικὸ τῆς Ἡπείρου σχέδιο τοῦ Γλύπτου κ. Π. Βρέλλι.

ΑΝΘΟΛΟΓΟΥΝΤΑΙ:

ΙΩΑΝΝ. ΒΗΛΑΡΑΣ
ΓΕΩΡΓ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ
ΑΡΙΣΤ. ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ
ΕΛΕΝΗ ΔΑΜΑΡΗ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΑΜΠΡΟΣ
ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ
ΓΕΩΡ. ΧΑΤΖΗΣ—ΠΕΛΛΕΡΕΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΡΡΟΣ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΛΛΗ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ
ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ
ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ
ΑΛΕΞΑΣ
ΣΕΡ. ΑΡΚΟΜΑΝΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΠΗΣ
ΚΩΝΣΤ. ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ
ΚΩΝΣΤ. Ν. ΡΑΔΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ:

Τάκης Σιωμόπουλος—Τάκης Τσιάκος—I. Ν. Νικολαΐδης—Κ. Α. Δια-
μάντης—Πᾶνος Φάντης—Γιάννης Δάλλας—Μιχ. Πειρόχειλος—
Γιώργος Κοτζιούλας—Δημ. Σαλαμάγκας

ΠΩΛΕΙΤΑΙ

Εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖον τῆς ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ
Ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 60—Τηλ. 6—59 Ἰωάννινα
Καὶ εἰς ὅλα τὰ Β βιβλιοπωλεῖα τῆς πόλεως

Εἰς τὰς ἈΘΗΝΑΣ

Διαρκὴς παρακαταθήκη τῆς «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ» καὶ ὅλων τῶν
ἐκδόσεων καὶ ἀνατύπων τῆς:

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ: ΒΑΣ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗ

Μαυρομιχάλη 1—Τηλ. 614—408